

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

Д'ЯКОНОВ КИРИЛО МИКОЛАЙОВИЧ

На правах рукопису

УДК 336.713: [336.77:330.131.7](043.5)

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ
КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник

Єпіфанов Анатолій Олександрович

доктор економічних наук, професор,

заслужений економіст України

Суми – 2011

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	12
1.1 Узагальнення теоретичної бази дослідження економічних ризиків	12
1.2 Роль та місце кредитних ризиків в системі банківських ризиків	24
1.3 Аналіз сучасних науково-методичних підходів щодо управління кредитним ризиком в банку	42
1.4 Сучасні фінансово-економічні передумови управління кредитним ризиком банків України	63
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ	81
2.1 Концептуальні засади удосконалення механізму управління кредитним ризиком в банку	81
2.2 Удосконалення методичних підходів щодо управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників	97
2.3 Удосконалення методичних підходів щодо управління портфельним кредитним ризиком банку	111
Висновки до розділу 2	123
РОЗДІЛ 3. ВРАХУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ АСПЕКТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ	129
3.1 Особливості функціонування системи управління кредитним ризиком АТ „ОТР Bank” в умовах фінансової кризи	129
3.2 Обґрунтування регіональної структури формування кредит-	

ного портфеля як складова системи управління кредитним ризиком банку	148
3.3 Використання модифікованих методів стратегічного портфельного аналізу в управлінні кредитним ризиком банку	166
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ	211
Додаток А. Систематизація підходів до трактування поняття «ризик»	212
Додаток Б. Систематизація підходів до змісту етапів процесу управління ризиками	217
Додаток В. Систематизація гносеологічних підходів щодо оцінки ризику	222
Додаток Д. Ліміти концентрації кредитів у одного позичальника	225
Додаток Е. Результати оцінки кредитного ризику позичальника	227
Додаток Ж. Регіональні аспекти оцінки кредитного ризику в банках України	233
Додаток З. Галузеві аспекти оцінки кредитного ризику в банках України	240
Додаток К. Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження	249

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Негативні наслідки світової фінансової кризи, що суттєво послабили вітчизняну банківську систему, виявили неготовність більшості банків до оперативного і адекватного коригування кредитної політики в напрямку пошуку оптимального співвідношення між потребами клієнтів у кредитних ресурсах, ризиками кредитування, вимогами до забезпечення ліквідності, вимогами до забезпечення кредитних коштів суб'єктів господарювання реальними активами тощо. Процеси інтернаціоналізації та глобалізації на фінансовому ринку, адаптація вітчизняного банківництва до умов турбулентності сучасних економічних відносин, асиметрія фінансової інформації тощо загострюють питання необхідності переоцінки ролі та місця управління кредитними ризиками банків в загальній системі забезпечення їх фінансової стійкості. Сьогодні кредитний ризик-менеджмент розглядається вже не тільки в системі координат “банк – клієнт”, а стає домінуючим фактором регулювання співвідношення позичкового та промислового капіталів, значною мірою визначає результативність використання кредитних ресурсів в перерозподільних процесах і реальному секторі економіки. Це обумовлює необхідність переоцінки теоретичних підходів, організаційно-правових та інформаційно-аналітичних засад управління банківськими ризиками кредитних операцій для реалізації стратегічних і тактичних цілей забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

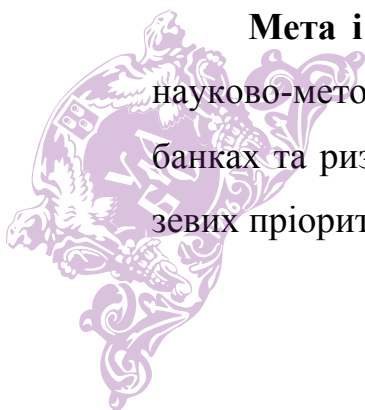
Фундаментальні основи банківського ризик-менеджменту закладені Ф. Аленом, Х. Грюнінгом, Х. Димакосом, У. Деволдом, Г. Дрізом, Г. Кауфманом, Г. Марковіцем, Н. Мерфі, П. Роузом, Дж. Сінкі та ін. Ґрунтовні дослідження щодо управління кредитними ризиками банку здійснені російськими та українськими науковцями та практикаками, зокрема: В. Буряком, Т. Васильєвою, О. Васюренком, В. Вітлінським, П. Гармидаровим,

В. Грушком, О. Дзюблюком, А. Єпіфановим, О. Лаврушиним, Р.Набоком, О. Пернарівським, Л. Примосткою, І.Салом, Н. Хохловим, А. Чугуновим та ін.

В той же час, не дивлячись на наукові здобутки та практичний досвід щодо кредитного ризик-менеджменту, низка питань все ще залишається невіршеною остаточно. Так, зокрема, подальшого розвитку вимагають методологія диференційованої оцінки кредитного ризику позичальника, врахування регіональних аспектів при оцінці ризику кредитного портфеля банку, використання методів стратегічного портфельного аналізу в управлінні кредитним ризиком банку тощо. Об'єктивна потреба у розвитку системних досліджень в цьому напрямку, актуальність даного питання та його практична значущість обумовлюють вибір теми, мети та завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, отримані при підготовці дисертації, враховані при підготовці звітів за науково-дослідними роботами, що виконуються в ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, в тому числі: за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0102U006965) – пропозиції щодо управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держ. реєстрації 0107U012112) – пропозиції щодо управління портфельним кредитним ризиком банку; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо врахування регіональних аспектів при формуванні кредитного портфеля банку.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є удосконалення науково-методичних засад управління кредитним ризиком в комерційних банках та ризиком кредитного портфеля з урахуванням регіональних і галузевих пріоритетів кредитної політики банку.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких наукових задач:

- систематизувати теоретичну базу дослідження економічних ризиків;
- виокремити місце кредитних ризиків в системі банківських ризиків;
- узагальнити методичну базу управління кредитним ризиком в банку;
- визначити фінансово-економічні передумови зростання ризиковості кредитної діяльності банків України, проблеми та перспективні напрямки практичної діяльності з управління ризиками кредитування у вітчизняних банках (на прикладі АТ “ОТП Банк”);
- обґрунтувати концептуальні основи формування системи управління кредитним ризиком в банку;
- удосконалити наукові підходи до управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників;
- розвинути методичне підґрунтя управління ризиком кредитного портфелю банку;
- розробити механізм врахування регіональних ризиків при формуванні кредитного портфеля банку;
- розвинути методичну базу використання стратегічного портфельного аналізу при формуванні галузевих пріоритетів щодо управління кредитним ризиком банку.

Об’єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі здійснення банками кредитної діяльності.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення та практичний інструментарій управління кредитними ризиками в комерційних банках.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження склали фундаментальні положення банківської справи, ризикології, теорії фінансового посередництва, сучасні концепції банківського менеджменту та ризик-менеджменту, наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних дослідників. В процесі роботи використовувалися такі методи наукового дослідження: наукова абстракція та логічне узагальнення (в процесі розвитку категоріально-понятійного апарату дослідження); структурно-факторний та порівняльний аналізи (при класифікації та структуризації елементів кредитного ризику банку); експертних оцінок і групувань (при розробці пропозицій щодо оптимізації регіональної структури кредитного портфеля банку); методи індукції та дедукції (при розробці структурно-логічної схеми функціонального наповнення етапів управління кредитним ризиком банку); методи кореляційно-регресійного аналізу (при розробці пропозицій щодо оптимізації кредитного портфеля банку) тощо.

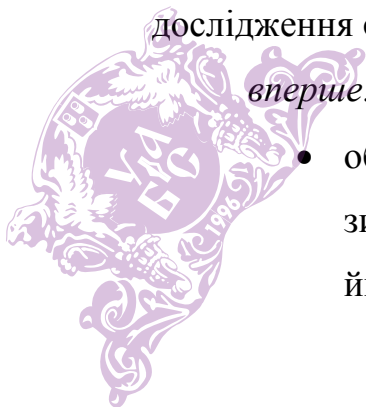
Інформаційно-фактологічну основу дослідження склали: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітичні огляди та звітні дані Національного банку України, Державного комітету статистики України, Асоціації українських банків, наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників, присвячені управлінню ризиками банків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні науково-методичних підходів до управління кредитним ризиком в комерційних банках та ризиком кредитного портфеля з урахуванням регіональних та галузевих пріоритетів кредитної політики банку.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- обґрунтовано необхідність врахування при оцінці кредитного ризику та запропоновано науково-методичний підхід до оцінки ймовірності дефолту позичальника за основною сумою боргу (за-

лежно від стану та достатності фінансових ресурсів позичальника) та за відсотками по кредиту (залежно від співвідношення між валовою рентабельністю активів позичальника та середньозваженою ставкою відсотка за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового кредиту); розроблено інструментарій прогнозування можливості настання ризику неповернення відсотків за кредитом на основі врахування рівня запасу процентної кредитоспроможності позичальника;

удосконалено:

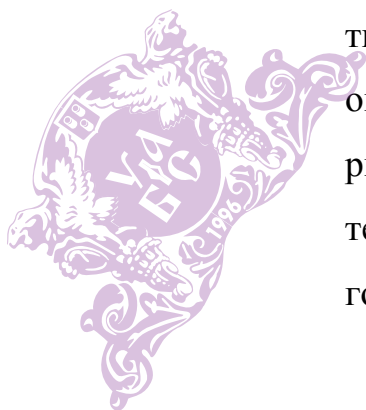
- методичні засади оцінки ринкової доходності кредитної операції банку, які, на відміну від існуючих, враховують річну ставку відсотків за кредитом, ймовірність та розмір втрат банку у випадку дефолту позичальника; обґрунтовано доцільність використання рівня середньорічних втрат ринкової доходності кредиту для банку як індивідуального за кожним кредитним договором страхового резерву, запропоновано методичний підхід до його оцінки;
- інструментарій врахування регіональних ризиків при формуванні кредитного портфеля банку, що, на відміну від існуючих підходів, базується на порівнянні відносних рейтингових позицій регіонів, обчислених за індексом концентрації проблемної (зокрема, простроченої) заборгованості банку та за рівнем територіальної концентрації його філіальної мережі. Це дозволяє банку більш обґрунтовано підходити до вибору регіональних пріоритетів у розвитку філіальної мережі, до регіональної диференціації при виборі стратегії управління кредитним ризиком;
- структурно-логічну схему процесу формування та оптимізації кредитного портфеля банку з урахуванням фактора ризику, яка, на відміну від існуючих підходів, враховує обов'язковість забезпечення його відповідності сформованій банком кредитній політиці, передбачає ранжування кредитних заявок в порядку зни-

ження коефіцієнта співвідношення ринкової доходності і потреби позичальника в кредиті, дозволяє формалізувати механізм та критерії коригування структури кредитного портфеля банку, виходячи з обмежень його ресурсних можливостей та вимог до доходності;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади формування системи управління кредитним ризиком в банку шляхом впорядкування функціонального навантаження підсистем інституційного, організаційного, методичного та процесно-функціонального забезпечення, обґрунтування змісту принципів управління кредитним ризиком банку та їх розподілу на загальні та специфічні;
- підхід до класифікації факторів формування кредитного ризику позичальника, який, на відміну від існуючих, передбачає їх ідентифікацію на мікро- та макрорівнях з одночасним розподілом на фактори загальної дії (по всім складовим кредитного портфеля для усунення негативного впливу факторів загальної дії) та фактори, специфічні для певного позичальника (за країною його розташування; регіоном локалізації його бізнес-інтересів; видом його економічної діяльності; специфікою його бізнесу, продукту або послуги);
- напрямки використання стратегічного портфельного аналізу при формуванні галузевих пріоритетів кредитної діяльності банку в контексті забезпечення необхідної якості кредитного портфеля за критерієм сукупного кредитного ризику, що дозволило: розробити матрицю конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності; виділити в ній зони консервативної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії ризикового кредитування, агресивної стратегії ризикового кредитування;

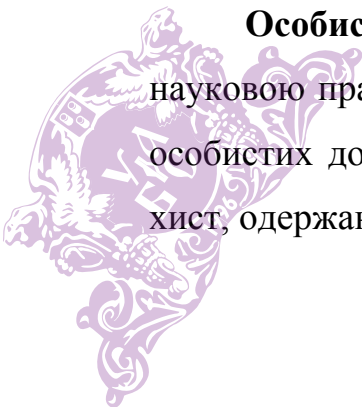

розробити пропозиції щодо оптимізації галузевої структури кредитного ризику банку та адресного застосування заходів управлінського впливу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок, які можуть використовуватися на макrorівні – Національним банком України в контексті розвитку наукового підґрунтя регулювання та нагляду за банківською діяльністю; на мікрорівні – при розширенні банками організаційно-економічних форм та механізмів управління кредитним ризиком. Пропозиції дисертанта щодо впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик портфеля кредитів банку використовуються в поточній діяльності Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 12.01.2011 № 12-016/160); пропозиції щодо застосування показників відносної рейтингової позиції при оптимізації регіональної структури кредитного портфеля банку – в діяльності Сумського управління ПАО “УкрСиббанк” (довідка від 24.09.2010 № 358/1-251); пропозиції щодо оцінки індивідуального кредитного ризику позичальників – в діяльності Сумського відділення ПАТ “Універсал Банк” (довідка від 20.10.2010 № 2/211-01); пропозиції щодо функціонального наповнення етапів управління кредитним ризиком банку – в діяльності відділення АТ “ОТП Банк” в м. Суми (довідка від 24.12.2010 № СОО–01/285).

Результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Ризик-менеджмент”, “Ризикологія”, “Фінансове посередництво”, “Проектне фінансування” (акт від 07.09.2010).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій використано лише ті положення, які є результатом особистих досліджень здобувача. Наукові положення, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати, отримані автором при роботі над дисертаційним дослідженням, доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: всеукраїнських науково-практичних конференціях “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2007 р., 2008 р., 2010 р.); Шостій міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2009 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції “Международные и национальные особенности прикладной экономики” (м. Пенза, Росія, 2008 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми формування нової економіки ХХІ століття” (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Vedecky industry evropskeho kontinentu” (м. Прага, Чехія, 2008 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції аспірантів та молодих вчених “Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи” (м. Львів, 2007 р.).

Публікації. Отримані автором дисертаційного дослідження наукові результати знайшли відображення в 13 працях загальним обсягом 2,63 друк. арк., з яких особисто автору належать 2,27 друк. арк., у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях з економіки, 8 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Узагальнення теоретичної бази дослідження економічних ризиків

Необхідність забезпечення ефективного функціонування банків в умовах високої динаміки розвитку та трансформації сучасного ринкового середовища, пов'язаних із посиленням конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках, виникненням нових та істотною модифікацією характеру дії існуючих факторів, що впливають на банківську діяльність, закономірно призводить до актуалізації завдань управління відповідними ризиками. Серед усієї сукупності банківських ризиків одне з центральних місць займає кредитний ризик, який природно супроводжує кредитні операції, що поряд із депозитним залученням вільного капіталу на фінансовому ринку є фундаментальною основою всієї банківської діяльності.

Ризик є складовим елементом банківської діяльності, як будь-якої фінансово-економічної діяльності, прийняття управлінських рішень в якій залежить від впливу значної кількості факторів та дій контрагентів, котрі важко передбачити у всій повноті і з необхідною точністю. Саме з невизначеністю, або з ймовірнісними процесами, зумовленими важкістю точного передбачення перебігу подій у майбутньому, як правило, пов'язується ризик як характеристика будь-якого виду діяльності.

Аналіз розроблених концептуальних положень ризикології дозволяє відмітити, що в наукових дослідженнях досі відсутній єдиний підхід до визначення самої категорії "ризик". З'ясування місця та значення кредитного ризику в системі ризиків банківської діяльності, насамперед, передбачає формування чіткого категорійно-понятійного апарату, тобто встановлення змістовного наповнення визначення дефініції "кредитного ризику", виходячи із загальнонаукових концепцій, сформованих вітчизняними та зарубіжними

вченими. Для досягнення зазначеної мети необхідно дослідити логіку походження поняття ризику, його сутність і зміст.

У словниках різних народів слово “ризик” існує у подібних формах і визначеннях змісту, наприклад, в англійській мові “risk”, у французькій “risque”, в італійській “rischio”, в німецькій “risiko”, в іспанській “riesgo” тощо [77, 188]. На думку філологів, воно походить від латинського терміну “*resicum*”, який в перекладі значить “скеля” або “небезпека” [108; 53] та вживалося прадавніми мореплавцями для означення небезпеки зіткнення з прибережною скелею. Отже, етимологічно слово “ризик” завжди пов’язується, в першу чергу, з появою небезпеки або непевності в різних сферах господарської діяльності та суспільно-економічного буття. Упродовж тривалого часу поняття ризику не лише асоціювалося з багатозначними негативними проявами життєвих ситуацій, а й часто вживалося як їх синонім.

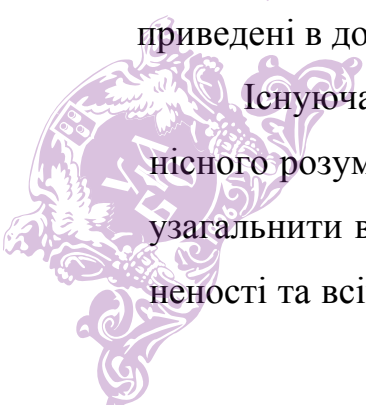
У сучасній вітчизняній і зарубіжній літературі не існує єдиного підходу до визначення ризику як економічної категорії. В цілому, узагальнюючи наявні погляди на дану проблему, можна говорити про чітко окреслене існування таких **напрямів в трактуванні цього поняття** [125, 135]:

– **"результатний" напрям**, прихильники якого при визначенні ризику виходять, в першу чергу, з результату події (успіху або невдачі), при цьому ризик, як правило, розуміється як можливість настання якоїсь несприятливої події;

– **"процесний" напрям**, в межах якого визначення ризику узагальнює проходження цілісного процесу від дії факторів формування ризикової ситуації до отримання результату в наслідок її існування.

Приклади трактувань поняття «ризик» в рамках даної систематизації приведені в додатку А.

Існуюча в даний час неоднозначність у трактуванні змістовного та сутнісного розуміння категорії «ризик», на нашу думку, пов’язана з намаганням узагальнити в ній всю сукупність різноманітних факторів небезпеки та непевності та всіх їх можливих наслідків для тих або інших різновидів діяльнос-

ті, поєднати різні, часто кардинально відмінні, наукові підходи щодо її трактування.

В сучасній теорії ризику чітко виокремлюються два **протилежні погляди на трактування даної категорії** – класичний, представниками якого є Дж. Міль та І. Сеньйор, і неокласичний, прибічниками якого виступають А. Маршалл, А. Пігу, Дж. Кейнс, принципів розбіжності яких походять із різного сприйняття характеру співвідношення між непевністю та ризиком (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Порівняльний аналіз класичних та неокласичних поглядів
на сутність категорії "ризик"**

Складова теорії ризику	Класична теорія ризику	Неокласична теорія ризику
Етимологічне джерело ризику	Непевність	Небезпека
Онтологічна сутність ризику	Імовірність отримання збитків і затрат від обраного рішення та стратегії діяльності	Імовірність відхилення від намічених цілей
Співвідношення понять "ризик" та "непевність"	Ототожнюються	Розмежуються

Джерело: [53]

В класичній теорії першоосною виникнення ризику вважається непевність – стан, коли неможливо досягнути вказаної об’єктивної квантифікації майбутньої ситуації. Ризик сприймається як функція прямої залежності: “чим вища непевність, тим вищий ризик і – навпаки” [179, 186]. При цьому ці два поняття безпосередньо пов’язуються з горизонтом часу: чим триваліший період, тим більшими стають непевність і ризики. Тобто, в класичному підході “ризик” та “непевність” до певної міри ототожнюються і розглядають як імовірність отримання збитків і затрат від обраного рішення і стратегії діяльності.

Стан непевності можливий у будь-якій суспільно-економічній ситуації, якщо наперед неможливо виявити причинно-наслідкового зв’язку між основними елементами процесу діяльності чи суспільного буття [53]. Непевність

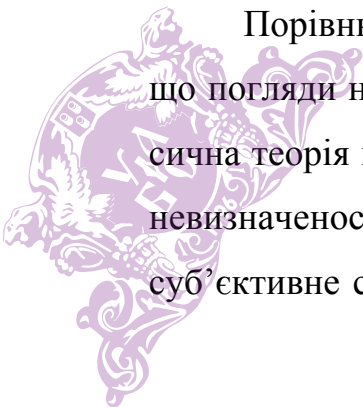
породжується непередбачуваністю кінцевого результату, який може або збігатися з очікуванням, або бути кращим чи гіршим за нього. В умовах непевності кінцевий результат можна передбачити лише наближено, узявши одне з потенційно можливих значень. Така непевність зумовлюється, як правило, суб'єктивним сприйняттям реальних явищ.

Пошук шляхів кількісного виміру якісно окресленого стану непевності, який є проявом суб'єктивного сприйняття об'єктивних подій, поступово призвів до виділення у якості основного джерела і прототипу ризику “ступеня можливості настання небезпечної події” – стану небезпеки [183, 77]. Прибічники такого підходу вказували, що початковим етапом процесу виникнення ризику є різного виду небезпеки, які можуть бути різного походження і при певних обставинах, реалізуючись, можуть призводити до збитків та трансформуватись у ризику [198, 190, 197].

Отже для прихильників **неокласичної теорії** ризику відмінність між ризиком і непевністю полягає в тому, що ризик супроводжується можливими характеристиками неконтрольованих змінних, а непевність – ні [168]. Так, згідно теорії американського економіста Ф. Найта ризик є результатом будь-якої діяльності, яку можна виміряти за допомогою методів теорії ймовірності і закону великих чисел [107]. У випадку неможливості подібних розрахунків результат діяльності є невизначеністю.

Такий підхід є виправданим виключно з позиції математичної теорії дослідження операцій, в якій розрізняють задачі прийняття рішень при наявності ризику і в умовах невизначеності. Однак в практичній діяльності часто зустрічаються ситуації, пов'язані з ризиком, при яких визначити імовірність появи того чи іншого наслідку неможливо.

Порівнюючи класичний та неокласичний підходи необхідно зазначити, що погляди неокласиків є лише логічним розвитком класичних. Так, неокласична теорія передбачає, що генетичні корені ризику початково виникають у невизначеності, яка є особливим об'єктивним станом, що згодом викликає суб'єктивне сприйняття небезпеки – непевність. Тобто її прихильниками, як

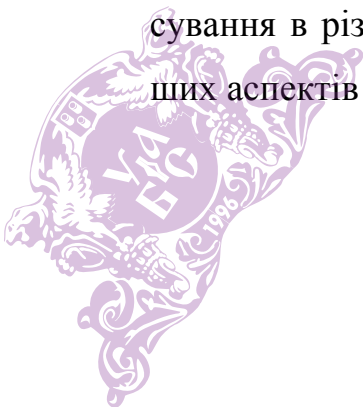
правило, лише уточнюється механізм виникнення причинно-наслідкового зв'язку між непевністю та ризиком на основі виділення первинних причин формування стану непевненості. Хоча, окремі вчені пояснюють виникнення ризику з “невизначеності”, навіть минаючи “непевність”, хоча характеризують невизначеність як множину значень різних параметрів: станів, випадків, альтернатив, подій тощо [175, 198]. Тим самим, як бачимо, все таки припускається існування проміжних ланок між невизначеністю та ризиком.

Такий підхід дозволяє розуміти етимологію ризику як економічної історико-логічної категорії, в якій невизначеність і незнання обумовлюють появу об'єктивної непевності, що сприймається суб'єктами діяльності як стан відчуття небезпеки. З цього можна зробити висновок, що ризиком є тільки суб'єктивно усвідомлена небезпека. Зокрема, з позиції американського вченого А. Віллетта, ризик є чимось об'єктивним, хоч і скорельованим із суб'єктивною непевністю, або інакше – об'єктивним корелятом суб'єктивної непевності [199].

Отже, непевненість або небезпека можуть бути визначені лише для певного різновиду процесу діяльності та з погляду відповідного суб'єкту і об'єктів управління.

Відповідно розкриття невизначеності або імовірнісного характеру процесу діяльності через визначення небезпеки та непевненості щодо досягнення його встановленої мети і зумовлює появу неоднозначності у розумінні окремих понять категорії «ризик», наявних у сучасній науковій літературі.

Ретроспективне дослідження розвитку неокласичних трактувань поняття "ризик" дозволяє виділити чотири етапи розвитку підходів щодо його визначення (табл. 1.2), послідовний перехід між якими розкриває фокусування в різні проміжки часу наукового пізнання на виявлення тих або інших аспектів сутності даного комплексного та неоднозначного поняття.

Генезис неокласичних підходів щодо визначення категорії "ризик"

Етап розвитку досліджень категорії "ризик"	Аспект сутності категорії "ризик", на якому переважно акцентується увага	Приклади визначень ризику
До 1920 рр.	Ступінь відхилення від мети діяльності	невизначеність, пов'язану з можливістю отримання результату, відмінного від очікуваного, внаслідок змін обставин у процесі реалізації прийнятих рішень [173]
		можливість появи випадку з результатом відхилення від мети, що відбувається з певною об'єктивною закономірністю [197, 133]
		відхилення від визначених ефектів, що виникають в процесі ведення господарської діяльності [182]
		можливість появи відхилення від мети, для досягнення якої приймається рішення [191, 179]
		це – не втрата, якої можна зазнати під час реалізації господарського рішення, а можливість відхилення від мети, заради якої приймалось рішення [175, 178]
1920–1970 рр.	Реалізація шансу	шанс виграти або шанс програти” [149, с. 105–107]
		імовірність понесення фірмою втрат або одержання прибутку в процесі здійснення підприємницьких операцій у порівнянні з встановленими завданнями” [171, 39]
		небезпека появи негативного результату на одне очікуване явище називається ризиком, а можливість позитивного відхилення при певних вихідних параметрах на одне очікуване явище має назву шанс
1960–1980 рр.	Результат діяльності	діяльність, пов'язана з подоланням непевності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість якісно і кількісно оцінити імовірність передбачуваного результату, невдачі і відхилення від цілі [45, 39]
		причина, рухома сила, здатна породити небезпеку чи привести до втрати, збитку [48]
		подія чи групи споріднених випадкових подій, які наносять збиток об'єкту, котрий володіє даним ризиком [137]
З 1980 рр.	Ситуація, процес	ситуація, пов'язана з наявністю вибору з можливих альтернатив шляхом оцінки імовірності настання ризикованої ситуації, яка викликає як позитивні так і негативні наслідки [58, с. 10]

Джерело: складено автором

В табл. 1.2 наведено приклади типових визначень, в яких перевага надається тому або іншому сутнісному аспекту категорії "ризик". В сучасній практиці широкого розповсюдження набуло **визначення ризику, ґрунтоване на непевності майбутнього стану**, що проявляється через ступінь будь-якого відхилення від мети діяльності. На нашу думку, такий підхід є не зовсім правомірним, оскільки порушує причинно-наслідковий логічний зв'язок ризику із станом небезпеки з огляду на можливість відхилень як негативного, так і позитивного характеру. На наш погляд, більш правильно вважати ризиком виключно суб'єктивно усвідомлену небезпеку появи негативного результату.

В свою чергу, також невиправданим є **трактування ризику як результату діяльності**, оскільки він може існувати і при відсутності такої, тобто не бути наслідком "активного відношення людини до оточуючого середовища, зміст якого складає доцільність його змін і перетворень" [160, с. 151]. Не всі прояви ризику в практичній діяльності можна визначити через форму активних дій людини по відношенню до оточуючого світу. При цьому варто враховувати, слушно виділений в цьому контексті В. Глущенко та В. Фурсовою [42], часовий аспект ризику, який визначає не безпосередній, а опосередкований характер впливу діяльності на ті процеси, які обумовлюють виникнення ризику.

Також некоректним є **визначення ризику виключно як ситуації**, оскільки, з врахуванням механізму виникнення ризиків, наведеного вище, ризикова ситуація є лише сукупністю умов та обставин, які створюють відповідне середовище для певного виду діяльності, суб'єктивне відношення до яких можливо визначити якісно через сприйняття небезпеки та кількісно через оцінку ризику. Тобто в ситуації ризику завжди об'єктивно існує можливість оцінити імовірність подій, передбачити їх виникнення в результаті здійснення певної діяльності, що власне і відрізняє її від ситуації невизначеності, при якій імовірність настання результатів рішень фактично не встановлюється. Таким чином, ситуація ризику обумовлюється появою ризику і пов'язана

з наявністю вибору із можливих альтернатив з метою виходу з неї, однак вона не є самим ризиком.

Спроби універсалізації поняття ризику як економічної категорії побудовані на поєднанні окремих елементів з наведених вище підходів. Так, зокрема, А. Камінський у своєму дослідженні підкреслює об'єктивно-суб'єктивну природу ризику, визначаючи його як економічну категорію, що відбиває невизначеність, конфліктність, багатокритеріальність, нечіткість у фінансових відносинах та включає особливості сприйняття вказаних характеристик зацікавленими суб'єктами цих відносин [72]. Тобто даним автором ризик розуміється **як наслідок дії певних факторів, виникнення ризикової ситуації**.

Зауважимо, що в економічній сфері більшість процесів, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, за природою є недетермінованими, а, отже, їм апіорі притаманна невизначеність та **ризиковість як її наслідок дії комплексу факторів**, наведеного на рисунку 1.1.

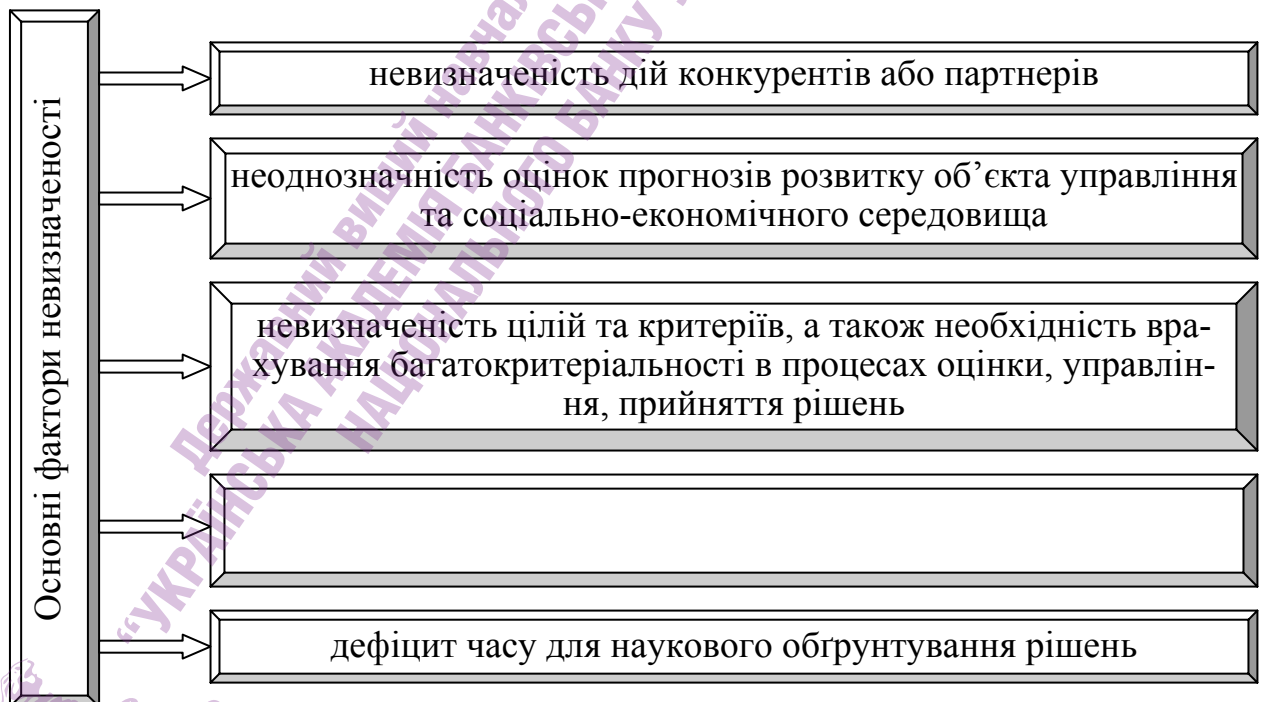

Рис. 1.1. Основні фактори економічної невизначеності [125]

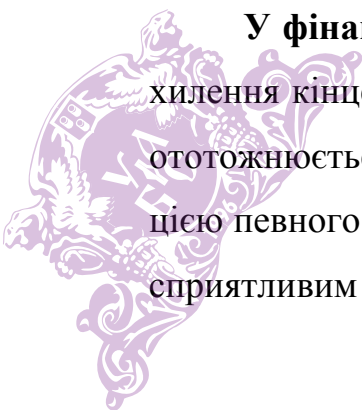
Певне поєднання підходів класичної та неокласичної економічних шкіл щодо сутності ризику міститься в роботах В. Глущенко та А. Граділь, які

визначаються його як ймовірність настання непередбачених подій, яка тягне за собою потенційну можливість як отримання втрат, так і прибутку, а також відхилення від поставленої мети, наявність альтернативних варіантів дій, необхідність їх оцінки і вибору [43, 44]. Однак, подібне поєднання, на нашу думку, не є коректним з огляду на нехтування авторами причинно-наслідкових зв'язків між факторами, умовами та результатами існування ситуації ризику – вибором між альтернативними варіантами дій в умовах невідомості щодо можливості досягнення поставленої мети та економічною оцінкою впливу відхилень від запланованих показників на фінансові результати діяльності.

Зауважимо, що трактування ризику різними вченими проводиться у надзвичайно широкому діапазоні: від об'єктивізації непевності до її суб'єктивного сприйняття, що породжує певні науково-методологічні проблеми. В міру зміщення акцентів у розумінні змісту та сутності ризику від об'єктивізації непевності до її суб'єктивного сприйняття зменшується можливість кількісного оцінювання ризику, що, в свою чергу, знижує практичну цінність прийнятих управлінських рішень.

Поняття ризику, на протизагу поняттю непевності, має практичне застосування, а тому його зміст потребує об'єктивного визначення у певних кількісних параметрах, на основі яких забезпечується можливість якісної диференціації рівнів ризику. Відповідно, ризиком можна називати лише таку суб'єктивно усвідомлену об'єктивну непевність, яку можна оцінити кількісно. Тому у загальному визначенні змісту ризику важливим є не тільки з'ясування характеру його зв'язку із непевністю, а й чітке встановлення показників його кількісного виразу.

У фінансовій теорії ризик найчастіше розглядають як можливість відхилення кінцевого результату від запланованого. При цьому він, як правило, отожднюється з можливими фінансовими збитками, спричиненими реалізацією певного управлінського, організаційного чи технічного завдання або несприятливим впливом оточуючого середовища, в т.ч. зміною ринкових умов,

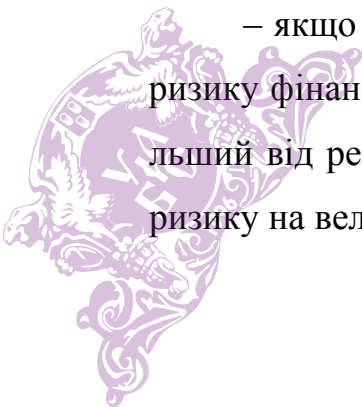

форс-мажорними обставинами [53]. Так, зокрема, прихильники класичної теорії ризику Дж. Міль та Н. Сенсор визначали ризик з точки зору відшкодування можливих збитків, які пов'язані з підприємницькою діяльністю, та отожднювали його з математичними очікуваннями втрат, що можуть відбутися в результаті обраного рішення [102, 137]. В свою чергу, Дж. Кейнс, Т. Бачкаї, Д. Мессен пов'язували ризик з можливими недосягненням цілей, заради яких приймаються рішення [12, 74] та вбачали кількісний параметр його оцінювання у відхиленнях отриманих показників від запланованих. При цьому припускалася можливість як негативної, так і позитивної дії ризику. Згадані погляди отримали розвиток у роботах Г. Марковиця та В. Шарпа, які запропонували здійснювати вимірювання ризику за відхиленням очікуваного значення зміни прибутку від його середнього значення [169, 194].

Проте, на нашу думку, ризик в усіх аспектах економічної діяльності необхідно розглядати у взаємозв'язку з категорією “дохід”, тобто розрізняти при формуванні підприємницького прибутку специфічну складову, природа виникнення якої пов'язана з ризиком. Ця складова за пропозицією Дж. Міля [107, с. 34–35] була названа “платою за ризик”. Окремі положення відносно обґрунтування впливу ризику на прибутковість діяльності містяться також в дослідженнях А. Сміта, Ф. Б. Хоулі, Ф. Найта. Так, зокрема, Ф. Найт вказує на те, що прибуток можна розглядати як вигреш від ризикових ситуацій.

Узагальнюючи ці погляди, можна сказати, що в цілому **характер впливу ризику на формування фінансового результату від фінансових операцій виявляється в наступному:**

- у випадку, якщо проявляється очікувана величина ризику, економічний суб'єкт отримує менший приріст доходу від операції або навіть збиток;
- якщо за рахунок впливу заходів щодо попередження та нейтралізації ризику фінансова операція дає очікуваний результат, то він є, як правило, більший від результатів аналогічних операцій, реалізація яких не передбачала ризику на величину премії за ризик;

– ризик по своїй природі справляє негативний вплив і тільки ефективний супротив такому ризику (або його початкова невірна оцінка) може викликати зростання очікуваного доходу;

– вищий ризик потребує відповідно більшої “премії за ризик” – винагороди за діяльність суб’єкта в умовах ризику.

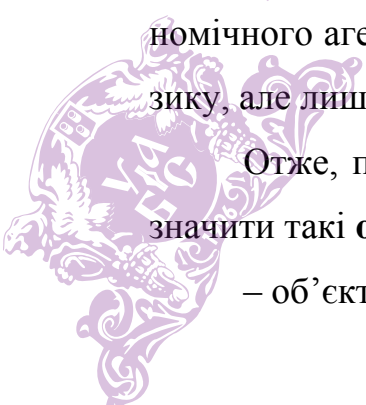
Таким чином, можна окреслити **два кінцевих результати дії ризику в економічній сфері**: з одного боку – ймовірність отримання збитків, з іншого – потенційна, а негарантована можливість підвищеної доходності операції. Так, на думку, Г. Марковиц та В. Шарп, позитивна дія ризику є лише проявом бажань різних суб’єктів господарювання отримати більший прибуток у разі здійснення більш ризикових операцій [169, 194], тобто явищем скоріше абстрактним, ідеалістичним, ніж реальним.

Деякі автори, зокрема В. Глущенко та А. Граділя [43, 44], в дослідженнях особливостей фінансових ризиків як окремого випадку економічних вказують на існування для них ще одного різновиду результату ситуації ризику – зміни грошового потоку при проведенні фінансових операцій внаслідок невизначеності умов таких операцій. Такий підхід не суперечить вище означеним положенням, оскільки саме зміни доходів та витрат грошового характеру (які переважають у фінансовій сфері) є головними факторами формування зміни грошових потоків.

Деякими авторами при розгляді даного питання обґрунтовується "конкурентна природа" економічного ризику. Зокрема, О. Васюренко, В. Подчесова [26, 28] вказують на те, що ризик відображає невизначеність, пов’язану з проявом конкурентної боротьби. Однак, на нашу думку, це є не зовсім коректно, оскільки конкуренція та процес витіснення слабшого економічного агента сильнішим завжди є фактором посилення економічного ризику, але лише в окремих випадках першоджерелом його виникнення.

Отже, підсумовуючи представлені результати дослідження, можна визначити такі **основні сутнісні аспекти розкриття змісту категорії ризик**:

– об’єктивно-суб’єктивний характер;

- в основі ризику лежить імовірна природа ризикової діяльності і непевність ситуації при її здійсненні;
- ризик притаманний всім процесам і видам діяльності незалежно від того є вони активними чи пасивними;
- негативні наслідки ризику, що виявляються у зростанні витрат та недоотриманні доходів можуть бути частково усунені за допомогою управлінських заходів;
- більшість ситуацій, яким притаманний ризик, є дуже важко прогнозованими та контрольованими, тому усунути ризик повністю майже неможливо;
- відсутність ризику гальмує розвиток кожної системи, оскільки знижує її динамічність та ефективність.

Логічний синтез викладених вище положень дозволяє нам сформулювати таке **визначення економічного ризику**: це – *економічна категорія, що відображає кількісно оцінену можливість невідповідності очікуванням економічних параметрів функціонування об'єкту, стан якого змінюється в результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, яка є наслідком об'єктивно існуючих умов невизначеності, конфліктності та суб'єктивізму сприйняття діючих ринкових факторів.*

Враховуючи головну мету, об'єкт та предмет даного дослідження, зосередимо подальшу увагу на визначенні сутності, ролі та місця в формуванні фінансової безпеки банків ризиків, які пов'язані з їх діяльністю.

1.2 Роль та місце кредитних ризиків в системі банківських ризиків

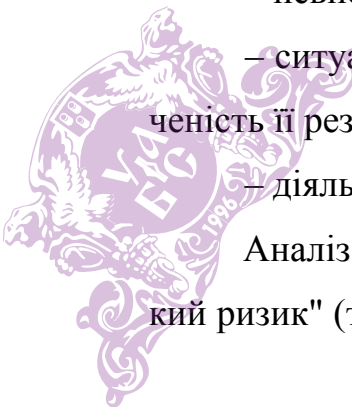
Підвищена увага до поняття ризику в банківській практиці цілком виправдана, оскільки виконуючи роль фінансових посередників в економічній системі, банківські установи покривають власні потреби в ресурсах за рахунків залучених коштів. Формування ресурсної бази за рахунок запозичень вимагає від банків підвищеної надійності та високого рівня суспільної довіри.

Крім того банк як відкрита динамічна система постійно знаходиться під впливом безлічі факторів оточуючого середовища, дію яких можна розподілити як на заздалегідь прогнозовані за наслідками їх впливу, так й на непередбачені. Це положення закладене в основу класифікації банківських ризиків, яка традиційно передбачає їх поділ за критерієм здатності банку контролювати фактори виникнення на зовнішні (системні) та внутрішні (індивідуальні).

При розгляді поняття "банківський ризик" в більшості випадків дослідники намагаються адаптувати визначення категорії "ризик" до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. З огляду на це не існує істотних відмінностей в застосовуваних в обох випадках підходах. Так, наприклад, Л. Бондаренко у своєму дослідженні розрізняє **шість підходів до визначення поняття «банківський ризик»**, а саме [21]:

- як вірогідність відхилення від сподіваного результату;
- загроза втрат;
- вірогідність отримання як збитків, так і прибутку;
- невпевненість передбачення результату;
- ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату;
- діяльність банку, пов'язана з подоланням невизначеності.

Аналіз наявних в літературних джерелах визначень поняття "банківський ризик" (табл. 1.3) вказує на те, що більшість з них є майже однаковими, а

відмінності полягають переважно в обраному підході щодо розуміння сутності ризику в цілому з врахуванням представленого в п. 1.1 даної роботи генезису трактувань цієї економічної категорії. При цьому у розглянутих інтерпретаціях поняття "банківський ризик", як правило, акцентується увага на його фінансовому характері, що зокрема, виявляється у формі можливих результатів ситуації ризику.

Таблиця 1.3

Огляд визначень поняття "банківський ризик"

Автор, джерело	Визначення
Л. Бондаренко, [21]	можливість прийняття раціонального чи нераціонального управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії факторів і, як наслідок, отримати один з трьох економічних результатів: позитивний (прибуток), нульовий або негативний (збиток)
С. Прасолова, С. Козьменко, Ф. Шпиг, І. Волошко [87, 117]	вартісне вираження імовірності події, що спричиняє фінансові втрати
В. Подчесова [115]	відображають невизначеність, пов'язану з проявом конкурентної боротьби як між банками, так й іншими учасниками ринку, що відбивається на сталості руху фінансових потоків та зміні обсягів фінансових ресурсів банку
М. Фастовець [158]	імовірність отримання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів
К. В. Уваров [157]	можливість того, що певні події, очікувані чи неочікувані, можуть спричинити негативний вплив на рівень капіталу або доходів банку

В той же у словнику термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України застосовано більш широкий підхід до трактування «банківського ризику», що не обмежується виключно фінансовими аспектами його прояву. В них банківський ризик визначається як можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин [147]. І це не випадково, оскільки до складу банківських ризиків входять різні ризики, в тому числі [106, 111, 116]:

- ризики операційного середовища – нормативно-правові ризики, ризики конкуренції, □ економічні ризики, □ ризик країни;
- ризики управління – ризик зловживань, ризик неефективної органі-

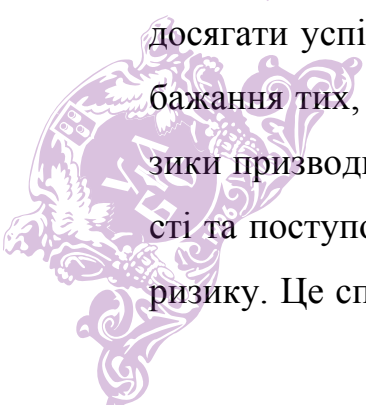
зації, ризик нездатності керівництва банку, приймати тверді доцільні рішення, ризик того, що банківська система винагород не забезпечує відповідного стимулу;

– ризики надання фінансових послуг – технологічний ризик, операційний ризик, ризик впровадження нових фінансових інструментів, стратегічний ризик;

– фінансові ризики – ризик процентної ставки, кредитний ризик, ризик ліквідності, позабалансовий ризик, валютний ризик, ризик використання позикового капіталу.

Необхідно відмітити, що незалежно від різновидів та класів банківських ризиків їх дія, переважно, визначається через понесення фінансових втрат банком, зумовлених порушенням ритмічності та збалансованості надходження та видатків у складі його фінансових потоків за всіма видами діяльності. Тобто, на відміну від економічних ризиків в цілому, **у якості основної сутнісної ознаки банківського ризику можна виділити саме специфічний характер механізму його виникнення – через зміну об'ємних, просторових та часових характеристик руху грошових коштів в фінансових потоках банківської системи.** Цей висновок обґрунтовується в багатьох сучасних дослідженнях проблематики банківської діяльності [4, 16, 44, 166], автори яких наголошують на необхідності використання так званого "потокowego підходу" при вивченні відповідних фінансово-економічних.

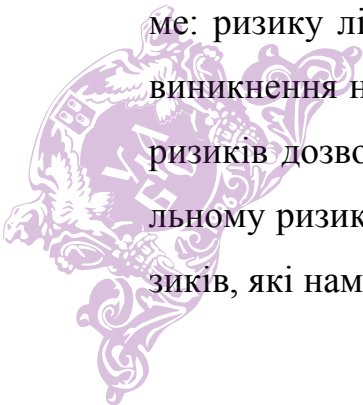
Необхідно відмітити, що з врахування складного механізму взаємодії ризику та доходності, **банківський ризик разом із загрозою понесення певних фінансових втрат при несприятливому розвитку ситуації одночасно є потужним стимулятором банківського розвитку,** що спонукає банки досягати успіху в конкурентному середовищі нетрадиційними шляхами. Небажання тих, або інших банківських установ приймати на себе необхідні ризики призводить до їх відставання в розвитку, втрати конкурентоспроможності та поступового їх витіснення з ринку конкурентами, більш схильними до ризику. Це специфічне функціональне навантаження банківських ризиків, на

нашу думку, є свідченням нетотожності понять "банківський ризик" та "фінансові втрати банку", яка, як вже зазначалося, досить часто обґрунтовується дослідниками даної проблематики. Додатковим аргументом на підтримку тези щодо необхідності відмови від трактування поняття "банківський ризик" виключно с позиції небезпеки фінансових втрат є існування так званих "спекулятивних" ризиків – валютного, процентного, портфельного та ринкового, – які передбачають отримання банками в результаті розвитку ризикових ситуацій не тільки негативного, а й позитивного результату у формі додаткового прибутку.

Таким чином, в цілому можна надати таке **удосконалене визначення банківських ризиків: це – кількісно оцінена можливість невідповідності об'ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним в результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбувається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку.** У даному визначенні використано узагальнюючий підхід щодо об'єкту та прояву банківських ризиків, сформульований з врахуванням зазначених вище сутнісних аспектів як економічних ризиків в цілому, так і специфічних для банківської сфери, зокрема.

В літературі досить часто зустрічається зауваження щодо спільної одночасної дії сукупності окремих банківських ризиків та формування в наслідок цього певного сумісного ризик-ефекту у вигляді або адитивної, або мультиплікативної суперпозиції окремих різновидів банківських ризиків [17, 42, 111, 116, 157]. На наш погляд, дана теза може бути справедливою лише по відношенню до тих різновидів фінансових банківських ризиків, які виникають в наслідок зміни співвідношення вартості активів та пасивів банку, а саме: ризику ліквідності і ризику капітальної стійкості. Дослідження природи виникнення на характеру прояву окремих різновидів фінансових банківських ризиків дозволяє стверджувати, що інші фінансові банківські ризики в загальному ризик-полі банку діють як фактор виникнення для цих двох видів ризиків, які нами названо ризиками-результатами (рис. 1.2).

ПОЛЕ ДІЇ РИЗИКІВ-ФАКТОРІВ

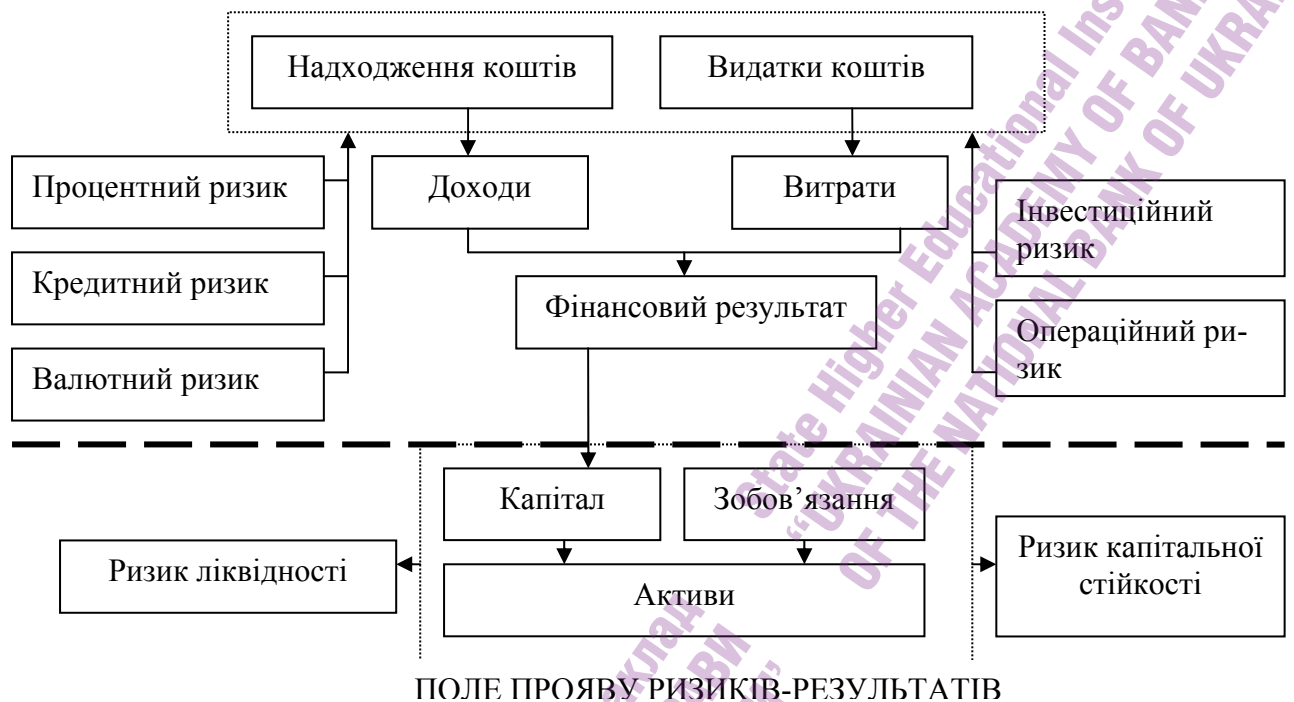

Рис. 1.2. Дворівнева класифікація фінансових банківських ризиків (розроблено автором)

Група ризиків-факторів виявляється у відхиленні фактичних фінансових потоків (розподілених в часі надходжень та видатків коштів) від очікуваних з відповідною зміною фінансових результатів банку та обсягів активів і пасивів. До їх складу, насамперед, належать процентний, валютний, кредитний, операційний та інвестиційний ризики банківської діяльності. При цьому, прямий негативний вплив від виникнення таких ризиків переважно припадає на обсяги надходжень та видатків коштів, а опосередковано виявляється в зміні активів та власного капіталу банку.

Разом з цим, особливо значимим у складі ризик-факторів є саме кредитний ризик, пов'язаний із наданням та обслуговуванням кредитних ресурсів. Підтвердження цього є висока питома вага кредитних угод в структурі активів банків та високий рівень доходу від кредитних операцій в структурі загальних обсягів доходів, отримуваних банками. Саме це дозволяє більшості дослідників стверджувати, що кредитний ризик є "домінуючим елементом ієра-

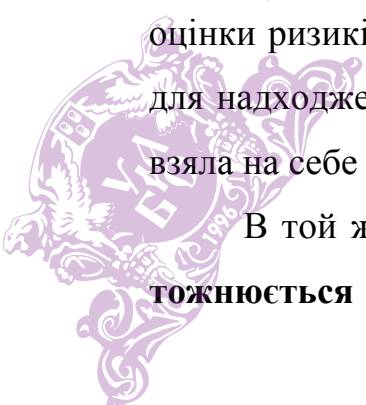
рхічної системи банківських ризиків та невід'ємною складовою сукупного банківського ризику" [80].

Сьогодні є очевидним, що управління і прийняття рішень в сфері банківського кредитування проводяться в умовах невизначеності, конфліктності, дії дестабілізуючих чинників і зумовлених ними ризиків. Ця обставина зумовлює значну кількість наукових праць з проблематики, що досліджується, в яких з різною мірою повноти розкриті різноманітні її аспекти, окреслено загальне коло напрямів подальшого розвитку теорії та методології управління кредитними ризиками банків. При цьому основна увага дослідників, переважно, приділена уточненню відповідного понятійного апарату [109, 134], організаційно-аналітичним аспектам удосконалення методології попередження виникнення та мінімізації негативних наслідків кредитних ризиків в комплексних системах управління ними [31, 33, 34, 49, 118, 184, 95, 111, 142].

Укладачами словнику фінансових термінів [146] наведено узагальнене **визначення кредитного ризику як ризику втрат**, пов'язаних із погіршенням стану дебітора, контрагента за угодою, емітента цінних паперів, що вказує на те, що сфери виникнення кредитного ризику не обмежуються виключно процесом банківського кредитування. Цієї позиції додержується і низка авторів, зокрема П. П. Ковальов та Л. Я. Слобода [80, 145], на думку яких сутність кредитного ризику, що виникає при здійсненні фінансових угод, можна охарактеризувати як ситуацію, в якій контрагент операції не може або не хоче виконати зобов'язання, що виникли в момент укладення фінансової угоди.

Подібне визначення кредитних ризиків наведене у методичних вказівках Національного банку України з інспектування банків "Система кількісної оцінки ризиків" [143]: кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, що виникає через неспроможність сторони, яка взяла на себе зобов'язання виконати умови фінансової угоди із банком.

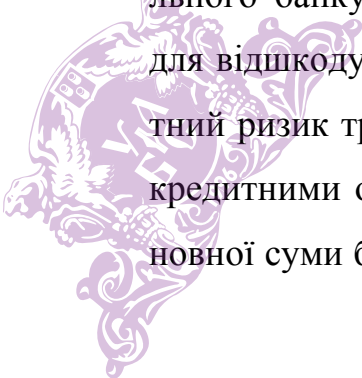
В той же час, як правило, поняття "кредитний ризик банку", отожднюється із ризиком неповернення позичальником основного тіла

кредиту та процентів по ньому. На таке розуміння кредитного ризику, визначаючи класифікаційні ознаки загального ризику, вказував Дж. Кейнс, на думку якого "ризик «заємодавця» – це ризик неповернення кредиту" [74, кн. 4, гл. 11, підр. 4]. Аналогічні визначення можна зустріти і в новітніх наукових працях. Наприклад, Дж. Сінкі визначає кредитний ризик (або ризик непогашення) як "вірогідність неповернення позичальником взятої позики" [142].

Переважає більшість сучасних науковців в роботах, присвячених дослідженню сутності кредитного ризику, дотримується даного традиційного підходу, лише конкретизуючи в поданих ними визначеннях порушення яких саме умов кредитування призводить до виникнення кредитного ризику [14, 61, 60, 70, 88, 122, 134, 150]. При цьому основними такими умовами є обсяги та час повного повернення боргу. Так, наприклад, О. Євтух визначає кредитний ризик як ризик неповернення у встановлений термін основного боргу та процентів за позичкою, що належать кредитору [61, с. 43], а В. Романов – як ризик того, що учасник-контрагент не виконує своїх зобов'язань у повному обсязі та на визначену дату, або на інший час після визначеного терміну [134]. Т. Пустовалова наводить таке визначення кредитного ризику: це – ризик втрати активів в результаті невиконання позичальником взятих на себе договірних зобов'язань [122]. Авторами енциклопедії фінансового ризик-менеджменту [172] він визначається як ризик, пов'язаний з кредитною діяльністю, та відсутністю впевненості щодо вчасного і повного повернення кредитних коштів контрагентом банку.

Зауважимо, що цей підхід знайшов відображення і в нормативно-правовій базі, що регулює банківську діяльність. Так, у Положенні Національного банку України "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями" [121] кредитний ризик трактується як ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями банку, тобто ризик того, що сплата відсотків та основної суми боргу здійснюватиметься з відхиленням від умов кредитної уго-

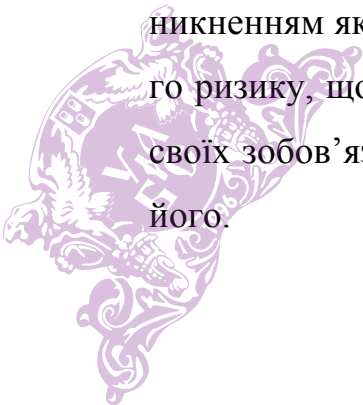

ди або взагалі не буде проводитися.

В той же час деякі науковці при визначенні сутності кредитного ризику відштовхуються від його позиціювання як **різновиду фінансового ризику, що супроводжує процес кредитування**. У рамках цього підходу кредитний ризик розглядається як ймовірність зменшення вартості частини активів у вигляді суми виданих кредитів або зниження прибутковості від цієї частини активів значно нижче очікуваного рівня [85]. Зокрема С. Павлюк розглядає кредитний ризик як вартісний вираз імовірної події в ході кредитної операції, яка може призвести до збитків, тобто до відхилення фактичних показників від передбачуваних у кредитора [109]. На думку Р. Яворського, кредитний ризик – це ймовірність зміни грошового потоку як у кількісному, так і часовому вимірі під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника [174, с. 107]. В свою чергу, за твердженням О. Буздаліна, кредитний ризик є мірою суб'єктивної впевненості експертів, що залежить від обсягів інформації, якою вони володіють [22].

Також заслуговує на увагу визначення сформульоване А. О. Єпіфановим, І. В. Сало та О. А. Криклій [62, 94, 136], які кредитним ризиком пропонують вважати можливість того, що у майбутньому в певний момент вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням (неповним або несвоєчасним поверненням) цих активів.

Принциповим недоліком даних визначень є їх універсальність з позиції можливості використання для означення будь-якого різновиду фінансового ризику за умови усунення вказівки на приналежність до здійснення кредитних операцій. На наш погляд, поняття кредитного ризику має чітко відбивати суть негативних змін, характерних виключно для кредитних операцій, з виникненням яких цей ризик пов'язаний. Такий підхід до визначення кредитного ризику, що зводиться до підрахунку вірогідності виконання контрагентом своїх зобов'язань, істотно звужує дане поняття і не дає можливості розкрити його.

Більш вдалими з врахуванням цього зауваження є такі формулювання визначень досліджуваного поняття:

кредитний ризик – це міра (ступень невизначеності) щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів [111];

кредитний ризик – це можливість виникнення непередбачених подій, які спричинять негативний вплив на результати діяльності банківської установи в сфері кредитних відносин і призведуть до втрати частини активів банку та недоотримання прибутку у вигляді відсотків за користування ними [15].

На нашу думку, доволі вдалим є трактування даного поняття, представлене в своїй роботі В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, згідно з яким кредитний ризик може розглядатися як невпевненість кредитора у тому, що боржник буде спроможним і матиме наміри виконати свої зобов'язання відповідно до термінів та умов кредитної угоди [49, с. 24]. В даному понятті узагальнено вказані всі можливі причини виникнення кредитного ризику, оскільки порушення будь-яких умов кредитної угоди щодо порядку визначення суми боргу та здійснення платежів, зокрема, періодичність нарахування відсотків та періодичність погашення основного тіла кредиту та процентів по ньому, супроводжується фінансовими втратами для банку, порушенням запланованого руху фінансових потоків.

Отже, узагальнюючи вище викладене, можна зробити висновок, що **кредитний ризик апріорі супроводжує весь комплекс кредитних відносин, які виникають в процесі здійснення певної кредитної угоди та надання позики потенційному клієнтові банку.**

На основі вище викладеного нами проведено узагальнення специфічних елементів сутності "кредитного ризику" як різновиду банківських ризиків (рис. 1.3).

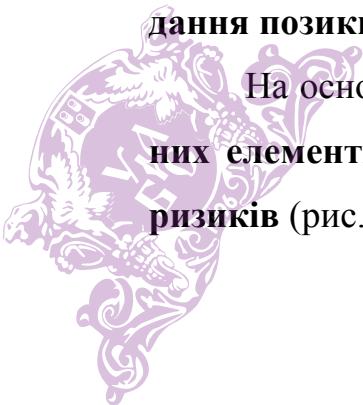

Рис. 1.3. Специфічні елементи сутності "кредитного ризику" як різновиду ризиків банків (розроблено автором)

В розробленій ними систематизації вихідним моментом є саме розуміння об'єкта, з яким пов'язується виникнення кредитного ризику банку, як всього взаємопов'язаного комплексу етапів процесу банківського кредитування, основою цілісності якого є необхідність забезпечення надійності та прибутковості кредитних операцій банку. Отже, відповідно, виникнення процесу банківського кредитування в сучасному його розумінні природно пов'язане із управлінням кредитним ризиком, який, в свою чергу, є зворотнім боком головної мети кредитних операцій банків – прибутковості: підвищення доходності супроводжується зростанням ризику. З врахуванням цього до певної міри хибною є думка, що об'єктом кредитного ризику є кредитна операція [109].

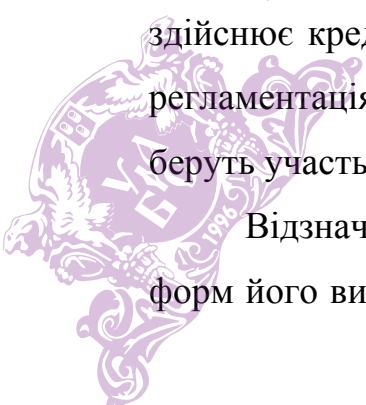
Зауважимо, що кредитний ризик присутній у всіх економічних відносинах банку, де відбувається рух позикової вартості, але не скрізь даний ри-

зик відіграє визначальну роль. З врахуванням цього не доцільно пов'язувати кредитний ризик виключно з наданням банківського кредиту, кредитною операцією. Кредитний ризик присутній у випадках з будь-яким іншим інструментом, коли є контракт [122].

Отже, кредитний ризик є превалюючим у тих банківських процесах, що пов'язані із проведенням активних операцій з юридичними і фізичними особами та здійсненням операцій на міжбанківському ринку. З врахуванням цього, крім безпосередньо кредитної операції (договору щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника), **процес банківського кредитування** охоплює також й певні дії, що виконують виключно функції ризик-менеджменту:

- вивчення кредитоспроможності потенційного позичальника, обґрунтування умов кредитної угоди із врахуванням реального фінансового стану потенційного клієнту та прогнозу його зміни на період кредитування;
- розробка та здійснення системи заходів щодо забезпечення повернення кредиту та сплати відсотків за ним (моніторинг дотримання ліміту кредитування, цільового використання кредиту, повноти і своєчасності повернення кредиту і відсотків за його користування, коригування окремих умов кредитної угоди для мінімізації фінансових втрат; система нагадувань та попередження позичальників, перевірка стану та наявності заставленого майна, контроль за грошовими потоками за рахунками клієнта тощо);
- управління кредитним портфелем банку як сукупністю конкретних кредитів;
- управління діяльністю персоналу кредитного підрозділу банку, що здійснює кредитні операції, в тому числі, чітка інструктивно-методологічна регламентація порядку і змісту виконання обов'язків співробітниками, що беруть участь у кредитному процесі.

Відзначимо, що кредитування як прояв бізнес-процесу банку є однією з форм його виробничих відносин, рушійною силою якої виступають економі-

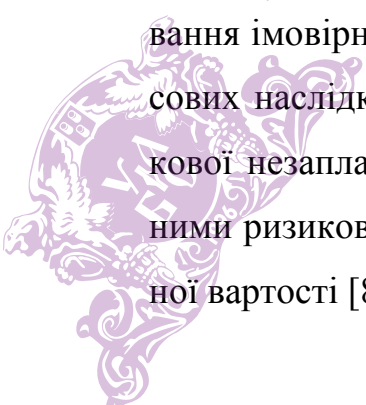

чні інтереси учасників. З цієї позиції кредитування можна представити як за-сіб сумісного досягнення економічних цілей банком і його контрагентами – отримання доходів або прибутку. При цьому існування кредитного ризику є обмежуючим фактором щодо розвитку бізнес-процесів банку, своєрідною контрмотивацією щодо нарощення обсягів кредитування. Отже, економічна мотивація банку в процесі управління кредитним ризиком знаходиться в рамках максимізації прибутку при мінімально можливому ризикі, що відбиває подвійну природу економічного ризику в цілому.

Пошук оптимального балансу між доходом і ризиком – важливе завдання, що вимагає своєчасного прийняття рішення і обліку взаємодії багатьох чинників кількісного і якісного характеру. Графічно **залежність величини кредитного ризику від розвитку кредитного процесу в часі** в умовах його розвитку, контрольованого системою ризик-менеджменту, відображена на рис. 1.4.

Як видно із представленою нами співвідношення величин кредитного ризику для різних умов перебігу процесу банківського кредитування, саме **раціональний управлінський вплив на фактори формування кредитного ризику забезпечує можливість його оптимізації**.

Таким чином, вивчаючи сутність кредитного ризику необхідно чітко усвідомлювати, що його рівень безпосередньо пов'язаний із ефективністю системи управління процесом банківського кредитування. В цьому контексті кредитний ризик може бути визначений як грошовий вираз імовірного відхилення дійсності від очікуваних результатів унаслідок невизначеності реакції екзогенних і ендогенних чинників у відповідь на управлінські рішення, пов'язані з кредитуванням. Він не обмежений рамками грошового вимірювання імовірного відхилення реалій від прогнозів, що базуються на фінансових наслідках (збиток, банкрутство), і охоплює область отримання додаткової незапланованої вигоди (доходу, прибутку) в порівнянні з прогнозованими ризиковими подіями за умови подолання невизначеності в русі позиченої вартості [80].

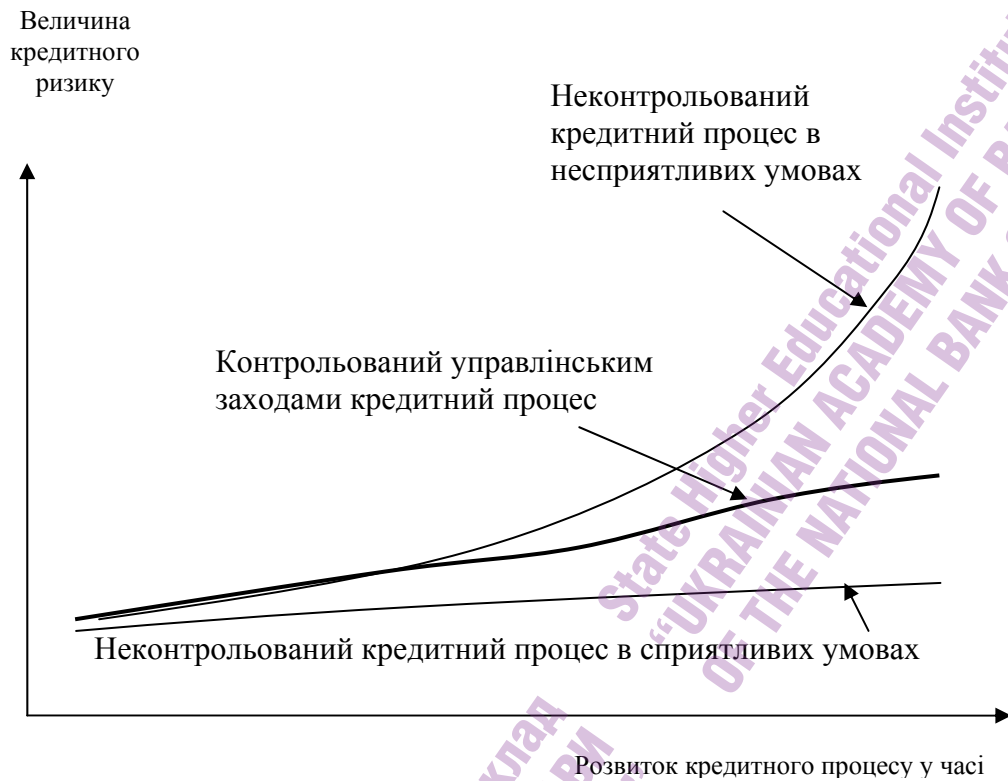

Рис. 1.4. Наочне подання взаємозалежності кредитного ризику із розвитком кредитного процесу у часі (розроблено автором)

Разом з тим, крім виділених нами специфічних сутнісних елементів кредитного ризику, багато дослідників зауважують на доцільності вивчення його з позиції розгляду **функцій, які він виконує в банківській діяльності**. В більшості випадків виділяються регулятивна та захисна функції економічного ризику в цілому, і кредитного ризику, зокрема [42]. Деякі дослідники, наприклад, А. Альгін, М. Лапуста, Л. Шаршукова [5, 96], доповнюють даний перелік інноваційною та аналітичною функціями.

На нашу думку, **єдиною функцією кредитного ризику є регулятивна**, що дозволяє подолати негативні наслідки дії такого ризику.

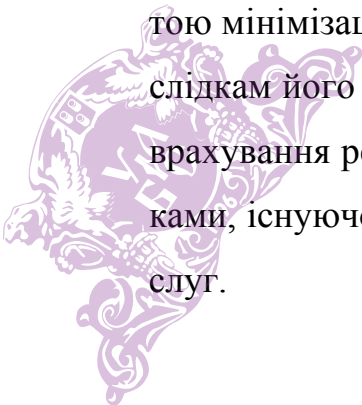
Конструктивна форма цієї функції сприяє розвитку методології та інструментарію запобігання та нівелювання негативних впливів кредитного ризику. Відповідно до цього згідно із діючим законодавством банк створює постійно діючий підрозділ з питань аналізу та управління ризиками, що має відповідати за встановлення лімітів щодо окремих операцій, лімітів ризиків контр партнерів, країн контр партнерів, структури балансу відповідно до рі-

шень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку [120]. Її реалізація передбачає також дотримання економічних нормативів, які встановлюються з погляду безпечності здійснення кредитного процесу з метою попередження щодо виникнення непередбачених загроз. З погляду розвитку реалізації конструктивної підфункції регуляторної функції кредитного ризику можливо розглядати в її складі певну інноваційну складову, спрямовану на впровадження нових кредитних продуктів, механізмів захисту від ризику.

На нашу думку, недоцільно виділяти деструктивну форму регулятивної функції кредитного ризику, яка деякими авторами інтерпретується як прийняття необдуманих рішень. Деструкція є проявом дії кредитного ризику, а не його функцією – виявом ролі та значення в банківській діяльності.

Поряд з цим вважаємо, що у якості другої форми регуляторної функції кредитного ризику необхідно виділяти захисну, а не давати їй самостійного значення. **Захисна підфункція** до певної міри підсилює дію конструктивної складової регуляторної функції і виникає виключно за умови належної її реалізації. Прояв її має місце в умовах, коли розроблена система заходів щодо запобігання негативних наслідків кредитного ризику дійсно призводить до мінімізації їх впливів на діяльність банку.

Крім того, оскільки розробка регуляторних заходів можлива виключно за умови попередньої оцінки інформації щодо платіжних можливостей позичальника, прогнозних змін зовнішнього та внутрішнього середовища банку, а також обґрунтування прийнятих управлінських рішень, третьою підфункцією регуляторної функції є аналітична, яка дозволяє здійснити вибір в області кредитної політики банку щодо сталого ведення кредитного процесу як з метою мінімізації виникнення кредитного ризику, так й з метою запобігання наслідкам його негативного впливу на діяльність банку. При цьому важливим є врахування ретроспективи розвитку кредитних відносин банку з позичальниками, існуючого досвіду ведення кредитного процесу, надання кредитних послуг.

Зауважимо, що з огляду на множинність можливих першопричин та характеру невиконання позичальником умов укладеної з банком кредитної угоди кредитний ризик є комплексною системою окремих його різновидів. Єдиного загальноприйнятого підходу щодо складу та взаємодії елементів цієї системи в наукових колах на сьогоднішній день не існує. Нами проведено узагальнення найбільш розповсюджених типових підходів до такої класифікації (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Огляд поглядів щодо видової класифікації кредитного ризику

Автор [джерело]	Види кредитного ризику
Дж. Кейнс [74, кн. 4, гл. 11, підр. 4]	Юридичний ризик (ухилення від повернення кредиту) Ризик недостатнього забезпечення позики
Я. Благодир [15]	Кредитний індивідуальний ризик Кредитний портфельний ризик Кредитний ризик щодо банка-позичальника Кредитний ринковий ризик Кредитний балансовий ризик
Л. Бондаренко [21]	Індивідуальний кредитний ризик Портфельний кредитний ризик
В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний та О. Пернарівський [34, 35]	Кредитний ризик щодо позичальника Кредитний ризик щодо способу забезпечення позики Кредитний ризик щодо кредитної угоди Зважений кредитний ризик Портфельний кредитний ризик
О. Криклій, Н. Маслак [94]	Індивідуальний кредитний ризик (ризик конкретного позичальника); Портфельний кредитний ризик (ризик портфеля).
О. Серебрякова [140]	Ризик непогашення кредиту Ризик ліквідності Ризик забезпечення кредиту Діловий ризик Ризик кредитоспроможності позичальника Валютний ризик Процентний ризик Інфляційний ризик
О. Притоманова [119]	Ризик конкретного позичальника Ризик портфеля кредитних вкладень

Як видно з наведених класифікацій, в більшості випадків науковцями справедливо обґрунтовується **доцільність дослідження кредитного ризику банків на двох рівнях – індивідуальному та загальному**. Індивідуальний рівень охоплює систему індивідуальних кредитних ризиків, які можуть бути,

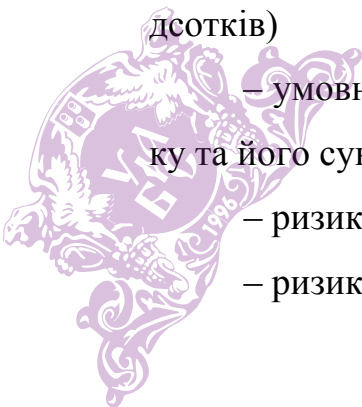
в свою чергу, згруповані за позичальниками, сегментованими за різними класифікаційними ознаками (сферами економічної діяльності, якістю фінансового стану, способу забезпечення позики, строками кредитування тощо). На загальному рівні, на нашу думку, доцільно виділяти ризик портфеля кредитних вкладень, в якому до певної міри осереднюються індивідуальні ризики позичальників з врахуванням структури їх системи.

Отже, зауважимо, що оптимізація складу та структури портфеля кредитних вкладень дозволяє банку нівелювати негативний вплив кредитного ризику в цілому, мінімізувати його рівень за умови адекватного та достовірного обліку особливостей кожного індивідуального ризику в процесі управління ним. Проте суть кредитного ризику у всіх його проявах – індивідуальному чи загальному, – полягає в грошовому (вартісному) виразі в банківському балансі відхилень імовірнісних подій, обумовлених дією чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру на обсяги, динаміку та збалансованість грошових потоків в процесі кредитування.

Такий поділ може бути органічно поєднаний із запропонованим В. Фурсової [163] підходом щодо розуміння кредитного ризику у вузькому та широкому сенсі, де вузьке розуміння кредитного ризику передбачає визначення принципів кредитування як чинників появи ризику під час видавання кредитів, а широке – зосереджує увагу на структурних елементах такого ризику: об'єктах, суб'єктах кредитних операціях, а також фінансових посередниках при проведенні кредитних операцій.

Більш традиційним і широко вживаним [31, 109, 172, 192] є підхід, що передбачає поділ кредитних ризиків банку на такі його різновиди як:

- прямий ризик кредитування (пов'язаний з втратою тіла кредиту та відсотків)
- умовний ризик кредитування (пов'язаний із зменшенням активів банку та його сукупного доходу);
- ризик неліквідності застави кредиту;
- ризик сторони угоди;

- ризик концентрації портфеля;
- ризик форс-мажорних обставин тощо.

Отже, кредитний ризик являє собою корелятивну єдність системи окремих різновидів ризиків, що виділяються в залежності від характеру причин їх виникнення та напрямів прояву в процесі банківського кредитування. Відповідно, як справедливо зауважує Н. Подольчак [113], оскільки всі ці ризик в кредитному процесі мають спільний результат, практично неможливо провести чітку межу між наслідками дії кожного з них окремо, а кредитний ризик в цілому виявляється в корелятивному ефекті їх спільного впливу.

Зауважимо, що при формуванні ефективних систем управління кредитним ризиком банків, крім взаємозалежності та корелятивності окремих різновидів кредитного ризику, необхідно враховувати також і його корелятивні зв'язки з іншими ризиками банківської діяльності, насамперед, процентним у складі ризиків-факторів та ризиками-результатами – ризиком ліквідності і ризиком втрати стійкості. Так, кредитний ризик для комерційного банку полягає не лише у загрозі неповернення кредиту й відсотків по ньому, а й у загрозі втрати банком частини прибутку через перевищення депозитних ставок над ставками по кредитах [161]. При цьому важливо пам'ятати, що ризики, які виникають у разі неповернення процентів за наданими кредитами відносяться як до кредитних, так й до процентних, але у будь-якому сенсі вони пов'язані із відповідним управлінням кредитним процесом.

Таким чином, **в цілях підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку, на нашу думку, найбільш доцільно будувати систему управління ним на основі ідентифікації різновидів кредитного ризику за етапами процесу кредитування з наступною диференціацією їх за характером впливу на прямі (пов'язані з втратою тіла кредиту та відсотків) та непрямі.**

Узагальнюючи все вище викладене, **кредитний ризик, на нашу думку, доцільно визначити у такий спосіб: це – кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням об'ємних, просторових та часових параметрів**

фінансових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними позичальниками, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, яка призводить до зміни якості фінансового стану та динаміки розвитку банку.

Наведене теоретичне узагальнення щодо уточненого визначення поняття «кредитний ризик» на основі розгляду розвитку кредитного процесу у часі також дозволяє більш точно структурувати окремі напрямки вдосконалення управління відповідними ризиками. Перш за все таке структурування бається у напрямку розмежування окремих етапів кредитного процесу та визначені імовірних факторів впливу щодо виникнення відповідних ризиків.

Таким чином, прояв дії різних функцій кредитного ризику в цілому підкреслює значимість та важливість розгляду цього поняття у розвитку та функціонуванні банку. Подвійний характер кредитного ризику для банківської установи, що виражається в умовному розділенні на кредитні ризики окремої активної операції і ризику, пов'язані з управлінням портфелем активних операцій, зумовлює відповідне структурування процесу управління кредитними ризиками, оскільки воно передбачає використання в кожному із зазначених випадків специфічних методів і прийомів ризик-менеджменту. З метою розкриття та конкретизації дій банку щодо запобігання розвитку негативних явищ в наслідок дії цих різновидів кредитного ризику необхідним є узагальнення методичних основ управління таким ризиком.

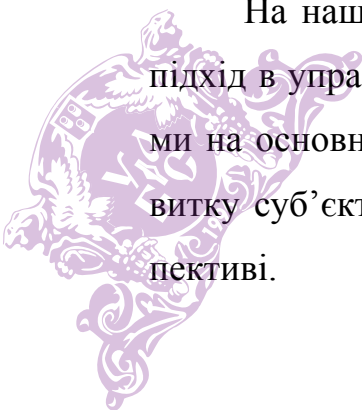
1.3 Аналіз сучасних науково-методичних підходів щодо управління кредитним ризиком в банку

Як показали результати дослідження, представлені в п. 1.2 даної роботи, ефективне управління кредитним ризиком є необхідною і достатньою умовою для створення розвиненої системи ризик-менеджменту банку, що має вирішальне значення для забезпечення його довготривалого економічного успіху та добробуту всіх задіяних в його функціонуванні суб'єктів, насамперед, вкладників та власників. Оскільки кредитний ризик – об'єктивне економічне явище, його виникнення не залежить від волі і бажання банківських працівників, що зумовлює необхідність управління ним за допомогою розробки різних банківських стратегій і використання спеціальних методів забезпечення найменшого імовірнісного відхилення прогностичних показників від фактичних фінансових результатів.

Слід зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі на сьогоднішній день відсутній єдиний погляд щодо поняття "управління кредитним ризиком", що пояснюється неоднозначністю трактування самого "кредитного ризику" як об'єкту такого управління, а також відносно нетривалою історією становлення теорії та практики управління ризиками в цілому.

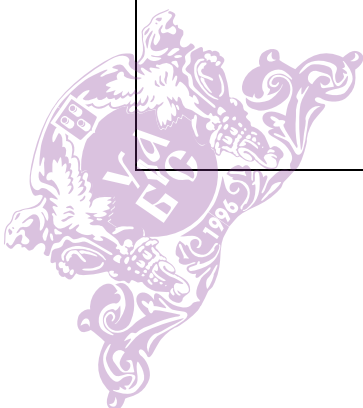
З огляду на багатоаспектність сутності економічної категорії "ризик" виділяються **декілька підходів щодо інтерпретації сутності поняття "управління ризиком"** (табл. 1.4), яке, як правило, на рівні окремих суб'єктів господарювання по відношенню до врегулювання кризових, ризикових ситуацій в процесі здійснення ними своєї операційної діяльності вживається як синонім поняття "ризик-менеджмент".

На нашу думку, в сучасних умовах доцільно спиратися на системний підхід в управлінні ризиками, який поєднує всі сутнісні аспекти цієї проблеми на основі забезпечення виконання його стратегічних завдань щодо розвитку суб'єкта господарювання в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Сучасні підходи щодо визначення поняття "управління ризиком"

Підхід	Типові визначення поняття
<p>Управління ризиками як сукупність методів впливу на рівень ризику (Н. Асамбаєв, М. Грачова, М. Хохлов та ін.)</p>	<p>– розробка і реалізація економічно обгрунтованих для даного підприємства рекомендацій і заходів, направлених на зменшення початкового рівня ризику до прийняттого допустимого рівня [8, 46],</p> <p>– багатоступінчатий процес, який має за мету – зменшити або компенсувати збиток для об'єкту при настанні несприятливих подій [165]</p>
<p>Управління ризиками як процес зменшення фінансових витрат (З. Боді, Р. Мертон, В. Артеменко, Ю. Журавльов, І. Сердюкова, С. Бузько та ін.)</p>	<p>– дії із зниження витрат, пов'язаних з ризиком [7, 139],</p> <p>– діяльність, що дозволяє з найменшими витратами передбачати фінансові ресурси, необхідні і достатні для зменшення вірогідності появи несприятливих результатів і локалізації негативних наслідків схвалюваних рішень [23],</p> <p>– процес пошуку компромісу, який націлений на досягнення балансу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами, а також ухвалення рішення про те, які дії для цього слід здійснити, а від яких слід утриматися [19].</p>
<p>Управління ризиками як процес, що складається із впорядкованої послідовності етапів (С. Бабаськін, І. Волков, Новокрещенова А., Балашова Н. та ін.)</p>	<p>– мистецтво і формальні методи визначення, аналізу, оцінки, попередження виникнення, вживання заходів по зниженню ступеня ризику впродовж життя проекту і розподіл можливого збитку від ризику між учасниками проекту [124],</p> <p>– складний багатоступінчатий процес ідентифікації, оцінки, управління, моніторингу і контролю за ризиками, що охоплює весь внутрішньо організаційний процес ухвалення рішень, виконання рішень і контролю за виконанням [10].</p>
<p>Системний погляд на проблему управління ризиками (Н. Адамчук, Д. Альошин, В. Жованіков, О. Сгорова, Ю. Тронін та ін.)</p>	<p>– стратегічне управління підприємством, яке, з одного боку, припускає можливість криз і катастроф, а з іншої – оперує з конкретними ризиками і реалізує такі стадії управління ризиками, як ідентифікацію ризиків, ухвалення рішення і проведення заходів [3],</p> <p>– область управління, завданням якої є визначення і контроль стану різних сфер діяльності або ситуацій, що виникають в результаті можливих небажаних змін [63];</p> <p>– сукупність методів, прийомів і заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикових подій і приймати заходи до виключення або зниження негативних наслідків настання таких подій [58]</p> <p>– система підтримки ухвалення рішення, головне завдання якої полягає в тому, щоб в максимальному ступені понизити невизначеність, що має місце при ухваленні рішення господарюючим суб'єктом [156].</p>

При цьому слушною є думка, що **суть ризик-менеджмента** можна розглядати з двох позицій:

– по-перше, як політику управління ризиками в рамках структуризації управлінських дій в процесі аналізу і оцінки ризику);

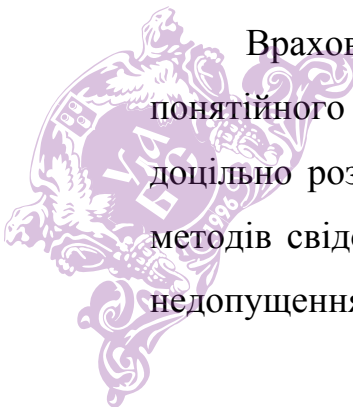
по-друге, як керівництво діями, тобто вживання конкретних заходів, спрямованих на вибір варіанту рішення в ризиковій ситуації, способу фінансування з врахуванням ціни ризику [23].

Системний аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних економістів з проблем управління ризиком та ризик-менеджменту [63, 139, 156, 8, 46, 7, 23, 19] дозволяє окреслити таке **коло його головних завдань**:

- зниження невизначеності, що має місце при ухваленні рішення;
- зменшення початкового рівня ризику до прийняттого допустимого рівня;
- зниження витрат, пов'язаних з ризиком;
- визначення і контроль стану різних сфер діяльності або ситуацій, що виникають в результаті можливих небажаних змін;
- досягнення балансу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами;
- прогнозування настання ризикових ситуацій.

Крім того, оскільки кредитний ризик іманентний найбільш значущому виду діяльності комерційних банків – кредитуванню, можна стверджувати, що процес управління кредитним ризиком як в управлінському, так і в нормативному аспектах знаходиться на стику ризик-менеджмента з іншим напрямом діяльності комерційного банку – управлінням кредитним процесом [80].

Враховуючи представлені вище результати дослідження категорійно-понятійного апарату, на нашу думку, під **управлінням кредитним ризиком** доцільно розуміти систему взаємозв'язаних і взаємозалежних принципів та методів свідомої цілеспрямованої дії на фактори його формування з метою недопущення імовірного відхилення об'ємних, просторових та часових

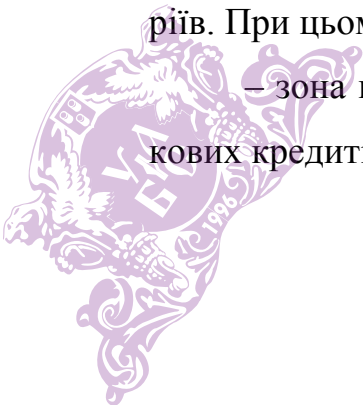
параметрів фінансових потоків при здійсненні процесу кредитування від передбачених договірними умовами.

З метою формування комплексного уявлення про науково-методологічні засади управління кредитним ризиком, необхідно, насамперед, враховувати їх особливості відповідно до прийнятого часового горизонту управління. В найширшому розумінні можна розрізнити специфіку **стратегічного та тактичного управління кредитним ризиком**. При такому розмежуванні стратегічне управління полягає у розробці стратегії управління кредитним ризиком банку як складової загальної стратегії управління банківськими ризиками, що передбачає, перш за все, встановлення базових принципів, прийнятних якісних та кількісних параметрів загального та індивідуальних кредитних ризиків, визначення допустимих способів їх досягнення. В свою чергу, тактичне управління зводиться до обґрунтування та обрання комплексу методів та інструментів щодо управління певним різновидом кредитного ризику.

Відповідно, безпосередньо проблеми формування методології управління кредитним ризиком належать безпосередньо до стратегічних аспектів кредитного ризик-менеджменту. Так, як зауважує П. Ковальов [80], рішення методологічних (стратегічних) завдань можливо при правильно розроблені тактиці, яка являє собою систему методів управління кредитним ризиком – аналітичний апарат дослідження. Управління в цьому аспекті є сукупністю науково обґрунтованої методології та успішної апробації її методів та інструментів при мінімізації кредитних ризиків.

Залежно від стратегічних цілей діяльності банк постійно здійснює збалансування відношення “ризик – дохідність” з переважанням одного з критеріїв. При цьому банк може опинитися в одній із трьох зон:

– зона недостатньої дохідності – банк відмовляється від надання ризикових кредитів, але при цьому не забезпечує мінімального доходу;

– зона не виправданого ризику – банк приймає заздалегідь неприйнятний ризик, у зв'язку з чим імовірність отримання запланованих високих доходів значно знижується;

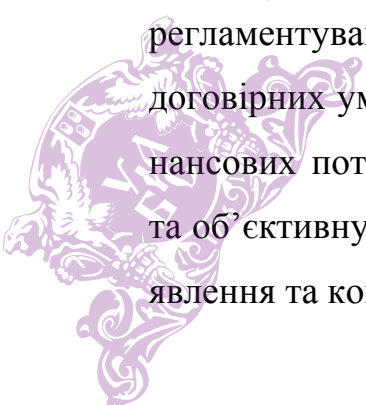
– зона безпечного функціонування – банк забезпечує себе мінімальним необхідним доходом і приймає доцільний ризик.

Оскільки базовим завданням сучасного фінансового менеджменту є отримання максимального прибутку при мінімально можливому рівні ризику, для керівництва банку воно трансформується у намагання зусиллями свого персоналу зробити все можливе, щоб уникнути тривалого перебування у перших двох зонах, яке призводить до погіршення фінансового стану банку [94, 136].

Ефективна реалізація будь-якої цілеспрямованої діяльності передбачає її здійснення на основі додержання комплексу науково обґрунтованих принципів, що регулюють процедурний бік методології управління її контрольованого перебігу. Узагальнення наукових розробок в області управління кредитним ризиком [70, 80, 94, 145] дозволяє виділити такі **базові принципи** такого ризик-менеджмента для банків в межах системного підходу:

- цілісності та системності;
- інтегративності та синергійності;
- ієрархічної будови та структуризації;
- відкритості та адаптивності;
- узгодженості;
- ефективності та ін.

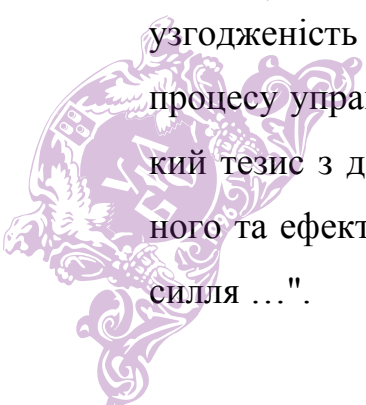
При цьому, на нашу думку, з врахуванням сутності та природи кредитного ризику, наведений перелік доцільно доповнити принципом жорсткого регламентування, оскільки саме чітке визначення, встановлення та виконання договірних умов, що визначають об'ємні, часові та просторові параметри фінансових потоків в процесі кредитування формує якість кредитного ризику та об'єктивну оцінку його рівня, забезпечує можливість його своєчасного виявлення та контролювання.

Методичну основу управління кредитним ризиком становлять класичні положення теорії управління, які передбачають послідовну та взаємозв'язану реалізацію системи **управлінських функцій**, які з врахуванням специфіки кредитного ризику як об'єкту управління можна окреслити наступним чином:

- формування необхідного інформаційно-нормативного та інституційно-організаційного забезпечення кредитного процесу;
- облік та аналіз інформації, що поточного стану та тенденцій зміни факторів, які визначають формування ризикової ситуації, виникнення кризових явищ під час здійснення кредитного процесу;
- прогнозування можливості виникнення окремих різновидів кредитного ризику банку;
- планування дій щодо попередження виникнення кризових явищ під час здійснення кредитного процесу та мінімізації впливу таких явищ на сталість функціонування банку;
- контроль за дотриманням основних об'ємних, часових та просторових параметрів проходження кредитного процесу, їх відповідністю умовам, означеним в кредитному договорі;
- регулювання, яке передбачає здійснення заходів щодо мінімізації впливу кризових явищ на стан банку, сталість його функціонування із відповідним коригуванням планових показників;
- оцінка ефективності системи управління кредитним ризиком.

Досить поширеною в наукових колах є думка, що виняткову **роль організаційної функції в управлінні кредитним ризиком**, оскільки саме ефективна організація управління ризиком забезпечує належну зв'язаність та узгодженість дії інших функцій в межах єдиної технології цілеспрямованого процесу управління (рис. 1.). В підтвердження цієї думки можна навести такий тезис з досліджень О. Серебрякової [140], "для реалізації цілеспрямованого та ефективного управління ризиками необхідні значні організаційні зусилля ...".

Важливість належної організації процесу управління кредитним ризиком також підтверджується його законодавчо-нормативним регламентуванням. Так, Законом України "Про банки і банківську діяльність" [120] передбачено обов'язкове створення банками таких постійно діючих комітетів, як :

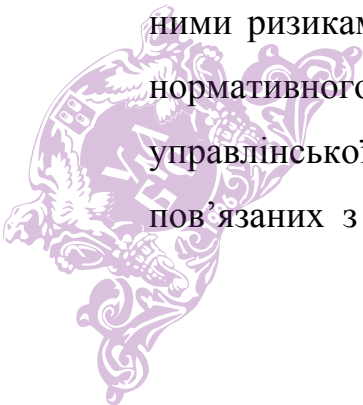
– кредитний комітет, який зобов'язаний щомісячно проводити оцінку якості активів банку та здійснювати підготовку пропозиції щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення;

– комітет з питань управління активами та пасивами, який щомісячно приймає рішення щодо політики процентної маржі на основі зіставлення собівартості пасивів та прибутковості активів, відповідності строкості активів та пасивів та надає відповідним підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у часі, що виникають;

– тарифний комітет, який щомісячно аналізує ринкову конкурентоспроможність діючих тарифів, відповідає за політику банку з питань формування операційних доходів.

Однак організаційна складова управління кредитним ризиком банку не обмежується функціонування цих комітетів, оскільки цей багаторівневий і строго регламентований процес передбачає, що кожен підрозділ банку виконує в ньому чіткий перелік функцій відповідно до поставлених перед ним цілей, завдань.

Крім формування впорядкованої організаційної структури – розподілу функцій та зв'язків між підрозділами банку, рішення по організації і кадровому забезпеченню процедур управління ризиками та визначенню кола посадових обов'язків і технології здійснення операцій працівниками банку, а також ступені їх відповідальності, організаційна функція управління кредитними ризиками передбачає також і формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення кредитного процесу – системи відповідної управлінської звітності, принципів обліку і документування всіх процедур, пов'язаних з управлінням ризиками, положень та регламентів, нормативів

граничним і прийнятних рівнів ризиків, прийнятої методології і відповідних методик аналізу та оцінки ризику тощо.

Вимога стабільності та сталості інформаційно-нормативного забезпечення для ефективної організації процесу кредитування в довгостроковій перспективі, так званому стратегічному аспекті, зумовлює відносно низький рівень динамічності цієї складової управління кредитним ризиком, порівняно з іншими функціями ризик-менеджменту. З огляду на це при розподілі процесу управління кредитними ризиком на етапи вона, як правило, опускається, що в жодному разі не зменшує її практичну значущість.

Зауважимо, що в економічній науці проблема структурування процесу управління ризиками на етапи також залишається однозначно невирішеною. В додатку Б представлена систематизація поглядів деяких вітчизняних і зарубіжних науковців-економістів, проведена в монографії С. Козьменка, А. Єпіфанова, Т. Васильєвої, С. Леонова, О. Диденко [125].

Більшість сучасних дослідників ризик-менеджменту в банках [18, 19, 31, 36, 84, 112, 80] виділяють такі **етапи управління кредитним ризиком**:

- ідентифікація ризику, тобто виявлення його специфіки, прогнозування можливостей і особливостей реалізації, зміни ризику в часі, ступеню взаємозв'язку з іншими ризиками, фіксація чинників, що визначають кредитний ризик;
- оцінка наслідків настання ризику;
- формування, обґрунтування та вибір методів та інструментів управління кредитним ризиком;
- контроль (моніторинг і облік, звітність, відповідальність).

<p>Сигнали про можливість виникнення ризикової ситуації (погіршення фінансового стану контрагентів, виникнення несприятливих змін на фінансовому ринку)</p>	<p>Ознаки виникнення ризикової ситуації (прострочення окремих платежів за кредитним договором, звернення позичальників із проханням про зміну окремих умов кредитування тощо)</p>	<p>Розвиток ризикової ситуації (несвоєчасна сплата, повне або часткове непогашення заборгованості за кредитом, виникнення негативних змін у фінансовому стану банку)</p>	<p>Розв'язання ризикової ситуації (мінімізація негативних наслідків розвитку ризикової ситуації)</p>
--	--	---	---

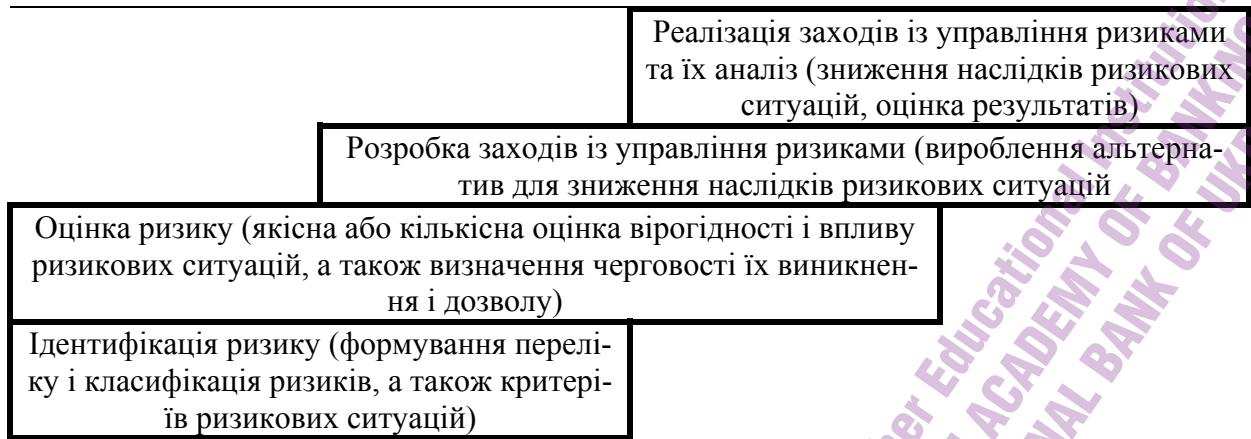

Рис. 1.5. Розвиток процесу управління ризиками в рамках життєвого циклу ризикової ситуації

Адаптуючи схему типового процесу управління ризиками усередині життєвого циклу ризикової ситуації, запропоновану в роботі [10], до потреб відображення особливостей управління кредитними ризиками, можна представити його у вигляді, наведеному на рис. 1.5.

Процес управління кредитним ризиком за своєю суттю є безперервним, його стадії (етапи) по черзі змінюють один одного.

Кожен з перерахованих вище етапів виконує певні завдання і функції, в сукупності формуючи методологію управління кредитними ризиками (рис. 1.6).

Як видно з рис. 1.6, етап ідентифікації ризику передбачає реалізацію майже всіх функцій управління, оскільки він спрямований на визначення ступеня відповідності параметрів ризикової позиції їх запланованими характеристиками, і на цій основі – формування якісної оцінки (рейтингу) кредитного ризику з метою окреслення кола управлінських методів та заходів, серед яких доцільно здійснювати вибір з метою ефективного керування. Відповідно, етап ідентифікації ризику логічно пов'язаний із виконанням функцій аналізу, планування та контролю, оскільки саме його проходження дозволяє прогнозувати результати управління для всіх можливих комбінацій факторів виникнення ризикової ситуації, порівняти варіанти розроблених управлінських рішень і відібрати оптимальні з них за певними критеріями.

Рис. 1.6. Взаємозв’язок функцій та етапів управління кредитними ризиками (розроблено автором)

З іншого боку серед всіх функцій управління кредитним ризиком універсальний характер з позиції важливості для повноцінної реалізації процесу управління в розрізі всіх виділених етапів має функція аналізу. При цьому серед виділених завдань функції аналізу, на нашу думку, найбільш ваговою є оцінка рівня ризику, тому, що саме вона є об’єктивною основою для обґрунтування та вибору рішень із усунення можливих негативних наслідків невідзначеностей в процесі здійснення кредитного процесу. Зауважимо, що повноцінне виконання завдань функції аналізу в системі управління кредитним ризиком банку можливе лише за умови наявності своєчасної та достовірної

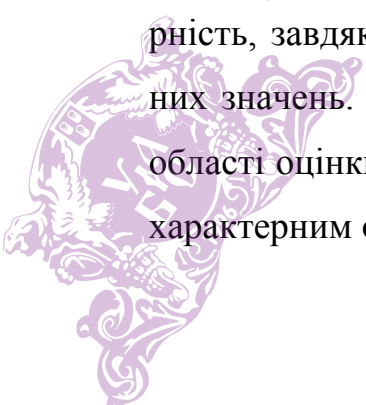
інформації [51], що органічно поєднує її ефективність з якістю інформаційно-нормативного забезпечення, сформованого організаційною функцією.

Методологія ідентифікації кредитного ризику побудована на загальних підходах гносеологічного пізнання економічного ризику (додаток В). Дослідження різних підходів до методів і оцінки ризику дозволяють виділити два гносеологічні напрямки розвитку сучасної ризикології.

Перший напрямок наголошує на непевності майбутнього стану, виходячи з його причин, будується на основі вищерозглянутої концепції Ф. Найта і пов'язаний з теорією прийняття рішень К. Ерроу. Зауважимо, що такому напрямку властива певна методологічна обмеженість, яка може проявитися в умовах реальної економічної діяльності: ствердити помилковість прийнятого суб'єктом рішення можна лише знаючи правильне. Крім того, при прийнятті рішень не завжди можна передбачити появу саме тієї події, результат якої може підтвердити правильність чи неправильність прийнятого рішення [53, 78].

Основним акцентом другого напрямку дослідження ризику є його наслідки. Сам ризик сприймається як ступінь відхилення від мети, визначеної суб'єктом діяльності. Спираючись на концепцію відхилення від мети, вчені рекомендують вивчати ризики на основі вимог методики наукового дослідження, тобто, виходячи з аналізу передумов ведення певної діяльності. Цей напрямок пов'язаний із сучасною теорією управління. Дослідженню ризику на основі другого напрямку суперечить та обставина, що в реальній життєвій ситуації, переслідується, як правило, досягнення не однієї конкретної мети, а їх сукупності, в тому числі альтернативних.

В економічній сфері найбільше розповсюдженою є статистична ймовірність, завдяки практичній доступності та достатній об'єктивності обчислених значень. Однак, з огляду на відсутність розширеної статистично бази в області оцінки фінансових ризиків, в тому числі, кредитного ризику, для них характерним є застосування експертних методів оцінки імовірності.

В предметній області дослідження рівня кредитного ризику ці два загальні підходи щодо оцінки економічного ризику активно реалізовані в різноманітних методиках. При цьому основою для впровадження різноманітних напрямків аналізу кредитного ризику є застосування в широкого арсеналу методів, розроблених в межах теорії імовірності, математичної статистики, математичного аналізу, дослідження операцій тощо.

Розглядаючи методологію оцінки кредитного ризику, необхідно зауважити, що з врахуванням подвійного характеру його прояву – на індивідуальному рівні (за окремим позичальником) і в цілому за сукупністю позичальників (за певною групою кредитів або для банку в цілому), – в її складі чітко виділяються **два напрями оцінювання**:

- оцінка кредитоспроможності позичальника, завданням якої є ідентифікація ступеня кредитного ризику, пов'язаного з певним кредитом;
- оцінка ризику кредитного портфеля.

Значимість оцінки ризику кредитного портфеля в управлінні ризиками доводить Л. Примостка, на думку якої, "ризиками не можна управляти автономно, без врахування та аналізу їхнього впливу на фінансові результати діяльності банківських організацій" [118].

Серед найбільш поширених в сучасних умовах, так званих традиційних, методів аналізу кредитного ризику необхідно вказати такі: розрахунок ймовірності дефолту позичальника, який засновано на базовій формулі, що визначає зв'язок залежності між основними фінансовими показниками його діяльності; модель блукаючого дефолта; Z-модель Альтмана оцінка кредитоспроможності позичальника; матриця міграції кредитних ризиків; рейтингові оцінки позичальників; множинні моделі ризику портфеля – CreditMetrics, CreditRisk тощо [111, 31, 65, 43, 122]. Їх порівняльна характеристика представлена в табл. 1.5.

Необхідність проведення портфельного аналізу кредитного ризику, насамперед, зумовлена так званим "ефектом концентрації ризику". Традиційно фахівці з управління ризиком оцінювали ризик концентрації інтуїтивно на

Таблиця 1.5

Порівняльний аналіз методів та методик оцінки кредитного ризику

Назва методу (або методики)	Сутність	Недоліки	Переваги
R-аналіз потенційного позичальника	Оцінка та аналіз кредитоспроможності позичальника на основі вивчення динаміки його фінансових коефіцієнтів з метою формування уявлення про якість фінансового стану позичальника з погляду потенційних можливостей клієнта погасити кредит відповідно до умов договору. При цьому, як правило, основна увага приділяється дослідженню показників поточної і перспективної платоспроможності – коефіцієнтів ліквідності і фінансової стійкості	Враховується тільки чинник фінансового ризику, а облік фактори, що характеризують зовнішні умови, якість управління, кредитну історію клієнта, параметри кредитної заявки ігноруються, що може привести до помилок при видачі кредитів	Оцінка фінансових коефіцієнтів є обов'язковою складовою вивчення кредитоспроможності позичальника, оскільки вона є базою для проведення оцінки кредитного ризику на основі інших методів. Простота використання
Класифікаційні моделі (модель «Z-аналізу» Альтмана і модель нагляду за позиками Чессера та ін.)	Дискремінантні моделі дозволяють класифікувати тип фінансового стану позичальника за рівнем його платоспроможності на основі узагальнення в одному кількісному показнику фактичних значень основних фінансових коефіцієнтів підприємства-позичальника	Не в повній мірі відбивають індивідуальні особливості перебігу фінансових процесів у певного суб'єкта господарювання, можуть викривляти результат оцінювання при істотній відмінності загальних макроекономічних умов від тих, для яких розроблялася модель. Не враховується роль міжособових відносин банків з клієнтами, вплив зовнішніх чинників	Простота використання та низька потреба в ресурсах
Методики бальної оцінки кредитів (PARSER і CAMPARI, методика аудиторської фірми Прайс Уотерхаус та ін.)	Визначається адитивний показник кредитного ризику на основі узагальнення балів, виставлених позичальнику за певною системою критеріїв та напрямів оцінювання	Низький рівень достовірності отриманих оцінок через експертне оцінювання окремих факторів формування ризикової ситуації. Неможливість отримання кількісної оцінки рівня кредитного ризику	Враховуються фактори, що характеризують зовнішні умови, якість управління, кредитну історію клієнта, параметри кредитної заявки та інші міжособові аспекти відносин позичальника з банком
Методи портфельного аналізу (CreditMetrics, CreditRisk та ін.)	Узагальнюється кредитовий ризик по всій організації з врахуванням його зміни, викликані підвищеннями, пониженнями кредитного рейтингу позичальників, а також розоренням позичальників. На підставі великого обсягу статистичної інформації побудовані матриці вірогідності переходів кредитних інструментів з однієї групи ризику, визначені ставки відшкодування у разі неповернення кредиту позичальником по різним інструментам кредитного портфеля	Відносна більша потреба в ресурсах та трудомісткість виконання процедури оцінювання	Створюється єдиний критерій оцінки кредитного ризику для різних кредитних інструментів. Надає можливості для моніторингу і контролю концентрації ризику

Джерело: складено автором

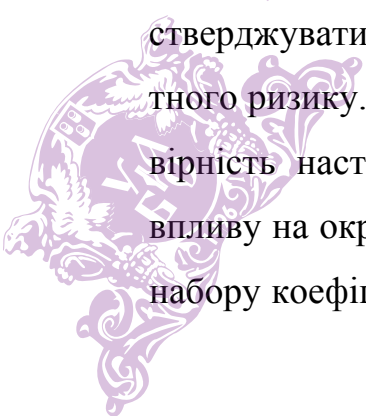

основі лімітування кредитів для одного або групи зв'язаних позичальників, обсягів вкладень в певну галузь або групу взаємозв'язаних галузей [122].

Зауважимо, що на сьогоднішній день застосування фіксованих лімітів, що не враховують співвідношення між ризиком і доходом, є недостатнім. Зокрема, В. Буряк та В. Волохов наголошують, що одним із головних напрямів підвищення ефективності кредитної діяльності банків є визначення меж нарошення пропозиції позичок у поєднанні з динамічним аналізом їхньої результативності [24]. Розвиток методології оцінки кредитного ризику та управління ним відбувається у напрямку розгляд кредитного портфеля в цілому, як єдиного організму, що дозволяє застосовувати більш раціональний і обґрунтований підхід до його диверсифікації. Відповідно на етапі ідентифікації кредитного ризику використання портфельного підходу передбачає чітке з'ясування організаційної та продуктової структури банку, формування сегментованої за окремими бізнес-процесами "карти ризиків". Побудова "карти ризиків" – це основний метод узагальнення результатів ідентифікації ризиків. За своєю суттю "карта ризиків" є зіставленням організаційної та продуктової структур банку, з одного боку, та обраної банком класифікації кредитних ризиків, з іншого, що у підсумку являє собою узагальнений перелік ризикових позицій банку [80].

Ідентифікувавши потенційні ризикові події, можна переходити до безпосередньої оцінки вірогідних наслідків настання виявлених кредитних ризиків та ухвалення на цій основі рішення про застосування тієї або іншої стратегії управління ризиками.

Узагальнення результатів різних досліджень з проблематики оцінки кредитного ризику та його наслідків [31, 34, 172, 180, 181, 192] дозволяє стверджувати, що не існує абсолютного критерію визначення ступеня кредитного ризику. З цією метою більшість науковців та практиків аналізують імовірність настання кредитного ризику, ступень його поширення та рівень впливу на окремі складові банківської діяльності за допомогою стандартного набору коефіцієнтів, що відображають співвідношення між агрегованими по-

казниками обсягів капіталу, активів та пасивів. Серед таких показників особливе значення з погляду управління кредитним ризиком мають так звані "**ко-ефіцієнти стандартів**" [116, 123]:

- співвідношення балансового капіталу та дохідних активів, що характеризує ступень захищеності вкладень банку в ризикові активи;
- відношення дохідних активів до сукупних активів, яке відображає схильності банку до проведення ризикових операцій;
- відношення обсягу проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) до балансового капіталу, що характеризує здатність капіталу банку покрити ризики при вкладанні у проблемні активи;
- питома вага проблемних кредитів в кредитному портфелі, що визначає якість кредитного портфеля банку;
- питома вага капіталу в активах банку, оцінка рівня та динаміки якої дозволяє виявити надійність, стійкість функціонування і розвитку банку тощо.

Необхідно зауважити, що визначальна роль оцінювання ризиків банківської діяльності відводиться в сучасній методології банківського нагляду. Зокрема, у червні 2004 р. Базельський комітет з банківського нагляду прийняв концептуальну основу Угоди про капітал (Базель II), відкоригована версія якого була опублікована в листопаді 2005 р. [189].

Розрахунок кредитного ризику за Базельською угодою про капітал передбачається здійснювати на основі використання одного з двох альтернативних підходів – стандартизованого підходу та підходу внутрішніх рейтингів (табл. 1.6).

Порівняльний аналіз цих підходів дозволяє зробити висновок, що в умовах недостатньої фінансової забезпеченості функціонування економіки України для більшості вітчизняних банків більш прийнятним є використання спрощеного стандартизованого підходу, який не вимагає додаткових витрат на проведення рейтингового оцінювання. В той же час необхідно враховувати, що вимоги Базельської угоди передбачають диференціацію банків в

**Підходи щодо оцінювання кредитного ризику, передбачені
Угодою про капітал (Базель II)**

Підхід	Сутність підходу	Особливості форм реалізації	Недоліки	Переваги
Стандартизований підхід	<p>Коефіцієнти кредитного ризику встановлюються диференційовано для різних категорій активів банку і варіюють в діапазоні від 0 до 150%.</p> <p>При цьому значення коефіцієнтів для окремих категорій активів є єдиним для всіх банків країни і визначається або органом банківського нагляду на основі обґрунтованого вибору серед запропонованих в Базель II альтернативних значень, або встановлюється на основі кредитного рейтингу, наданого незалежним кредитним агентством.</p>	Спрощена форма передбачає, що активи класифікуються на 11 категорій. Зовнішні рейтинги застосовуються лише щодо вимог до держави та банків, які визначаються як агентства експортного фінансування. Для інших контрагентів значення коефіцієнтів ризиків відповідають рейтингу країни.	Низький рівень врахування індивідуального ступеня кредитоспроможності кожного позичальника	Простота застосування Не вимагає додаткових витрат
		Загальна форма передбачає, що активи класифікуються на 13 категорій	<p>При визначенні кредитних рейтингів агентствами:</p> <ul style="list-style-type: none"> – необхідність наявності достатньої кількості рейтингових агентств; – зростання вимог щодо оприлюднення інформації про фінансовий стан контрагентів; – додаткові витрати на оплату послуг рейтингових агентств. 	Простота застосування
Підхід на основі внутрішніх рейтингів	<p>Передбачає поділ активів на 5 класів, виокремлення очікуваних і неочікуваних збитків та компонентів ризику (ймовірність дефолту, збиток при дефолті, експозиція при дефолті, ефективний строк).</p>	Фундаментальний підхід внутрішніх рейтингів передбачає визначення банком ймовірності дефолту на основі власних статистичних спостережень за шість років та параметрів, доведених органами нагляду.	Високий рівень трудомісткості та витратності. Необхідність використання багаторічних статистичних спостережень щодо зміни кредитоспроможності позичальників.	Висока точність оцінки кредитного ризику
		<p>При поглибленому підході внутрішніх рейтингів значення всіх компонентів ризику визначаються банком самостійно, тобто він приймає на себе функції рейтингового агентства.</p>	<p>Високий рівень трудомісткості та витратності.</p> <p>Необхідність використання багаторічних статистичних спостережень щодо зміни кредитоспроможності позичальників.</p> <p>Додаткові вимоги щодо якості ризик-менеджменту в банку</p>	

Джерело: складено автором

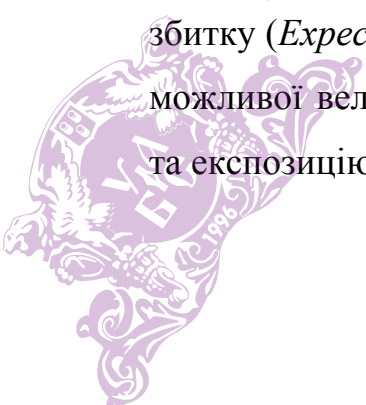
залежності від складності прийнятих ними методик управління ризиками та підходів щодо розрахунку їх кредитних ризиків. В цих умовах використання банком внутрішніх кредитних рейтингів стає своєрідною ознакою стабільно-

сті його функціонування та надійності, непрямим фактором стимулювання розвитку банку на основі "ефекту прихованих переваг".

На нашу думку, кількісний критерій оцінки кредитного ризику (так званої "ціни ризику") знаходиться в площині вивчення ризикової позиції не тільки як певного потоку платежів і конкретної амплітуди коливань вартості, але і як способу грошового визначення імовірного відхилення залежно від вибраного сценарію управління ризиковою ситуацією[80]. Саме такий підхід передбачено Базельською угодою про капітал, яка передбачає, що вимоги власного капіталу до кредитних інститутів повинні формуватися з врахуванням рівня економічного ризику наданих кредитів, тобто так званого ризику "втрати" позичальника. Він визначається без врахування наявного забезпечення за кредитом на підставі узагальнення банківської статистики щодо його фінансового стану та прогнозування його зміни в частині кредитоспроможності на наступний рік. В термінології Базеля II відповідний показник названо ймовірністю дефолту (*Probability of Default – PD*). Наявність забезпечення враховується в оцінках можливих збитків (*Loss given Default – LGD*) у випадку настання ризикової ситуації "втрати" позичальника. Незабезпечені кредитні вимоги мають тенденційно більш високий розмір очікуваних збитків, ніж забезпечені. Крім вказаних факторів, на розрахункову величину загального кредитного ризику банку впливає й комплекс параметрів, що характеризують експозицію дефолта (*Exposure at Default – EaD*) – строк кредитування, сума кредиту на дату дефолта, індивідуальний річний оборот підприємства (*Sizefaktor*).

Всі вище вказані компоненти кредитного ризику дозволяють сформувати його кількісну оцінку у вигляді абсолютного показника очікуваного збитку (*Expected Loss – EL*), який являє собою мультиплікативне коригування можливої величини фінансових втрат на ймовірність дефолта позичальника та експозицію дефолта:

$$EL = LGD \cdot PD \cdot EaD. \quad (1.1)$$

Планування кредитного ризику пов'язане з розробкою кредитної політики банку, яка повинна забезпечувати ефективне управління портфелем кредитів, зокрема, мінімізацію втрат від настання кредитних ризиків. Кредитна політика, як основа процесу управління кредитом, визначає стратегічні пріоритети в процесі розвитку кредитних відносин, з одного боку, та тактичні особливості функціонування кредитного механізму – з іншого. Вона є одним з найважливіших інструментів запобігання ризиків, а її головне призначення полягає у встановленні ключових принципів, яких повинні дотримуватися менеджери та керівники банку при плануванні кредитної діяльності і наданні кредитів.

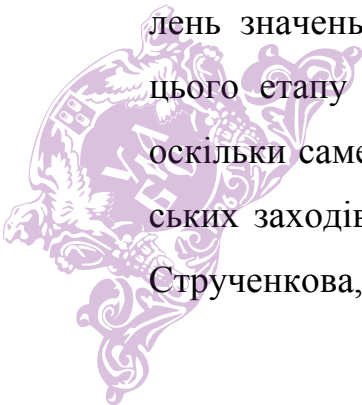
Практика здійснення управління в умовах ризику та невизначеності дозволяє виділити три можливі варіанти поведінки суб'єкта управління – **стратегії управління** [125, 8, 165]:

– **стратегія уникнення** використовується в тому випадку, якщо вартість реалізації ризикової події перевищує вартісну оцінку об'єкту, схильного до впливу ризику, при відсутності критичної необхідності в даному об'єкті;

– **стратегія прийняття і ігнорування** застосовується у випадку, якщо витрати на управління ризиковою позицією перевищують вартість реалізації ризикової події, а уникнення є неможливим;

– **стратегія прийняття і управління** використовується за відсутності можливості застосування інших стратегій, шляхом використання спеціального інструментарію з управління банківськими ризиками.

Динамічність кредитного ризику обумовлює необхідність моніторингу його змін для своєчасного управлінського реагування у разі раптових відхилень значень ризикової позиції від запланованих величин. На важливості цього етапу наголошують, зокрема, С. Козьменко, Ф. Шпиг, І. Волошко, оскільки саме він забезпечує можливість своєчасного коригування управлінських заходів при зниженні ефективності попередніх [87]. В свою чергу Т. Струченкова, яка наголошує на тому, що "під час зміни традиційних підходів

до банківського регулювання та нагляду все більшої уваги набуває моніторинг процесу управління ризиками, а не моніторинг дотримувannya банківського законодавства в цілому" [153].

Необхідно зазначити, що управління кредитним ризиком має бути організоване як перманентний циклічний процес, в якому кожний із етапів нерозривно пов'язаний з іншими як функціонально, так і організаційно.

Що стосується безпосередньо **методів управління кредитним ризиком**, то загалом серед них прийнято розрізняти наступні [13, 17, 30, 61, 87, 102, 149, 153, 113]:

– лімітування ризику, що передбачає встановлення обмежень на видачу окремих різновидів кредиту;

– резервування ризику, тобто створення резервів щодо покриття можливих втрат в наслідок настання ризикових подій під час здійснення кредитного процесу;

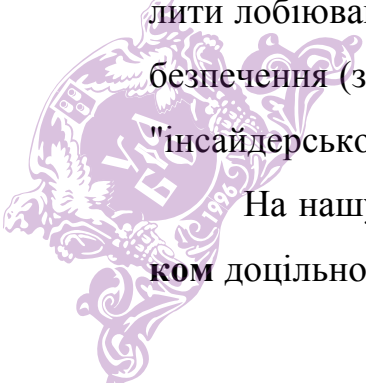
– розподіл ризику шляхом його трансферу (перекладання) на інших учасників економічних відносин в процесі кредитування;

– диверсифікація ризику, яка передбачає мінімізацію загального кредитного ризику шляхом нормування його структури за різними групами позичальників, а також відповідний розподіл резерву на покриття можливих втрат між цими групами;

– страхування ризику, яке передбачає його передачу та розподіл між суб'єктами страхового ринку при посередництві страхової компанії [14, 116, 136].

В якості додаткових методів, що забезпечують зниження кредитного ризику навіть при реалізації пасивної стратегії управління ним можна виділити лобіювання корпоративних інтересів та покращення інформаційного забезпечення (зокрема, за рахунок здобуття додаткової, в тому числі так званої "інсайдерської", інформації).

На нашу думку, **класифікацію методів управління кредитним ризиком** доцільно проводити за ознакою залучення в цей процес ресурсів та мож-

ливостей додаткових з позиції здійснення кредитування суб'єктів – на внутрішні та зовнішні, а також за характером нормативного регламентування обов'язковості їх застосування – на обов'язкові та добровільні (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Класифікація методів зниження кредитного ризику

Традиційно вагомою складовою методології управління кредитним ризиком є **резервування** – формування резервів на покриття можливих збитків. Необхідність його обов'язкового використання в банківській практиці та посилення наукового інтересу щодо дослідження відповідних проблем оцінки кредитних спредів, необхідних для формування резервів, та оптимізації обсягів резервів за кредитними операціями банку з позиції підтримки належної його фінансової стійкості [37, 120, 123, 68, 69, 106, 139] зумовлені вимогами так званої Базельської угоди щодо досягненні відповідності між обсягами капіталу банку та ризиками.

Зауважимо, що існує прямий зв'язок між ефективністю процесу управління кредитними ризиками, та строком і обсягами резервування: чим менше

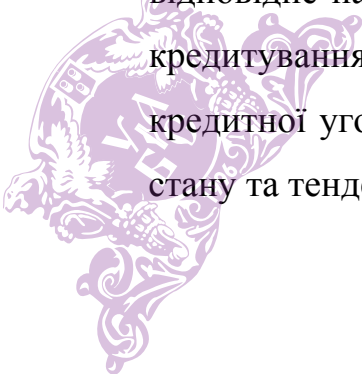
строк та розміри сформованого резерву, тим легше здійснювати процес управління банківськими кредитними ризиками [140].

В Україні процес резервування здійснюється на основі попереднього структурування портфеля кредитів за ступеням ризику на п'ять категорій: стандартний, підконтролем, субстандартний, сумнівний та безнадійний, – та використання нормативів резерву для кожної групи у відсотках до обсягів відповідної кредитної заборгованості [120].

Також до традиційних і обов'язкових за нормативними вимогами методів зниження кредитного ризику банків належить **лімітування** (або нормування). Лімітуванню передбачає встановлення кількісних обмежень щодо обсягів кредитних операцій за видами операцій або видами активів; щодо структури кредитного портфеля в розрізі ризиків контрагентів; щодо концентрації ризику за галузями, напрямками, регіонами. В світовій практиці максимальний припустимий ризик для одного позичальника коливається від 5 (в Ірландії) до 40% (у Франції) (див. додаток Д), а в Україні прийнятий на середньому з європейських рівні – не більше 25% власного капіталу банку.

Таким чином, управління кредитним ризиком є домінуючим напрямом в системі управління банківськими ризиками, що вимагає комплексного підходу в його здійсненні, системної взаємодії всіх підрозділів банку, що провадять, регулюють та контролюють процес кредитування, заснованих за загальною підпорядкованості їх спільних дій стратегічним цілям та інтересам, а також тактичним завданням розвитку банку.

Оптимізація управління кредитними ризиками передбачає ґрунтовну розробку та ефективну реалізацію маркетингової політики щодо окремих кредитних банківських продуктів, їх розвиток на основі новітніх технологій, відповідне наукове обґрунтування прийняття рішень на всіх етапах процесу кредитування з врахуванням впливу не тільки внутрішніх по відношенню до кредитної угоди факторів, а й чинників зовнішнього характеру – загального стану та тенденцій розвитку світової та національної фінансової системи.

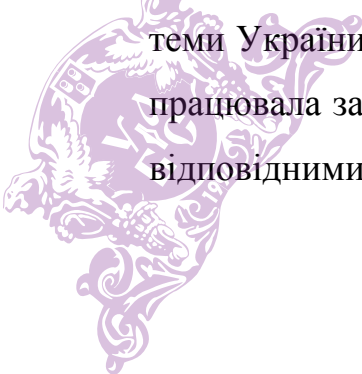
1.4 Сучасні фінансово-економічні передумови управління кредитним ризиком банків України

Актуалізація проблеми управління кредитними ризиками для банків України в сучасних умовах пов'язана, насамперед, із ослабленням банківської системи країни через посилення негативного впливу світової фінансової кризи. Вона чітко продемонструвала низьку дієвість усталених механізмів виявлення та оцінювання кредитних ризиків, зумовила необхідність вироблення нових підходів щодо формування та реалізації банківськими установами кредитної політики.

Проведемо ретроспективний аналіз розвитку кредитної активності банків України з метою виявлення загальних фінансово-економічних тенденцій та факторів зміни якості банківських активів в контексті динаміки кредитного ризику.

Останні декілька років банківський сектор України демонстрував надзвичайно стрімке зростання за обсягами кредитної діяльності: протягом 2005–2007 рр. середній темп приросту обсягів кредитів, наданих депозитними корпораціями становив близько 70 % та мав тенденцію до зростання. Це було зумовлено дією низки факторів, основним серед яких, на нашу думку, є поліпшення доступу до світових ринків капіталу, прихід на український ринок багатьох іноземних банків та м'яка внутрішня монетарна політика.

У зв'язку із розвитком глобальної фінансової кризи у 2008 році за загальним обсягом кредитування відбулося певне уповільнення їх динаміки. Загальний обсяг кредитів, наданих банками в економіку, на кінець 2008 року становив 734 млрд. грн., а темп їх зростання порівняно з попереднім роком – 72 %. З врахуванням того, що головна хвиля кризи дійшла до фінансової системи України лише в кінці року і в передкризовий період банківська система працювала за інерцією (попит на позикові кошти залишався досить високим, відповідними були й темпи його задоволення), в цілому за підсумками 2008

року інтенсивність зростання обсягів наданих кредитів знизилася лише на 2,1 %.

Як видно з рис. 1.8, **істотне падіння обсягів банківського кредитування** в Україні відбулося на початку 2009 року, коли після постійного зростання із темпами щомісячного зростання в середньому на рівні 104,7 % було зафіксоване зниження обсягів кредитування.

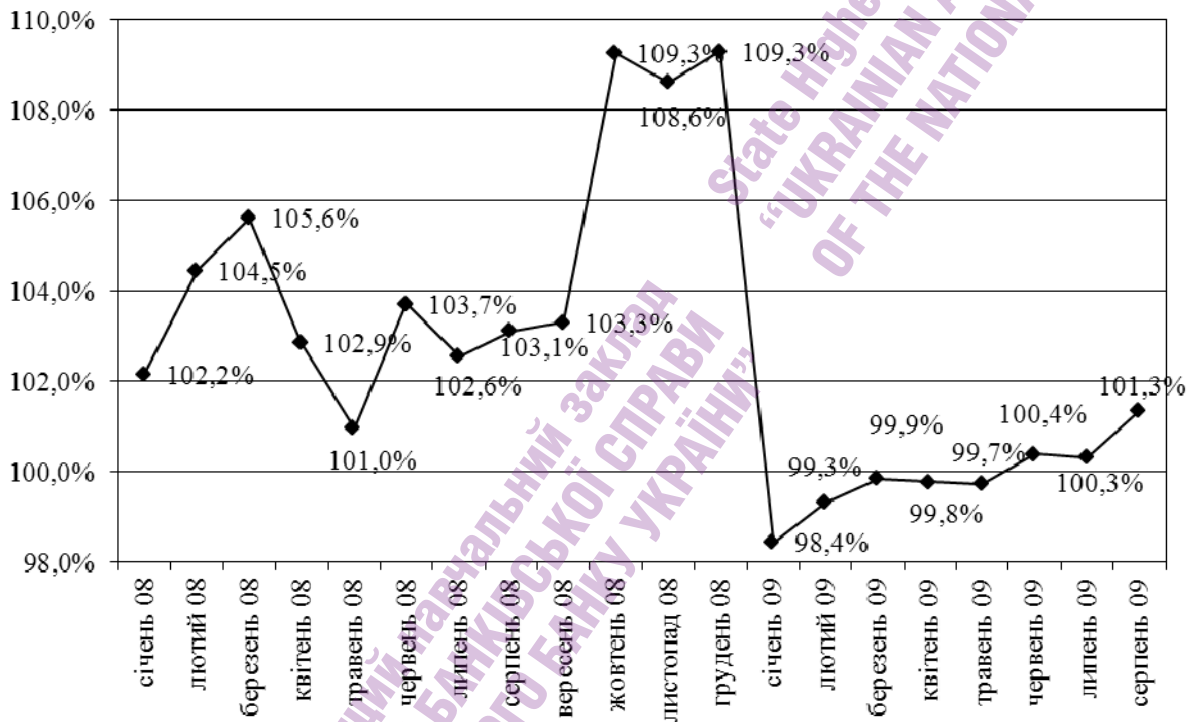
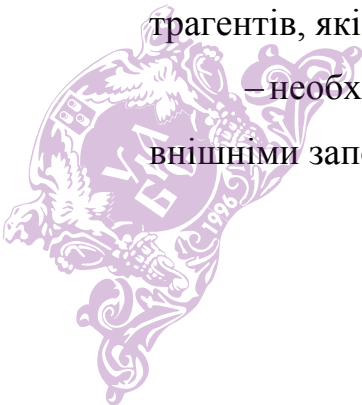

Рис. 1.8. Темпи зростання обсягів наданих кредитів за місяцями 2008 та 2009 рр., у % до попереднього місяця

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ

Головними чинниками такого сповільнення темпів кредитування стали:

- встановлення НБУ тимчасового обмеження на активні операції банківських установ (з 13.10.2008) із посиленням вимог щодо кредитування контрагентів, які не мають надходжень у іноземній валюті;
- необхідність акумулювання коштів для проведення розрахунків за зовнішніми запозиченнями;

– підвищення кредитних ризиків унаслідок погіршення кон'юнктури за галузями, що тривалий час були найбільш прибутковими і кредитоспроможними.

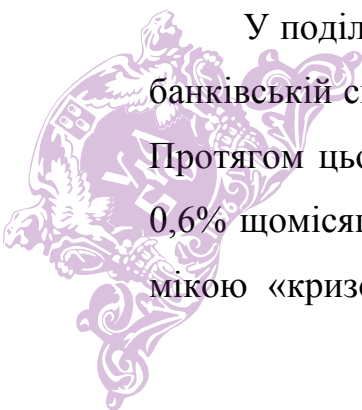
Крім того, до цього часу світова фінансова криза перекрила основне джерело попереднього зростання кредитної активності – доступ українських банків до міжнародних кредитних ринків. Починаючи з вересня 2008 року стрімко знижуються обсяги валютних надходжень від нерезидентів унаслідок скорочення попиту та зниження цін на вітчизняну продукцію на світових ринках. У січні 2009 року порівняно з груднем 2008 обсяги наданих кредитів зменшилися на 1,6% і надалі продовжували падіння із середньою швидкістю втрати 0,6 % обсягів кредитування щомісячно.

Лише з червня 2009 року це падіння було призупинено і почалося поступове нарощення обсягів надання кредитів банками України невисокими темпами (лише на 0,3% на місяць). За рахунок цього у вересні 2009 року обсяг кредитів було майже відновлено до рівня кінця 2008 року і він склав 729 456 млн. грн.

Причиною цього, на нашу думку, стало намагання банківською системою компенсувати збитки, сформовані в результаті кризи ліквідності за рахунок спрямування активів у більш ризиковані, але з вищим рівнем доходності, види діяльності, зокрема у кредитування. Однак, подібні дії в цілому лише поглибили кризу, оскільки призвело до скорочення темпів приросту високоліквідних активів. Так, за даними НБУ питома вага високоліквідних активів у загальній структурі активів банків, скоригованих на резерви під активні операції, скоротилася на 5,8 в. п., тоді як обсяг наданих кредитів збільшився майже на 6,7 в. п.

У подільшому сприятливі умови для нарощення кредитної активності в банківській системі України склалися у квітні-листопаді 2010 року (рис. 1.9).

Протягом цього періоду обсяги наданих кредитів зростали в середньому на 0,6% щомісяця, що пов'язано з поступовим подоланням українською економікою «кризового шоку». У листопаді 2010 року обсяги кредитування в

Україні перевищили передкризовий рівень: надані кредити склали 735 341 млн. грн., що на 1319 млн. грн. більше, ніж було у грудні 2008 року.

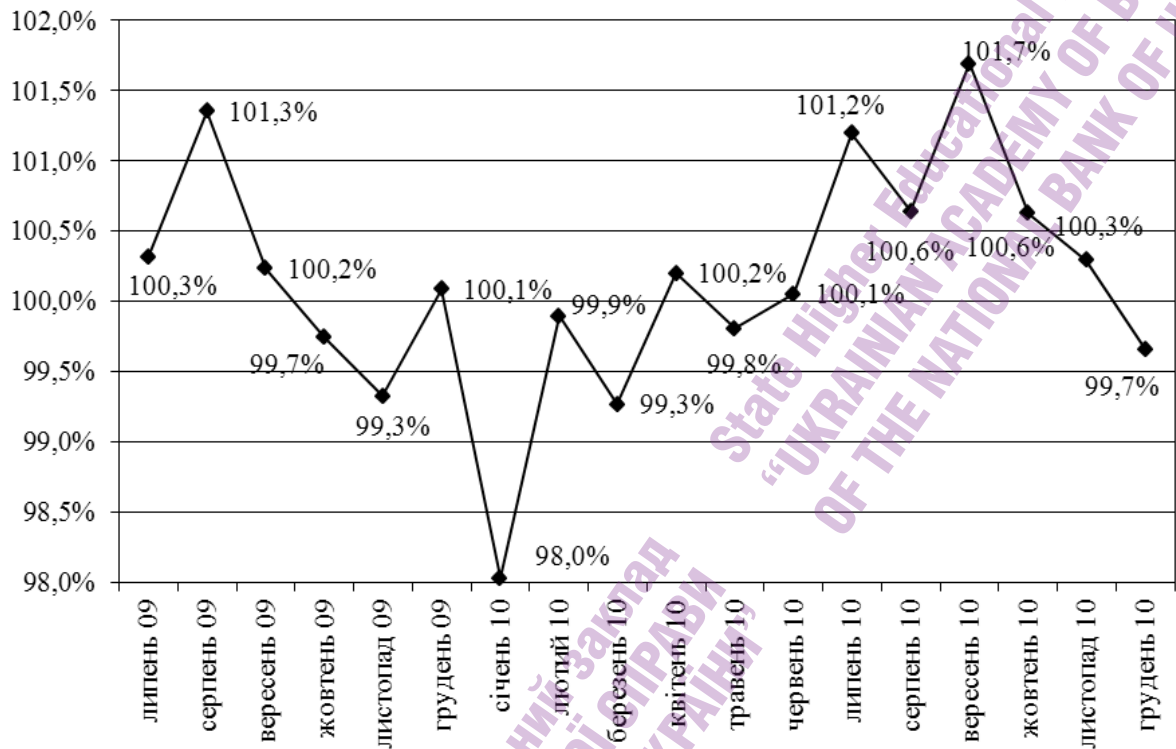

Рис. 1.9. Темпи зростання обсягів наданих кредитів за місяцями 2009 та 2010 рр., у % до попереднього місяця

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ

Зауважимо, що найбільш істотне **спадання кредитної активності в банківській системі України спостерігається в сфері кредитування фізичних осіб** (рис. 1.10). Це безпосередньо пов'язано з проблемою врегулювання кредитного ризику банківських установ, оскільки споживче кредитування традиційно є більш ризиковим з огляду на нижчий рівень його забезпечення реальними активами, а також одночасним зниженням в даний період обсягів депозитних вкладень фізичних осіб в банки, які є основним джерелом формування кредитних ресурсів. Разом з тим зауважимо, що структура кредитного портфеля банків України в цілому залишалася не змінною: близько 36 % загальної суми наданих кредитів в середньому припадало на кредитування фізичних осіб.

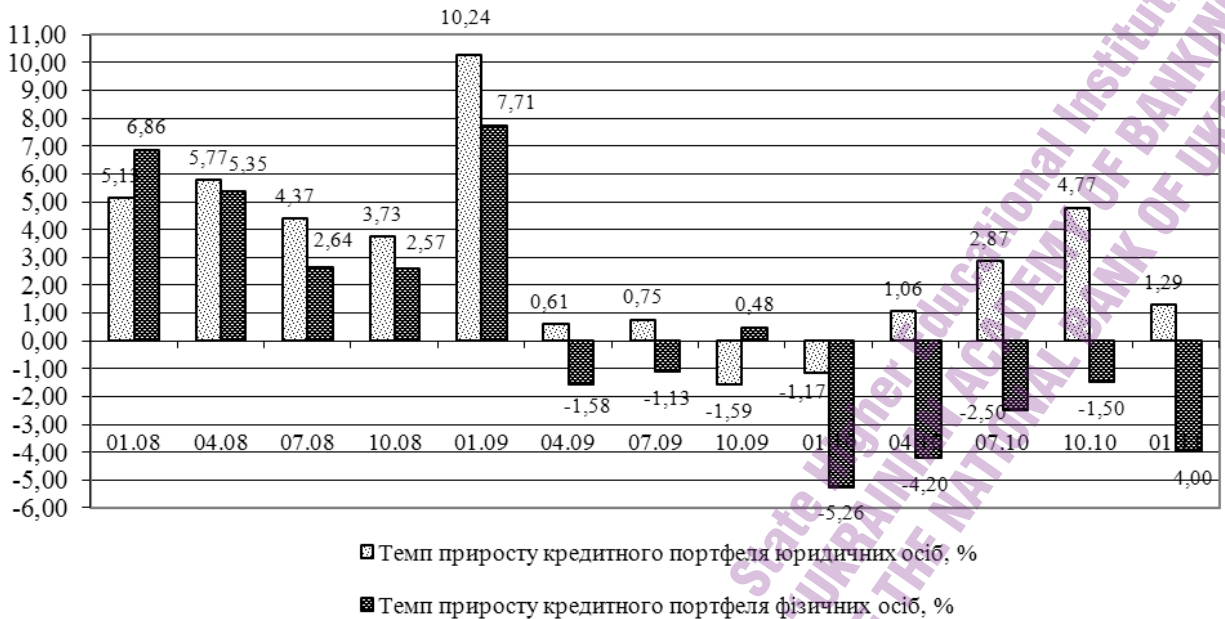

Рис. 1.10. Відносні показники динаміки кредитного портфеля юридичних та фізичних осіб в банківській системі України у 2008 -2010 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ

Треба зазначити, що все це відбувалося на тлі посилення структурних дисбалансів у економіці в частині невідповідності політики стимулювання внутрішнього попиту структурним змінам у розвитку виробничих галузей, високоризикової кредитної політики банківських установ, збільшення обсягу зовнішніх надходжень іноземної валюти, значна частина яких була отримана як кредитні ресурси.

Для визначення належної якісної оцінки такої динаміки, зауважимо, що намагаючись встановити рівноважний рівень банківських кредитів відносно ВВП у країнах з перехідною економікою, фахівці МВФ вивели залежність між сумою наданих економіці кредитів і розміром середньодушових доходів, обчислених за паритетом купівельної спроможності валют. За цією методикою рівноважний показник банківських кредитів для України у 2007 році мав би становити 37 % ВВП, а у 2008 – 43% [38]. Співвідношення наданих банками кредитів та обсягів ВВП у 2008 році збільшилося порівняно з 2007 на 18 в. п. і становило 77 %. Тобто обсяг фактично наданих українськими банками кредитів майже у 1,7 рази перевищує рівноважний показник.

Відповідно, це є свідченням того, що динаміка кредитної активності банківської системи України не збалансована з основними макроекономічними показниками функціонування економіки країни. Висока залежність української економіки від банківського кредитування зумовила те, що погіршення умов кредитування вплинуло на споживання та інвестиції значно сильніше, ніж під час попередніх фінансових криз, які пережила Україна.

Обмеження доступу українських банків до міжнародних кредитних ринків призвело до зростання ризиків в банківській системі України, насамперед, підвищення ризику ліквідності та кредитного ризику, оскільки стало складно рефінансувати зовнішній борг, що підлягав сплаті.

Свідченням цього є стрімке зростання обсягів кредитів з високим рівнем кредитного ризику (сумнівні, безнадійні та субстандартні). Згідно з даними НБУ, частка сумнівних та безнадійних кредитів зросла з 2,5 % на початку 2008 року до майже 9 % наприкінці червня 2009 року. Включаючи обсяги субстандартних кредитів, частка негативно класифікованих кредитів у 2008 році склала 14,5%, що значно вище, ніж в інших подібних країнах (рис. 1.11).

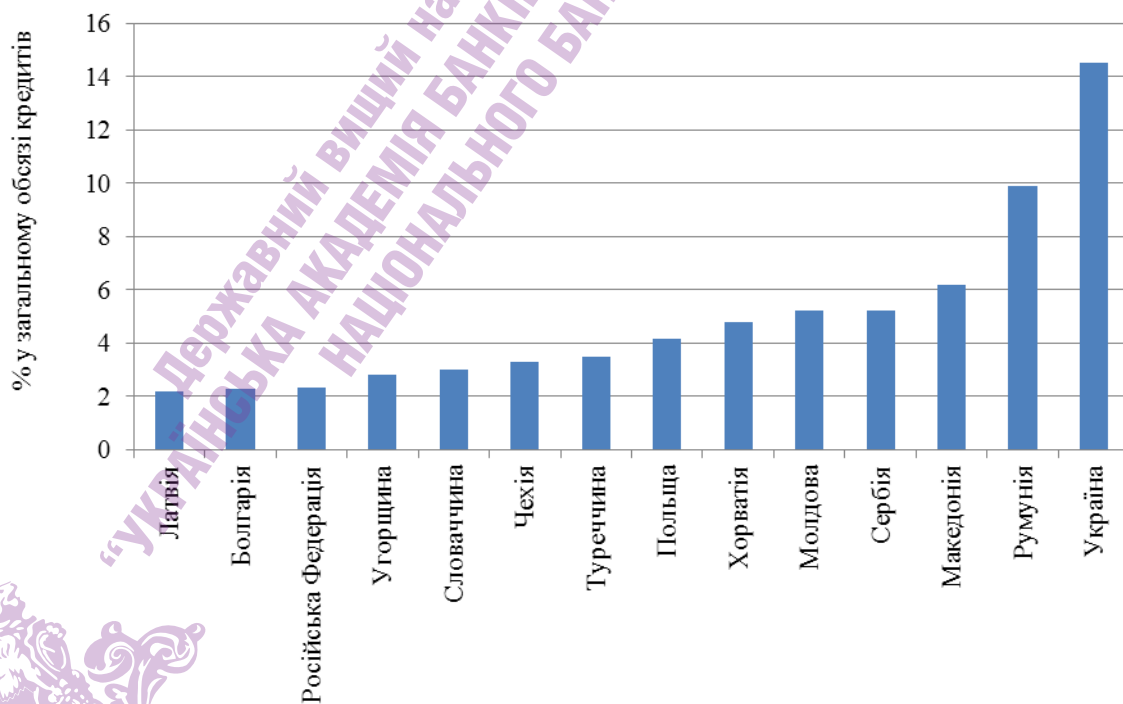

Рис. 1.11. Рівень негативно класифікованих кредитів в загальному обсязі кредитів в окремих країнах, що розвиваються, у 2008 році, % [185]

Окрім того, оскільки більше половини всіх наданих в економіку України кредитів деноміновані в іноземній валюті, як позичальники, так і **комерційні банки стали надзвичайно вразливими до валютних ризиків.**

Як видно з рис. 1.12, якщо на початку 2008 року на 1 грн. кредитів в національній валюті припадала 1 грн. кредитів в іноземній валюті, то девальвація гривні, що мала місце в наслідок фінансової кризи призвела до істотного зростання коефіцієнта співвідношення кредитів в іноземній та національній валюті. У січні 2009 року він становив 1,44, що було найвищим значення цього показника протягом періоду, що досліджувався. В подальшому співвідношення між кредитами в національній та іноземній валюті поступово скорочувалося, що свідчило про відновлення гривнею втрачених у кризі позицій на фінансових ринках. Тенденція до ревальвації гривні з відповідною переорієнтацією кредитів виникла у серпні 2009 року, коли коефіцієнт співвідношення кредитів в іноземній та національній валюті знизився з 1,31 до 1,14. В подальшому він скорочувався в середньому на 0,06 одн. щоквартально. На початок 2011 року на кожну гривню кредитів в національній валюті припадало 0,81 грн. кредитів, наданих в іноземній валюті.

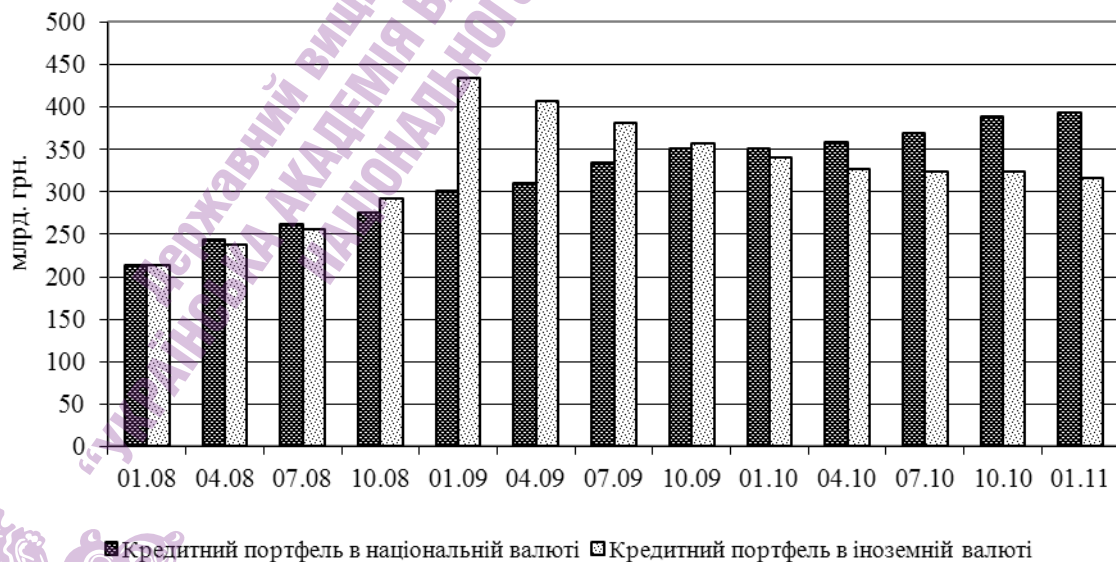

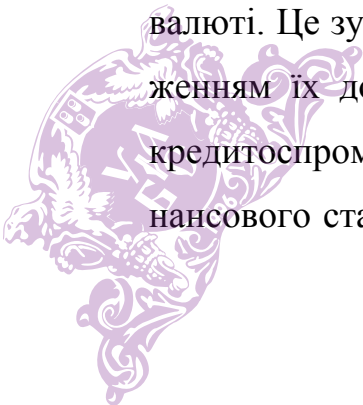
Рис. 1.12. Склад кредитного портфеля банків України за видами валют у 2008, 2009 та 2010 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ

Зауважимо, що основні кредитні ризики для банківської системи зосереджені у кредитах, наданих фізичним особам у іноземній валюті, які формують найбільшу частку в загальній структурі банківських кредитів. Вони посилюються з огляду на значну частку в їх структурі довгострокових кредитів при значній диспропорції із термінами залучених банківськими установами депозитів. Так, лише за 2008 рік частка довгострокових кредитів фізичних осіб в іноземній валюті зросла на 10 в. п., що певною мірою зумовлено переоцінкою вартості банківських вимог через зміну обмінного курсу гривні.

В річному обчисленні обсяг кредитів в національній валюті з січня по серпень 2009 р. зріс приблизно на 10 %, що значно нижче, ніж темпи інфляції за цей же період та у 2,5 рази менше, ніж темпи кредитування за аналогічний період попереднього року. Обсяг кредитів, наданих в іноземній валюті, скоротився приблизно на 14 % за перші вісім місяців 2009 року, порівняно зі зростанням на рівні 30 % у минулому році. В результаті, сектори, діяльність яких значно залежить від позикових коштів (будівництво, торгівля та промисловість), зазнали суттєвого спаду економічної активності. Ланцюгове уповільнення кредитування, яке виникло в результаті цього, спричинило загальний економічний спад. Таким чином, зменшення обсягів кредитування в цілому мало досить негативний вплив на економіку країни, хоча й дозволило скоротити імпорт та збалансувати рахунок поточних операцій.

Порівняння темпів зміни обсягів кредитування фізичних і юридичних осіб в іноземній та національній валютах, представлено на рис. 1.13, вказує на те, що більш високі темпи приросту мають кредити, надані банками України юридичним особам в національній валюті, а найбільше відносне зниження спостерігається за кредитами обох груп позичальників в іноземній валюті. Це зумовлено як збільшенням вартості кредитних ресурсів, так і зниженням їх доступності для товаровиробників, зокрема через втрату ними кредитоспроможності, зниження дохідності їхньої діяльності, погіршення фінансового стану підприємств (у т. ч. через зростання тривалості розрахунків

між ними), обмеження споживчого кредитування, в т. ч. через посилення вимог до резервування за цими операціями. тощо.

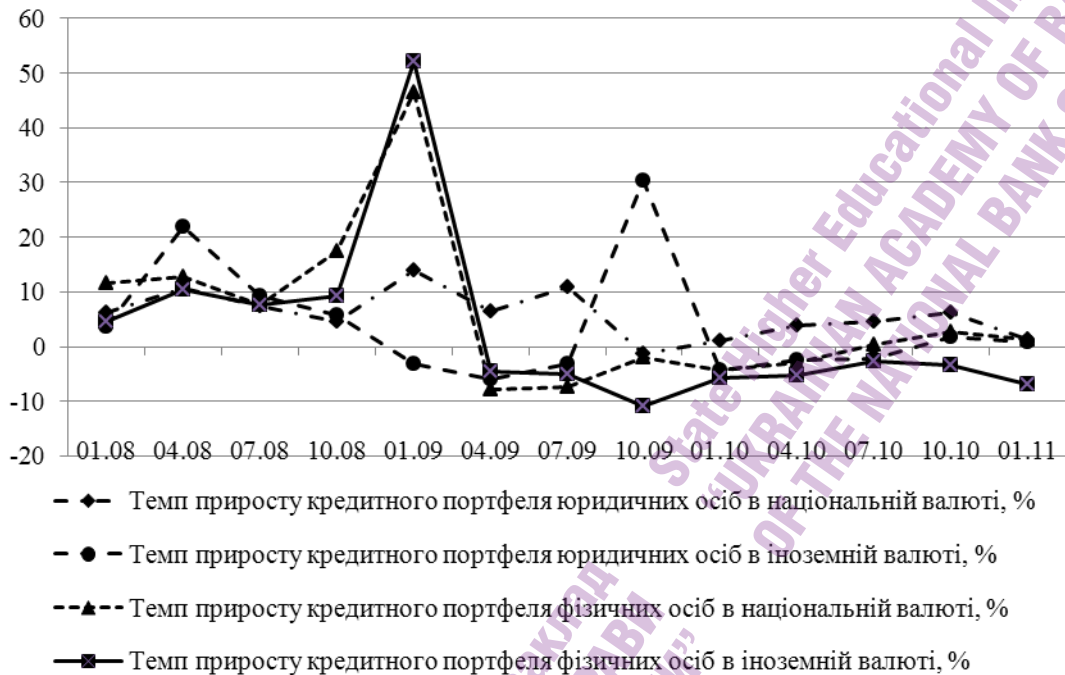

Рис. 1.13. Темпи приросту кредитування в національній та іноземній валюті у 2008, 2009 та 2010 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ

Поглиблення фінансової кризи, що супроводжувалося знеціненням національної валюти, зростанням рівня безробіття, зниженням доходів громадян, призвело до збільшення частки проблемних кредитів банківських установ через посилення боргового навантаження на позичальників-фізичних осіб.

Зауважимо, що в період, який аналізується відбулося й зменшення обсягу коштів, які знаходяться в інших банках: їх частка в загальній структурі активів у 2008 році скоротилася з 19,2 % до 13,3 %. Це було зумовлене, насамперед, зростанням недовіри банків один до одного внаслідок дестабілізації в умовах фінансової кризи всієї банківської системи, а також через необхідність концентрації власних ресурсів для здійснення своєї діяльності.

Таке поєднання зростаючих ризиків в банківському секторі викликало занепокоєння щодо можливої неплатоспроможності банків, що, в свою чергу,

підірвало довіру громадськості до банківської системи та спричинило масовий **відтік депозитів** (рис. 1.14). В результаті, з жовтня 2008 р. по квітень 2009 р. банківський сектор втратив майже 25% своїх депозитів, що ще більше ускладнило рефінансування зовнішнього короткострокового боргу та різко призупинило кредитну активність банків.

Рис. 1.14. Обсяги депозитів комерційних банків, щомісячна зміна [38]

Таким чином, проблеми з фінансуванням в банківському секторі та непослідовна монетарна політика призвели до скорочення банківського кредитування реального сектора. Банки України були не в змозі запозичувати на зовнішніх ринках в попередніх обсягах.

Зростання негативно класифікованих кредитів та значний відтік депозитів обумовили хронічний дефіцит ліквідності та перехід до більш консервативних підходів в області банківського кредитування. В той же час значні валютні інтервенції, які зменшили надходження гривні, та посилення резервних вимог ще більше скоротили обсяг коштів, доступних для кредитування приватного сектора.

Виявлена динаміка значно підвищила вразливість банків до зміни умов макроекономічного середовища, зокрема внаслідок подальшої девальвації

гривні, зниження рівня кредитоспроможності позичальників і втрати об'єктами застави частини вартості, що мало місце наприкінці року.

Наслідком зазначених негативних змін є **стрімке зростання обсягу прострочених кредитів у загальній структурі вимог банківських установ за наданими позиками**. При чому, як видно з рис. 1.15, динаміка питомої ваги ненадійних кредитів демонструє чітку тенденцію до зростання з березня 2008 року, хоча обсяги кредитування, як національній, так і в іноземній валюті, в цей період скорочуються. Це свідчить про загальне погіршення якості кредитного портфеля банківської системи України та зростання відповідного кредитного ризику.

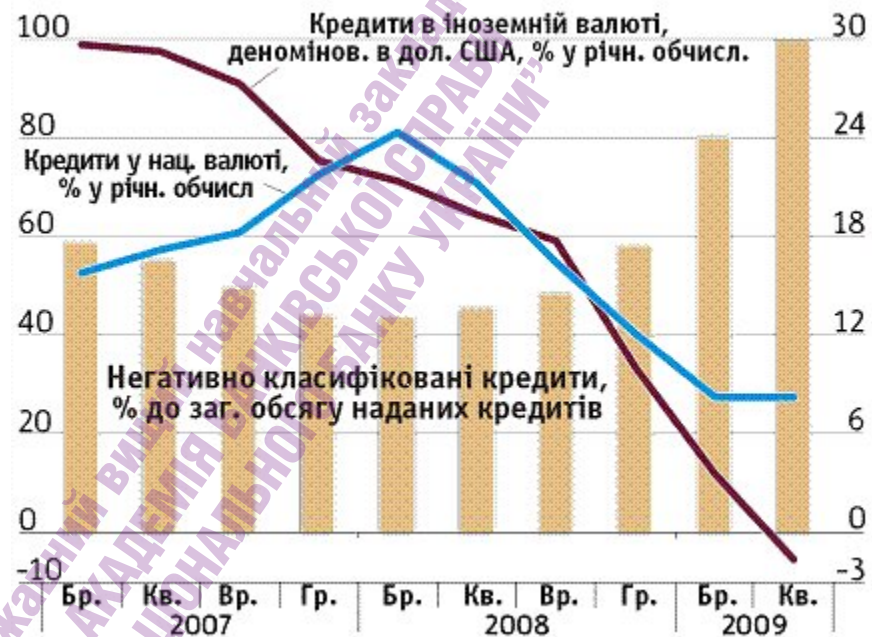

Рис. 1.15. Зіставлення темпів зростання обсягів банківських кредитів та питомої ваги кредитів, що негативно класифіковані [38]

Як видно з рисунку 1.16, негативна ситуація з випередженням темпами зростання проблемних кредитів динаміки нарощення обсягів кредитування в національній та іноземній валюті зберігалася в економіці України і у 2009 та 2010 роках. Вона зумовлювала погіршення якості кредитного портфеля банків України, збільшення в його структурі частки проблемних кредитів. Відносно стабілізувати ситуацію з проблемною заборгованістю вдалося лише на в

кінці 2010 року, коли вперше за досліджуваний період спостерігалось зменшення простроченої заборгованості (на 9,2% на початок 2011 року порівняно з жовтнем 2010). При цьому привертають увагу порівняно незмінні темпи зростання обсягів кредитування як в іноземній, так і національній валюті: приріст кредитів в національній валюті на 3-4% щоквартально супроводжувався скороченням кредитування в іноземній валюті на 1-2%.

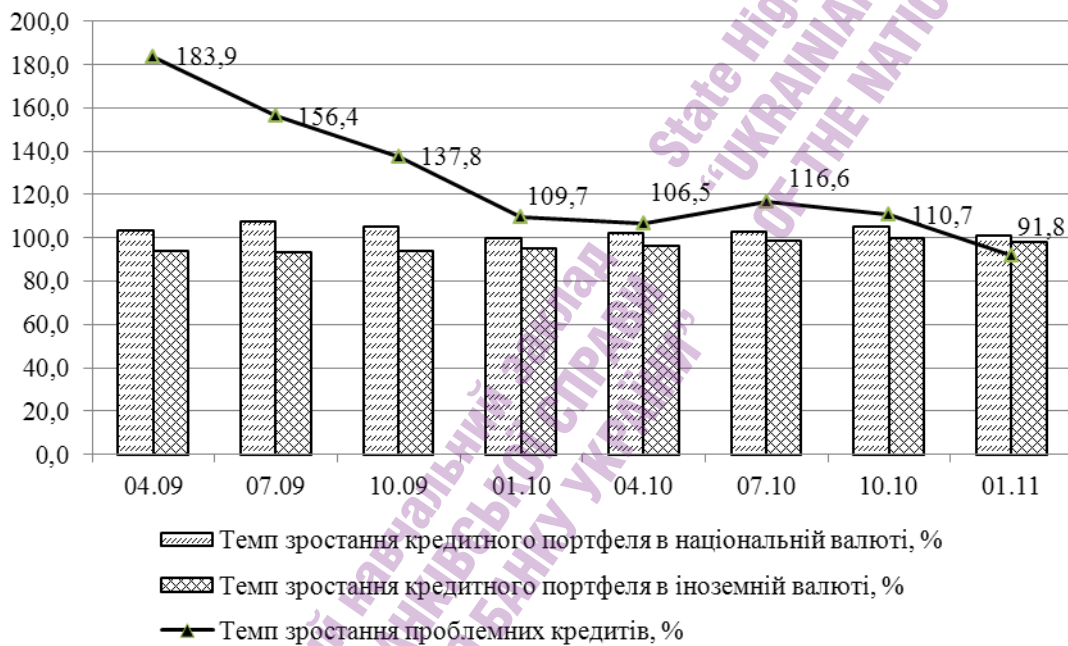

Рис. 1.16. Зіставлення темпів зростання обсягів банківських кредитів та простроченої заборгованості у 2009 та 2010 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ

Найбільшу частку в загальній структурі простроченої заборгованості становить заборгованість суб'єктів господарювання, що пояснюється більшими обсягами їх кредитування. Так, частка прострочених кредитів, наданих суб'єктам господарювання, на кінець 2008 року становила 58,9 % в загальній сумі прострочених кредитів, а за кредитами, наданими фізичним особам, – 41,1 %, тоді як на початку року ці частки дорівнювали відповідно 56,8 % і 43,2 %.

Зауважимо, що, згідно із даними Національного банку України, темпи зміни прострочених кредитів за вимогами банківських установ у іноземній

валюти були значно вищими, порівняно із заборгованістю у гривнях. Проте більший приріст простроченої заборгованості спостерігається за кредитами, наданими фізичним особам. Це пояснюється, насамперед, посиленням девальваційних процесів при значному питомому рівні кредитів, наданих у іноземній валюті фізичним особам, котрі не мають валютних надходжень і боргове навантаження яких унаслідок знецінення гривні збільшується.

Таким чином, проведений ретроспективний аналіз сучасного стану кредитної активності банків України дозволяє виділити такі негативні наслідки фінансової кризи для банківської системи, що зумовлюють необхідність посилення уваги до управління кредитними ризиками:

- погіршення якості кредитних портфелів банківських установ через зростання частки прострочених і сумнівних кредитів, втрату об'єктами застави частини вартості, збільшення частки пролонгованих кредитів, значний обсяг яких припадає на великі підприємства металургійної, хімічної, машинобудівної й будівельної галузей, унаслідок негативної кон'юнктури на їх продукцію тощо;

- зниження прибутковості діяльності банків, у т. ч. через необхідність нарощення обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків та списання безнадійної заборгованості банківськими установами, що посилює ризик збиткової діяльності для кредиторів, які проводили ризикову кредитну політику;

- подальше обмеження ресурсної бази, а отже й уповільнення темпів кредитування через високий відсоток проблемних кредитів, досить обережне ставлення зовнішніх кредиторів до ненадійних вітчизняних позичальників.

Висновки до розділу 1

1. Узагальнення теоретичної бази дослідження економічних ризиків дозволило систематизувати науково-теоретичні погляди на трактування сутності ризику як економічної категорії, здійснити періодизацію ретроспективи процесу розвитку неокласичних трактувань поняття "ризик" та виділити «результатний» і «процесний» напрями в сучасних підходах щодо розгляду цього питання, які розвиваються в межах неокласичної економічної школи.

2. На основі порівняльного аналізу класичних та неокласичних поглядів на сутність категорії ризик встановлено механізм виникнення причинно-наслідкового зв'язку між непевністю та ризиком, в якому невизначеність і незнання обумовлюють появу об'єктивної непевності, що сприймається суб'єктами діяльності як стан відчуття небезпеки. З врахуванням цього ризиком є тільки суб'єктивно усвідомлена небезпека, відповідно невпевненість або небезпека можуть бути визначені лише для певного різновиду процесу діяльності та з погляду відповідного суб'єкту і об'єктів управління.

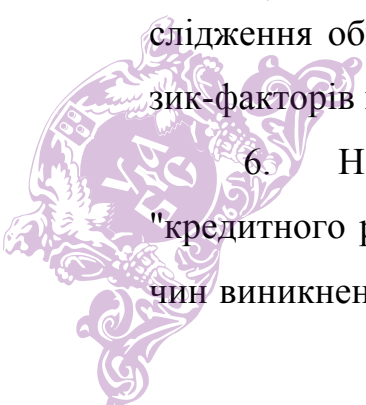
3. В роботі запропоновано уточнене визначення економічного ризику, а саме: це – економічна категорія, що відображає кількісно оцінену можливість невідповідності очікуванню економічних параметрів функціонування об'єкту, стан якого змінюється в результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, яка є наслідком об'єктивно існуючих умов невизначеності, конфліктності та суб'єктивізму сприйняття діючих ринкових факторів. В даному визначенні, на нашу думку, максимально враховано основні сутнісні аспекти змісту категорії ризик, які були виділені нами в результаті вивчення генезису відповідних наукових поглядів та узагальнення наявної теоретичної бази, якими є: об'єктивно-суб'єктивний характер; імовірна природа ризикової діяльності і непевність ситуації при її здійсненні; притаманність всім процесам і видам діяльності незалежно від того є вони активними чи пасивними; можливість часткового усунення негативних наслідків ризику, що виявляються у зростанні витрат та

недоотриманні доходів, за допомогою управлінських заходів; неможливість повного усунення ризику у зв'язку із низькою прогнозованістю та контролюваністю ризикових ситуацій; стимулюючий вплив ризику на розвиток, динамічність та ефективність будь-якої економічної системи.

4. На основі критичного аналізу наявних в літературних джерелах підходів щодо трактування поняття "банківський ризик" нами сформульовано його удосконалене визначення, згідно з яким це – кількісно оцінена можливість невідповідності об'ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним в результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку. У даному визначенні використано узагальнюючий підхід щодо об'єкту та прояву банківських ризиків, сформульований з врахуванням сутнісних аспектів як економічних ризиків в цілому, так і специфічних для банківської сфери. В ході дослідження встановлено, що відміну від економічних ризиків в цілому, у якості основної сутнісної ознаки банківського ризику необхідно виділяти специфічний характер механізму його виникнення – через зміну об'ємних, просторових та часових характеристик руху грошових коштів в фінансових потоках банківської системи.

5. На підставі гіпотези про існування кореляційної суперпозиції окремих різновидів банківських ризиків нами запропонована дворівнева їх класифікація – на ризики-фактори, які виявляються у відхиленні фактичних фінансових потоків від очікуваних з відповідною зміною фінансових результатів банку та обсягів активів і пасивів, та ризики-результати, які виникають в наслідок зміни співвідношення вартості активів та пасивів банку. В ході дослідження обґрунтовано особливе значення кредитного ризику у складі ризик-факторів в ризиковому полі банків.

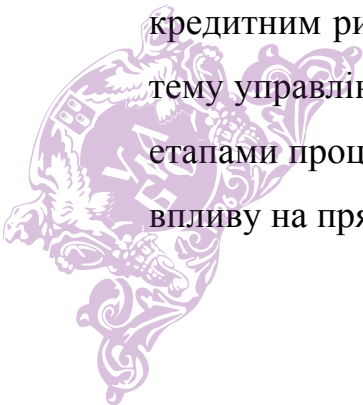
6. Нами проведено узагальнення специфічних елементів сутності "кредитного ризику" як різновиду банківських ризиків, а саме об'єкту, причин виникнення, характеру дії, результату та функцій. При цьому в ході до-

сліджень доведено, що об'єктом кредитного ризику є весь процес кредитування, причинами виникнення – порушення будь-яких умов кредитної умови щодо порядку визначення суми боргу та здійснення платежів, характер дії – зміна об'ємних, просторових та часових характеристик грошових потоків банку, в результаті якої відбувається виникнення фінансових втрат, зниження ліквідності та зменшення фінансової стійкості банку. В роботі нами обґрунтовується, що єдиною функцією кредитного ризику є регулятивна, яка в цілому спрямована на подолання негативних наслідків дії такого ризику і, відповідно, має виключно конструктивну форму прояву. Ефективна реалізація цієї функції досягається за рахунок поступового використання її підфункцій – конструктивної, захисної, аналітичної.

Відповідно, кредитний ризик, на нашу думку, – це кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванню об'ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними позичальниками, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, яка призводить до зміни якості фінансового стану та динаміки розвитку банку.

7. Економічна мотивація банку в процесі управління кредитним ризиком знаходиться в рамках максимізації прибутку при мінімально можливому ризику, що відбиває подвійну природу економічного ризику в цілому. Саме раціональний управлінський вплив на фактори формування кредитного ризику забезпечує можливість його оптимізації, відповідно рівень такого ризику безпосередньо пов'язаний із ефективністю системи управління процесом банківського кредитування. В цілях підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку, на нашу думку, найбільш доцільно будувати систему управління ним на основі ідентифікації різновидів кредитного ризику за етапами процесу кредитування з наступною диференціацією їх за характером впливу на прямі (пов'язані з втратою тіла кредиту та відсотків) та непрямі.

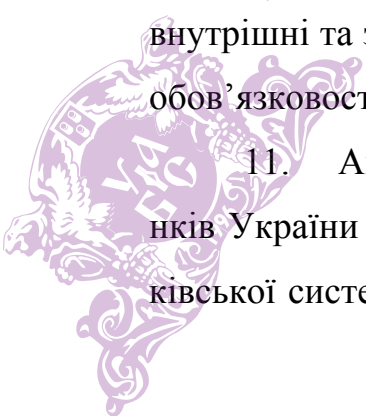

8. Управління кредитним ризиком має бути організоване як перманентний циклічний процес, в якому кожний із етапів нерозривно пов'язаний з іншими як функціонально, так і організаційно. Кожен з етапів виконує певні завдання і функції, в сукупності формуючи методологію управління кредитними ризиками. Нами досліджено взаємозв'язок функцій та етапів управління кредитними ризиками, в результаті чого виявлено, що серед всіх функцій управління кредитним ризиком універсальний характер з позиції важливості для повноцінної реалізації процесу управління в розрізі всіх виділених етапів має функція аналізу. При цьому серед виділених завдань функції аналізу, на нашу думку, найбільш вагомою є оцінка рівня ризику, тому, що саме вона є об'єктивною основою для обґрунтування та вибору рішень із усунення можливих негативних наслідків невизначеностей в процесі здійснення кредитного процесу.

9. Узагальнення результатів різних досліджень з проблематики оцінки кредитного ризику та його наслідків дозволяє стверджувати, що не існує абсолютного критерію визначення ступеня кредитного ризику. Серед найбільш поширених в сучасних умовах, так званих традиційних, методів аналізу кредитного ризику необхідно вказати такі: розрахунок ймовірності дефолта позичальника; модель блукаючого дефолта; Z-модель Альтмана оцінка кредитоспроможності позичальника; матриця міграції кредитних ризиків; рейтингові оцінки позичальників; множинні моделі ризику портфеля – CreditMetrics, CreditRisk тощо.

10. На нашу думку, класифікацію методів управління кредитним ризиком доцільно проводити за ознакою залучення в цей процес ресурсів та можливостей додаткових з позиції здійснення кредитування суб'єктів – на внутрішні та зовнішні, а також за характером нормативного регламентування обов'язковості їх застосування – на обов'язкові та добровільні.

11. Актуалізація проблеми управління кредитними ризиками для банків України в сучасних умовах пов'язана, насамперед, із ослабленням банківської системи країни через посилення негативного впливу світової фінан-

сової кризи. Проведений ретроспективний аналіз розвитку кредитної активності банків України у відповідних умовах дозволив виявити загальні фінансово-економічні тенденції та фактори зміни якості банківських активів в контексті динаміки кредитного ризику, а саме: погіршення якості кредитних портфелів банківських установ через зростання частки прострочених і сумнівних кредитів, втрату об'єктами застави частини вартості, збільшення частки пролонгованих кредитів; зниження прибутковості діяльності банків, у т. ч. через необхідність нарощення обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків та списання безнадійної заборгованості банківськими установами, що посилює ризик збиткової діяльності для кредиторів, які проводили ризикову кредитну політику; подальше обмеження ресурсної бази, а отже й уповільнення темпів кредитування через високий відсоток проблемних кредитів, досить обережне ставлення зовнішніх кредиторів до ненадійних вітчизняних позичальників.

Зазначені результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в таких публікаціях автора [205, 206, 207, 210, 211, 213].

РОЗДІЛ 2.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ

2.1 Концептуальні засади удосконалення механізму управління кредитним ризиком в банку

Як було показано в розділі 1 даної роботи, ефективність кредитної діяльності банку визначається прибутковістю його кредитного портфеля і пов'язаним з її забезпечення кредитним ризиком, який приймається банком і рівень якого визначається поточним станом світової та національної фінансово-економічних систем в цілому. Підвищення якості та ефективності управління кредитним ризиком банків на будь-якій стадії економічного циклу вимагає формування певного набору дієвих інституціональних та методичних (в тому числі, програмних, автоматизованих) компонентів, інтеграційна взаємодія яких дозволить отримувати управлінську інформацію належної якості, необхідну для прийняття адекватних рішень, пов'язаних з ризиком.

Необхідно відмітити, що характер проходження сучасних кризових явищ в світовій фінансовій системі дозволяє стверджувати про існування **«дифузійно-мультиплікативного ефекту» розповсюдження кредитних ризиків** під дією сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів. Він виявляється у взаємному поширенні кредитного ризику від неефективних (з позиції належного управління кредитними ризиком) суб'єктів господарювання до ефективних в межах єдиної фінансової системи (територіальної, національної, світової тощо). При цьому, на відміну від процесів дифузії природних явищ, які призводять до зниження концентрації речовини в наслідок її перерозподілу між об'єктами, рівень кредитного ризику при його дифузійній передачі не знижується, а мультиплікативно зростає, оскільки охоплює все більше та більше коло суб'єктів фінансової системи.

Актуальна проблема неповернення банківських кредитів, зростання обсягів простроченої заборгованості пов'язана не тільки із зміною зовнішніх умов функціонування банківської системи України – наслідками світової фінансової кризи, – а й недосконалістю методів регулювання кредитного ризику, що використовуються, неадекватною оцінкою параметрів позик, недостатнім використанням інструментів та механізмів випереджуючого виявлення проблемних кредитів.

Все це демонструє негайну потребу розробки **концепції удосконалення механізму управління кредитним ризиком банків** з врахуванням викликів кризового та посткризового стану світової економіки.

На нашу думку, таке удосконалення має базуватися **на загальних та специфічних принципах**, основними з яких є: наукова обґрунтованість, комплексний підхід, системність, непереривність, забезпечення надійності та стійкості банку, оптимізація співвідношення доходності та ризиковості кредитних операцій банку, максимальне врахування дії всієї системи чинників на формування кредитного ризику (як мікроекономічної, так макроекономічної природи).

Метою удосконалення механізму управління кредитним ризиком банків, яка визначає загальне коло завдань, розв'язанню яких присвячений науковий пошук в наступних розділах даної роботи, є обґрунтування найбільш ефективних методів, інструментів та важелів здійснення функцій аналізу, планування, регулювання та контролю в процесі управління кредитними ризиками банку, які сприяють отриманню оптимального рівня доходності від кредитної діяльності банку при мінімальному ризику неповернення основної суми боргу та відсотків за кредитами.

Авторське **бачення концептуальних засад удосконалення механізму управління кредитним ризиком банків** подано на рис. 2. 1.

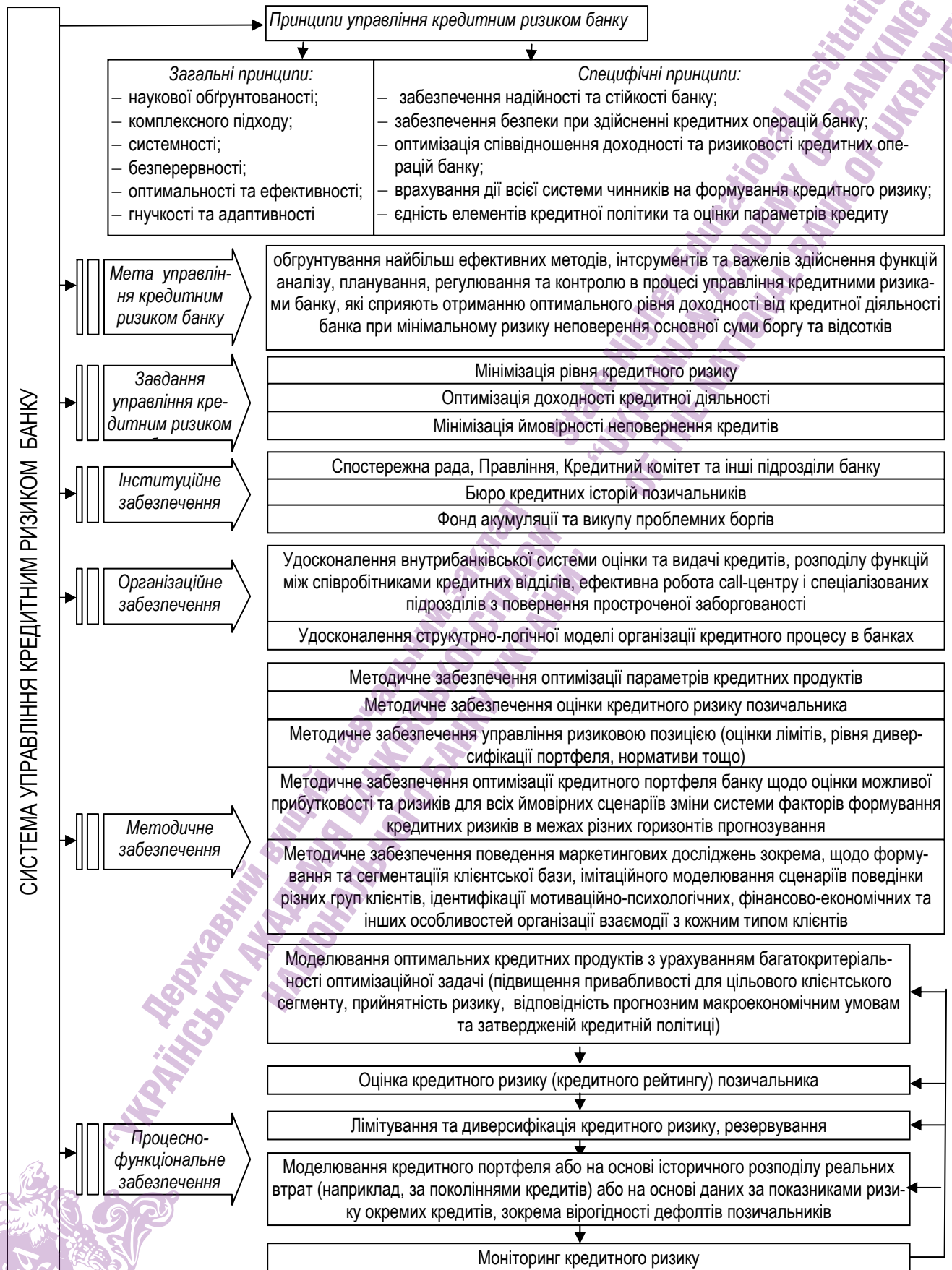

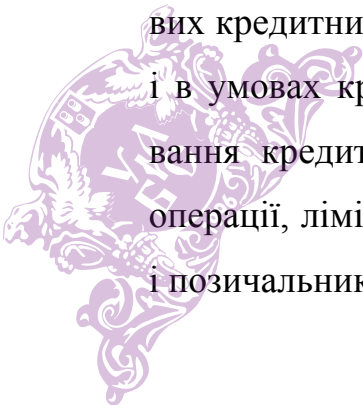
Рис. 2. 1 Система управління кредитним ризиком банку
(розроблено автором)

Удосконалений механізм управління кредитними ризиками, на нашу думку, повинен складатися з використання :

– організаційно-інституційного елементу, що передбачає структурно-функціональну модифікацію кредитного процесу банку на основі впровадження нових спеціалізованих організацій та установ, покликаних розв'язати окремі проблемні питання в області інформаційного забезпечення прийняття рішень щодо кредитування та прискорення стягнення проблемної заборгованості;

– економічної підсистеми, яку передбачається розвинути в частини оцінки та прогнозування економічної ефективності кредитної діяльності банку на основі впровадження розробленої автором моделі оцінки індивідуального ризику позичальників та оптимізації кредитного портфеля банку.

На рисунку 2.2 подано **авторське бачення структурно-логічної схеми управління кредитним ризиком банку**, спрямованого на максимальне врахування всієї системи факторів (як мікроекономічної, так макроекономічної природи), системна дія яких спричиняє виникнення і дифузійно-мультиплікативне розповсюдження кредитних ризиків в банківській діяльності. При цьому таке управління має ґрунтуватися на адаптивному підході, який передбачає формування гнучкого механізму прийняття управлінських рішень та регулювання кредитних відносин, адаптованого до специфічних вимог реагування на умови виникнення ризику на поточній стадії економічного циклу. На нашу думку, найбільш істотними елементами процесу кредитування, якість управління якими забезпечує можливість попередження виникнення та усунення істотної частки потенційно можливих кредитних ризиків як в умовах стабільного економічного розвитку, так і в умовах кризи та рецесії, є планування кредитної діяльності, проектування кредитного продукту, оцінка кредитного ризику кожної окремої операції, лімітування та моніторинг поточного стану кредитного портфеля і позичальників.

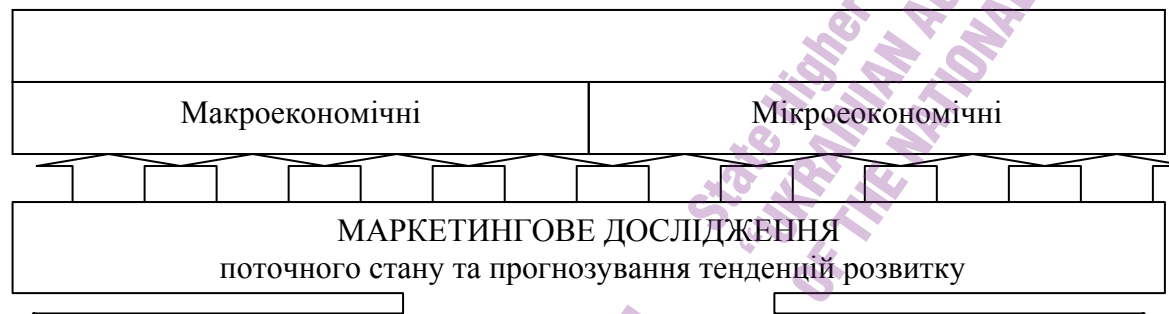

Рис.2. 2 Структурно-логічна схема управління кредитним ризиком банку (розроблено автором)

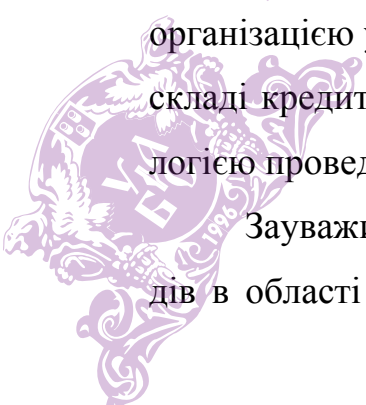

Раціональне планування кредитної діяльності дозволяє банку визначитися з територіально-галузевими пріоритетами формування кредитного портфеля з врахуванням загальних світових та національних стратегічних напрямів і пріоритетів розвитку, а також реальної можливості залучення відповідних сегментів до складу власного кредитного портфеля. В свою чергу, проектування кредитних продуктів є тим етапом управління кредитними ризиками банку, на якому власне закладається можливість подальшої оптимізації цих ризиків у вигляді вихідних параметрів щодо: тривалості кредитування з відповідним впливом чиннику часу на вартість кредитного капіталу і рівнем невизначеності майбутніх процесів та станів; величини ризикового капіталу; системи вимог з оплати позичальником вартості кредиту тощо.

Загальний фактичний ризик кредитного портфеля, як видно з рисунку 2. 2, визначається методичним забезпеченням оцінки ризиків окремих поставальників та якісних властивостей запропонованих кредитних продуктів. Обмежуючим фактором щодо включення ризиків до складу портфеля або відмови від них є система лімітування та резервування. Методичне забезпечення оптимізації кредитного портфеля банку дозволяє оцінити можливі прибутковість та ризики для всіх ймовірних сценаріїв зміни системи факторів формування кредитних ризиків в межах короткострокового, середньострокового та довгострокового горизонтів прогнозування. Отримані результати оптимізації кредитного портфеля та наступного спостереження за подальшими тенденціями зміни зовнішнього та внутрішнього середовища є основою для вдосконалення відповідного методичного забезпечення та інструментарію управління кредитним ризиком.

Ефективний інструментарій розв'язання проблем пов'язаних з якісною організацією управління в області цих аспектів планування та проектування у складі кредитного процесу, на нашу думку, пропонується сучасною методологією проведення маркетингових досліджень.

Зауважимо, що проблемі активного застосування маркетингових підходів в області банківського ризик-менеджменту в сучасних умовах приділя-

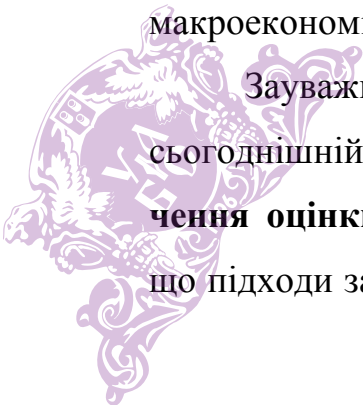

ється недостатньо уваги науковців та практиків, що, як нам здається, є принциповим недоліком існуючих моделей та задіяних в банківській діяльності систем управління ризиками. Втрати банку, що входять до складу комплексної фінансової оцінки кредитного ризику портфеля, в деякій мірі, може компенсувати ефективна робота call-центра і спеціалізованих підрозділів з повернення простроченої заборгованості. Для забезпечення продуктивної роботи даних підрозділів існує необхідність впровадження маркетингового інструментарію з проведення роботи по вивченню клієнтів банку, сегментації їх на групи і побудови відповідних моделей поведінки, що дозволять врахувати складні мотиваційно-психологічні, фінансово-економічні та інші особливості організації взаємодії з кожним типом клієнтів.

У системі управління кредитним ризиком повинен бути присутнім компонент **моделювання оптимальних кредитних продуктів** (рис. 2. 2). Відповідно до рекомендацій комітету Базеля при оцінці кредитного ризику необхідно враховувати рейтинг позичальника і рейтинг кредитного продукту, який включав би незалежну оцінку забезпечення по позиції з урахуванням ризику концентрації. Задаючи параметри кредитних продуктів, кредитну політику, методи просування продуктів, націлені на певну аудиторію, банк, по суті, визначає свій профіль ризику. Властивості продукту безпосередньо впливають на *LGD*, на розподіл кредитної експозиції (*EAD*, *Exposure at Default*), тобто активів під ризиком.

Отже, методичне забезпечення оптимізації параметрів кредитних продуктів має враховувати багатокритеріальність такої оптимізаційної процедури – підвищення привабливості для цільового клієнтського сегменту та прийнятність супроводжуючого продукт ризику для банку в певних прогностичних макроекономічних умовах з врахуванням затвердженої кредитної політики.

Зауважимо, що глобальна фінансова криза продемонструвала, що на сьогоднішній день удосконалення вимагає, насамперед, **методичне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальників**. Це пов'язано з тим, що підходи засновані на врахуванні виключно фінансово-господарських осо-

бливостей функціонування потенційних позичальників виявилися невідомими в умовах економічної рецесії, оскільки успішність виживання в кризовій економіці визначається також і комплексом систематичних факторів, сформованих для всіх господарюючих суб'єктів певного виду економічної діяльності (галузеві фактори), виробничо-територіального комплексу (регіональні фактори) та економіки країни в цілому (систематичні (загальноекономічні) фактори). Систематизована класифікація чинників кредитного ризику позичальника подана на рисунку 2.3, де нами виділено основні групи макроекономічних та мікроекономічних чинників, які повинні бути враховані в методиках оцінки кредитного ризику позичальників.

Рис. 2.3 Класифікація факторів виникнення кредитного ризику позичальника (розроблено автором)

Необхідно зауважити, що, на нашу думку, принциповим моментом ефективного управління кредитним ризиком є **ідентифікація чинників** виникнення такого ризику на мікро- та макрорівнях **в розрізі факторів загальної дії та факторів, специфічних для певного позичальника**. Такий підхід дозволяє більш ефективно здійснювати заходи щодо мінімізації кредитного ризику, оскільки передбачає підвищення оперативності прийняття управлінських рішень за рахунок формування двох рівневої системи інструментарію

та методів зниження кредитного ризику – загальної по всім складовим кредитного портфеля (для усунення негативного впливу факторів загальної дії) та спеціальної (для певного позичальника).

Фактори, специфічні для певного виду економічної діяльності або галузі виявляються в таких базових властивостях:

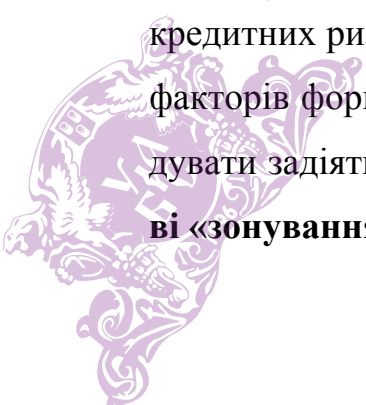
– стійкість позичальника до макрошоків, тобто зміна рентабельності діяльності та обсягів продажів під впливом негативних змін макроекономічних чинників, що визначається техніко-технологічними особливостями організації діяльності в певній галузі з відповідною структурою витрат та їх розподілом на постійні і змінні;

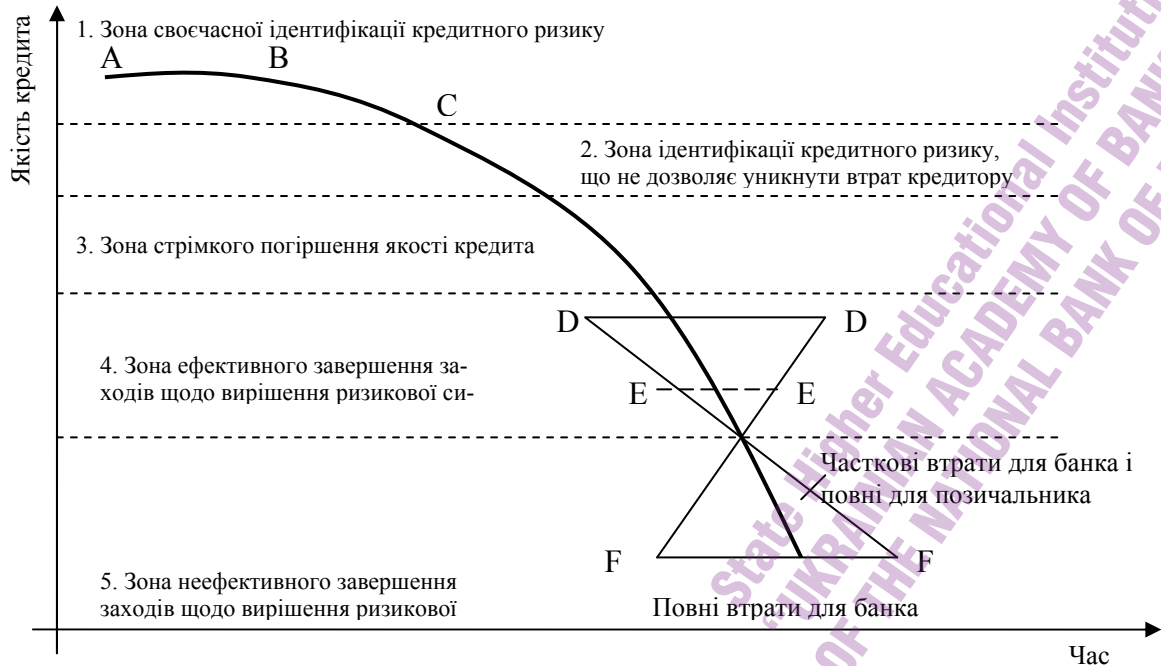
– рівень залежності показника втрат при дефолті (*Loss Given Default, LGD*) від середньої ліквідності майна підприємств в галузі з врахуванням концентрації зв'язаних застав;

– галузева кореляція між вірогідністю дефолтів позичальників у складі кредитного портфеля (*Probability of Default, PD*), яка посилюється під час виникнення кризових явищ в економіці.

Фактори, специфічні для регіону локалізації бізнес-інтересів позичальників визначають систему показників і їх критеріальні значення, закладені в методику оцінки кредитоспроможності позичальника та оптимізації кредитного портфеля. Досвід роботи банків з багатофіліальною структурою засвідчує, що не можна застосовувати одну і ту ж методику оцінки кредитоспроможності позичальника в регіонах, які істотно відрізняються за соціально-економічними показниками і їх динамікою.

Співробітник кредитного підрозділу банку повинен мати можливість застосовувати диференційований інструментарій аналізу та регулювання кредитних ризиків залежно від зміни макроекономічних та мікроекономічних факторів формування кредитного ризику. Ми вважаємо за доцільне рекомендувати задіяти в банківській практиці України **систему управління на основі «зонування» кредитного процесу** (рисунок 2. 4).

- A – поява перших симптомів ризикової ситуації
- B – виявлення симптомів кредитним менеджером
- C – точка, в якій необхідно почати вживати сумісні заходи для успішного вирішення проблеми
- D – успішна ліквідація позики позичальником, коли кредитори отримують гроші назад, а позичальник зберігає основну частину майна;
- E – ліквідація, що запізнилася, коли борг кредиторам погашений, проте позичальник втрачає основну частину майна

Рис. 2. 4 Стадії погіршення якості кредиту

Крива, зображена на рисунку 2. 4, демонструє зміну фінансових втрат, пов'язаних з існуванням кредитного ризику, в часі від моменту виникнення перших ознак проблеми до визнання проблемного кредиту безперспективним з позиції повернення коштів кредиторю. Це – так звана «схема 5 зон», що активно використовується в практиці західних банків, яка відображує дозволяє пов'язати стадії погіршення якості виданого кредиту з певними ознаками, що демонструються позичальником.

Очікуваними перевагами від впровадження такої системи є забезпечення високої оперативності антиризикових заходів на основі об'єктивної інформації про виникнення перших ознак проблемної в обслуговуванні позики, і визначення критичних меж часового регламенту впровадження коригуючих дій в процесі управління кредитним ризиком, досягнення яких не до-

зволяє уникнути збитків.

Центральне місце в структурно-логічній схемі управління кредитним ризиком (рис. 2. 2) займає моделювання кредитного портфеля, яке дозволяє банку об'єктивно оцінити такі важливі для нього характеристики кредитного ризику, як необхідні резерви під очікувані втрати за портфелем і економічний капітал під неочікувані втрати.

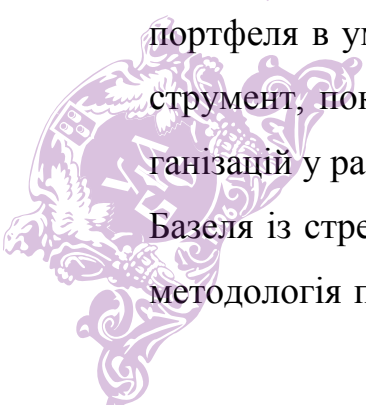
Як відомо, модель кредитного портфеля може будуватися двома принципово різними способами:

- на основі історичного розподілу реальних втрат, наприклад за поколіннями кредитів;
- на основі даних за показниками ризику окремих кредитів, зокрема вірогідності дефолтів позичальників.

Побудова моделі кредитного портфеля першим способом передбачає, що на оптимізація його складу буде здійснюватися на основі вихідної інформації про параметри кредитних операцій, кредитних продуктів і платіжної дисципліни позичальників. Як показує практика, його використання, у зв'язку з неврахуванням дії макроекономічних чинників ризику і специфічних регіональних та галузевих факторів ризику, є ефективним виключно в стабільних макроекономічних умовах.

Другий спосіб є більш трудомістким, проте дозволяє отримати методичні підстави для проведення аналізу чутливості портфеля до чинників ризику і його стрес-тестування.

Методологія стрес-тестування є важливою складовою методичного забезпечення оптимізації кредитного портфеля банку і відіграє істотну роль в оцінці кредитного ризику, дозволяючи оцінити зміну вартості кредитного портфеля в умовах рецесії або кризи. Стрес-тестування – це аналітичний інструмент, покликаний забезпечити оцінку потенційних втрат кредитних організацій у разі можливих спадів в економіці. Спеціальний документ комітету Базеля із стрес-тестування, випущений в 2009 році. Згідно з ним, відповідна методологія повинна дозволяти оцінювати вплив не тільки окремих негатив-

них чинників на очікувані і неочікувані втрати по кредитному портфелю або субпортфелям, що реалізується в класичній системі оцінки чутливості, а й всього комплексу чинників – в розрізі безлічі історичних і гіпотетичних сценаріїв можливого розвитку подій. Це, відповідно, передбачає поширення імітаційного моделювання в області формування методичного забезпечення стрес-тестування кредитних портфелів.

Структурно-логічна схема процедури стрес-тестування кредитного портфеля подана на рисунку 2. 5.

Рис. 2. 5 Структурно-логічна схема стрес-тестування кредитного портфеля (розроблено автором)

Проведення кластерного аналізу потенційного складу кредитного портфеля дозволяє підвищити продуктивність та оперативність процесу його оптимізації за рахунок попередньої декомпозиції на однорідні групи за озна-

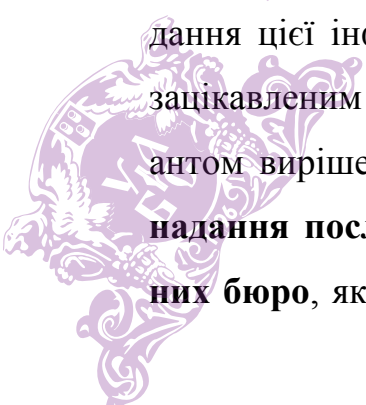
ками, покладеними в основу побудованої моделі кредитного портфеля. Він дозволяє вирішити завдання оцінки однорідності кредитного портфеля та його субпортфелів і виявлення зон концентрації ризиків в розрізі основних галузевих, регіональних, макроекономічних та мікроекономічних чинників кредитного ризику.

Стресові сценарії важливо створювати в прив'язці до специфіки кредитного портфеля, яка відбивається в моделях макроекономічної ситуації в країні, соціально-економічного регіону локалізації бізнес-інтересів банку та позичальників портфеля, фінансово-економічного розвитку різних видів економічної діяльності та кредитного портфеля, а, відповідно, і в ідентифікованих для цих моделей ризиках. Для кожного з сценаріїв бажано розробляти план заходів для запобігання настанню або мінімізації негативної дії негативних подій.

Результати стрес-тестування можуть бути використані для оптимізації кредитного портфеля з відповідним виробленням рекомендацій по зміні лімітів для регіонів присутності банку, галузей економіки, продуктів, видів застав тощо.

Безперервність процесу оптимізації кредитних ризиків дозволяє банку сформувати ефективну систему лімітування та резервування, яка разом з системою оцінки кредитоспроможності позичальника є основою ухвалення рішення про кредитування в наступному циклі оптимізації кредитного портфеля.

Зниженню досить значних кредитних ризиків може сприяти доступ до інформації про позичальника щодо виконання ним фінансових зобов'язань, а також максимально точне визначення кредитоспроможності клієнта та надання цієї інформації у встановленому законом порядку для ознайомлення зацікавленим контрагентам. Як засвідчує практика, найоптимальнішим варіантом вирішення цієї проблеми є **створення спеціалізованих інститутів з надання послуг щодо формування та обігу кредитних історій – кредитних бюро**, які являють собою систематизовану сукупність державних та не-

державних реєстрів, що відображають облік основних показників діяльності суб'єктів господарювання. Необхідність розвитку таких інститутів зумовлюється комплексом переваг, які забезпечує їх функціонування ефективності системи управління кредитним ризиком, а саме:

– обмін інформацією між кредиторами зменшує ризик неплатежів за зобов'язаннями, а також мінімізує втрати кредиторів, пов'язані із шахрайством або надмірним кредитним зобов'язанням, які виникають при невідповідності фактичних платіжних можливостей позичальника його сукупним платіжними зобов'язаннями;

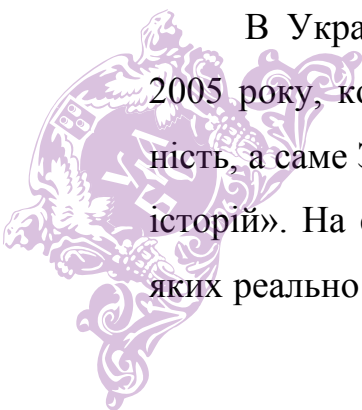
– бюро мають дисциплінуючий вплив на позичальника, оскільки змушують останнього уникати появи негативної інформації у своїй кредитній історії і сумлінно виконувати власні зобов'язання;

– зменшуються витрати, пов'язані із збиранням інформації про особу, яка звернулася за отриманням кредиту, оскільки це завдання перекладається з працівників кредитора на спеціалізовані установи – Бюро кредитних історій;

– зростає конкуренція на кредитному ринку, оскільки окремі великі фінансові установи позбавляються монополії на володіння фінансовою інформацією про своїх клієнтів, а, отже, у банків виникає необхідність боротись за клієнта, що може знайти своє відображення у зниженні відсоткових ставок та розширенні спектру кредитних продуктів, які пропонуються клієнтам.

Тенденції розвитку кредитних бюро у світі свідчать про те, що більшість їх створюються як приватні комерційні установи. Основними засновниками Бюро, які створюються останнім часом, виступають також самі кредитні структури.

В Україні розвиток ринку бюро кредитних історій започаткований з 2005 року, коли було створено законодавчу базу, що регламентує їх діяльність, а саме Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій». На сьогодні зареєстровано вже п'ять таких структур (табл. 2. 1), з яких реально діють тільки три – це Українське бюро кредитних історій, Між-

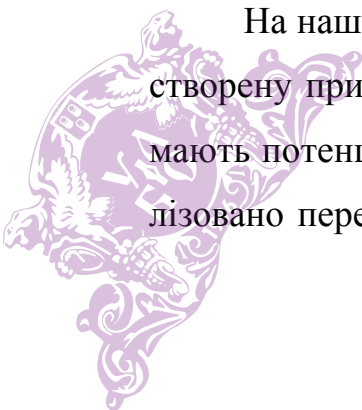
народне бюро кредитних історій та Перше всеукраїнське бюро кредитних історій. Для вітчизняного ринку досить гостро постає питання про необхідність формування єдиної бази кредитних історій, оскільки наявна розпорошеність та сегментація інформаційного ринку не сприяє отриманню якісної інформації та зумовлює можливість помилок в оцінках кредитного ризику.

Таблиця 2. 1

Бюро кредитних історій, створені в Україні

Назва БКІ	Дата реєстрації	Статутний фонд, тис. грн.	Партнери та акціонери	Ємність бази даних
ТОВ «Українське бюро кредитних історій»	06.06.2005р.	29,2	ЗАТ КБ «ПриватБанк» спільно з іноземною компанією «BigOptima Limited»	12, 5 млн.
ТОВ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій»	29.07.2005 р	5 050	33 банки, 2 страхових і лізингової компанії та ісландської компанії КредитІнфо Груп	н/д
ЗАТ «Міжнародне бюро кредитних історій»	04.10.2005р.	5 000	Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), КредитІнфо Груп Хф. (Ісландія) та Інвестиційно- фінансова група «ТАС» у складі ЗАТ "Страхова група "ТАС", ЗАТ "Страхова компанія "ТАС", ЗАТ "ТАС- Інвест-банк" та АКБ "ТАС- Комерц-банк"	1 млн.
ТОВ «Бюро кредитних історій «Русский стандарт»	20.07.2007р.	н/д	ТОВ «Банк «Русский стандарт»	н/д
ТОВ «Бюро кредитних історій Дата майнінг груп»	09.07.2008р.	н/д	ЗАО «Альфа-Банк»	н/д

На нашу думку, для України доцільно мати тільки одну таку структуру, створену при Національному банку України, територіальні відділення якого мають потенційну можливість збирати та накопичувати інформацію, централизовано передавали її для обробки в центральне кредитне бюро. Крім того,

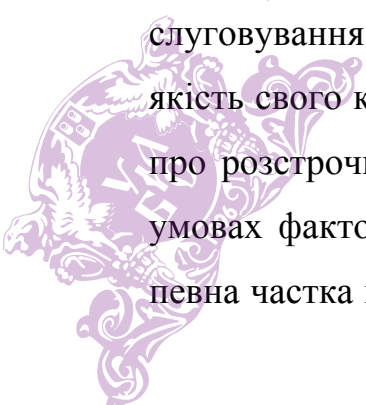
кредитні бюро доцільно підключити до державних баз Міністерства внутрішніх справ для отримання повнішої інформації про позичальника.

Для ефективного залучення бюро кредитних історій в процес управління кредитними ризиками банків необхідно законодавчо передбачити обов'язковість формування кредитних історій тих юридичних осіб, що допускають систематичне прострочення погашення банківських кредитів, і наділити центральне бюро кредитних історій повноваженнями і функціями з організації моніторингу проблемної заборгованості.

Важливим напрямом удосконалення інституційного забезпечення управління кредитним ризиком банків в умовах рецесії та кризи є **створення Фонду акумуляції і викупу проблемних боргів**. Зауважимо, що можливі декілька схем його організації:

- самостійна юридична особа – державна корпорація або акціонерне товариство;
- самостійна юридична особа, що володіє спеціальною організаційно-правовою формою і правоздатністю;
- пайовий або акціонерний інвестиційний фонд, керований уповноваженою державою компанією;
- кредитна організація, зокрема, на базі одного банків, що знаходяться під процедурою санації;
- структурний підрозділ існуючої державної структури.

Основним завданням Фонду акумуляції і викупу проблемних боргів є викуп проблемної заборгованості у кредитних організацій, її подальше обслуговування і, по можливості, рефінансування на ринкових умовах. Діяльність фонду повинна передбачати укладання договорів з банками про їх обслуговування заборгованості, в яких підвищення відповідальності банків за якість свого кредитного портфеля може бути забезпечена включенням умови про розстрочку (відстрочення) платежу або продажу проблемного боргу на умовах факторингу. При укладенні договору банком повинен сплачуватися певна частка номіналу проблемного боргу (до 30 %), а потім у міру його стя-

гнення повертатися залишок суми з врахування якості заборгованості.

Організація максимальної ефективності перерахованих дій дозволить банкам підвищити рентабельність кредитної діяльності і отримати конкурентну перевагу над іншими учасниками ринку. Що у свою чергу сприятиме підвищенню стійкості і прибутковості національної банківської системи і розвитку економіки в цілому.

2.2 Удосконалення методичних підходів щодо управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників

Базовим елементом в системі управління банківським кредитним ризиком є розробка методики оцінки індивідуального кредитного ризику позичальників.

Як було показано в розділі 1 даної роботи, сучасна методологія оцінки такого ризику ґрунтується на визначенні індексів кредитоспроможності окремого позичальника, які, як правило, формуються як лінійна комбінація показників його економічної діяльності:

$$Y_i = X_{i1}\alpha_1 + \dots + X_{im}\alpha_m \quad (2.1)$$

де Y_i – індекс кредитоспроможності позичальника i ;

X_{i1}, \dots, X_{im} – вектор показників економічної діяльності позичальника;

$\alpha_1, \dots, \alpha_m$ – вектор вагових коефіцієнтів.

Разом з тим на практиці виділяються декілька методологічних підходів до відбору показників економічної діяльності позичальників, які визначають рівень його кредитоспроможності. Наприклад, так званий підхід «5 С» передбачає оцінку таких характеристик позичальника, як характер (Character),

доходи (Capacity), капітал (Capital), забезпечення (Collateral) і умови (Conditions). Зауважимо, що в цьому випадку набір характеристик позичальника, які використовуються для оцінки його кредитоспроможності є різним для різних груп позичальників (тобто кредитних субпортфелів), що визначається їх галузевою приналежністю, специфікою їх організаційно-правової форми та іншими факторами.

На нашу думку, існуючі методичні підходи не задовольняють принципу універсалізації процедури оцінки кредитного ризику, що зумовлює відносну складність їх реалізації при не завжди високому рівні адекватності отриманих результатів оцінювання кредитоспроможності та кредитного ризику.

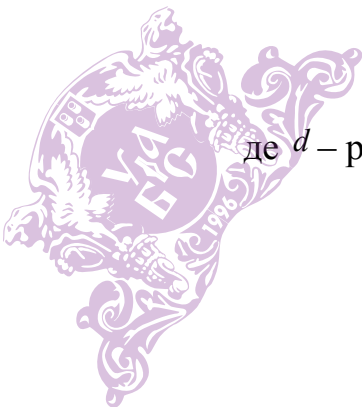
Зауважимо, що проблема оцінки сукупної величини кредитного ризику має істотну практичну значущість. З одного боку, завищення величини кредитного ризику є причиною збільшення обсягів резервів можливих втрат, що суттєво знижує прибутковість операцій банку. З іншого боку, занижена оцінка величини кредитного ризику знижує фінансову стійкість банку і підвищує вірогідність його банкрутства.

Подолати вказаний недолік, як ми вважаємо, дозволяє максимальне використання в оцінках кредитного ризику статистичних даних щодо ймовірності дефолта, а також врахування її впливу на ринкову доходність кредитної операції з позичальником для банку.

Проведемо моделювання ринкової доходності кредиту для банку, враховуючи, що вона дорівнює відношенню потоку грошових надходжень за кредитом до суми наданих позичальнику кредитних ресурсів:

$$d = \frac{\sum P_i}{V} \quad (2.2)$$

де d – ринкова доходність кредиту, одн.;

$\sum P_t$ – загальний потік грошових коштів за кредитом, що формується з погашення основної суми боргу та відсотків, тобто для кожного року t кредитної операції:

$$P_t = Vc_t + Vp_t \quad (2.3)$$

де Vc_t – погашення основної суми боргу за кредитом в t -ому періоді;

Vp_t – погашення процентів за кредитом в t -ому періоді;

V – основна сума боргу за кредитом, яка може бути визначена через

суму періодичних платежів як:
$$V = \sum_t Vc_t$$

У енциклопедії фінансового ризик-менеджменту **дефолт** визначається як «невиконання контрагентом через нездатність або небажання умов кредитної угоди або ринкової операції» [172, с. 362], що з огляду на сформульоване нами визначення кредитного ризику дозволяє стверджувати, що саме дефолт є ключовою характеристикою останнього і найбільш яскравим його проявом.

Провідні світові рейтингові агентства використовують дещо відмінні підходи щодо визначення поняття «дефолта». Так, Standard & Poor's визначає дефолт як «перший пропущений платіж основної суми боргу або процентних відрахувань», а рейтингове агентство Moody's – як «як будь-який пропущений або відстрочений платіж, або реструктуризація боргу, спрямована на зменшення обсягу зобов'язань позичальника або інше спрощення умов первинного договору позики» [178, с. 126].

З огляду на варіативність рішень позичальника щодо розподілу своїх платіжних засобів між погашенням основної суми боргу та сплатою відсотків за кредитом у випадку втрати ним платоспроможності, **вважаємо необхідним виділяти два види дефолту позичальника:**

– *дефолт за основною сумою боргу;*

– дефолт за відсотками.

Відповідно ці ситуації за позичальником можуть виникати як окремо, так і одночасно. При цьому кожна з них характеризується певною ймовірністю настання, що зумовлює необхідність статистичної оцінки таких величин:

PD_c – ймовірність дефолту позичальника за основною сумою боргу;

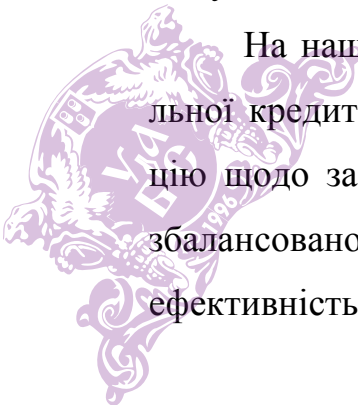
PD_p – ймовірність дефолту позичальника за відсотками.

Оскільки вірогідність дефолту – величина безперервна, в цілях її дискретизації банк має самостійно визначити шкалу внутрішніх кредитних рейтингів, де кожен позичальник залежно від оцінених ймовірностей вказаних вище видів дефолту отримує певний кредитний рейтинг, що характеризує рівень його кредитоспроможності.

Кількість категорій за шкалою внутрішніх кредитних рейтингів вибирається банком довільно, але як показують опити комітету Базеля з банківського нагляду, середня кількість категорій внутрішніх кредитних рейтингів в європейських банках дорівнює 10 [177].

Зауважимо, що в банківській практиці найбільшого поширення набули дві економетричні моделі оцінки ймовірності дефолту – на основі функції нормального розподілу (*probit*) та на основі логістичного розподілу (*logit*). Їх вибір зумовлений бінарним характером залежної змінної, яка приймає тільки два можливі значення – дефолт або його відсутність. Вони передбачають перетворення індексу кредитоспроможності (Y_i) у вірогідність дефолту позичальника (PD). Таким чином, сучасна практика банківської діяльності зосереджена на оцінках дефолту позичальника в цілому на основі комплексного взаємовпливу всіх складових його фінансового стану на спроможність в повному обсязі та вчасно повернути кошти за кредитом.

На нашу думку, ймовірність дефолту отримана на основі оцінки загальної кредитоспроможності позичальників, які узагальнюють всю інформацію щодо забезпеченості діяльності позичальника фінансовими ресурсами, збалансованості його активів та пасивів, здатності до самофінансування та ефективності функціонування, в більшій мірі відповідає оцінці очікування

повернення основної суми боргу за кредитом. Це пояснюється, насамперед, тим, що мінімальна вимога ефективності інвестицій (якими в загальному випадку є вкладання коштів в діяльність будь-якого суб'єкту господарювання) вимагає, щоб за рахунок отриманих від них доходів забезпечувалася сплата відсотків за позиковим капіталом, залученим для фінансування цих інвестиційних вкладень. Відповідно у випадку мінімально допустимої ефективності використання позикового капіталу позичальником кредитор, як правило, очікує, що основна сума боргу може бути повернута за рахунок активів позичальника. При цьому головною ознакою мінімальної кредитоспроможності позичальника стає його здатність зберегти вартість своїх активів на період дії кредитного договору. Отже, оцінки ймовірності дефолту, які використовуються при побудові внутрішніх кредитних рейтингів банками, за своєю суттю є оцінками ймовірності дефолту за основною сумою боргу (PDC).

Орієнтовну оцінку значень ймовірності дефолту за основною сумою боргу, на нашу думку, можна отримати шляхом узагальнення даних провідних рейтингових агентств світу.

У табл. 2. 2. представлено порівняння вірогідності дефолту кожної категорії кредитного рейтингу рейтингових агентств Standard & Poor's і Moody's. Їх порівняльний аналіз дозволяє визначити головну властивість кредитних рейтингів – збільшення вірогідності дефолту при погіршенні категорії кредитного рейтингу. Так за методологією Standard & Poor's вірогідність дефолту зростає з 0 % для компаній, що мають кредитний рейтинг AAA, до 21,94 % для компаній, що мають кредитний рейтинг CCC.

Послідовне виконання даної властивості передбачає монотонність зміни ймовірності дефолту при зміні кредитного рейтингу. Ця вимога порушується в методиках обох рейтингових агентств, зокрема, в оцінках агентства Standard & Poor's для категорії AA- ймовірність дефолту є вищою, ніж для нижчої категорії A+.

Усунути виявлений вище недолік можна шляхом згладжування і агрегації кредитних рейтингів, результат яких подано в двох останніх стовпцях

табл. 2. 2. Таким чином, нами сформовано 10 класів кредитного рейтингу позичальників за їх спроможністю повернути основну суму боргу за кредитом. Для даних агрегованих категорій кредитних рейтингів вірогідність дефолту отримана як середнє арифметичне значення ймовірностей дефолту категорії, які агрегуються, в обох методиках.

Таблиця 2. 2

Агрегування ймовірностей дефолту, які використовуються рейтинговими агентствами Standard & Poor's і Moody's

Standard & Poor's, %*		Moody's, %		Агрегований рейтинг	
Позначення	Вірогідність дефолту	Позначення	Вірогідність дефолту	Позначення	Вірогідність дефолту за основною сумою боргу PDC , %
AAA	0,00	Aaa	0,00	R1	0,000
AA+	0,00	Aa1	0,00		
AA	0,00	Aa2	0,00		
AA-	0,03	Aa3	0,06	R2	0,015
A+	0,02	A1	0,00		
A	0,05	A2	0,00	R3	0,035
A-	0,05	A3	0,00		
BBB+	0,12	Baa1	0,07		
BBB	0,22	Baa2	0,06	R4	0,085
BBB-	0,35	Baa3	0,39		
BB+	0,44	Ba1	0,64	R5	0,285
BB	0,94	Ba2	0,54		
BB-	1,33	Ba3	2,47		
B+	2,91	B1	3,48	R6	0,690
B	8,38	B2	6,23		
B-	10,32	B3	11,88		
CCC	21,94	Caа	18,85	R7	2,120
D	100,00	D	100,00	R8	9,350
				R9	21,940
				R10	100,000

* Джерело: [187].

Отримані в табл. 2. 2 агреговані значення ймовірностей дефолту за категоріями кредитного рейтингу позичальника є орієнтовним значенням для встановлення ймовірності дефолту за основною сумою боргу.

Ймовірність дефолту позичальника за відсотками, на наш погляд, визначається здатністю позичальника покривати відсотки за рахунок валового прибутку. На цьому принципі побудований загально відомий ефект фінансо-

вого важелю, який передбачає можливість нарощення рентабельності власного капіталу суб'єкта господарювання виключно у випадку додатної величини диференціалу фінансового важеля – різниці між валовою рентабельністю активів та середньозваженою ставкою відсотка за позиковим капіталом. Відповідно будь-який позичальник – юридична особа буде гарантовано спроможним погасити відсотки за кредитом у випадку, якщо валова рентабельність його активів перевищує середньозважену ставку відсотка за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового кредиту.

Пропонуємо для означення різниці між фактичною валовою рентабельністю активів позичальника та середньозваженою ставкою відсотку за позиковим капіталом цього позичальника після його можливого поповнення за рахунок нового кредиту використовувати поняття «запас процентної кредитоспроможності».

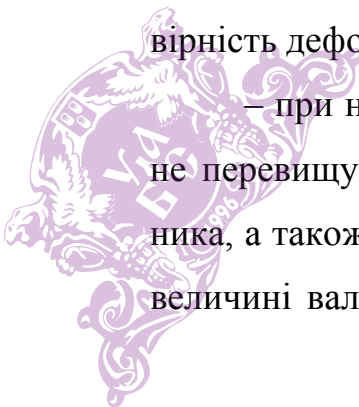
Отже, можна припустити, що ймовірність дефолту позичальника за відсотками визначається в першу чергу якістю валової рентабельності активів (прибутковість або збитковість) в звітному періоді, що передує кредитуванню, а також рівнем запасу процентної кредитоспроможності – співвідношення диференціалу фінансового важеля та валової рентабельності активів. При цьому цю залежність пропонуємо перетворювати у кількісне значення ймовірності дефолту за відсотком на основі функції нормального стандартного розподілу (див. додаток Е)

З врахуванням вище викладеного пропонуємо **ймовірність дефолту за відсотками визначати за таким алгоритмом:**

– при наявності запасу процентної кредитоспроможності, якщо він перевищує поточний рівень валової рентабельності активів позичальника, ймо-

вірність дефолту за відсотками відсутня, тобто $PD_p = 0$;

– при наявності запасу процентної кредитоспроможності в обсягах, що не перевищують поточний рівень валової рентабельності активів позичальника, а також відсутності запасу процентної кредитоспроможності і додатній величині валової рентабельності активів позичальника ймовірність дефолту

за відсотками дорівнює функції нормального стандартного розподілу в точці $(1 - k_{зпк})$, тобто виходячи з обсягу умовної «нестачі» валової рентабельності активів для покриття відсотків за кредитами:

$$PD_p = F(x) = \int_{-\infty}^x f(t) dt \quad (2.4)$$

де $F(x)$ – функція нормального стандартного розподілу, яка визначається значенням щільності нормального стандартного розподілу $f(x)$:

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{x^2}{2\sigma^2}\right) \quad (2.5)$$

де σ^2 – дисперсія функції нормального стандартного розподілу;

x – частка валової рентабельності активів, якої не вистачає для покриття відсотків за кредитами, тобто:

$$x = 1 - k_{зпк} \quad (2.6)$$

де $k_{сгс}$ – рівень запасу процентної кредитоспроможності, який визначається за формулою:

$$k_{сгс} = \frac{GRA - WADC}{GRA} = \quad (2.7)$$

де GRA – фактична валова рентабельність активів позичальника, %;

$WADC$ – середньозважена ставка відсотка за позиковим капіталом позичальника в умовах залучення додаткового кредиту, %;

– при відсутності запасу процентної кредитоспроможності і валовій збитковості активів позичальника, ймовірність дефолту за відсотками є безальтернативною, тобто $PD_p = 1$.

В таблиці 2. 3 наведені оцінені нами на основі описаного вище алгоритму та з використанням даних додатку показники ймовірності дефолту за відсотками для 10 класів кредитного рейтингу, виділення яких передбачає методичний підхід, що розробляється. При цьому передбачено, що для найкращого кредитного рейтингу RI запас процентної кредитоспроможності має перевищувати валову рентабельність активів підприємства щонайменше в 2 рази, тобто після сплати відсотків залишкова рентабельність активів повинна залишатися не менше, ніж середня доходність на фінансовому ринку, уособлена у вигляді ставки відсотка.

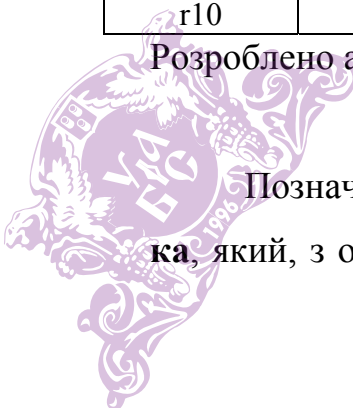
Таблиця 2. 3

Оцінка ймовірності дефолту за відсотками

Позначення кредитного рейтингу	Характер валової рентабельності активів	Запас процентної кредитоспроможності	Рівень запасу процентної кредитоспроможності	$x = 1 - k_{зПК}$	Середня ймовірність дефолту за відсотками PD_p	
r1	$GRA > 0$	$k_{sic} > 0$	$k_{sic} \geq 2$	$-1 \leq x$	0,000	
r2			$1,5 \leq k_{sic} < 2$	$-1,0 < x \leq -0,5$	0,3085	
r3			$1,0 \leq k_{sic} < 1,5$	$-0,5 < x \leq 0,0$	0,4013	
r4			$0,5 \leq k_{sic} < 1,0$	$0,0 < x \leq 0,5$	0,5987	
r5			$0,3 \leq k_{sic} < 0,5$	$0,5 < x \leq 0,7$	0,7257	
r6			$0,0 \leq k_{sic} < 0,3$	$0,7 < x \leq 1$	0,7734	
r7			$k_{sic} \leq 0$	$-0,3 \leq k_{sic} < 0,0$	$1,0 < x \leq 1,3$	0,8531
r8				$-0,5 \leq k_{sic} < -0,3$	$1,3 < x \leq 1,5$	0,9192
r9				$-1,0 \leq k_{sic} < -0,5$	$1,5 < x \leq 2$	0,9599
r10	$GRA \leq 0$		будь-який		1,000	

Розроблено автором

Позначимо через LGD розмір втрат у випадку дефолту позичальника, який, з огляду на пропорційний ставці відсотка за кредитом зв'язок між

обсягом основної суми боргу та нарахованих відсотків, вважаємо можливим прийняти однаковим для обох видів дефолту позичальника.

Відповідно до рекомендацій комітету Базеля величина LGD повинна визначатися індивідуально для кожного позичальника залежно від ринкової вартості застави і іншого забезпечення по позиції. Як вказано в дослідженні [6, с.17] показник LGD по забезпечених позиках за період часу 1970-2003 рр. склав 45,74 %, а по незабезпечених позиках – 85,61 %.

З врахуванням введених умовних позначень для одного року здійснення кредитної операції середній очікуваний потік грошових надходжень банку буде дорівнювати:

$$\bar{P} = (PDc \cdot (1 - LGD) + (1 - PDc)) \cdot Vc + (PDp \cdot (1 - LGD) + (1 - PDp)) \cdot Vp \quad (2.8)$$

або:

$$\bar{P} = (1 - LGD) \cdot (PDc \cdot Vc + PDp \cdot Vp) + (1 - PDc) \cdot Vc + (1 - PDp) \cdot Vp \quad (2.9)$$

Враховуючи, що при річній ставці відсотка за кредитом r сума відсотків (Vp) становить $Vp = r \cdot Vc$, формула 2.9 може бути приведена до вигляду:

$$\begin{aligned} \bar{P} &= (1 - LGD) \cdot (PDc \cdot Vc + PDp \cdot r \cdot Vc) + (1 - PDc) \cdot Vc + (1 - PDp) \cdot r \cdot Vc = \\ &= Vc \cdot [(1 - LGD) \cdot (PDc + PDp \cdot r) + 1 - PDc + r - PDp \cdot r] = \\ &= Vc \cdot [1 + r - LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r)] \end{aligned} \quad (2.10)$$

Якщо рівень погашення основної суми боргу в t -ому році кредитного періоду становить k_t , то середній очікуваний потік грошових надходжень банку для цього року можна визначити за формулою:

$$\bar{P}_t = Vc \cdot k_t \cdot (1 + r - LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r)) \quad (2.11)$$

Відповідно тоді ринкова доходність кредитної операції для банку (формула (2. 2)) може бути подана у такому вигляді:

$$d = \frac{Vc \cdot \sum_t [(1 - k_t) \cdot (1 + r - LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r))]}{Vc} = (1 + r - LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r)) \cdot \sum_t (1 - k_t) \quad (2. 12)$$

Проведений аналіз вказує на те, що, оскільки повне повернення основної суми боргу передбачає, що для $t \in [1; n]$ (де n – загальна тривалість кредитного періоду)

$\sum_{t=1}^n k_t = 1$, то:

$$\sum_{t=1}^n (1 - k_t) = n - 1 \quad (2. 13)$$

Відповідно з врахуванням цього отримуємо, що для кредитних операцій, тривалість яких перевищує 1 рік ринкова доходність становить:

$$d = (1 + r - LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r)) \cdot (n - 1) \quad (2. 14)$$

Разом з тим для кредитів на 1 кредитний період вона дорівнює:

$$d = (1 + r - LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r)) \quad (2. 15)$$

Аналіз отриманої формули для визначення доходності кредитної операції для банку з врахуванням ризику дозволяє зробити такі висновки:

– ринкова доходність кредитної операції для банку не залежить від порядку погашення основної суми боргу за кредитом в аспекті її послідовного повернення окремими частинами;

- основними факторами, що її визначають є річна ставка відсотка за кредитом, індивідуальний для позичальника рівень втрат у випадку дефолту і ймовірності дефолтів за основної сумою боргу та за відсотками;
- для кредитів з тривалістю кредитного періоду понад 1 рік ринкова доходність зростає пропорційно тривалості кредитного періоду зменшеної на 1;
- кількісна оцінка середньорічної втрати ринкової доходності кредиту для банку, яку, на нашу думку, можна використовувати як **показник індивідуального кредитного ризику позичальника** (ikr), становить:

$$ikr = LGD \cdot (PDc + PDp \cdot r) \quad (2.16)$$

Крім того, саме визначений за формулою 2.16 рівень середньорічних втрат ринкової доходності кредиту для банку необхідно використовувати у якості індивідуального за кожним кредитним договором страхового резерву.

Оскільки оцінювання ймовірності дефолту диференційовано за основною сумою кредиту та за відсотками по кредиту передбачає відповідну диференціацію двох форм кредитного рейтингу позичальника – за основною сумою боргу та за відсотками, загальний кредитний рейтинг позичальника є їх комбінацією. Таким чином, враховуючи, що нами виділено по десять класів кредитного рейтингу для кожного виду дефолту, даний методичний підхід дозволяє виділяти 100 градацій загального кредитного ризику позичальників залежно від фактичного поєднання кредитних рейтингів для дефолтів за основною сумою боргу та за відсотками.

У додатку Ж приведені значення індивідуального кредитного ризику позичальника при різних рівнях ставки відсотку в діапазоні від 10 % до 20 % річних за умови, що розмір втрат у разі дефолту складає 50 % (тобто $LGD = 0,5$). В таблиці 2. 4 оцінено ринкову доходність кредитів для банку з різними комбінаціями кредитних рейтингів позичальника при ставці відсотка 15 % річних.

Для банку гарантовано прибутковими можуть бути лише кредитні операції з позичальниками, коефіцієнт доходності яких більше 1. Як видно з представлених в табл. 2. 4 розрахунків, при ставці відсотка за кредитом 15% банк може дозволити собі кредитування лише тих клієнтів, які: мають кредитний рейтинг за основною сумою боргу не гірше R8 незалежно від кредитного рейтингу за ймовірністю дефолту за відсотками, або R9 при кредитному рейтингу за ймовірністю дефолту за відсотками не гірше r3. Для всіх інших комбінацій індивідуальних кредитних рейтингів позичальника за основною сумою боргу та за відсотками мінімальна доходність кредитної операції є меншою за 1, що свідчить про неефективність відповідних кредитів для банку.

Таблиця 2. 4

**Середньорічна ринкова доходність кредитів для банку
при ставці відсотку 15 %**

	r1	r2	r3	r4	r5	r6	r7	r8	r9	r10
R1	1,1500	1,1269	1,1199	1,1051	1,0956	1,0920	1,0860	1,0811	1,0780	1,0750
R2	1,1499	1,1268	1,1198	1,1050	1,0955	1,0919	1,0859	1,0810	1,0779	1,0749
R3	1,1498	1,1267	1,1197	1,1049	1,0954	1,0918	1,0858	1,0809	1,0778	1,0748
R4	1,1496	1,1264	1,1195	1,1047	1,0951	1,0916	1,0856	1,0806	1,0776	1,0746
R5	1,1486	1,1254	1,1185	1,1037	1,0941	1,0906	1,0846	1,0796	1,0766	1,0736
R6	1,1466	1,1234	1,1165	1,1016	1,0921	1,0885	1,0826	1,0776	1,0746	1,0716
R7	1,1394	1,1163	1,1093	1,0945	1,0850	1,0814	1,0754	1,0705	1,0674	1,0644
R8	1,1033	1,0801	1,0732	1,0583	1,0488	1,0452	1,0393	1,0343	1,0313	1,0283
R9	1,0403	1,0172	1,0102	0,9954	0,9859	0,9823	0,9763	0,9714	0,9683	0,9653
R10	0,6500	0,6269	0,6199	0,6051	0,5956	0,5920	0,5860	0,5811	0,5780	0,5750

Розраховано автором

Залежність кредитного ризику, оціненого за втратою ринкової доходності кредиту для банку, від зміни кредитного рейтингу відображена на рис.

2. 6.

З рис. 2. 6 видно, що збільшення ризику дефолту позичальника, яке виявляється у погіршенні кредитного рейтингу як за основною сумою боргу

(R), так і за погашенням відсотків (r), супроводжується зростанням втрати ринкової доходності кредиту.

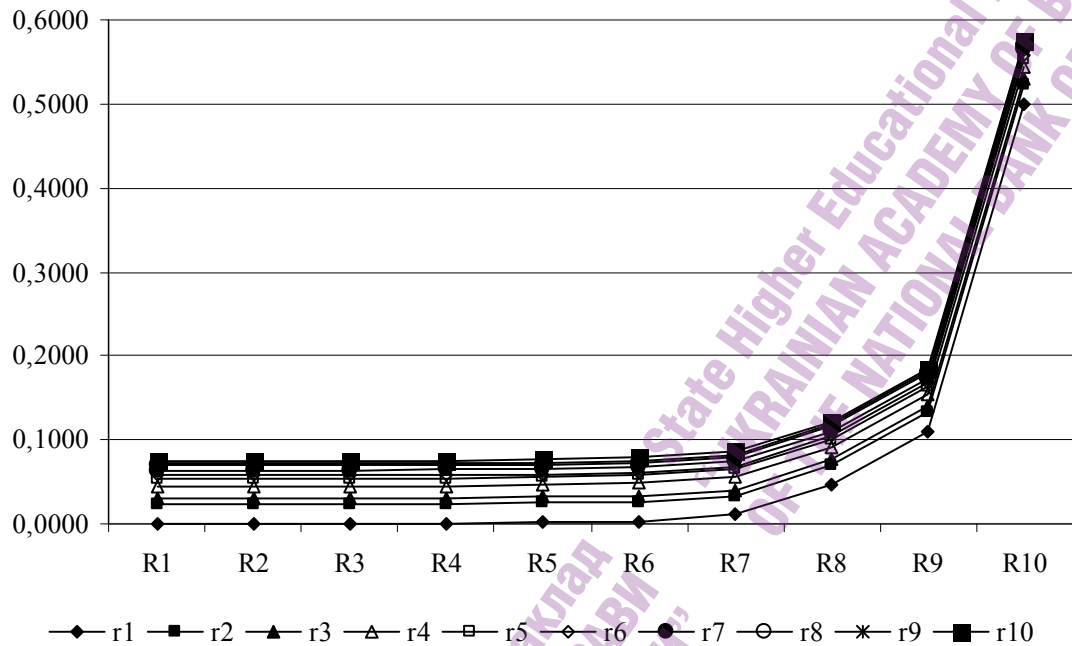

Рис. 2. 6 Залежність кредитного ризику, оціненого за втратою ринкової доходності кредиту для банку, від зміни кредитного рейтингу (за розрахунками автора)

Крім того, як випливає з рис. 2. 7, збільшення ризику дефолтів позичальника за основною сумою боргу та за відсотками супроводжується збільшенням мінімальної необхідної прибутковості по кредиту, потрібної банку. Проте, отримані значення доходностей є мінімальними і враховують лише можливість неповернення основної суми боргу та відсотків за кредитом, тобто кредитного ризику.

На практиці прибутковість позик перевищує значення мінімальної прибутковості, оскільки враховує ряд додаткових чинників, таких як створення обов'язкових резервів за позиками, тривалість терміну погашення позики тощо. Створення обов'язкових резервів збільшує необхідну прибутковість для позики, оскільки резерв не є прибутковим для банку, і служить для покриття реалізованих кредитних ризиків. Позики, видані на триваліший термін, також характеризуються вищою необхідною прибутковістю.

Рис. 2. 7. Співвідношення між ринковою доходністю кредиту при річній ставці відсотка 15 % за рік та ймовірністю дефолту для різних категорій кредитних рейтингів (за розрахунками автора)

Таким чином, розроблений науково-методичний підхід щодо оцінки індивідуального кредитного ризику та відповідного кредитного рейтингу позичальника дозволить підвищити ефективність управління кредитною діяльністю банку, оскільки більш адекватно відображає спроможність позичальників погашати основну суму боргу та відсотки за заборгованістю.

2.3 Удосконалення методичних підходів щодо управління портфельним кредитним ризиком банку

Формування кредитного портфеля банку є основним етапом реалізації його кредитної політики. Формування кредитного портфеля передбачає попереднє формулювання загальної мети кредитної діяльності банку, вироб-

лення стратегії кредитної політики, а в рамках цієї стратегії – визначення пріоритетних цілей та завдань формування кредитного портфеля з урахуванням умов зовнішнього середовища, ринкової кон'юнктури, власних можливостей банку.

Оптимізація структури і цілеспрямоване формування кредитного портфеля є відносно новим напрямом в науковій літературі, особливо в дослідженнях вітчизняних авторів, і тому заслуговує особливої уваги. Управління кредитним ризиком банку на рівні портфеля передбачає оцінку сукупного кредитного ризику портфеля банківських кредитів, а також визначення оптимальної структури кредитного портфеля з врахуванням обмеженості кредитних ресурсів банку.

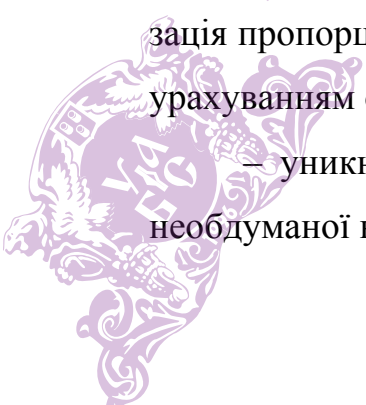
Отже, кредитний портфель – це цілеспрямовано сформована відповідно до певної кредитної стратегії сукупність кредитних вкладень банку, у тому числі і вже прострочену заборгованість. Виходячи з цього, при формуванні оптимального кредитного портфеля слід прагнути до реалізації розробленої кредитної політики шляхом підбору найбільш ефективних і надійних кредитних вкладень.

Весь процес формування кредитного портфеля можна розбити на три укрупнені етапи.

Перший етап – формування системи лімітів кредитування відповідно до цілей і стратегії кредитної політики банку. Встановлення лімітів кредитування є основним способом контролю формування кредитного портфеля, що використовується для зменшення кредитного ризику і поліпшення довгострокової життєздатності банку.

За допомогою встановлення лімітів кредитування здійснюється оптимізація пропорцій різних видів кредитів в рамках всього кредитного портфеля з урахуванням обсягу і структури кредитних ресурсів. Це дозволяє банкам:

– уникнути критичних для збереження платоспроможності втрат від необдуманого концентрування будь-якого виду ризику;

– диверсифікувати кредитний портфель з метою скорочення концентрації і забезпечення стабільного прибутку.

Другим етапом є відбір конкретних об'єктів кредитування для включення в кредитний портфель. Відбір здійснюється, як правило, на основі оцінки кредитоспроможності позичальників. Загальний підхід до розгляду реальних об'єктів кредитування припускає оцінку області діяльності позичальника, аналіз цільового призначення засобів, вибір виду кредиту, виявлення ризику кредитної операції.

Важливим етапом в оцінці кредитного ризику є **оцінка ступеня взаємозв'язку (афільованості) різних позичальників кредитного портфеля.**

У більшості моделей оцінки сукупного кредитного ризику вона базується на вивченні матриці коваріацій доходностей активів позичальників, які формують кредитний портфель. При цьому оцінка коваріацій здійснюється на основі економетричної моделі регресії, де як залежна змінна використовується прибутковість активів компанії (r_i), а як незалежні змінні – вектор факторів ризику (як правило, макроекономічних чинників) (F') [4, с.285]:

$$r_i = \alpha_i + F' \beta_i + \varepsilon_i, \quad (2.17)$$

де i – індекс позичальника;

α_i – індивідуальна складова прибутковості;

β_i – вектор параметрів для складових вектору чинників F' ;

ε_i – незалежна помилка моделі.

При цьому рівень афільованості різних позичальників в портфелі традиційно оцінюється за допомогою коефіцієнтів попарної кореляції прибутковості активів підприємств – складових кредитного портфеля:

$$\rho_{ij} = \frac{\sigma_{ij}}{\sigma_i \sigma_j} \quad (2.18)$$

$$\sigma_{ij} = \beta_i' \sigma_{FF} \beta_j \quad (2.19)$$

де i, j – довільні індекси позичальників, які змінюються від 1 до N (загальне число позичальників банку);

σ_{FF} – коваріаційна матриця чинників моделі.

За оцінками Базельського комітету з банківського нагляду коефіцієнти кореляції субпортфелів корпоративних позичальників у складі кредитного портфеля банку повинні знаходитися в проміжку $[0.12; 0.24]$.

Третій етап – аналіз стану кредитного портфеля і оперативне управління виявленими відхиленнями від оптимального стану, тобто поточний моніторинг стану кредитного портфеля.

Типовий механізм формування кредитного портфеля може бути поданий у вигляді структурно-логічної схеми, зображеної на рисунку 2. 8.

Аналіз стану кредитного портфеля, як правило, здійснюється у вигляді моніторингу його структури за рухом кредитів, за галузями або видами економічної діяльності, за строками погашення, за рівнем кредитного ризику, за процентними ставками, за забезпеченістю позик, погашенню і поворотності кредитів тощо. Він дозволяє судити про сукупний ризик портфеля, оцінити величину резерву на можливі втрати за позиками, відповідність кредитного портфеля цілям і стратегії кредитної політики банку.

Зауважимо, що в сучасній практиці банківської діяльності найбільшого поширення в області оцінки величини сукупного кредитного ризику портфеля та його відповідності кредитній політиці банку набули такі моделі як CreditMetrics (J.P. Morgan), CreditRisk+ (Credit Suisse Financial Products), CreditPortfolioView (McKinsey), PortfolioManager (KMV) та ін. Порівняльна характеристика таких основних моделей наведена в таблиці 2. 5.

Рис. 2. 8 Механізм формування кредитного портфеля (розроблено автором)

Як видно з таблиці 2. 5, всі ці моделі спрямовані на побудову розподілу вірогідності потенційних втрат за кредитним портфелем, який дозволяє оцінити математичне очікування втрат і обсяг капіталу під ризиком (VAR, тобто Value-at-Risk), який є максимально можливою величиною втрат для певного кредитного портфеля протягом певного періоду часу із заданим рівнем достовірності. Всі вони належать до області так званого «позитивного аналізу», тобто дають лише загальне уявлення про розмір кредитного ризику і вірогідність втрат за кредитами різного обсягу. При цьому оцінка кредитного ризи-

ку на їх основі може бути проведена як для кредитних портфелів, сформованих випадковим чином, так і для портфелів, що цілеспрямовано формуються відповідно до стратегії банку.

Аналіз існуючих моделей оптимізації кредитного портфеля вказує на те, що їх принциповим недоліком є здебільшого статичний підхід до формування та оптимізації портфеля кредитів банку. На нашу думку, для функціонуючого банку завдання формування кредитного портфелю доцільно розв'язувати на основі прирісного підходу, оскільки воно, як правило, пов'язано з прийняттям рішення щодо зміни складу та структури портфеля, утвореного в попередньому періоді. Введемо для його позначення поняття «базисного кредитного портфеля».

Таблиця 2. 5

Порівняння моделей оцінки сукупного кредитного ризику портфеля

Напрями порівняння	Назва моделі				
	CreditMetrics	CreditPortfolio View	KMV	CreditRisk+	Kamakura
Базовий підхід	Оцінка кредитної міграції		Ймовірнісний підхід	Актуарний підхід	Спрощений формальний підхід
Підхід до визначення ризику	Ринкова вартість	Ринкова вартість	Втрати від дефолту	Втрати від дефолту	Втрати від дефолту
Характеристика кредитної події	Збиток та дефолт	Збиток та дефолт	Безперервна оцінка вірогідності дефолту	Дефолт	Дефолт
Фактори ризику	Вартість активів	Макроекономічні фактори	Вартість активів	Математичне очікування дефолту	Норма ризику
Динаміка вірогідностей	Постійна величина	Керована макроекономічними факторами	Визначається: - індивідуальною структурою запозичень за строками; - процесом зміни вартості активів в часі	Не враховується	Не враховується
Оцінка афільованості складових кредитного портфеля	Стандартна багатофакторна модель в умовах нормального розподілу	Умовне значення ймовірності дефолту як функція макроекономічних параметрів	Стандартна багатофакторна модель в умовах нормального повернення активів	Умовне значення ймовірності дефолту як функція загальних факторів ризику	Умовне значення ймовірності дефолту як функція макроекономічних факторів
Норми доходності	Випадкова величина (бета розподіл)	Випадкова величина (емпіричний розподіл)	Випадкова величина (бета розподіл)	Визначається розміром втрат у випадку дефолту	Визначається розміром втрат у випадку дефолту
Метод кількісної оцінки	Моделювання і аналіз	Моделювання	Аналіз і моделювання	Аналіз	Дерево рішень і моделювання

Припустимо, що банку необхідно сформувати кредитний портфель на основі поданих позичальниками кредитних заявок, в яких визначена потреба позичальника в кредитних ресурсах обсягом V_i грошових одиниць, де i – індекс позичальника, який змінюється від 1 до N . При цьому, з огляду на об'єктивне обмеження загальної суми кредитних ресурсів банку навіть в умовах високої кредитоспроможності всіх потенційних позичальників, кредит може бути наданий лише m позичальникам із загальної їх кількості.

Загальна сума кредитних ресурсів банку після прийняття рішення про зміну складу кредитного портфелю складає V грошових одиниць та може бути подана як сума обсягу базисного кредитного портфелю (V_0) та обсягу додатково виданих банком кредитів (ΔV):

$$V = V_0 + \Delta V = V_0 + \sum_{i=1}^m V_i . \quad (2.20)$$

При цьому:

$$V = V_0 + \Delta V \leq B \quad (2.21)$$

де B – бюджетне обмеження щодо обсягу кредитного портфелю банку, грошові одиниці.

Традиційно за моделлю Марковиця доходність портфелю визначається як середня з доходностей його складових, зважена за їх питоною вагою в загальному обсязі ресурсів, витрачених на його формування. Тобто в загальному випадку:

$$d^{portf} = \frac{\sum (d_i \cdot V_i)}{\sum V_i} \quad (2.22)$$

де d^{portf} – доходність кредитного портфеля, одн.

При реструктуризації базисного кредитного портфеля функціонуючого банку який складається з кредитів обсягом V_j грошових одиниць з відповідною доходністю d_j , будемо виходити з того, що:

$$d^{portf} = \frac{\sum (d_j \cdot V_j) + \sum (d_i \cdot V_i)}{\sum V_j + \sum V_i} = \frac{\sum (d_j \cdot V_j) + \sum (d_i \cdot V_i)}{V_0 + \sum V_i} \quad (2.23)$$

Оскільки за формулою 2.22 :

$$\sum (d_j \cdot V_j) = d_0^{portf} \cdot \sum V_j = d_0^{portf} \cdot V_0 \quad (2.24)$$

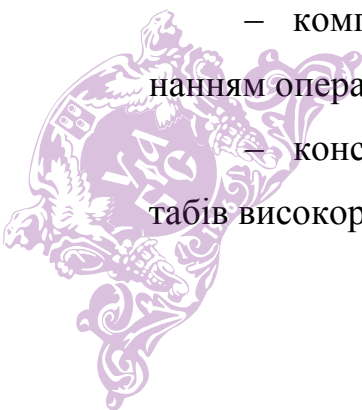
то:

$$d^{portf} = \frac{d_0^{portf} \cdot V_0 + \sum_{i=1}^m (d_i \cdot V_i)}{V_0 + \Delta V} \quad (2.25)$$

де d_0^{portf} – доходність базисного кредитного портфеля.

Цільове управління формуванням кредитного портфелю банку має враховувати загальну кредитну стратегію банку. Як вже згадувалося, теоретично можна виділити три види кредитних стратегій банку:

- агресивна (високоризикова) стратегія, яка припускає орієнтацію на значну питому вагу високоризикових і одночасно високоприбуткових кредитних операцій;
- компромісна (помірна), що характеризується раціональним поєднанням операцій з різним ступенем ризику;
- консервативна (низькоризикова), орієнтована на обмеження масштабів високоризикових операцій.

Проте в будь-якому випадку раціональна поведінка банківських менеджерів передбачає прагнення забезпечення максимізації прибутковості кредитного портфеля при прийнятному рівні кредитного ризику. Як правило, завдання мінімізації кредитних ризиків при допустимому рівні доходності приймається до розгляду лише, якщо неможливо забезпечити виконання попереднього – максимізації доходності.

Відповідно, **цільова функція оптимізації кредитного портфеля** в процесі його реструктуризації буде мати вигляд:

$$d^{portf} = \frac{d_0^{portf} \cdot V_0 + \sum_{i=1}^m (d_i \cdot V_i)}{V_0 + \Delta V} \rightarrow \max \quad (2.26)$$

де відповідно до розробленого в даній роботі методичного підходу щодо оцінки індивідуальної доходності кредитної операції ринкова доходність кредитування i -ого позичальника становить залежно від тривалості кредитного періоду:

або

$$d_i = (1 + r_i - LGD_i \cdot (PDC_i + PDp_i \cdot r_i)) \cdot (n_i - 1), \quad (2.27)$$

або

$$d_i = (1 + r_i - LGD_i \cdot (PDC_i + PDp_i \cdot r_i)). \quad (2.28)$$

З іншого боку, нормальним джерелом формування кредитних ресурсів банку є залученням депозитних вкладень, загальна вартість яких для банку характеризується середньою ставкою відсотка за депозитами. Кредитна діяльність банку є прибутковою лише за умови, що середня доходність кредит-

ного портфеля є вищою за середню доходність депозитів вкладників банку, тобто цільова функція має обмеження щодо свого мінімуму:

$$d^{portf} = \frac{d_0^{portf} \cdot V_0 + \sum_{i=1}^m (d_i \cdot V_i)}{V_0 + \Delta V} \geq 1 + p \quad (2.29)$$

де p – середня ставка відсотка за депозитним портфелем банку, одн.

Оскільки для банку гарантовано прибутковими можуть бути лише кредитні операції з позичальниками, коефіцієнт доходності яких, оцінений з врахуванням ймовірності дефолту за основною сумою боргу та за відсотками є більшим 1, то на першому етапі формування та реструктуризації кредитного портфеля банку доцільно провести оптимізацію складу кредитних заявок і відмовитися від подальшого розгляду тих з них, для яких мінімальна допустима доходність (d_i) розрахована за формулою 2.27 є менше 1.

Крім того, зважаючи на те, що обсяги додаткових кредитів, що будуть включені до складу кредитного портфеля банку, впливають на величину як чисельника, так і знаменника в формулі для визначення ринкової доходності кредитного портфеля, досягнення максимізації доходності портфеля можливе лише за умови максимізації граничних доходностей за новими кредитами. Відповідно на другому етапі формування кредитного портфеля доцільно для кожної кредитної заявки, що була позитивно оцінена на попередній стадії, визначати **коефіцієнт співвідношення ринкової доходності і обсягів потреби позичальника в кредиті:**

$$k_{d/v} = \frac{d_i}{V_i} \quad (2.30)$$

Це синтетичний показник, що в спрощеній умовній формі забезпечує можливість порівняння ефективності приросту кредитного портфеля з враху-

ванням кредитного ризику позичальника та індивідуальних умов кредитування.

Чим вище значення даного коефіцієнту, тим більшим буде за інших незмінних умов приріст ринкової доходності портфеля при включенні до його складу кредиту відповідного позичальника.

Таким чином, процес оптимізації кредитного портфеля банку буде зводитися до послідовного включення в нього кредитних заявок з найвищими коефіцієнтами співвідношення ринкової доходності і обсягів потреби позичальника в кредиті із проранжованого за їх зниженням ряду до настання:

- вичерпання кредитних можливостей банку;
- перевищення середньою ставкою відсотка за депозитами банку середньої ринкової доходності портфеля.

Формалізація всіх вище вказаних умов формування кредитного портфеля функціонуючого банку являє собою таку систему умов оптимізації:

$$\left. \begin{aligned} \sum k_{d/v_i} &\rightarrow \max \\ V &= V_0 + \Delta V \leq B \\ d^{portf} &= \frac{d_0^{portf} \cdot V_0 + \sum_{i=1}^m (d_i \cdot V_i)}{V_0 + \Delta V} \geq 1 + p \\ \Delta V &= \sum V_i \end{aligned} \right\} \quad (2.31)$$

де V – загальна сума кредитних ресурсів банку після зміни складу кредитного портфеля;

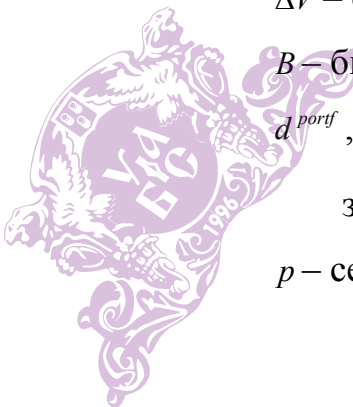
V_0 – обсягу базисного кредитного портфеля;

ΔV – обсяг додатково виданих банком кредитів;

B – бюджетне обмеження щодо обсягу кредитного портфеля банку;

d^{portf} , d_0^{portf} – доходність кредитного портфеля після оптимізації та базисного відповідно;

p – середня ставка відсотка за депозитним портфелем банку.

Наочно структурно-логічну схему реалізації запропонованого нами методичного підходу щодо формування та оптимізації кредитного портфеля банку подано на рисунку 2. 9. Він доповнює загальний механізм, поданий на рис. 2. 8, конкретизуючи його в частині методики оцінки відповідності кредитного портфеля кредитній політиці банку на основі розробленого автором науково-методичного підходу.

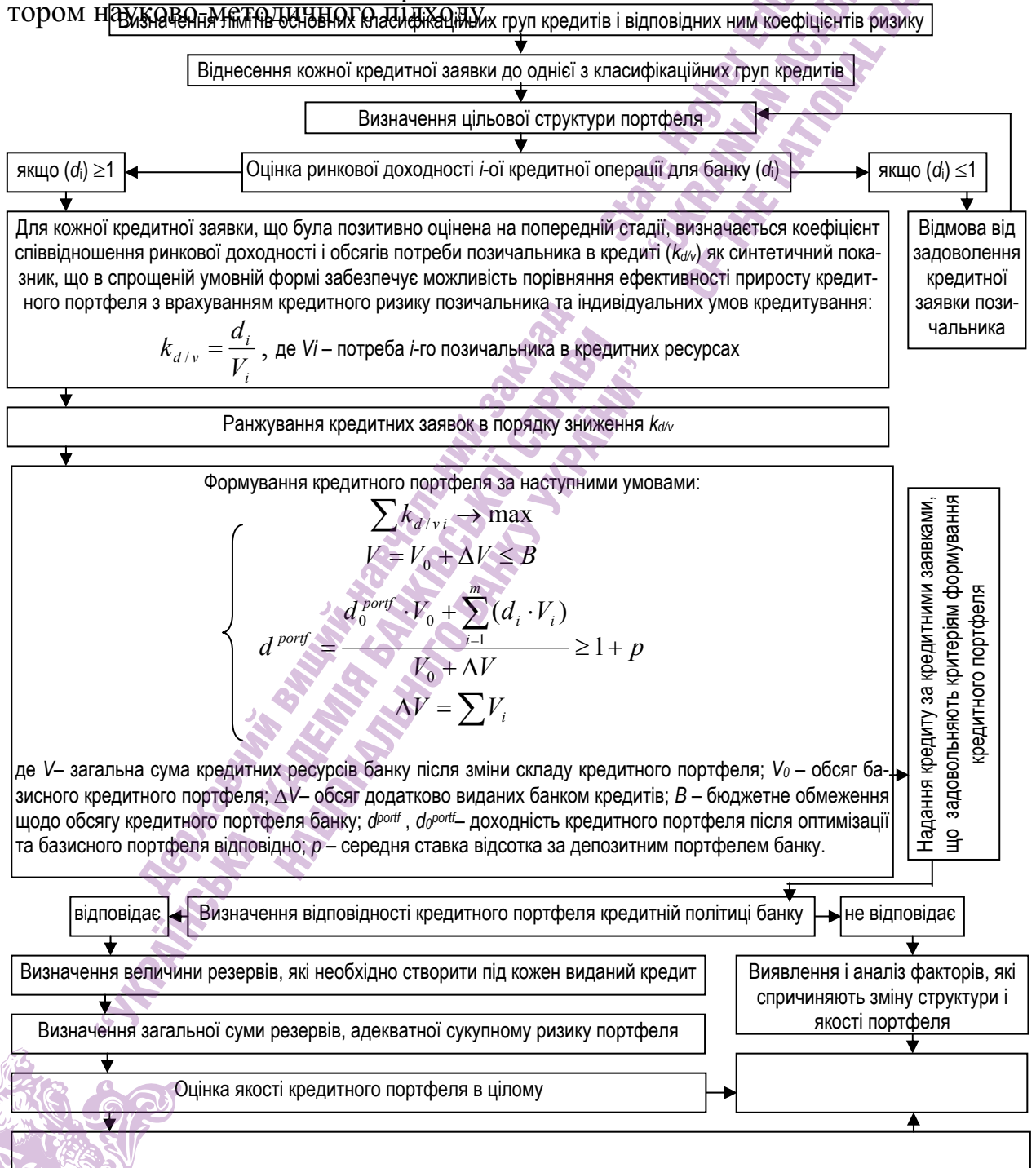

Рис. 2. 9 Структурно-логічна схема процесу формування та оптимізації кредитного портфеля банку (розроблено автором)

Необхідно зауважити, що при формуванні кредитного портфеля банку необхідно дотримуватися обов'язкових нормативів, встановлених Національним банком України щодо концентрації ризиків серед інсайдерів. Ці нормативи накладають додаткові обмеження на умови оптимізації, але принципово не впливають на сутнісні елементи та загальну модель запропонованого методичного підходу щодо формування та оптимізації кредитного портфеля банку з врахуванням індивідуальних кредитних ризиків позичальників.

Таким чином, кредитний портфель банку відображає рівень розробленості і впровадження ним кредитної політики. До формування кредитного портфеля приступають після того, як визначена загальна мета кредитної діяльності банку, розроблена стратегія кредитної політики банку, сформульовані визначальні пріоритети. В кредитній політиці банку визначаються ліміти кредитування, на основі яких проводиться постійний моніторинг відповідності структури кредитного портфеля заданим параметрам. Видачі кожного кредиту повинні передувати аналіз відповідності об'єкту, що кредитується, кредитній політиці банку, оцінка кредитоспроможності клієнта, яка, в свою чергу, не може обмежуватися тільки його аналізом фінансового стану.

Висновки до розділу 2

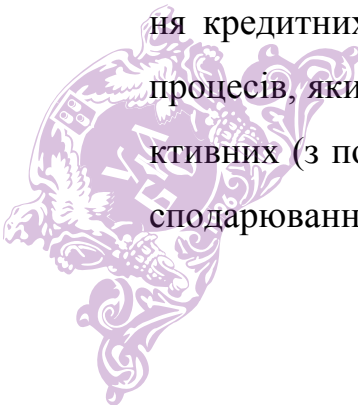
1. В роботі обґрунтовано, що управління кредитним ризиком банку має ґрунтуватися на адаптивному підході, який передбачає формування гнучкої системи дієвих інституціональних та методичних компонентів, інтеграційна взаємодія яких дозволить отримувати управлінську інформацію належ-

ної якості, необхідну для прийняття адекватних рішень, пов'язаних з ризиком, адаптованих до поточної стадії економічного циклу.

2. Розроблено концепцію удосконалення механізму управління кредитним ризиком банків з метою обґрунтування найбільш ефективних методів, інструментів та важелів здійснення функцій аналізу, планування, регулювання та контролю в процесі управління кредитними ризиками банку, які сприяють отриманню оптимального рівня доходності від кредитної діяльності банку при мінімальному ризику неповернення основної суми боргу та відсотків за кредитами.. Визначено систему загальних та специфічних принципів удосконалення та функціонування такого механізму, основними з яких є: наукова обґрунтованість, комплексний підхід, системність, непереривність, забезпечення надійності та стійкості банку, оптимізація співвідношення доходності та ризиковості кредитних операцій банку, максимальне врахування дії всієї системи чинників на формування кредитного ризику (як мікроекономічної, так макроекономічної природи). Розроблено рекомендації щодо розвитку організаційно-інституційної та економічної підсистем механізму управління кредитним ризиком банків в Україні.

3. На основі узагальнення існуючих в науковій літературі фінансово-економічного профілю підходів запропоновано авторське бачення структурно-логічної схеми управління кредитним ризиком банку, спрямоване на максимальне врахування всієї системи факторів (як мікроекономічної, так макроекономічної природи), системна дія яких спричиняє виникнення і дифузійно-мультиплікативне розповсюдження кредитних ризиків в банківській діяльності.

4. Виявлено «дифузійно-мультиплікативний ефект» розповсюдження кредитних ризиків в умовах сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів, який полягає у взаємному поширенні кредитного ризику від неефективних (з позиції належного управління кредитними ризиком) суб'єктів господарювання до ефективних в межах єдиної фінансової системи (територіа-

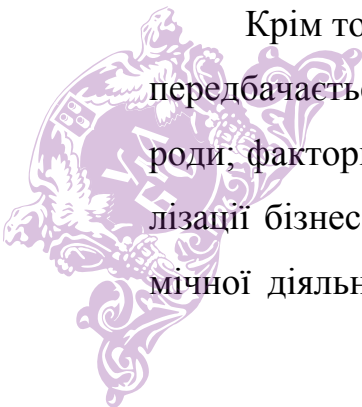
льної, національної, світової тощо) та мультиплікативному зростанні сукупного кредитного ризику при його дифузійній передачі.

5. Виділено істотні елементи процесу кредитування, якість управління якими забезпечує можливість попередження виникнення та усунення більшості потенційно можливих кредитних ризиків як в умовах стабільного економічного розвитку, так і в умовах кризи та рецесії, а саме: планування кредитної діяльності, проектування кредитного продукту, оцінка кредитного ризику кожної окремої операції, лімітування та моніторинг поточного стану кредитного портфеля і позичальників.

6. Відповідно до рекомендацій комітету Базеля, рекомендовано удосконалювати методичне забезпечення оптимізації параметрів кредитних продуктів на основі врахування багатокритеріальності такої оптимізаційної процедури – підвищення привабливості для цільового клієнтського сегменту та прийнятність ризику для банку в певних прогностичних макроекономічних умовах.

7. Систематизовано класифікацію чинників кредитного ризику позичальника, в якій, на відміну від існуючих, рекомендовано диференціювати чинників виникнення такого ризику на мікро- та макрорівнях в розрізі факторів загальної дії та факторів, специфічних для певного позичальника. Такий підхід дозволяє більш ефективно здійснювати заходи щодо мінімізації кредитного ризику, оскільки передбачає підвищення оперативності прийняття управлінських рішень за рахунок формування двох рівневої системи інструментарію та методів зниження кредитного ризику – загальної по всім складовим кредитного портфеля (для усунення негативного впливу факторів загальної дії) та спеціальної (для певного позичальника).

Крім того, в даній класифікації фактори виникнення кредитного ризику передбачається ідентифікувати в розрізі факторів загальноекономічної природи; фактори, специфічні для країни; фактори, специфічні для регіону локалізації бізнес-інтересів позичальників; фактори, специфічні для виду економічної діяльності та галузі; фактори, характерні для бізнесу позичальника.

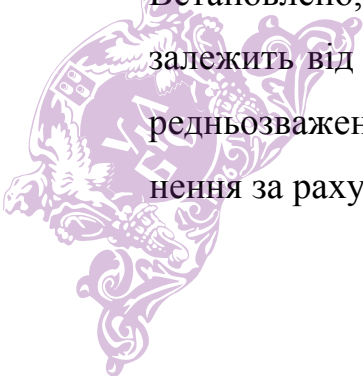

Такий поділ спрямований на полегшення моделювання можливих ситуацій ризику в процесі стрес-тестування кредитного портфеля банку, в результаті якого досягається можливість забезпечення найвищої якості кредитного портфеля за рахунок всебічної оцінки потенційних втрат у разі можливих спадів в економіці. В роботі запропоновано структурно-логічну схему стрес-тестування кредитного портфеля.

8. На основі дослідження світового досвіду управління кредитним ризиком банків в роботі запропоновано використання в банківській практиці України системи управління на основі «зонування» кредитного процесу з врахуванням зміни фінансових втрат, пов'язаних з існуванням кредитного ризику, в часі від моменту виникнення перших ознак проблеми до визнання проблемного кредиту безперспективним з позиції повергнення коштів кредитором. Очікуваними перевагами від впровадження такої системи є забезпечення високої оперативності антиризикових заходів на основі об'єктивної інформації про виникнення перших ознак проблемної в обслуговуванні позики, і визначення критичних меж часового регламенту впровадження коригуючих дій в процесі управління кредитним ризиком, досягнення яких не дозволяє уникнути збитків.

9. Подано авторську методику оцінки кредитного ризику позичальника, засновану на оцінці впливу дефолту позичальника та ймовірності його настання на доходність кредитної операції. При цьому з метою підвищення якості оцінки індивідуального ризику позичальників запропоновано виділяти два види дефолту позичальника: дефолт за основною сумою боргу та дефолт за відсотками, які, залежно від конкретної ситуації можуть виникати як окремо, так і одночасно, що характеризується певною ймовірністю настання.

Встановлено, що ймовірність настання дефолту позичальник за відсотками залежить від співвідношення між валовою рентабельністю його активів і середньозваженої ставки відсотка за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового кредиту.

Оскільки оцінювання ймовірності дефолту диференційовано за основною сумою кредиту та за відсотками по кредиту передбачає відповідну диференціацію двох форм кредитного рейтингу позичальника – за основною сумою боргу та за відсотками, загальний кредитний рейтинг позичальника визначається їх комбінацією.

10. Запропоновано авторський науково-методичний підхід щодо оцінки ймовірності дефолту позичальника за відсотками, заснований на оцінках вперше введених в науковий вжиток показників, таких як запас процентної кредитоспроможності та рівень запасу процентної кредитоспроможності. Рівень запасу процентної кредитоспроможності – це співвідношення диференціалу фінансового важелю та валової рентабельності активів, а запас процентної кредитоспроможності – різниця між фактичною валовою рентабельністю активів позичальника та середньозваженою ставкою відсотку за позиковим капіталом цього позичальника після його можливого поповнення за рахунок нового кредиту.

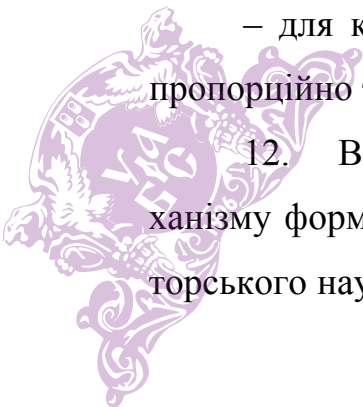
11. Запропоновано оцінювати індивідуальний кредитний ризик позичальника, а. відповідно, і індивідуальний за кожним кредитним договором страховий резерв за величиною середньорічної втрати ринкової доходності кредиту для банку, яка, згідно з поданим в роботі авторським підходом щодо її розрахунку:

- не залежить від порядку погашення основної суми боргу за кредитом в аспекті її послідовного повернення окремими частинами;

- формується під дією таких параметрів, як річна ставка відсотка за кредитом, індивідуальний для позичальника рівень втрат у випадку дефолту і ймовірності дефолтів за основної сумою боргу та за відсотками;

- для кредитів з тривалістю кредитного періоду понад 1 рік зростає пропорційно тривалості кредитного періоду зменшеної на 1.

12. В роботі наведено пропозиції щодо удосконалення типового механізму формування кредитного портфеля банку на основі використання авторського науково-методичного підходу щодо оцінки індивідуального креди-

тного ризику позичальників з виділенням двох видів дефолту (за основною сумою боргу та за відсотками), ранжування кредитних заявок в порядку зниження індивідуальних коефіцієнтів співвідношення ринкової доходності і обсягів потреби позичальника в кредиті та удосконаленої автором моделі оптимізації кредитного портфеля.

Зазначені результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в таких публікаціях автора [202, 203, 204, 208, 209].

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 3

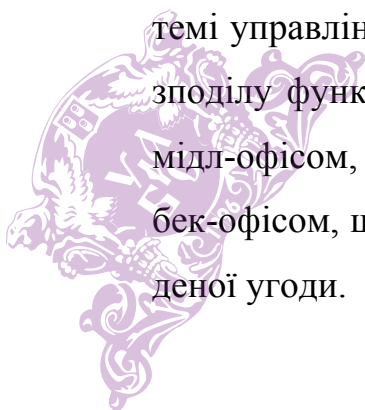
ВРАХУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ АСПЕКТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

3.1 Особливості функціонування системи управління кредитним ризиком АТ „ОТР Bank” в умовах фінансової кризи

Прийняття ризиків є невід’ємною частиною банківської діяльності, тому ефективна організація процесу керування ризиками є однією із ключових конкурентних переваг будь-якого банку. При цьому, одним з основних ризиків, властивих операціям банку, є кредитний ризик, тобто ризик того, що одна сторона не зможе виконати свої зобов’язання за фінансовим інструментом і, як наслідок, інша сторона зазнає фінансових збитків. Відповідно, управління цим видом ризику відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності діяльності та операцій АТ „ОТР Bank”.

Кризові явища, що виникли в банківській системі України, зумовили необхідність посилення системи заходів, спрямованої на зменшення наслідків дії зростання кредитних ризиків, пов’язаних із зниженням платоспроможності позичальників, відповідного коригування організаційного, нормативно-методичного, інформаційного забезпечення системи управління кредитним ризиком банку. Розглянемо особливості функціонування системи управління кредитним ризиком в умовах фінансової кризи на прикладі одного з провідних банків України – АТ „ОТР Bank”.

Підсистема управління кредитним ризиком займає вагомe місце в системі управління АТ „ОТР Bank”. Вона спрямована на досягнення чіткого розподілу функцій і повноважень між фронт-офісом, що ініціює бізнес-угоду, мідл-офісом, що здійснює незалежний аналіз і контроль умов такої угоди, та бек-офісом, що відповідає за операційне супроводження затвердженої і укладеної угоди.

Проаналізуємо оцінки максимального розміру кредитного ризику даного банку у 2006-09 роках (табл. 3.1). При цьому зауважимо, що для фінансових активів максимальний розмір кредитного ризику дорівнює балансовій вартості цих активів без урахування забезпечення. Для фінансових гарантій та інших умовних зобов'язань максимальний розмір кредитного ризику являє собою максимальну суму, яку банк мав би сплатити при настанні необхідності платежу за гарантією або у випадку виникнення зобов'язань у зв'язку з потребою погасити кредит.

Таблиця 3.1

Максимальний розмір кредитного ризику АТ „ОТР Bank”

Фінансові активи та умовні зобов'язання	Рік							
	2006		2007		2008		2009	
	млн. грн.	% від загальної суми	млн. грн.	% від загальної суми	млн. грн.	% від загальної суми	млн. грн.	% від загальної суми
Кошти в банках	848,7	7,59	311,8	1,79	1703,1	4,99	1260,2	4,35
Кредити, надані клієнтам	9685,6	86,63	15511,5	89,09	30519,3	89,43	24674,6	85,23
Інвестиції, наявні для продажу	114,9	1,03	501,1	2,88	256,8	0,75	473,2	1,63
Інші фінансові активи	0,0	0,00	0,0	0,00	18,4	0,05	1651,0	5,70
Умовні та кредитні зобов'язання	531,0	4,75	1087,6	6,25	1629,9	4,78	893,3	3,09
Разом	11180,3	100,00	17412,0	100,00	34127,5	100,00	28952,2	100,00

Розраховано автором за даними [127, 128, 132]

Як видно з даних табл. 3.1, до 2008 року максимальний розмір кредитного ризику банку в цілому мав тенденцію до зростання. Так, якщо у 2006 році його сукупна оцінка для всіх груп фінансових активів та умовних зобов'язань становила 11180,3 млн. грн., то у 2008 році – 34127,5 млн. грн., що в 2,05 рази більше ніж у 2006 році та на 96% більше, ніж у 2007 році. У зв'язку з коригування кредитної політики для подолання наслідків фінансової

кризи у 2009 році максимальний розмір кредитного ризику АТ „ОТР Банк” скоротився порівняно з 2008 роком на 5175,3 млн. грн. та склав 28952,2 млн. грн.

При цьому переважна частина кредитного ризику цього банку пов’язана з наданням кредитів клієнтам. Частка кредитів в максимальному розмірі кредитного ризику у 2006-09 роках становила в середньому 87,59%. Зауважимо, що питома вага кредитного ризику за цією групою фінансових активів також зростала до 2008 року: з 86,63% у 2006 до 89,43%. У 2009 році за рахунок призупинення процесу кредитування в банківській системі України, а також посилення системи заходів щодо стягнення існуючої заборгованості та повернення кредитів, питома вага максимального розміру кредитного ризику за кредитами, наданими клієнтам, в загальній сумі для фінансових активів та умовних зобов’язань скоротилася до 85,23%.

Отже, основні важелі управління кредитним ризиком банку знаходяться саме в площині відповідного регулювання процесу кредитування клієнтів.

тис. грн.

Рис. 3.1 Динаміка максимального розміру кредитного ризику АТ „ОТР Банк” у 2006-09 роках (побудовано автором за даними [127, 128, 132])

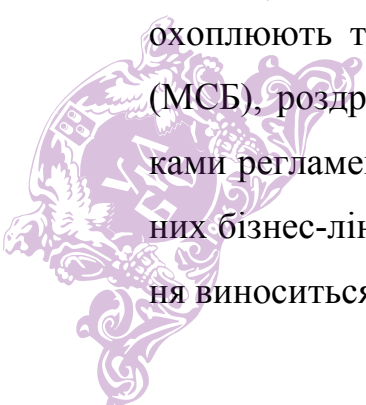

Слід зазначити, що, незважаючи на позитивні зміни в структурі максимального розміру кредитного ризику фінансових активів та умовних зобов'язань банку в цілому, максимальний розмір кредитного ризику за кредитами, наданими клієнтам, у 2006-09 роках мав тенденцію до зростання. Це наочно відображено на рисунку 3.1.

Дієвість системи управління кредитним ризиком банку залежить від ґрунтовності розробки **нормативно-методичного забезпечення**. Внутрішня нормативна база щодо управління кредитними ризиками АТ „ОТР Bank” налічує наступні основні документи, на базі яких формується загальнобанківська внутрішня нормативна документація стосовно управління кредитними ризиками:

- Положення про регулювання та управління ризиками;
- Положення про управління операційним ризиком;
- Положення про рейтингування клієнтів;
- Положення про проведення сегментації (класифікації) клієнтів по активних операціях;
- Положення про формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- Положення про оцінку заставленого майна;
- Методика проведення оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи;
- Методика розрахунку фінансового класу позичальника – фізичної особи.

Основні напрями кредитування на поточний рік визначаються кредитними політиками. Кредитні політики затверджуються менеджментом банку і охоплюють три бізнес-сегменти: корпоративний, малий та середній бізнес (МСБ), роздрібний. Повноваження з прийняття рішень за кредитними заявками регламентуються Положеннями про Кредитний Комітет у розрізі вказаних бізнес-ліній. У разі перевищення повноважень одного з комітетів, рішення виноситься на Кредитний Комітет банку.

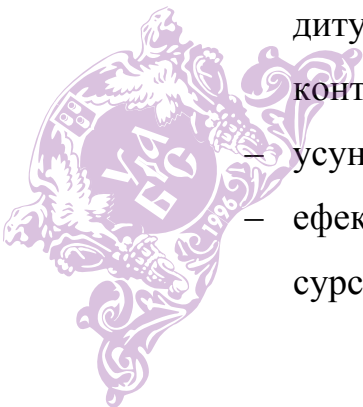

Досить розгалуженим є **організаційне забезпечення системи управління кредитним ризиком** АТ „ОТР Bank”. Так, управління та моніторинг кредитних ризиків здійснюються Директоратом з Управління ризиками, Кредитними комітетами та іншими комітетами, які створенні в банку і діють на колегіальній основі, Правлінням банку в межах їхніх повноважень. Перед поданням заявки на розгляд Кредитного комітету усі рекомендації стосовно кредитних процесів (визначення кредитних лімітів щодо позичальника або зміни умов кредитних угод тощо) розглядаються та затверджуються відповідним відділом в структурі Управління з контролю за кредитними ризиками. Щоденне управління ризиками здійснюється відповідним відділом в структурі Управління з моніторингу та адміністрування кредитів.

Таким чином, на сьогоднішній день в АТ „ОТР Bank” працює централізована модель прийняття рішень в сфері управління кредитним ризиком, тобто усі рішення про надання кредитів аналізуються ризик менеджерами і приймаються Кредитними Комітетами Головного офісу. При цьому процес управління ризиками в АТ „ОТР Bank” – безперервний і охоплює усі структурні рівні, від управлінського до рівня, на якому безпосередньо виникають ризики.

На нашу думку, централізація процесів управління кредитними ризиками банку з огляду на специфіку виникнення та розповсюдження цього виду ризику, на нашу думку, є цілком виправданою в банківській практиці, особливо в умовах подолання наслідків фінансової кризи, оскільки забезпечує:

- можливість підвищення контрольованості руху та якості кредитних ресурсів;
- дозволяє звести до єдиного стандарту всі операції, пов’язані з кредитуванням, виникненням кредитних ризиків та запобіганням їх неконтрольованому поширенню;
- усунення можливого дублювання тих чи інших заходів і зусиль;
- ефективне використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів;

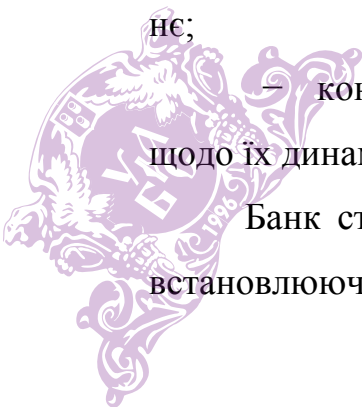
- можливість запровадження комп'ютеризації окремих операцій та процесів управління.

В сучасних умовах, що характеризуються необхідністю подолання наслідків фінансової кризи, зміни зазнала і **головна мета системи управління кредитним ризиком банку**. В АТ „OTP Bank” нині управління ризиками кредитного портфеля головним чином спрямоване на запобігання погіршення якості кредитного портфеля, дохідності наданих клієнтам кредитних коштів та динаміки повернення кредитів.

Відповідно до даної мети використовується **інструментарій оцінки процесів та змін у структурі кредитного портфеля "OTP Bank"**, впливу зовнішніх факторів на якість обслуговування кредитів, побудови аналітичних прогнозів та рекомендацій щодо заходів поліпшення якості кредитного портфеля. Зокрема, для управління ризиком кредитного портфеля менеджментом банку активно використовуються наступні засоби:

- аналітичні звіти стосовно структури та динаміки кредитного портфеля за ключовими ризик-параметрами;
- ліміти за сегментами клієнтів, за видами економічної діяльності, за продуктами;
- аналіз галузевих концентрацій портфеля із оновленими кризовими показниками ризику індустрій;
- оцінка поведінкових аспектів обслуговування боргу клієнтами за їх основними соціально-економічними характеристиками, сегментацією на групи ризику та індивідуальними підходами управління ризиком стосовно кожної із груп, побудови поведінкової моделі;
- аналіз трендів та прогнози якості кредитного портфеля на майбутнє;
- контроль ключових параметрів ризику та завчасне попередження щодо їх динаміки.

Банк структурує рівні кредитного ризику, який він приймає на себе, встановлюючи обмеження на суму допустимого ризику по відношенню до

позичальників банку, його продуктів та інших напрямків. Обмеження на структуру кредитного портфеля встановлюються відповідним відділом в структурі Управління інтегрованого керування ризиками та затверджуються Комітетом з управління активами та пасивами банку. Порівняння фактичних сум можливих втрат із встановленими обмеженнями відбувається на щоденній основі.

Відповідно до Рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду банком використовується стандартизований *підхід до оцінки кредитного ризику*. Вона здійснюється в двох напрямках: якісному та кількісному.

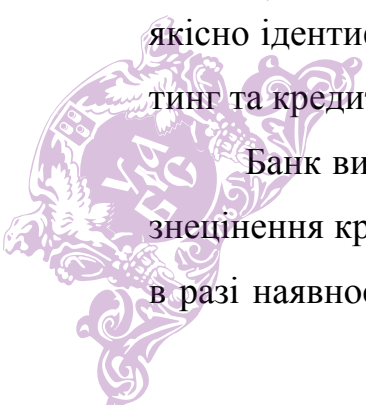
Для кількісної оцінки кредитного ризику всі активи (балансові і позабалансові), що несуть у собі кредитний ризик зважуються за ваговими коефіцієнтами ризику. Отже, сума кредитного ризику – це сума зважених за ризиком активів, що генерують цей ризик.

Якісна оцінка кредитного ризику передбачає розподіл кредитного портфелю, а відповідно і кредитних ризиків, за галузями, регіонами, основними класами позичальників (на їх основі розраховується сума резервів під кредитний ризик), визначення суми сумнівних та безнадійних кредитів.

Для оцінки кредитного ризику банк використовує такі методи: попередня фільтрація та перевірка на предмет невиконання зобов'язань, м'яка/жорстка перевірка, оцінка застави, оцінка показників діяльності, рейтинг клієнтів, розрахунок ліміту.

При цьому банк проводить ретельну перевірку клієнтів. Аналіз клієнтів комплексно включає в себе: фінансовий аналіз, перевірку ділової репутації, оцінку заставного майна, а також враховується кредитна історія. У Банку на сьогодні напрацьовано достатньо інструментів, які допомагають глибоко і якісно ідентифікувати клієнта і встановити йому відповідний кредитний рейтинг та кредитний ліміт.

Банк використовує експертний підхід для оцінки будь-якого збитку від знецінення кредитів у випадках, коли позичальник має фінансові труднощі та в разі наявності у керівництва недостатньої кількості історичних або макро-

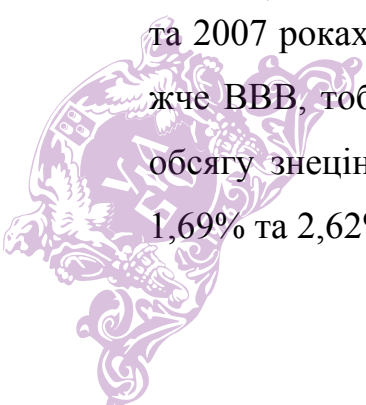

економічних даних, пов'язаних з аналогічними позичальниками, або прогнозних даних, пов'язаних з бізнесом позичальника. Також експертний метод, а саме професійні судження керівництва, використовуються для коригування спостережних даних для групи кредитів, щоб врахувати поточні обставини, які не знайшли відображення у історичних даних.

В "ОТР Bank" створено *внутрішню рейтингову систему* для аналізу кредитного ризику, яка коригується та за додержанням якої слідує Відділ з управління ризиками.

Так, для оцінки знецінення усім корпоративним клієнтам присвоюється рейтинг за шкалою від 1 (надзвичайно сильна кредитна позиція) до 5 (дефолт, невиконання зобов'язань) із рівнями по 0,5 балів. Для кожного показника рейтингу була розрахована вірогідність досягнення рівня дефолту. При цьому АТ "ОТР Bank" використовує рівні дефолту, опубліковані рейтинговим агентством "Standard&Poor's", як основу для розробки своїх внутрішніх рейтингів. Періодично ці рівні дефолту переглядаються та коригуються. Зокрема, у 2008 році керівництво банку переглянуло рівні дефолту з метою встановлення відповідності середньої вірогідності настання дефолту для її портфеля зі світовим рівнем дефолту за спекулятивною шкалою, розробленою агентством "Standard&Poor's".

На рис. 3.2 подано **розподіл кредитного портфеля АТ "ОТР Bank" за рейтинговими позиціями внутрішнього кредитного рейтингу банку**. З діаграми видно, що до 2008 року активи у вигляді наданих кредитів клієнтам мали виключно інвестиційний характер, оскільки кредитний рейтинг їх складових був в межах від ААА до ВВВ. При цьому в структурі кредитного портфеля переважали кредити з рейтингом АА, частка яких становила у 2006 та 2007 роках 72,29% та 65,10% відповідно. Частка кредитів з рейтингом нижче ВВВ, тобто таких, що мають спекулятивний рівень, а також загального обсягу знецінених та прострочених активів в 2006 та 2007 роках складала 1,69% та 2,62% відповідно.

В період фінансової кризи якість кредитного портфеля істотно погіршилася. Питома вага кредитів спекулятивного рівня та знецінених і прострочених зростає до 57,56% і 72,79% у 2008 та 2009 роках відповідно. При цьому основну частину таких кредитів становить знецінена та прострочена заборгованість.

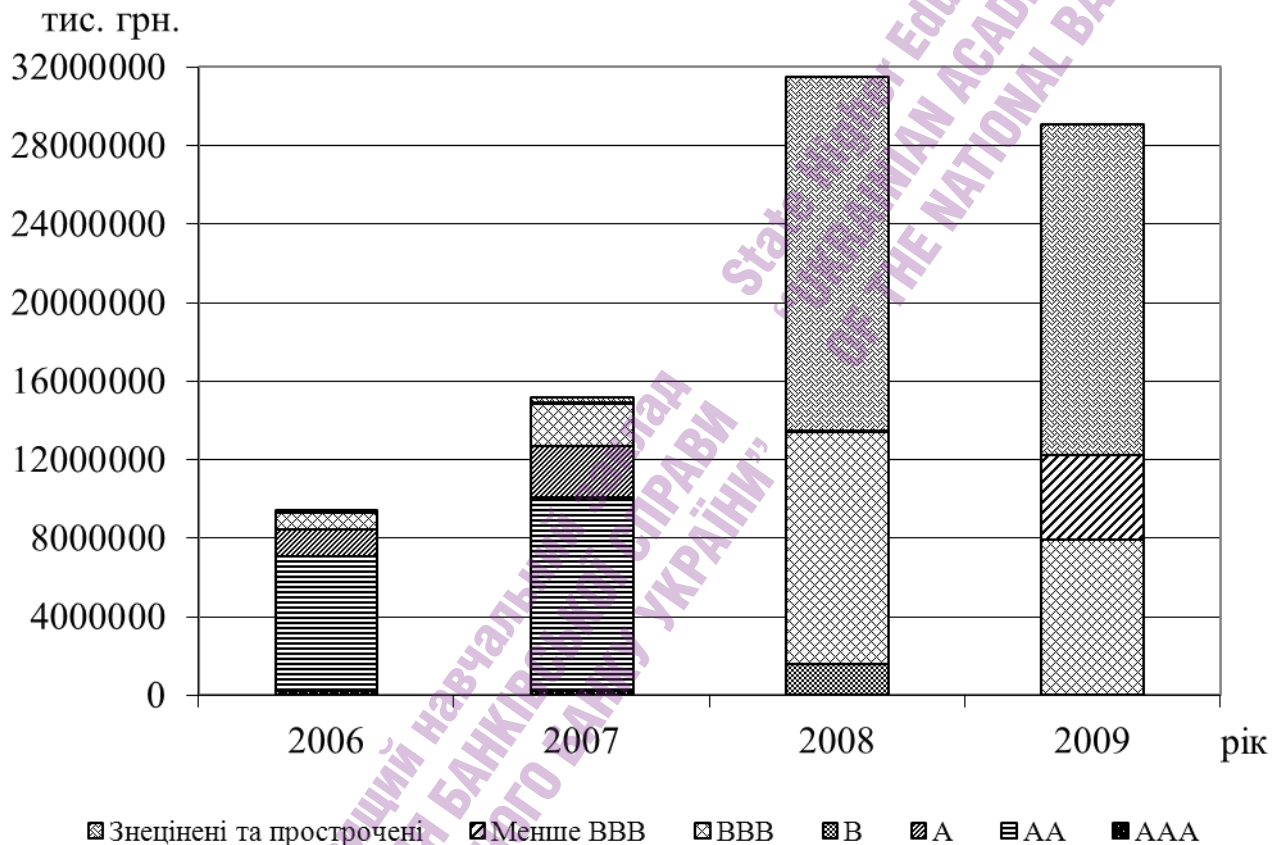

Рис.3.2 Склад та структура портфеля кредитів АТ "ОТР Банк" в розрізі позицій кредитного рейтингу

(побудовано автором за даними [127, 128, 129])

Необхідно зауважити, що така структура кредитного портфеля в цілому була кращою, ніж в середньому за банківською системою України, кредитний рейтинг якої, згідно з класифікацією міжнародних рейтингових агентств у 2009 році, відповідав спекулятивному рівню В–.

АТ "ОТР Банк" здійснює регулярний аналіз наданих кредитів з метою оцінки на предмет знецінення. Кредитна політика банку передбачає, що облікові оцінки, пов'язані з резервом на покриття збитків від знецінення креди-

тів, є основним джерелом невизначеності, оскільки їм властиві зміни час від часу, тому що припущення щодо потенційних збитків, пов'язаних зі знеціненими кредитами, базуються на останній якості кредитного портфеля.

Таблиця 3.2

Якість кредитного портфеля АТ "ОТР Bank" у 2008 та 2009 роках

млн. грн.

Рік	Найменування статті	Кредити юридичним особам	Кредити фізичним особам - підприємцям	Іпотечні кредити фізичних осіб	Споживчі кредити фізичним особам	Інші кредити фізичним особам	Усього
2009	Поточні та незнецінені	213,8	2,2	2543,6	158,5	0	2918,2
	Прострочені, але незнецінені	2018,0	8,8	665,9	89,9	0	2782,6
	Знецінені, які оцінені на індивідуальній основі	834,3	43,3	4107,6	679,0	0	5664,3
	Інші кредити	10029,0	167,3	5683,8	1810,1	1,1	17691,3
	Резерв під знецінення за кредитами	858,2	48,7	2488,3	489,6	0,3	3885,1
	Усього кредитів	12237,0	270,2	15489,3	3227,2	1,4	32941,4
2008	Поточні та незнецінені	719,4	7,7	10591,7	2870,1	0,9	14189,9
	Прострочені, але незнецінені	411,6	3,4	57,7	1,3	0	473,9
	Знецінені, які оцінені на індивідуальній основі	699,9	39,3	2024,7	481,5	0,1	3245,6
	Інші кредити	12485,7	188,5	801,102	110,0	0,8	13586,0
	Резерв під знецінення за кредитами	735,8	21,6	846,045	326,2	0,1	1929,8
	Усього кредитів	13580,7	217,4	12629,1	3136,6	1,7	29565,6

Складено автором за даними [129]

Як видно з таблиці 3.2, знецінені кредити, які оцінені за індивідуальною основою у 2008 та 2009 роках становили відповідно 10,98% та 17,2% загальної суми кредитів, наданих клієнтам банку. При цьому основна частина знецінених кредитів припадає на іпотечне кредитування фізичних осіб. Так, за даним видом кредитів у 2009 році знецінено 4107,6 млн. грн. або 72,52%

загальної суми знецінених кредитних активів банку, а в 2008 році – 2024,7 млн. грн. або 62,38%.

Привертають увагу зміни, які відбулися в структурі знецінених кредитів банку в умовах кризи (рис. 3.3): якщо у 2008 році 56,6% їх загального обсягу припадало на кредити з затримкою платежу до 92 днів, в тому числі 31,2% – із затримкою платежу від 32 до 92 днів, то у 2009 році більше половини знецінених кредитів сформовано за рахунок групи з затримкою платежу від 184 днів та більше (включаючи більше року). У 2009 році у складі знецінених на кредити із затримкою платежу від 184 до 365 (366) днів припадало 58,13%, в тому числі з періодом більше року – 17,63%.

Рис. 3.3 Структура знецінених кредитів АТ "ОТР Банк", які оцінені на індивідуальній основі в розрізі тривалості затримки платежів у 2008 та 2009 роках (побудовано за розрахунками автора за даними [127, 129])

Також незадовільною є якість кредитів прострочених, але не знецінених (табл. 3.3). Їх загальна сума у 2009 році склала 2782,6 млн. грн., що у 5,87 рази більше, ніж у 2008 році.

**Структура прострочених кредитів АТ "ОТР Банк" в розрізі тривалості
затримки платежів у 2008 та 2009 роках**

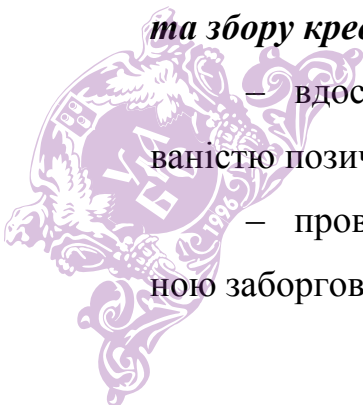
Група прострочених кредитів	2008 рік		2009 рік	
	Тис. грн.	% від загального обсягу	Тис. грн.	% від загального обсягу
Із затримкою платежу до 31 днів	428687	90,5	154415	5,5
Із затримкою платежу від 32 до 92 днів	33692	7,1	324186	11,7
Із затримкою платежу від 93 до 183 днів	7873	1,7	756040	27,2
Із затримкою платежу від 184 до 365 (366) днів	1762	0,4	1287449	46,3
Із затримкою платежу більше ніж 366 (367) днів	1871	0,4	260512	9,4
Всього	473885	100,0	2782602	100,0

Побудовано за розрахунками автора за даними [127, 129]

Якщо у 2008 році 90,5% прострочених кредитів мали тривалість затримки платежу до 31 днів, то у 2009 році частка цієї групи скоротилася до 5,5%. Натомість збільшилася питома вага прострочених кредитів за іншими групами. Частка простроченої заборгованості позичальників із затримкою платежу від 93 до 183 днів збільшилася з 1,7% до 27,2%, із затримкою платежу від 184 до 365 (366) днів – з 0,4 до 46,3%. Менш істотним було зростання питомої ваги за групою із затримкою платежу від 32 до 92 днів (з 7,1% до 11,7%) та із затримкою понад 366 днів (з 0,4% до 9,4%).

Таким чином, зменшення можливих збитків, підвищення надійності та стабільності банку шляхом своєчасного здійснення заходів стосовно роботи з простроченою кредитною заборгованістю позичальників в умовах фінансової кризи банківської сфери – є важливим завданням системи управління кредитними ризиками. Його виконання покладено на **Управління з моніторингу та збору кредитів** АТ "ОТР Банк", основними функціями якого є:

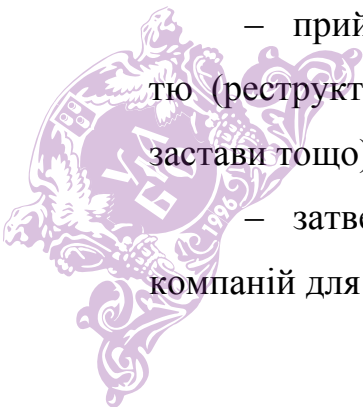
- вдосконалення системи роботи з простроченою кредитною заборгованістю позичальників усіх бізнес-ліній банку;
- проведення превентивних заходів по роботі з простроченою кредитною заборгованістю;

- організація ефективного механізму роботи з простроченою кредитною заборгованістю позичальників всіх бізнес-ліній банку, а також проведення контролю погашення такої заборгованості і відновлення стандартного графіку платежів за кредитом;
- захист інтересів банку в судах, органах державної влади, органах нотаріату, органах державної виконавчої служби, перед підприємствами та організаціями будь-якої підпорядкованості, фізичними та юридичними особами, супроводження заходів примусового характеру, врегулювання конфліктів з клієнтами та органами державної влади;
- забезпечення методологічного та статистичного супроводження, аналізу та оптимізації роботи підрозділів Управління;
- поглиблена верифікація окремих категорій клієнтів банку при отриманні ними кредиту та формування рекомендаційного висновку по клієнту;
- встановлення додаткового майна клієнтів та участь в процесі реалізації заставного майна;
- виявлення фактів шахрайства під час отримання та обслуговування кредиту клієнтом, а також вжиття превентивних заходів, щодо таких фактів;
- направлення та супроводження заяв і повідомлень про скоєння злочину до правоохоронних органів під час отримання та обслуговування кредиту клієнтом з метою захисту інтересів банку.

У 2009 році з метою скорочення обсягів простроченої заборгованості в АТ "ОТР Банк" було створено спеціалізований **Комітет по роботі з проблемною заборгованістю**, основними повноваженнями якого є:

- узгодження плану дій щодо повернення проблемної заборгованості та контроль за його виконанням;
- прийняття рішень про заходи по роботі з проблемною заборгованістю (реструктуризація, пролонгація кредитного договору, продаж предмету застави тощо);
- затвердження рішень щодо акредитації зовнішніх колекторських компаній для подальшого співробітництва;

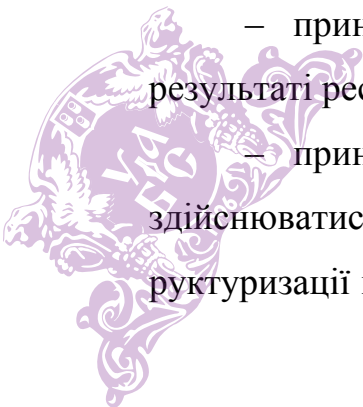
- попередній розгляд питань щодо списання проблемної заборгованості за рахунок сформованих резервів з метою подальшого затвердження Правління банку;
- затвердження рішень щодо призупинення претензійно-позовної роботи по проблемній заборгованості;
- прийняття рішень щодо зупинення претензійно-позовної роботи по проблемній заборгованості та відновлення графіку платежів, передбаченого Кредитним договором;
- прийняття інших рішень стосовно роботи з проблемною заборгованістю у межах завдань та повноважень Комітету по роботі з проблемною заборгованістю.

Цим Комітетом по роботі з проблемною заборгованістю розроблена та впроваджена **програма реструктуризації кредитів**, яка покликана уникнути істотного приросту простроченої заборгованості за позиками і сприяти відновленню здатності позичальників погашати її.

Банком затверджено Політику реструктуризації заборгованості корпоративних клієнтів, що являє собою додаток до Корпоративної Кредитної Політики і описує загальні положення, форми, можливості реструктуризації, головні підходи, типові схеми реструктуризації корпоративних позик.

Дієвість даної політики забезпечують загальні принципи реструктуризації, покладені в її основу, а саме:

- відповідність схеми реструктуризації до здатності клієнта обслуговувати заборгованість, згідно з яким глибина реструктуризації повинна відповідати валютній структурі продажів, валюті кредиту, ризикам галузі, типу фінансування, рівню боргового навантаження клієнта;
- принцип рівності NPV: NPV за кредитом не повинен змінюватися у результаті реструктуризації кредиту;
- принцип “Pari passu”, за яким реструктуризація кредитів повинна здійснюватися на однакових умовах з іншими банками, тобто глибина реструктуризації платежів по тілу кредиту, відсоткам та інші умови реструктури-

зації в OTP Bank, включаючи ковенанти та покриття заставою, не повинні бути меншими, ніж в інших банках.

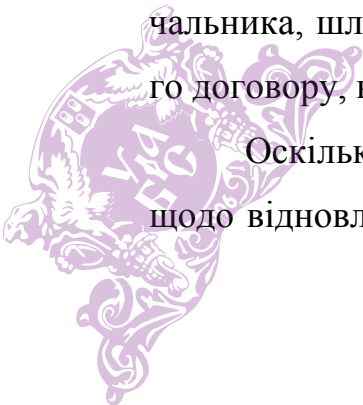
Таким чином, основними чинниками, які враховуються банком при реструктуризації кредитів є поточна здатність позичальників обслуговувати заборгованість, потреба уникнути дефолту позичальників, з одного боку; та потреба зменшити ризики і підтримувати ліквідність і прибутковість банку на прийнятному рівні, з іншого боку.

Кредитною політикою АТ "OTP Bank" для подолання фінансової кризи використовуються такі *форми реструктуризації*:

- додатковий пільговий період або адаптований графік погашення з або без пролонгації ліміту;
- встановлення амортизаційного графіку погашення для лімітів фінансування обігового капіталу;
- пролонгація траншів або кінцевого терміну фінансування за лімітами фінансування обігового капіталу;
- тимчасове зменшення відсоткових платежів з капіталізацією несплаченої частини;
- рефінансування простроченої заборгованості;
- заміна валюти кредиту з іноземної на гривню;
- надання кредиту 3-ій особі з кращим фінансовим станом (інший позичальник) для рефінансування існуючого кредиту.

Певні особливості має політика банку в частині реструктуризації заборгованості приватних клієнтів. Нею для роботи з безнадійними позичальниками було передбачено такий інструмент, як переуступка боргу. Суть цього інструменту полягає у переведенні існуючої заборгованості на нового позичальника, шляхом підписання додаткового договору до основного кредитного договору, в якому відображено зміну сторін кредитної угоди.

Оскільки тривала фінансова криза обмежує можливості позичальників щодо відновлення своєї платоспроможності, досить актуальним нововведен-

ням в кредитній політиці АТ „ОТР Bank” Повторна реструктуризація є *повторна реструктуризація*.

Основним принципом повторної реструктуризації є поступове виведення Позичальника на повний платіж, у тому числі, з використанням адапційного періоду, виходячи з їхнього реального фінансового стану. Для цього важливо отримувати повну і достовірну інформацію щодо фактичного фінансового стану позичальників та їхніх перспектив у майбутньому.

Таким чином, аналізуючи результати використання інструментів реструктуризації при роботі з кредитним портфелем, можна зробити висновок, що АТ „ОТР Bank” обрав правильну стратегію, а саме: стратегію пошуку компромісу з лояльними і чесними позичальниками. Ця стратегія забезпечує обом сторонам (як позичальнику, так і Банку) можливість відчувати себе впевнено у кризовій ситуації та уникнути дефолту.

Додатковими умовами, які висуває АТ "ОТР Bank" до реструктуризації, є додаткова застава у формі основних фондів або товарів в обігу, часткове погашення ліміту наперед. Для більшості позик, згідно внутрішніх нормативних документів, банк отримує заставу, корпоративні та персональні гарантії, проте значну частину являють собою позики фізичним особам, де не завжди існує можливість отримати такі гарантії та забезпечення (табл. 3.4). Такі ризики постійно контролюються і їхній огляд проводиться щорічно або частіше.

Таблиця 3.4

Аналіз забезпечення кредитів АТ "ОТР Bank" у 2009 році, тис. грн.

Вид кредитів	2008 рік		2009 рік	
	Незабезпечені кредити	Кредити забезпечені	Незабезпечені кредити	Кредити забезпечені
Кредити юридичним особам	1765931	12550617	1752682	11342476
Кредити фізичним особам - підприємцям	7482	231481	20817	200688
Іпотечні кредити фізичних осіб	980531	12494594	1144713	11856268
Споживчі кредити фізичним особам	630012	2832830	477750	2259833
Інші кредити фізичним особам	1869	0	1142	0
Усього	3385825	28109522	3397104	25659265

Побудовано за даними [129,131]

Як видно з рис. 3.4, АТ "ОТР Bank" за підсумками 2009 року має досить високий рівень забезпечення кредитів, що зумовлено посиленними вимогами до наявності забезпечення у внутрішніх нормативних документах, які регламентують процес кредитування. За сукупним кредитним портфелем рівень забезпечення становить 0,8830 одиниць (88,3%). При цьому на кожну гривню незабезпечених кредитів припадає 7,5 грн. забезпечених.

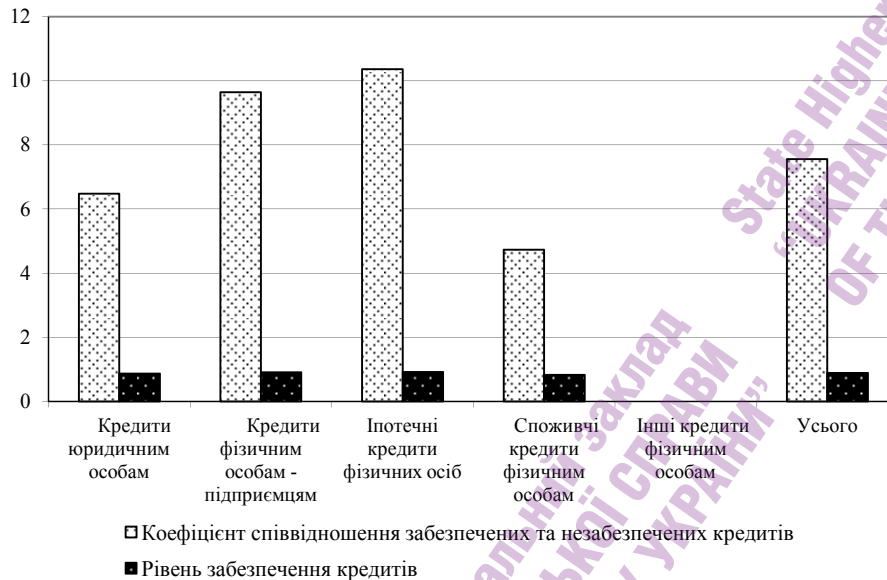

Рис. 3.4 Оцінка відносних показників забезпечення кредитів АТ "ОТР Bank" у 2009 році (побудовано за розрахунками автора за даними [129])

Найвищий рівень забезпеченості має іпотечне кредитування фізичних осіб, де за рахунок гарантій, поручительств та застави покрито близько 91,2% наданих кредитів. Отже, забезпечені іпотечні кредити фізичним особам в 10,3 рази перевищують обсяг незабезпечених. Також вищим за середній по портфелю є рівень забезпечення кредитів, наданих фізичним особам-підприємцям, який становить майже 91%. Відповідно, коефіцієнт співвідношення забезпечених та незабезпечених кредитів для цієї групи складає 9,64.

В меншій мірі забезпеченими є кредити юридичним особам, за якими питома вага забезпечених кредитів в загальному обсязі наданих кредитів становить 86,6%. На 1 грн. незабезпечених кредитів юридичним особам припадає 6,47 грн. забезпечених. Найнижчий рівень забезпечення (82,5% у 2009 році) сформовано за споживчим кредитування, що зумовлено природною специфікою цього виду кредитів. Відповідно, співвідношення між забезпеченими та незабезпеченими кредитами тут є також найнижчим і складає 4,73.

Лише близько 9% забезпечення кредитів АТ "ОТР Банк" у 2009 році сформовано у вигляді гарантій та поручительств, а решта – застави (рис. 3.5).

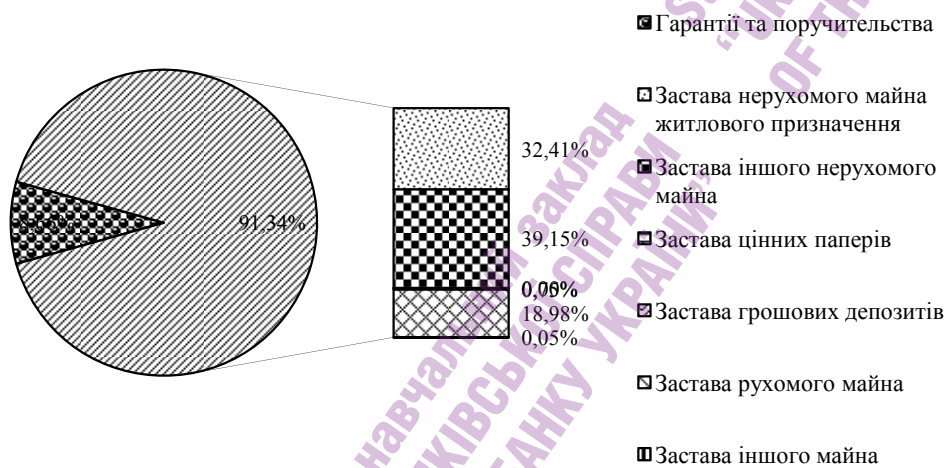

Рис. 3.5 Структура забезпечення кредитів АТ "ОТР Банк" у 2009 році (побудовано за розрахунками автора за даними [129])

У складі застави за кредитами банк прийняв нерухоме майно житлового призначення (32,4% від вартості забезпечень кредитного портфеля банку), інше нерухоме майно (39,1%), рухоме майно (19,0%) та грошові депозити (0,8%).

Зауважимо, що **оцінка заставного майна** здійснюється сертифікованими та акредитованими банком оціночними компаніями та додатково перевіряється внутрішнім відділом оцінки майна. Передбачено обов'язкове страхування майна, яке передається у заставу, що здійснюється акредитованими

банком страховими компаніями, яким встановлено відповідний ліміт. Негативним явищем в структурі забезпечення кредитів АТ "ОТР Bank" в умовах фінансової кризи є скорочення частки забезпечення за проблемними кредитами (рис. 3.6), яке відбувається на тлі зростання питомої ваги проблемної заборгованості в структурі кредитного портфеля.

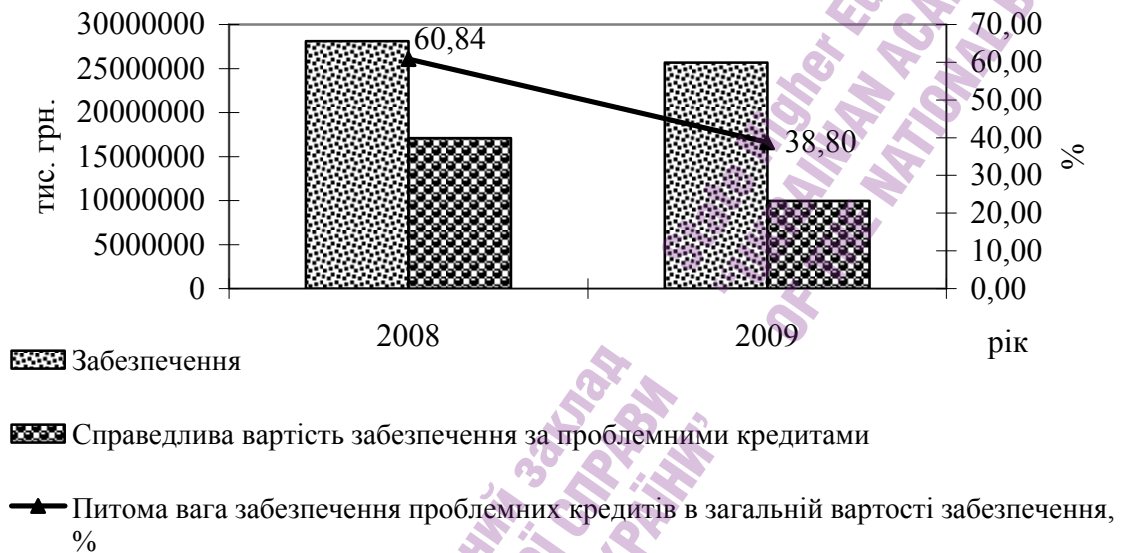

Рис. 3.6 Оцінка забезпечення проблемних кредитів АТ "ОТР Bank" (побудовано за розрахунками автора за даними [128, 129])

Так, якщо в 2008 році справедлива вартість забезпечення проблемних кредитів становила 60,84%, то у 2009 році вони скоротилася майже в 1,5 рази та склала 38,8%. При цьому, якщо у 2008 році справедлива вартість забезпечення в 4,6 рази перевищувала обсяги проблемної заборгованості, то у 2009 році цей показник скоротився до 1,18 рази.

Про досить високу ефективність системи управління кредитним ризиком АТ „ОТР Bank” свідчить дотримання ним протягом кризового 2009 року нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ. Так, зокрема, станом на кінець дня 31.12.2009 року, всі вони знаходилися в межах допустимих значень та за більшістю були значно нижче встановлених максимальних граничних обмежень. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) дорівнював 10,93% (при нормативному значенні не

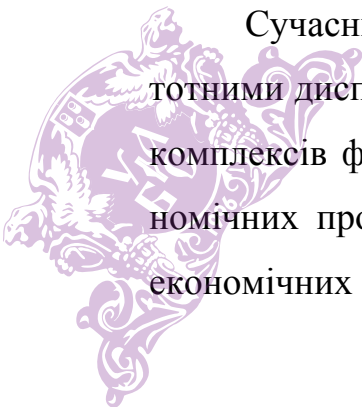
вище 25%). В свою чергу норматив великих кредитних ризиків (Н8) дорівнював лише 10,93%, хоча суми великих кредитних ризиків банків в Україні можуть досягати до 8 обсягів регулятивного капіталу. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) дорівнював 0,22% (при нормативному значенні не вище 5%). Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) складав 2,14% (при нормативному значенні не вище 30%).

Отже, в умовах фінансової кризи система управління кредитними ризиками банку спрямована переважно на призупинення та запобігання подальшому зростанню простроченої заборгованості за вже наданими кредитами. Основний інструментарій здійснення такої політики – реструктуризація існуючих кредитів.

3.2 Обґрунтування регіональної структури формування кредитного портфеля як складова системи управління кредитним ризиком банку

Завдання мінімізації кредитних ризиків банків передбачає раціональне встановлення територіальних пріоритетів формування кредитного портфеля з врахуванням реальної можливості залучення відповідних сегментів до складу власного кредитного портфеля, а також їх базових фінансово-економічних характеристик, здатних визначати спроможність своєчасного та повного погашення прийнятих зобов'язань за кредитами.

Сучасний стан розвитку окремих регіонів України характеризується істотними диспропорціями, зумовленими значними відмінностями відповідних комплексів факторів розміщення, організації та перебігу фінансових та економічних процесів, що враховують та визначають специфіку регіональних економічних систем. Так, зокрема, протягом періоду становлення та розвитку

банківської системи України досить виразно виявляється диспропорція в територіальному розміщені та територіальній кредитно-депозитній активності банків, що позначається на якості організації кредитного процесу, доступності кредитних ресурсів, рівні відсоткових ставок та інших характеристиках наданих кредитів. В тому числі одним з природних наслідків цих диспропорцій є міжрегіональна диференціація кредитних ризиків, яку необхідно враховувати як при розгляді наданих кредитних заявок, так і в процесі оптимізації філіальної мережі банків.

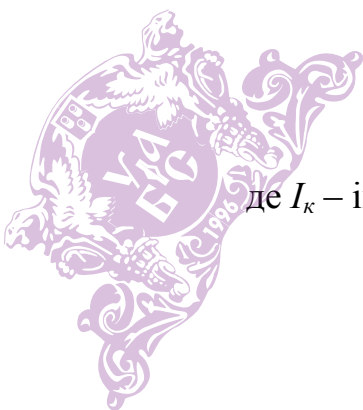
Узагальнено розроблений науково-методичний підхід щодо оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку можна подати у вигляді структурно-логічної схеми, поданої на рисунку 3.7.

Проведемо **оцінку територіальної концентрації філіальної мережі** АТ „ОТР Банк” в Україні. Як видно з даних таблиці 3.5, найбільше осередків даного банку розміщено на території Харківської (9,41% від загальної кількості представництв та філій банку в Україні), Донецької (8,82%), Київської (8,82%), Дніпропетровської (8,24%) та Одеської (7,65%) областей. Разом з цим такий характер розміщення має враховувати загальні кількісні параметри відповідних регіонів, насамперед, відмінності в площі території, чисельності населення, рівні розвитку економіки тощо.

Адекватну оцінку раціональності цього розміщення можна отримати за допомогою такого інструменту як **індекс територіальної концентрації**, який використовується при аналізі регіональної сформованості, агломераційної адаптивності та збалансованості розташування господарських функцій [69]. Він розраховується за такою формулою:

$$I_k = \frac{E_i}{E} \div \frac{T_i}{T} \quad (3.1)$$

де I_k – індекс територіальної концентрації, одн.;

E_i, E – показник розвитку господарської функції на території агломерації (наприклад, кількість філій банку в регіоні) та в країні в цілому;

T_i, T – площа території агломерації (регіону) та країни відповідно.

Рис. 3. 7 Структурно-логічна модель оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку (розроблено автором)

За цим показником встановлюється рівень концентрації господарської діяльності, що свідчить про інтенсивність, характер освоєння та можливості подальшого розвитку агломерації чи окремих її територій. Зростання показника свідчить про збільшення концентрації досліджуваного виду господарської діяльності в регіоні.

Таблиця 3.5

**Оцінка територіальної концентрації філіальної мережі
АТ „ОТП Bank” в Україні**

Регіон України	Кількість	Питома вага в загальній кількості філій банку, %	Індекс територіальної концентрації	Рейтинг
Автономна Республіка Крим	8	4,71	0,0877	11
Вінницька область	5	2,94	0,0540	14
Волинська область	5	2,94	0,0715	13
Дніпропетровська область	14	8,24	0,1255	5
Донецька область	15	8,82	0,1619	1
Житомирська область	5	2,94	0,0478	15
Закарпатська область	6	3,53	0,1341	4
Запорізька область	10	5,88	0,1052	9
Івано-Франківська область	1	0,59	0,0206	20
Київська область	15	8,82	0,1526	2
Кіровоградська область	2	1,18	0,0238	19
Луганська область	8	4,71	0,0880	10
Львівська область	8	4,71	0,1090	7
Миколаївська область	9	5,29	0,1073	8
Одеська область	13	7,65	0,1127	6
Полтавська область	6	3,53	0,0613	14
Рівненська область	1	0,59	0,0142	22
Сумська область	6	3,53	0,0746	12
Тернопільська область	2	1,18	0,0440	16
Харківська область	16	9,41	0,1458	3
Херсонська область	3	1,76	0,0306	18
Хмельницька область	5	2,94	0,0715	13
Черкаська область	3	1,76	0,0411	17
Чернівецька область	2	1,18	0,0715	13
Чернігівська область	2	1,18	0,0185	21
Разом	170	100,00		

Розраховано автором за даними [130-131]

Розрахунок індексів територіальної концентрації філіальної мережі АТ „ОТР Банк” в Україні та відповідний розподіл рейтингу регіонів подано в таблиці 3.5. Привертає увагу, те, що з врахуванням відмінностей територіальних масштабів регіонів України оцінка концентрації філіальної мережі банку має дещо інший склад. Лідером за рівнем охоплення території філіалами банку є Донецька область, для якої індекс територіальної концентрації становить 0,1619. Також суттєвим рівень представництва банку є на території Київської та Харківської областей (індекс концентрації 0,1526 та 0,1458 відповідно). При незначній питомій вазі наявних філій та представництв досить високою територіальною концентрацією присутності підрозділів АТ „ОТР Банк” має Закарпатська область, для якої розрахований індекс концентрації становить 0,1341.

На нашу думку, при обґрунтуванні територіального розміщення філій банків з метою оптимізації кредитних ризиків необхідно враховувати можливі майбутні впливи зміни в наслідок такого рішення регіональної структури кредитного портфеля на рівень кредитного ризику. Це виявляється, насамперед, в змінах якості кредитного портфеля банку.

При цьому основним чинником впливу регіональної диференціації складу кредитного портфеля на його сукупний ризик є наявні регіональні відмінності в платіжній дисципліні, фінансовому стані позичальників, що опосередковано виявляється в розбіжностях динаміки формування простроченої заборгованості за регіонами.

Отже, важливим напрямом розвитку системи управління кредитним ризиком банків в сучасних умовах, якому не достатньо приділяється уваги в наявній науково-методичній літературі та банківській практиці, є оптимізація регіональних характеристик кредитного ризику на основі оцінки системи територіальних індексів концентрації. При цьому головним порівняльними параметрами прийняття територіальних кредитних ризиків банком можуть бути **індивідуальні індекси концентрації проблемної (зокрема, простроченої) заборгованості.**

Індивідуальні індекси концентрації проблемної заборгованості пропонується розраховувати за аналогією з розглянутим вище індексом територіальної концентрації, враховуючи, що сферою розповсюдження прострочених боргів є не територія, а загальний обсяг наданих кредитів. Отже, визначати рівень прийняття банком територіальних кредитних ризиків можна за такою формулою:

$$I_{el} = \frac{NPL_i}{NPL} \div \frac{L_i}{L} \quad (3.2)$$

де I_{el} – індивідуальний індекс концентрації простроченої заборгованості, одн.;

NPL_i – обсяг проблемної (або простроченої) заборгованості (non-performing loans) банку в певному регіоні, грош. одн.;

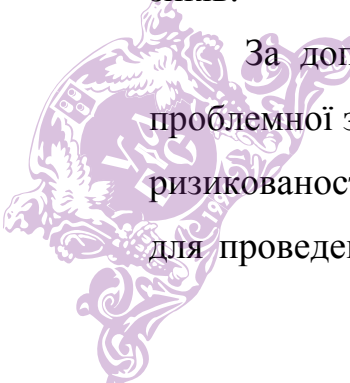
NPL – загальний обсяг проблемної (або простроченої) заборгованості в регіоні, грош. одн.;

L_i – обсяг наданих банком кредитів в регіоні, грош. одн.;

L – загальний обсяг наданих кредитів в регіоні, грош. одн.

Значення даного показника більше 1 вказує на те, що банк неефективно здійснює кредитування, оскільки якість його кредитного портфеля є гіршою, ніж в регіоні в цілому. Про відносно ефективне управління кредитним процесом буде свідчити індивідуальний індекс концентрації проблемної заборгованості нижче 1. при цьому чим ближче розраховане значення показника до нуля, тим меншим є рівень прийняття банком територіальних кредитних ризиків.

За допомогою оцінки системи індивідуальних індексів концентрації проблемної заборгованості можна провести ранжування регіонів країни щодо ризикованості здійснення кредитної діяльності на їх території. Вихідні дані для проведення відповідних розрахунків та результати обчислення індексів

концентрації наведені в додатку 3. Узагальнення розрахункових даних в розрізі середніх показників за 2009 та 2010 роки подано у таблиці 3.6.

Проведені розрахунки засвідчують, що в середньому у 2009 році найвищий рівень локалізації кредитних ризиків спостерігався на території Кіровоградської, Миколаївської, Волинської та Рівненської областей, за якими регіональний індекс концентрації проблемної заборгованості становив відповідно 2,03; 1,91; 1,66 і 1,65. Найбільш сприятливими для здійснення кредитної діяльності з позиції мінімізації кредитних ризиків були умови на території Одеської (індекс концентрації проблемної заборгованості 0,76), Чернівецької (індекс концентрації 0,79), Дніпропетровської (0,90) та Київської (0,91) областей.

Таблиця 3.6

Оцінка індивідуальних регіональних індексів концентрації проблемної заборгованості та рейтинг регіональної привабливості активізації кредитної діяльності

Область	2009 рік		2010 рік	
	Індекс концентрації проблемної заборгованості	Рейтинг	Індекс концентрації проблемної заборгованості	Рейтинг
Автономна Республіка Крим	1,05	9	1,23	14
Вінницька	1,30	13	1,41	18
Волинська	1,66	20	1,27	15
Дніпропетровська	0,90	3	0,48	1
Донецька	1,03	8	0,90	6
Житомирська	1,63	18	0,97	7
Закарпатська	1,17	11	1,46	19
Запорізька	0,97	5	0,82	4
Івано-Франківська	1,02	7	1,12	12
Київська та м. Київ	0,91	4	1,04	10
Кіровоградська	1,91	21	1,06	11
Луганська	1,44	17	1,65	22
Львівська	1,38	15	1,48	20
Миколаївська	2,03	22	1,80	23
Одеська	0,76	1	0,76	3
Полтавська	1,02	7	0,86	5
Рівненська	1,65	19	1,29	17
Сумська	1,44	17	1,28	16
Тернопільська	1,30	12	1,06	11

Харківська	1,41	16	1,57	21
Херсонська	1,18	12	0,99	8
Хмельницька	1,01	6	1,17	13
Черкаська	1,34	14	0,74	2
Чернівецька	0,79	2	2,98	24
Чернігівська область	1,08	10	1,00	9

Розраховано автором за даними [54, 130-131, 150]

Дещо змінилася ситуація з регіональною концентрацією проблемної кредитної заборгованості у 2010 році. Істотно збільшилася локалізація простроченої заборгованості в Чернівецькій області (майже у 3,77 рази), що зумовило перехід даного регіон з 2-ої позиції в рейтингу регіональної привабливості активізації кредитної діяльності на 24 місце. Сприятливими для здійснення кредитної діяльності з позиції мінімізації кредитних ризиків залишилися Дніпропетровська і Одеська області (індекс концентрації проблемної заборгованості відповідно 0,48 та 0,76). Знизився рівень концентрації проблемної заборгованості на території Черкаської, Запорізької Полтавської та областей, що дозволило їм зайняти відповідно 2, 3 та 4 місця в рейтингу привабливості активізації кредитної діяльності.

На основі визначених індивідуальних регіональних індексів концентрації проблемної заборгованості (табл. 3.6) проведемо **групування регіонів з точки зору привабливості активізації кредитної діяльності банків** в розрізі трьох груп:

- 1) *регіони найбільш сприятливі активізації кредитної діяльності*, які мають низький рівень концентрації на їх території кредитних ризиків;
- 2) *проблемні регіони*, на території яких сконцентровано значний обсяг простроченої заборгованості і, відповідно, потенційно існує високий рівень кредитного ризику;
- 3) *регіони з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території*.

Для цього потрібно визначити величину інтервалу за формулою:

$$r = \frac{M_{\text{int max}} - M_{\text{int min}}}{g} \quad (3.3)$$

де r – величина інтервалу;

$M_{\text{int max}}$, $M_{\text{int min}}$ – максимальне і мінімальне значення індивідуальних регіональних індексів концентрації проблемної заборгованості;

g – кількість виділених груп ($g=3$).

Таким чином, користуючись даними таблиці 3.6, маємо інтервали групування для даних 2009 та 2010 року відповідно:

$$r_{2009} = \frac{2,03 - 0,76}{3} = 0,42 ;$$

$$r_{2010} = \frac{2,98 - 0,48}{3} = 0,83$$

Далі необхідно розрахувати два індикатора. Перший, що показує межу значення індивідуального регіонального індексу концентрації проблемної заборгованості для групи проблемних регіонів, розраховується за формулою:

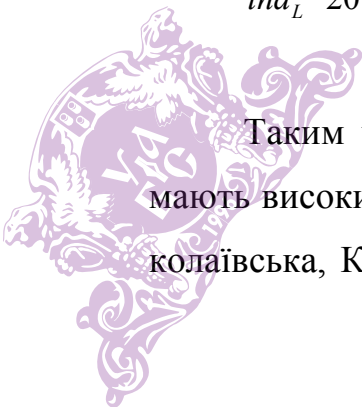
$$ind_L = M_{\text{int max}} - r \quad (3.4)$$

Числове значення цього індикатора приналежності до групи проблемних регіонів з погляду сприятливості умов для активізації кредитної діяльності у 2009 році та за п'ять місяців 2010 року дорівнює:

$$ind_L \text{ 2009} = 2,03 - 0,42 = 1,61 ;$$

$$ind_L \text{ 2010} = 2,98 - 0,83 = 2,15 .$$

Таким чином, у 2009 році до складу групи проблемних регіонів, що мають високий рівень концентрації проблемної заборгованості, увійшли Миколаївська, Кіровоградська, Волинська, Рівненська та Житомирська області.

А у 2010 році проблемним регіоном можна визнати лише Чернівецьку область.

Другий критерій – індикатор регіонів найбільш сприятливих для активізації кредитної діяльності розраховується за формулою:

$$ind_p = r + M_{int\ min} \quad (3.5)$$

Числове значення даного індикатора за даними таблиці для 2009 та 2010 року дорівнює:

$$ind_p\ 2009 = 0,76 + 0,42 = 1,18;$$

$$ind_p\ 2010 = 0,48 + 0,83 = 1,31.$$

Такими регіонами, що мають високу привабливість для активізації кредитної діяльності з точки зору зменшення кредитного ризику у 2009 році є регіони, які займають перші 11 позицій відповідного рейтингу, а у 2010 році – перші 17 (табл. 3.6).

Показники, що не увійшли до першої і другої груп, є проміжними. Відповідно до зроблених розрахунків, проміжну групу за привабливістю активізації кредитної діяльності у 2009 році утворювали ті області, для яких індивідуальний регіональний індекс концентрації проблемної заборгованості знаходиться в межах від 1,19 до 1,60, а у 2010 – від 1,32 до 2,14.

Результати групування регіонів України за привабливістю для активізації кредитної діяльності з врахуванням рівня концентрації на їх території кредитного ризику подані в таблиці 3.7.

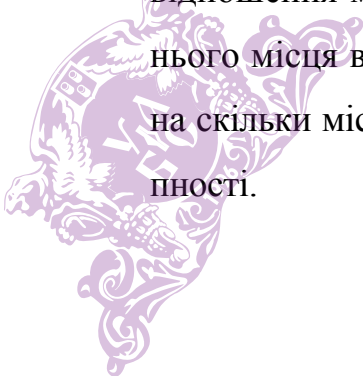
Таким чином, проведені дослідження відносної привабливості регіонів України для активізації банківського кредитування з врахуванням територіальної концентрації кредитних ризиків показують значну регіональну диференціацію території щодо умов безпечності банківської діяльності. Врахування цієї диференціації в процесі прийняття рішень щодо розвитку мережі представництв та філіалів банку, а також формування регіональної структури кредитного портфеля дозволить забезпечити зниження та оптимізацію сукупного кредитного ризику.

**Групування регіонів України за регіональною привабливістю
для активізації кредитної діяльності у 2009 та 2010 роках**

Тип регіонів за інвестиційною привабливістю	Склад групи	
	2009 рік	2010 рік
Проблемні регіони	Миколаївська, Кіровоградська, Волинська, Рівненська, Житомирська області	Чернівецька область
Регіони найбільш сприятливі активізації кредитної діяльності	Одеська, Чернівецька, Дніпропетровська, Київська, Запорізька, Хмельницька, Івано-Франківська, Полтавська, Донецька області, Автономна республіка Крим, Чернігівська та Закарпатська області	Дніпропетровська, Черкаська, Одеська, Запорізька, Полтавська, Донецька, Херсонська, Чернігівська, Київська, Кіровоградська, Івано-Франківська, Хмельницька, Волинська, Сумська, Рівненська області та Автономна республіка Крим
Регіони з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території	Тернопільська, Херсонська, Вінницька, Черкаська, Львівська, Харківська, Луганська, Сумська області	Вінницька, Харківська, Луганська, Львівська, Миколаївська області

Оцінку якості регіонального розміщення філіальної мережі та його впливу на ризик кредитного портфеля банку доцільно проводити на основі порівняння розробленого рейтингу регіональної привабливості для активізації кредитної діяльності з рейтингом територіальної концентрації філіальної мережі.

При цьому необхідно враховувати, що окремі території можуть мати в проранжованому рейтинговому ряді однакові позиції, що зумовлює відмінність в порядкових номерах останнього місця в рейтингах та, відповідно, потребу стандартизації місць регіонів. Таку стандартизацію пропонуємо проводити шляхом розрахунку *відносної рейтингової позиції*, яка визначається як відношення місця певного регіону в рейтингу до порядкового номеру останнього місця в рейтингу. Відповідно, цей показник показує в частках одиниць на скільки місце регіону в рейтингу віддалене від початку проранжованої сукупності.

Нами проведено розрахунок зазначених вище показників для філіальної мережі АТ „ОТР Bank” в Україні (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Оцінку якості регіонального розміщення філіальної мережі

АТ „ОТР Bank” в Україні

Регіон України	Індекс концентрації проблемної заборгованості в регіоні	Відносна рейтингова позиція за індексом концентрації проблемної заборгованості	Індекс територіальної концентрації філіальної мережі банку	Відносна рейтингова позиція за індексом територіальної концентрації філіальної мережі
Регіони найбільш сприятливі для активізації кредитної діяльності				
Одеська область	0,76	0,05	0,1127	0,27
Чернівецька область	0,79	0,09	0,0715	0,59
Дніпропетровська область	0,9	0,14	0,1255	0,23
Київська область	0,91	0,18	0,1526	0,09
Запорізька область	0,97	0,23	0,1052	0,41
Хмельницька область	1,01	0,27	0,0715	0,59
Івано-Франківська область	1,02	0,32	0,0206	0,91
Полтавська область	1,02	0,32	0,0613	0,64
Донецька область	1,03	0,36	0,1619	0,05
Автономна Республіка Крим	1,05	0,41	0,0877	0,50
Чернігівська область	1,08	0,45	0,0185	0,95
Закарпатська область	1,17	0,50	0,1341	0,18
Регіони з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території				
Тернопільська область	1,3	0,55	0,044	0,73
Херсонська область	1,18	0,55	0,0306	0,82
Вінницька область	1,3	0,59	0,054	0,64
Черкаська область	1,34	0,64	0,0411	0,77
Львівська область	1,38	0,68	0,109	0,32
Харківська область	1,41	0,73	0,1458	0,14
Луганська область	1,44	0,77	0,088	0,45
Сумська область	1,44	0,77	0,0746	0,55
Проблемні регіони				
Житомирська область	1,63	0,82	0,0478	0,68
Рівненська область	1,65	0,86	0,0142	1,00
Волинська область	1,66	0,91	0,0715	0,59
Кіровоградська область	1,91	0,95	0,0238	0,86
Миколаївська область	2,03	1,00	0,1073	0,36

Розраховано автором

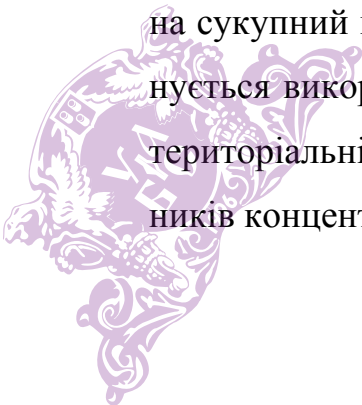
Ранжований в послідовності зростання показника ряд відносної рейтингової позиції за індексом концентрації проблемної заборгованості відповідає еталонному варіанту розподілу територіальної концентрації філіальної мережі банку, в якому регіони розміщені в порядку зростання небезпеки здійснення на їх території кредитної діяльності з точки зору вірогідності прийняття банком на себе більшого кредитного ризику, пов'язаного з виникненням проблемної заборгованості.

Якщо відносна рейтингова позиція за індексом концентрації проблемної заборгованості є нижче відносної рейтингової позиції за індексом територіальної концентрації філіальної мережі, то банк сформований варіант розміщення представництв та філіалів банку зумовлює формування сукупного кредитного портфеля, ризик якого перевищує середній кредитний ризик в банківській системі країни в цілому.

Відповідно, з метою зниження сукупного кредитного ризику портфеля банку менеджменту необхідно намагатися розміщувати свої філіали за регіонами в пропорції максимально наближеній до еталонного рейтингового розподілу. При цьому, якщо відхилення у бік перевищення відносної рейтингової позиції за індексом концентрації проблемної заборгованості над відотною рейтинговою позицією за індексом територіальної концентрації філіальної мережі є припустимим, то зворотних відхилень доцільно уникати.

Як видно з рисунку 3.8, за групою проблемних регіонів менеджмент АТ „ОТР Банк” допустив надмірну концентрацію свого представництва на території Рівненської області, для якої негативне відхилення між відносними рейтинговими позиціями показників, що вивчаються, у 2009 році становило 0,14.

Для комплексної оцінки якості впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик портфеля наданих кредитів банку нами пропонується використовувати коефіцієнт, який характеризує рівень врахування в територіальній концентрації філіалів та представництв регіональних показників концентрації проблемної заборгованості.

■ Відносна рейтингова позиція за індексом концентрації проблемної заборгованості

▨ Відносна рейтингова позиція за індексом територіальної концентрації філіальної мережі

Рис. 3.8 Зіставлення відносних рейтингових позицій

за групою проблемних регіонів (побудовано автором за власними розрахунками)

Коефіцієнт якості впливу сформованої регіональної структури кредитного портфеля на сукупний кредитний ризик (K_{QIRS}), якщо оцінка здійснюється з позиції оптимізації розміщення філіальної мережі, можна розраховувати за такою формулою:

$$K_{QIRS} = \frac{\sum \beta_i}{\sum \alpha_i} \quad (3.6)$$

де β_i – величина перевищення відносної рейтингової позиції за індексом територіальної концентрації філіальної мережі над відносною рейтинговою позицією за індексом концентрації проблемної заборгованості для i -ого регіону, одн.;

α_i – величина перевищення відносної рейтингової позиції за індексом концентрації проблемної заборгованості над відносною

рейтинговою позицією за індексом територіальної концентрації філіальної мережі для i -ого регіону, одн.

Сукупний кредитний ризик портфеля кредитів банку буде зростати, якщо коефіцієнт якості впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик буде більше 1 (або 100%). При цьому рівень негативного впливу на кредитний ризик буде збільшуватися в міру зростання даного коефіцієнта.

Для групи проблемних регіонів коефіцієнт якості впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик "ОТР банку" становить лише 11,54%, що вказує на раціональну політику банку щодо територіальної локалізації свого представництва в регіонах, які мають високу концентрацію проблемної заборгованості за кредитами банківської системи України.

В більшій мірі невідповідність розміщення філіальної мережі банку еталонному варіанту, що забезпечує мінімізацію кредитних ризиків, спостерігається за групою сприятливих для активізації кредитної діяльності регіонів (рис. 3.9). Надмірна присутність банку утворилася на території таких областей України, як Одеська, Чернівецька, Дніпропетровська, Запорізька, Хмельницька, Івано-Франківська, Полтавська, Чернігівська та в Автономній Республіці Крим. При цьому найбільший рівень невідповідності фактичної концентрації представництва банку на території регіонів еталонному варіанту спостерігається в Івано-Франківській (негативна різниця відносних рейтингових позицій 0,58), Чернігівській та Чернівецькій (негативні різниці відносних рейтингових позицій 0,50) областях. Ці недоліки в розміщенні філіальної мережі частково компенсуються за рахунок діяльності представництв та філій банку на території Київської, Донецької та Закарпатської областей.

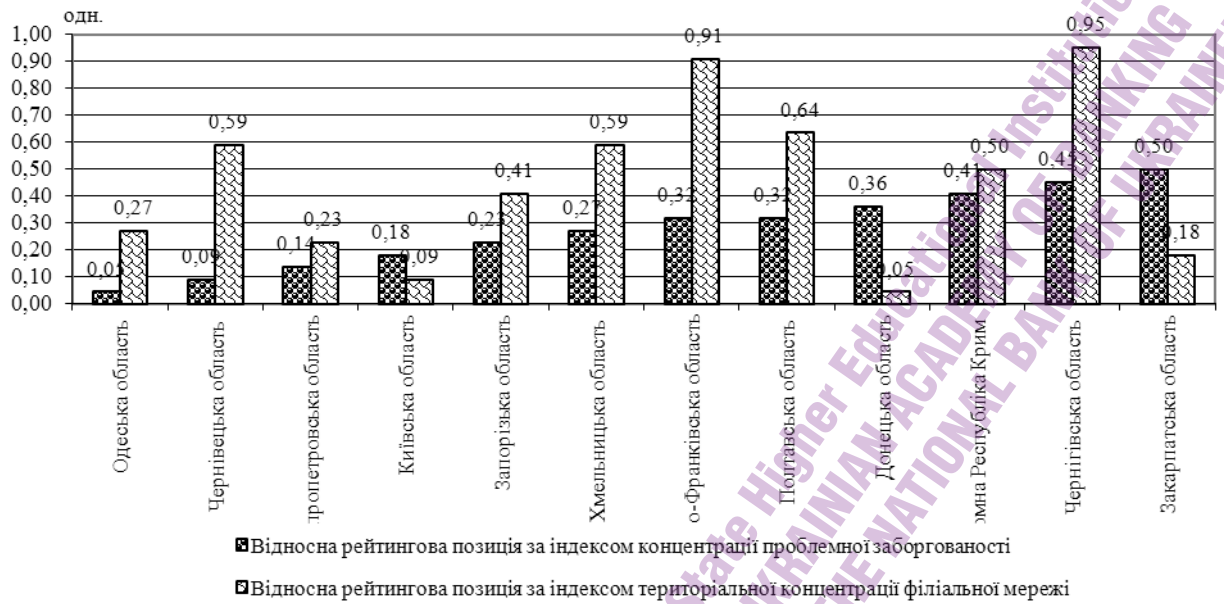

Рис. 3.9 Зіставлення відносних рейтингових позицій

за групою регіонів найбільш сприятливих для активізації кредитної діяльності (побудовано автором за власними розрахунками)

Коефіцієнт якості впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик АТ „ОТР Банк” для групи регіонів найбільш сприятливих для активізації кредитної діяльності становить лише 3,87. Отже, нераціональне розміщення філіалів в регіонах цієї групи сприяє зростанню сукупного кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку.

Більш збалансованим є розміщення філій банку за регіонами з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків (рис. 3.10). В Тернопільській, Херсонській, Вінницькій та Черкаській областях, які мають кращі характеристики в групі щодо ризикованості кредитної діяльності, "ОТР банк" має ознаки надмірного представництва, що не сприяє зниженню сукупного ризику кредитного портфеля банку, а, навпаки, зумовлює його зростання. Для Львівської, Харківської, Луганської та Сумської областей рівень представництва банку в регіонах є недостатнім. Але саме така пропорція розміщення філіалів та представництв дозволяє компенсувати виявлені недоліки в якості регіонального розташування філіальної мережі (коефіцієнт якості впливу сформова-

ної філіальної мережі на сукупний кредитний ризик становить за групою 42,42%).

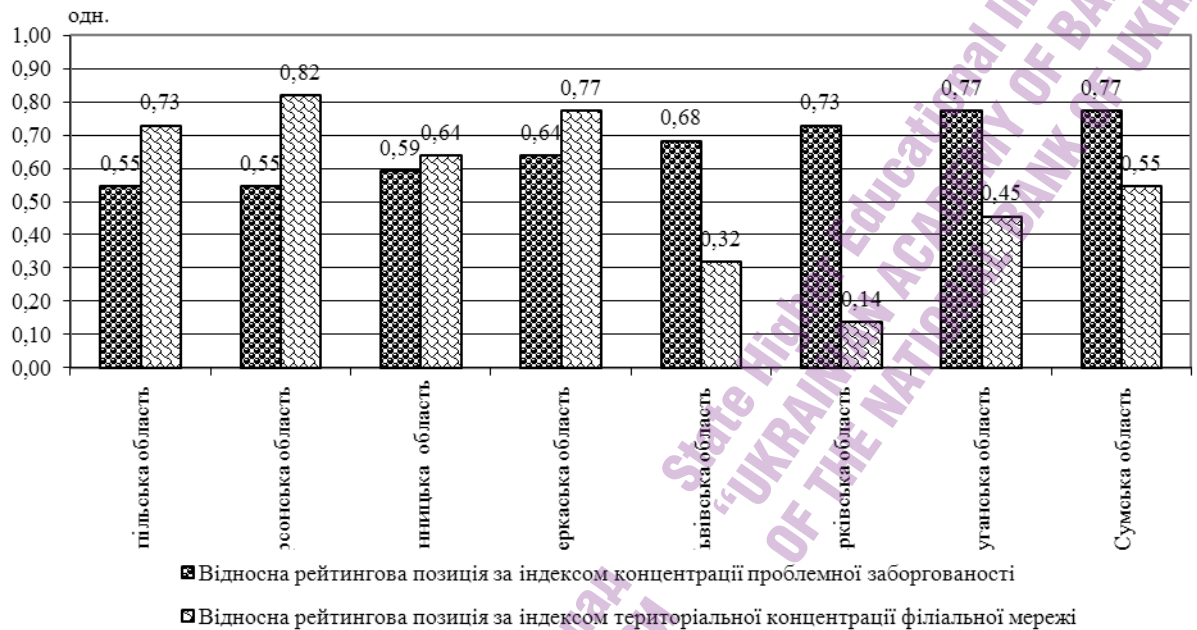

Рис. 3.10 Зіставлення відносних рейтингових позицій за групою регіонів з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території (побудовано автором за власними розрахунками)

Проведемо оцінку індивідуального індексу концентрації проблемної заборгованості для АТ „ОТП Банк” в цілому, порівнюючи якість його кредитного портфеля з кредитним портфелем банківської системи України (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Оцінка індивідуального індексу концентрації проблемної заборгованості

Показник	2008 рік		2009 рік	
	ОТП	Україна	ОТП	Україна
Обсяг прострочених кредитів, млн. грн.	1111,5	10286,4	2852,4	52383,8
Обсяг наданих кредитів, млн. грн.	13580,7	443664,7	12237,0	462214,7
Індекс концентрації проблемної заборгованості	3,5299		2,0567	

Розраховано автором

Як видно з проведених розрахунків у 2008 та 2009 рр. АТ „ОТР Банк” має індивідуальний індекс концентрації проблемної заборгованості, який значно перевищує 1. У 2008 році банк прийняв на себе кредитний ризик, який в 3,5 рази перевищує сформований в середньому за банківською системою України, що свідчить про недостатню ефективність управління кредитним портфелем банку та переважно використання агресивного типу кредитного менеджменту.

У 2009 році банку в цілому вдалося знизити рівень концентрації кредитного ризику банківської системи в своїй діяльності, скоротивши відповідний індекс до 2,06. Разом з тим кредитний портфель банку за своєї якістю все ще не відповідає середньостатистичному стану кредитних зобов'язань по банківській системі країни в цілому. При цьому, як свідчать результати аналізу за групами регіонів, поданого вище, така ситуація зумовлена переважно незбалансованістю розподілу представництва банку за територією регіонів, сприятливих для активізації кредитної діяльності.

Банку, що досліджується, можна рекомендувати застосовувати стратегії розвитку своєї кредитної діяльності в регіонах України відповідно до розподілу поданого в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Групування регіонів за рекомендованою стратегією розвитку кредитної діяльності банку

Стратегії	Група регіонів	Область
Звуження масштабів кредитної діяльності	Проблемні	Рівненська
	З середнім рівнем концентрації кредитних ризиків	Тернопільська, Херсонська, Вінницька, Черкаська
	Сприятливі для активізації кредитної діяльності	Одеська, Чернівецька, Дніпропетровська, запорізька, Хмельницька, Івано-Франківська, Полтавська, Чернігівська, АР Крим
Нарощування масштабів кредитної діяльності	Проблемні	Миколаївська, Кіровоградська, Волинська, Житомирська
	З середнім рівнем концентрації кредитних ризиків	Харківська, Луганська, Львівська, Сумська
	Сприятливі для активізації кредитної діяльності	Київська, Донецька, Закарпатська

Розроблено автором

Таким чином, розроблений науково-методичний підхід оптимізації регіональної структури формування кредитного портфеля дозволяє зменшувати сукупний кредитний ризик банку за рахунок обґрунтованого вибору регіональних пріоритетних зон розвитку та активізації кредитної діяльності та врахування фактора агресивності та небезпечності зовнішнього середовища, який виявляється в сформованій якості кредитної заборгованості позичальників в регіонах.

3.2 Використання модифікованих методів стратегічного портфельного аналізу в управлінні кредитним ризиком банку

Ефективне управління кредитним ризиком банку в умовах нестабільності й мінливості зовнішнього середовища, подолання наслідків фінансової кризи має проводитися в контексті додержання чітких стратегічних орієнтирів розвитку кредитної діяльності в розрізі окремих видів економічної діяльності, визначених в процесі всебічного й постійного аналізу тенденцій зміни якості наданих кредитів банківською системою в цілому, діяльності конкурентів, власного стратегічного потенціалу сприйняття та подолання фінансових проблем й оцінки ефективності його використання.

На нашу думку, в сучасних умовах значна частина проблем, пов'язаних з посиленням ризиковості кредитної діяльності, зумовлена саме відсутністю стратегічного підходу до управління кредитними ризиками. Такий підхід передбачає виокремлення стратегічної підсистеми управління кредитним ризиком, спрямованої забезпечення процесу прийняття управлінських рішень в сфері кредитування якісною інформацією щодо конкурентного позиціонування окремих сегментів ринку кредитних ресурсів в площині генерування кредитного ризику для банківської установи, яка працює на цьому сегменті.

В даний час одним з найбільш поширених серед інструментів стратегі-

чного управління є портфельний аналіз. Проведені в США дослідження показали, що фірми, які застосовують портфельний аналіз, мали в цілому більш виражену орієнтацію на довгострокові цілі.

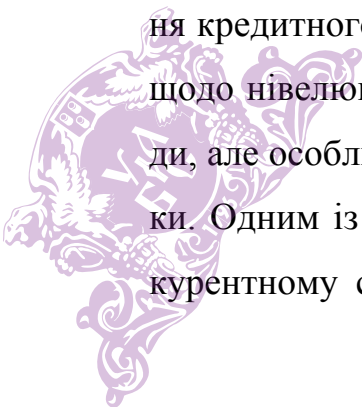
По відношенню об'єктної області управління кредитним ризиком банку, **стратегічний портфельний аналіз** можна розглядати як це інструмент, за допомогою якого менеджмент банку виявляє та оцінює перспективи розвитку кредитної діяльності з метою чіткого визначення галузевих пріоритетів надання кредитів, додержання яких забезпечить необхідну якість кредитного портфеля щодо сукупного кредитного ризику. При цьому оцінюється відносна привабливість активізації кредитної діяльності на різних сегментах ринку кредитних послуг і безпечність кредитної діяльності на кожному з цих ринків.

При цьому головною метою стратегічного портфельного аналізу в системі управління кредитним ризиком є раціоналізація розподілу кредитних ресурсів між сегментами ринку з огляду на, притаманний їм кредитний ризик.

В загальному вигляді **схема проведення стратегічного портфельного аналізу в системі управління кредитним ризиком** має передбачати:

- розподіл кредитів на стратегічні одиниці бізнесу;
- визначення відносної ризикованості окремих стратегічних одиниць і перспектив розвитку відповідних ринків;
- побудова та аналіз портфельних матриць (матриць стратегічного планування) і визначення бажаної стратегічної позиції кредитного портфеля;
- розробка стратегії розвитку для кожної одиниці бізнесу.

Отже, для оцінки конкурентних позицій будь-яких об'єктів формування кредитного портфеля банку з точки зору забезпечення його високої якості щодо нівелювання кредитних ризиків можуть використовуватися різні методи, але особливий інтерес, на нашу думку, представляють якісні методи оцінки. Одним із головних інструментів якісного аналізу позиціонування в конкурентному середовищі, обґрунтування стратегічних галузевих пріоритетів

формування безпечного кредитного портфеля банку є матричні методи.

Матричний підхід міцно завоював популярність у західних дослідників менеджменту й вважається одним з найпоширеніших методів оцінки якості діяльності підприємства [154]. Головними перевагами матричних методів портфельного аналізу є можливість логічного структурування і наочного відображення стратегічних проблем підприємства, відносна простота отримання результатів, акцент на якісний бік аналізу.

Часом появи матричного аналізу можна вважати 1960-70 роки, коли підсилилася роль і значення стратегічного аспекту в діяльності суб'єктів господарювання. Саме в цей період вперше був введений в ужиток термін стратегічне управління, за допомогою якого позначалася різниця між поточним управлінням на рівні первинної ланки господарської діяльності (в умовах банку – співробітники, що безпосередньо здійснюють банківські операції) і управлінням, яке реалізується на вищому шаблі менеджменту господарської одиниці. Розробка ідей стратегічного управління знайшла віддзеркалення в роботах таких авторів як Frankenhofs і Grager (1971), Ansoff (1972), Shcendel і Nathen (1972), Irwin (1974) та ін. при цьому провідною ідеєю, що відображає суть переходу від оперативного управління до стратегічного є перенесення центру уваги вищого керівництва на оточуюче середовище для того, щоб відповідним чином своєчасно реагувати на зміни.

Матриця – це модель, що може бути побудована на основі будь-яких показників. Найбільше поширення одержали двовимірні матриці, за допомогою яких об'єкти стратегічного позиціонування можуть порівнюватися один з одним за обраними критеріями. При цьому, на думку О. Тищенка й О. Головки [155], реалізуються такі важливі принципи маркетингу, як сегментація ринку (виділення значущих критеріїв на основі аналізу зовнішнього середовища) й узгодження (попарне зіставлення критеріїв). У моделях різних консалтингових фірм використовуються різні набори змінних на основі двовимірних матриць, у яких по одній осі фіксують значення внутрішніх факторів, а по іншій – зовнішніх.

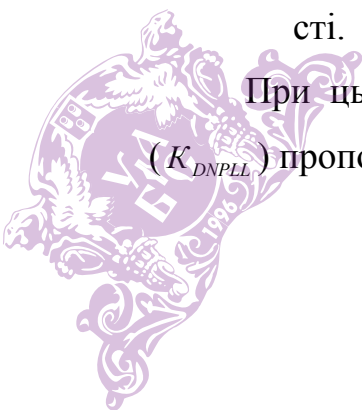
Розглядаючи існуючі матричні методи та моделі портфельного аналізу, варто зауважити, що у "чистому вигляді" вони не можуть бути використані в системі управління кредитним ризиком банку. Це пов'язано з тим, що двовимірні матриці, які беруться за основу в більшості методів портфельного аналізу враховують два заздалегідь вибраних параметри, які не відповідають специфіці здійснення кредитної діяльності банків. Це зумовлює необхідність відповідної модифікації матричних моделей.

Як було зазначено вище, для реалізації матричного підходу необхідно, насамперед, визначити перелік об'єктів, щодо яких розглядається вплив внутрішніх та зовнішніх факторів середовища. Сформована практика збирання та узагальнення статистичної інформації щодо якості кредитної діяльності банків дозволяє нам рекомендувати у якості базового сегменту, позиціювання складових якого доцільно розглядати як об'єкт в стратегічному аналізі кредитного портфеля – види економічної діяльності, в розрізі яких надаються кредити.

За фактори, які мають значний вплив на конкурентну позицію видів економічної діяльності при забезпеченні високої якості кредитного портфеля банку щодо нівелювання кредитних ризиків, пропонуємо взяти:

- середні коефіцієнти зростання обсягів наданих кредитів в банківській системі в розрізі видів економічної діяльності, які, на нашу думку, адекватно відображають загальні тенденції та перспективи розвитку масштабів кредитної діяльності для виділених сегментів;
- середні коефіцієнти відхилення рівня проблемної заборгованості, які можуть розглядатися як умовні характеристики внутрішнього кредитного ризику, притаманного окремим видам економічної діяльності.

При цьому коефіцієнти відхилення рівня проблемної заборгованості (K_{DNPLL}) пропонується розраховувати за такою формулою:

$$K_{DNPLL} = \frac{l_{NPL} - \overline{l_{NPL}}}{\overline{l_{NPL}}} \quad (3.7)$$

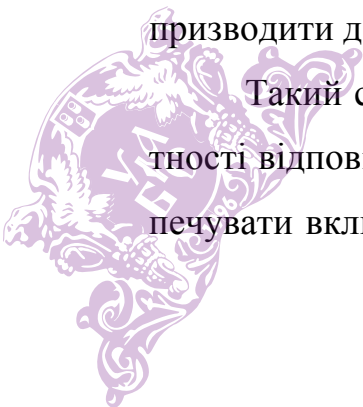
де l_{NPL} – питома вага (рівень) проблемної заборгованості в кредитах, наданих певному виду економічної діяльності;
 $\overline{l_{NPL}}$ – середній рівень проблемної заборгованості в загальному обсязі наданих кредитів.

Необхідно враховувати, що за середнім коефіцієнтом зростання наданих кредитів можна поділяти всі види економічної діяльності, що кредитуються на дві групи – розширення кредитування (коефіцієнт зростання наданих кредитів більше 1) та згортання кредитування (коефіцієнт менше 1). Критерієм розмежування за показником середнього коефіцієнта відхилення рівня проблемної заборгованості, на нашу думку, доцільно обрати нульове значення. Такий вибір базується на тому, що всі значення коефіцієнта менше нуля свідчать про нижчий рівень кредитного ризику за окремим видом діяльності, ніж в цілому за банківською системою, та, навпаки.

Таким чином, враховуючи можливі поєднання групування видів економічної діяльності за окремими факторами, можемо отримати чотири конкурентні позиції їх кредитних ризиків, які зумовлюють необхідність використання різних стратегій управління кредитним ризиком.

Зона консервативної стратегії безпечного кредитування (рис. 3.11) поєднує види економічної діяльності, що мають нижчий рівень кредитного ризику та характеризуються зростанням масштабів кредитування. Нарощення їх в галузевій структурі кредитного портфеля банку, на нашу думку, буде призводити до зниження сукупного кредитного ризику.

Такий самий ефект, але при більш істотному обсягу нарощення присутності відповідних видів діяльності в кредитному портфелі банку буде забезпечувати включення до його складу об'єктів, що знаходяться в зоні компро-

місної стратегії безпечного кредитування. Вона характеризується низьким рівнем кредитного ризику та згоранням обсягів кредитування.

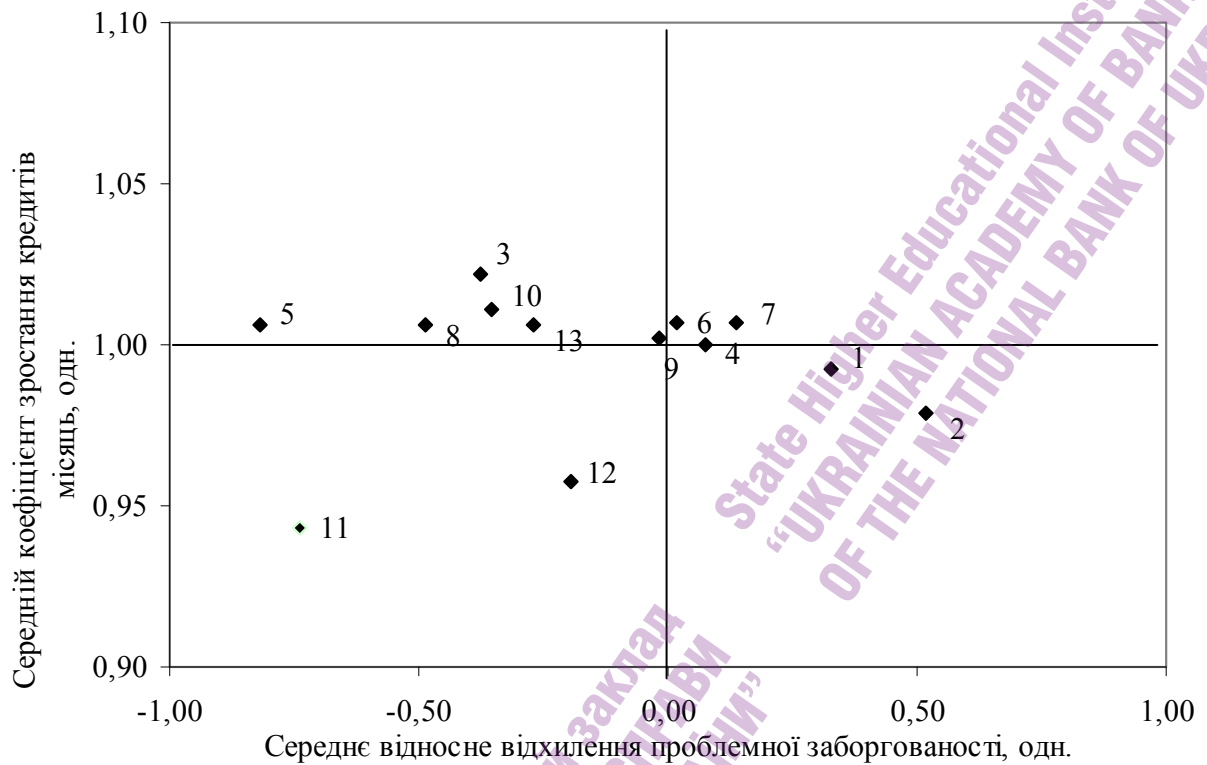
Рис. 3.11 Зонування матриці конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності (розроблено автором)

Навідміну від них, види економічної діяльності, що потрапили до зони компромісної стратегії ризикового кредитування, при зростанні їх присутності у складі кредитного портфеля призводять до погіршення якості та зростання кредитних ризиків.

Небажаним є включення до складу кредитного портфеля видів економічної діяльності, які локалізовані у зоні агресивної стратегії ризикового кредитування, оскільки вони характеризуються при відносно високих показниках кредитного ризику мають тенденцію до скорочення обсягів кредитування.

Вихідні дані для розрахунку необхідних показників та побудови матриці конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економі-

чної діяльності в Україні у 2009 році (рис. 3.12) подано у додатку И.

1	сільське господарство, мисливство та лісове господарство	8	діяльність готелів та ресторанів
2	рибальство, рибицтво	9	діяльність транспорту та зв'язку
3	добувна промисловість	10	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям
4	переробна промисловість	11	освіта
5	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	12	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
6	будівництво	13	надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
7	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку		

Рис. 3.12 Матриця конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності в Україні у 2009 році

Як видно з рисунку 3.12, у 2009 році в банківській системі України переважна більшість видів економічної діяльності мала нижчий за середній рівень кредитного ризику. Ризиковим з точки зору надання банківського кре-

дитування були такі види економічної діяльності, як сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибальство та рибництво. Висока питома вага цих видів діяльності в кредитному портфелі банку буде супроводжуватися значним сукупним кредитним ризиком, тому кредитування в цих випадках вимагає більш жорстких умов, насамперед, щодо забезпечення.

Ризикованими, але перспективними з позиції нарощення кредитної діяльності слід вважати будівництво, торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, переробну промисловість. Високий рівень їх присутності в кредитному портфелі банку також буде призводити до зростання сукупного кредитного ризику, який частково компенсуватиметься за рахунок ефекту масштабу кредитної діяльності.

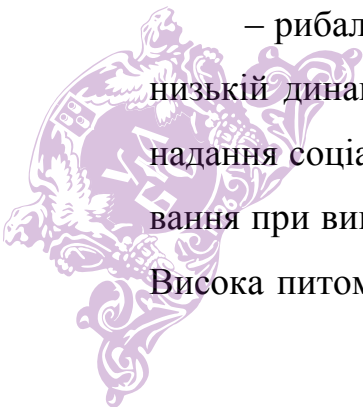
Менш ризикованими, але й не перспективними з позиції нарощення кредитної діяльності є освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги.

Найкращу якість кредитному портфелю банку забезпечить структура кредитів, в якій переважатимуть такі види економічної діяльності, як добувна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, діяльність готелів та ресторанів, діяльність транспорту та зв'язку, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту.

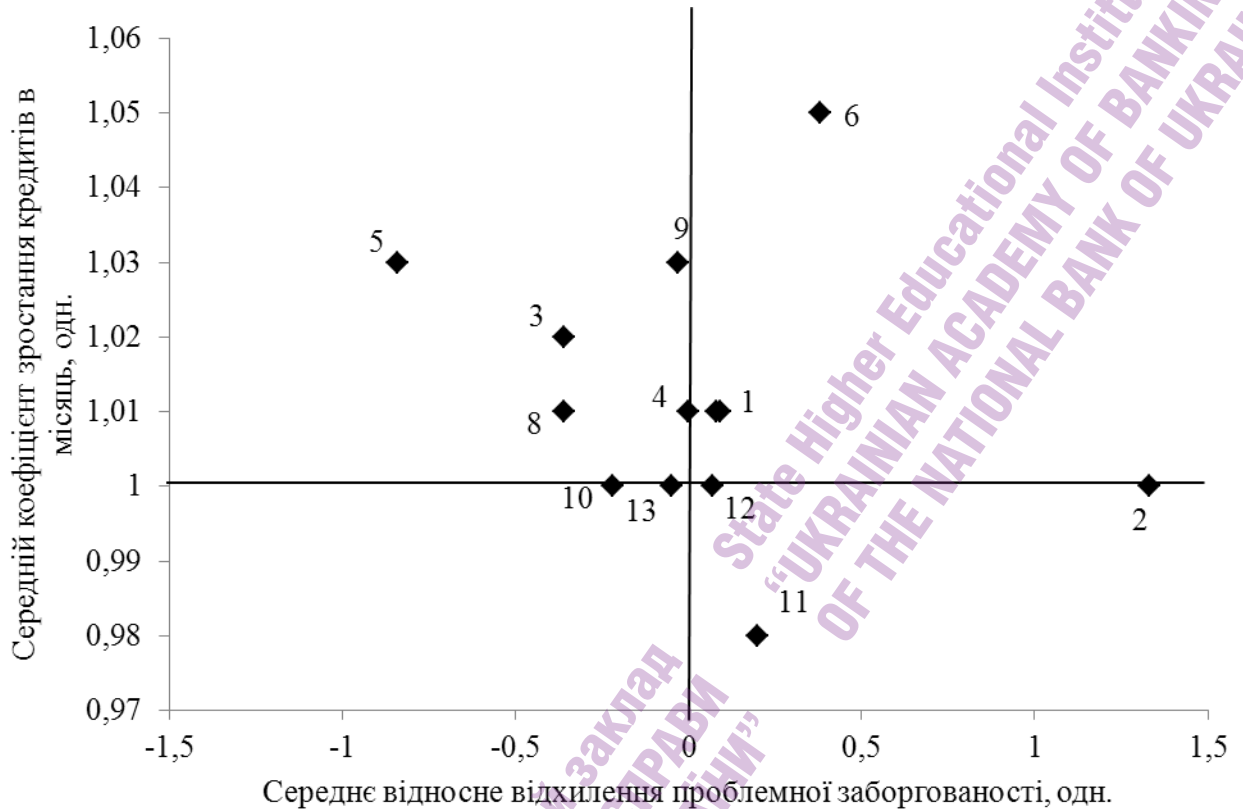
Як видно з рисунку 3.13, у 2010 році в банківській системі України кількість видів економічної діяльності, що мала нижчий за середній рівень кредитного ризику зросла. Вищий за середній рівень ризику мали такі види економічної діяльності як:

– рибальство та рибництво, яке характеризується високим ризиком при низькій динаміці обсягів кредитування; а також освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, для яких характерним було зниження кредитування при вищому за середній рівні концентрації проблемної заборгованості.

Висока питома вага цих видів діяльності в кредитному портфелі банку буде

супроводжуватися значним сукупним кредитним ризиком;

1	сільське господарство, мисливство та лісове господарство	8	діяльність готелів та ресторанів
2	рибальство, рибицтво	9	діяльність транспорту та зв'язку
3	добувна промисловість	10	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям
4	переробна промисловість	11	освіта
5	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	12	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
6	будівництво	13	надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
7	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку		

Рис. 3.13 Матриця конкурентного позиціонування кредитних ризиків

окремих видів економічної діяльності в Україні у 2010 році

— будівництво; сільське господарство, мисливство та лісове господарство, обсяги кредитування яких банківською системою зростають, але вищою за середній рівень є і проблемна заборгованість в цих галузях за наданими

кредитами. Високий рівень сукупного кредитного ризику, пов'язаного із їх присутністю в кредитному портфелі банку буде частково компенсуватиметься за рахунок зростання доходів від кредитування при збільшенні масштабу кредитної діяльності.

Всі інші види економічної діяльності характеризуються рівнем кредитного ризику, що є нижчим за середній та мають позитивну динаміку обсягів наданих кредитів. Саме формування кредитного портфеля з переважанням цих видів діяльності забезпечує найкращу якість кредитному портфелю банку.

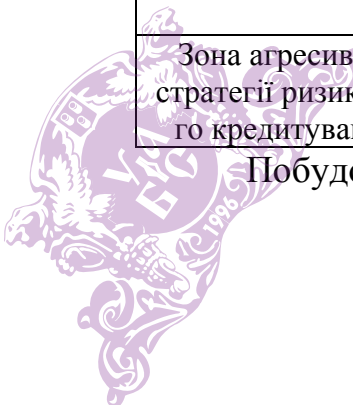
В таблиці 3.11 подано структуру видів економічної діяльності у складі кредитного портфеля АТ "ОТР bank" у 2009 році за зонами матриці конкурентного позиціонування.

Таблиця 3.11

Структура кредитного портфеля АТ "ОТР bank" у 2009 році за зонами матриці конкурентного позиціонування

Зона матриці конкурентного позиціонування	Вид економічної діяльності	Питома вага в загальній вартості кредитів, %
Зона консервативної стратегії безпечного кредитування	Добувна промисловість	10,21
	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3,27
	Діяльність транспорту та зв'язку	0,82
	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	3,07
	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,48
	Разом	17,85
Зона компромісної стратегії ризикового кредитування	Будівництво	4,65
	Переробна промисловість	17,25
	Торгівля	45,06
	Разом	66,96
Зона агресивної стратегії ризикового кредитування	Сільське господарство	15,2

Побудовано за розрахунками автора за даними []

Як видно з наведених розрахунків кредитний портфель АТ "OTP bank" у 2009 році тяжіє до компромісної стратегії ризикового кредитування. Види економічної діяльності відповідної зони матриці конкурентного позиціонування становлять 66,96% від загальної вартості наданих кредитів. При цьому з них 45,06% припадає на торгівельну діяльність.

Якщо припустити, що поточна стратегія поведінки окремого банку щодо управління кредитним ризиком відбивається в сформованій структурі кредитного портфеля, то обґрунтування можливих управлінських заходів щодо поліпшення якості такого портфеля та зменшення кредитного ризику потребує доповнення розробленої нами матриці показниками питомої ваги окремих груп видів економічної діяльності в структурі наданих кредитів.

Розроблені нами рекомендації щодо управління кредитним портфелем різного виду за зона матриці конкурентного позиціонування подано в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Стратегії управління кредитним портфелем

Тип стратегії сформованого кредитного портфеля	Рекомендації щодо управління кредитним портфелем
Консервативна стратегія безпечного кредитування	Зберігати існуючу динаміку та структуру портфеля
Компромісна стратегія безпечного кредитування	Нарощувати обсяги кредитування за видами економічної діяльності, що належать до зони консервативної стратегії безпечного кредитування темпами, що перевищують середні для відповідних сегментів за банківською системою в цілому. За іншими видами діяльності визначити динамічні контрольні ліміти нарощення обсягів кредитування, так, щоб вони не перевищували середні за банківською системою темпи зростання відповідних видів кредитів.
Компромісна стратегія ризикового кредитування	Нарощувати обсяги кредитування за видами економічної діяльності, що належать до зон консервативної та компромісної стратегій безпечного кредитування темпами, що перевищують середні для відповідних сегментів за банківською системою в цілому. За іншими видами діяльності визначити динамічні контрольні ліміти нарощення обсягів кредитування, так, щоб вони не перевищували середні за банківською системою темпи зростання відповідних видів кредитів.
Агресивна стратегія ризикового кредитування	За видами економічної діяльності, що належать до зони агресивної стратегії ризикового кредитування визначити динамічні контрольні ліміти нарощення обсягів кредитування, так, щоб вони не перевищували середні за банківською системою темпи зростання відповідних видів кредитів. За іншими видами – нарощувати обсяги кредитування випереджаючими темпами порівняно з середньо ринковими.

Таким чином, перспективними напрямками удосконалення управління кредитними ризиками в умовах подолання наслідків фінансової кризи є оптимізація регіональної та галузевої структури кредитного портфеля з метою мінімізації сукупного кредитного ризику. Розроблені науково-методичні підходи, наведені в даному розділі роботи, дозволяють виконати таке завдання з використанням наявної інформаційної бази, відносно нескладні фінансово-економічні алгоритми розрахунків, що забезпечує економію ресурсів та формує переваги їх використання в банківській практиці.

Висновки до розділу 3

1. Проведено аналітичне вивчення результатів функціонування системи управління кредитним ризиком АТ „ОТП Банк” в умовах фінансової кризи. На цій основі встановлено, що в умовах подолання фінансової кризи система управління кредитними ризиками банку спрямована переважно на призупинення та запобігання подальшому зростанню простроченої заборгованості за вже наданими кредитами. З цим пов'язано впровадження механізмів реструктуризації та повторної реструктуризації існуючих кредитів, зростання використання яких становить особливість системи управління кредитним ризиком в умовах кризи.

2. В роботі запропоновано та апробовано науково-методичний підхід щодо оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку як перспективний напрям удосконалення системи управління кредитним ризиком банку. Він заснований на порівняльних оцінках територіальної концентрації філіальної мережі (або кредитної активності) та кредитних ризиків банку. Розроблено структурно-логічну модель оптимізації структури кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку, в якій уза-

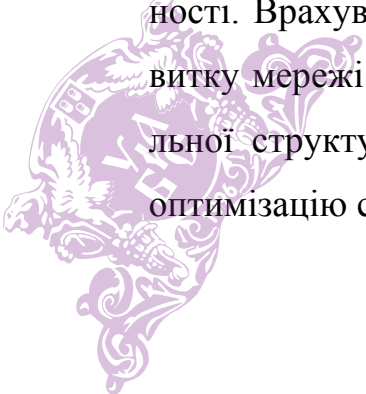
гально авторський підхід щодо складу показників, послідовності розрахунків та їх оцінювання і інтерпретації.

На відміну від існуючих розроблений науково-методичний підхід передбачає порівняння рейтингу регіональної привабливості для активізації кредитної діяльності з рейтингом територіальної концентрації філіальної мережі на основі показників відносної рейтингової позиції.

На основі використання авторських розробок щодо оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля проведено структурування кредитного портфеля АТ "OTP bank" за стратегіями розвитку кредитної діяльності.

3. Розроблені рекомендації щодо впровадження оцінювання відносний рівень прийняття територіальних кредитних ризиків банком на основі розрахунку системи індивідуальних регіональних індексів концентрації проблемної заборгованості.

4. Визначено рейтинг та проведено групування регіонів України з точки зору привабливості активізації кредитної діяльності банків в розрізі трьох цільових груп: регіони найбільш сприятливі активізації кредитної діяльності, які мають низький рівень концентрації на їх території кредитних ризиків; проблемні регіони, на території яких сконцентровано значний обсяг простроченої заборгованості і, відповідно, потенційно існує високий рівень кредитного ризику; регіони з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території. Ці результати та методика їх отримання може бути корисною банкам у якості додаткового інформаційного забезпечення прийняття рішень щодо надання кредитів та формування кредитного портфеля, оскільки вони враховують регіональну диференціацію концентрації проблемної заборгованості. Врахування цієї диференціації в процесі прийняття рішень щодо розвитку мережі представництв та філіалів банку, а також формування регіональної структури кредитного портфеля дозволить забезпечити зниження та оптимізацію сукупного кредитного ризику.

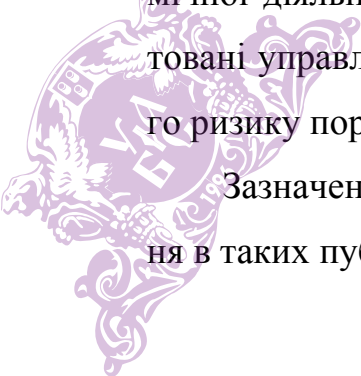
5. Для комплексної оцінки якості впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик портфеля наданих кредитів банку пропонується використовувати коефіцієнт, який характеризує рівень врахування в територіальній концентрації філіалів та представництв регіональних показників концентрації проблемної заборгованості. В роботі подано авторське бачення методики розрахунку та інтерпретації такого коефіцієнта, проведено їх апробацію за показниками діяльності АТ "OTP bank".

6. Обґрунтовано доцільність використання модифікованих методів стратегічного портфельного аналізу, а саме матричного підходу, в управлінні кредитним ризиком банку. При цьому запропоновано розглядати стратегічний портфельний аналіз як це інструмент, за допомогою якого менеджмент банку виявляє та оцінює перспективи розвитку кредитної діяльності з метою чіткого визначення галузевих пріоритетів надання кредитів, додержання яких забезпечить необхідну якість кредитного портфеля щодо сукупного кредитного ризику.

7. Розроблено матрицю конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності, в якій узагальнено дані щодо варіації проблемної заборгованості та динаміки кредитування. Виділення чотирьох зон матриці конкурентного позиціонування кредитних ризиків (консервативної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії ризикованого кредитування, агресивної стратегії ризикового кредитування) дозволило структурувати необхідні стратегії та відповідні їм заходи щодо управління кредитним ризиком портфеля.

8. За допомогою модифікованого матричного підходу побудовано матрицю конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності в Україні, використання якої дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо оптимізації галузевої структури кредитного ризику портфеля банку.

Зазначені результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в таких публікаціях автора [200, 201, 202, 212].

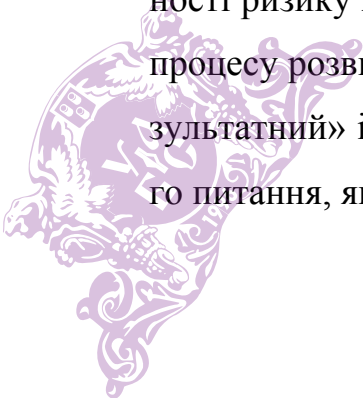

ВИСНОВКИ

Виникнення фінансової кризи в банківській системі України та світовій фінансовій системі актуалізувало проблему ефективного управління кредитним ризиком банків. Результати дисертаційного дослідження дозволяють зробити висновки теоретичного, аналітичного та практичного спрямування.

1. Актуалізація проблеми управління кредитними ризиками для банків України в сучасних умовах пов'язана, насамперед, із ослабленням банківської системи країни через посилення негативного впливу світової фінансової кризи. Проведений ретроспективний аналіз розвитку кредитної активності банків України у відповідних умовах дозволив виявити загальні фінансово-економічні тенденції та фактори зміни якості банківських активів в контексті динаміки кредитного ризику, а саме: погіршення якості кредитних портфелів банківських установ через зростання частки прострочених і сумнівних кредитів, втрату об'єктами застави частини вартості, збільшення частки пролонгованих кредитів; зниження прибутковості діяльності банків, у т. ч. через необхідність нарощення обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків та списання безнадійної заборгованості банківськими установами, що посилює ризик збиткової діяльності для кредиторів, які проводили ризикову кредитну політику; подальше обмеження ресурсної бази, а отже й уповільнення темпів кредитування через високий відсоток проблемних кредитів, досить обережне ставлення зовнішніх кредиторів до ненадійних вітчизняних позичальників.

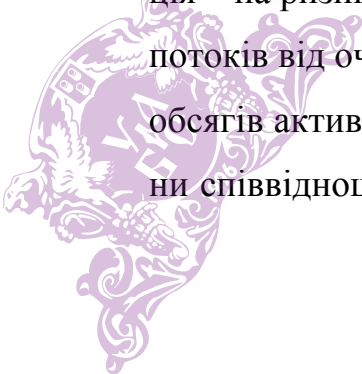
2. Узагальнення теоретичної бази дослідження економічних ризиків дозволило систематизувати науково-теоретичні погляди на трактування сутності ризику як економічної категорії, здійснити періодизацію ретроспективи процесу розвитку неокласичних трактувань поняття "ризик" та виділити «результатний» і «процесний» напрями в сучасних підходах щодо розгляду цього питання, які розвиваються в межах неокласичної економічної школи.

3. На основі порівняльного аналізу класичних та неокласичних поглядів на сутність категорії ризик встановлено механізм виникнення причинно-наслідкового зв'язку між непевністю та ризиком, в якому невизначеність і незнання обумовлюють появу об'єктивної непевності, що сприймається суб'єктами діяльності як стан відчуття небезпеки. З врахуванням цього ризиком є тільки суб'єктивно усвідомлена небезпека, відповідно непевненість або небезпека можуть бути визначені лише для певного різновиду процесу діяльності та з погляду відповідного суб'єкту і об'єктів управління.

4. На основі критичного аналізу наявних в літературних джерелах підходів щодо трактування поняття "банківський ризик" нами сформульовано його удосконалене визначення, згідно з яким це – кількісно оцінена можливість невідповідності об'ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним в результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку. У даному визначенні використано узагальнюючий підхід щодо об'єкту та прояву банківських ризиків, сформульований з врахуванням сутнісних аспектів як економічних ризиків в цілому, так і специфічних для банківської сфери. В ході дослідження встановлено, що відміну від економічних ризиків в цілому, у якості основної сутнісної ознаки банківського ризику необхідно виділяти специфічний характер механізму його виникнення – через зміну об'ємних, просторових та часових характеристик руху грошових коштів в фінансових потоках банківської системи.

На підставі гіпотези про існування кореляційної суперпозиції окремих різновидів банківських ризиків нами запропонована дворівнева їх класифікація – на ризики-фактори, які виявляються у відхиленні фактичних фінансових потоків від очікуваних з відповідною зміною фінансових результатів банку та обсягів активів і пасивів, та ризики-результати, які виникають в наслідок зміни співвідношення вартості активів та пасивів банку. В ході дослідження об-

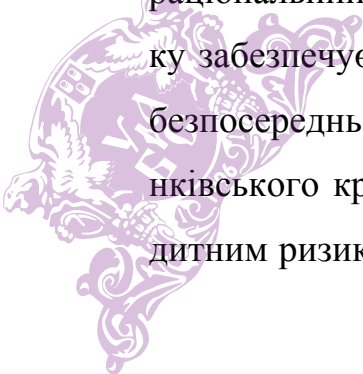

грунтовано особливе значення кредитного ризику у складі ризик-факторів в ризиковому полі банків.

5. Нами проведено узагальнення специфічних елементів сутності "кредитного ризику" як різновиду банківських ризиків, а саме об'єкту, причин виникнення, характеру дії, результату та функцій. При цьому в ході досліджень доведено, що об'єктом кредитного ризику є весь процес кредитування, причинами виникнення – порушення будь-яких умов кредитної умови щодо порядку визначення суми боргу та здійснення платежів, характер дії – зміна об'ємних, просторових та часових характеристик грошових потоків банку, в результаті якої відбувається виникнення фінансових втрат, зниження ліквідності та зменшення фінансової стійкості банку. В роботі нами обґрунтовується, що єдиною функцією кредитного ризику є регулятивна, яка в цілому спрямована на подолання негативних наслідків дії такого ризику і, відповідно, має виключно конструктивну форму прояву. Ефективна реалізація цієї функції досягається за рахунок поступового використання її підфункцій – конструктивної, захисної, аналітичної.

Відповідно, кредитний ризик, на нашу думку, – це кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням об'ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними позичальниками, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, яка призводить до зміни якості фінансового стану та динаміки розвитку банку.

6. Економічна мотивація банку в процесі управління кредитним ризиком знаходиться в рамках максимізації прибутку при мінімально можливому ризику, що відбиває подвійну природу економічного ризику в цілому. Саме раціональний управлінський вплив на фактори формування кредитного ризику забезпечує можливість його оптимізації, відповідно рівень такого ризику безпосередньо пов'язаний із ефективністю системи управління процесом банківського кредитування. В цілях підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку, на нашу думку, найбільш доцільно будувати систему

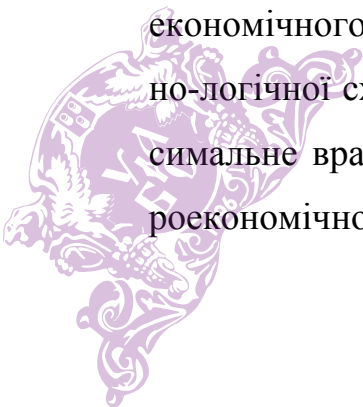

управління ним на основі ідентифікації різновидів кредитного ризику за етапами процесу кредитування з наступною диференціацією їх за характером впливу на прямі (пов'язані з втратою тіла кредиту та відсотків) та непрямі.

7. В роботі обґрунтовано, що управління кредитним ризиком банку має ґрунтуватися на адаптивному підході, який передбачає формування гнучкої системи дієвих інституціональних та методичних компонентів, інтеграційна взаємодія яких дозволить отримувати управлінську інформацію належної якості, необхідну для прийняття адекватних рішень, пов'язаних з ризиком, адаптованих до поточної стадії економічного циклу.

8. Розроблено концепцію удосконалення механізму управління кредитним ризиком банків з метою обґрунтування найбільш ефективних методів, інструментів та важелів здійснення функцій аналізу, планування, регулювання та контролю в процесі управління кредитними ризиками банку, які сприяють отриманню оптимального рівня доходності від кредитної діяльності банку при мінімальному ризикі неповернення основної суми боргу та відсотків за кредитами.. Визначено систему загальних та специфічних принципів удосконалення та функціонування такого механізму, основними з яких є: наукова обґрунтованість, комплексний підхід, системність, непереривність, забезпечення надійності та стійкості банку, оптимізація співвідношення доходності та ризиковості кредитних операцій банку, максимальне врахування дії всієї системи чинників на формування кредитного ризику (як мікроекономічної, так макроекономічної природи). Розроблено рекомендації щодо розвитку організаційно-інституційної та економічної підсистем механізму управління кредитним ризиком банків в Україні.

9. На основі узагальнення існуючих в науковій літературі фінансово-економічного профілю підходів запропоновано авторське бачення структурно-логічної схеми управління кредитним ризиком банку, спрямоване на максимальне врахування всієї системи факторів (як мікроекономічної, так макроекономічної природи), системна дія яких спричиняє виникнення і дифузій-

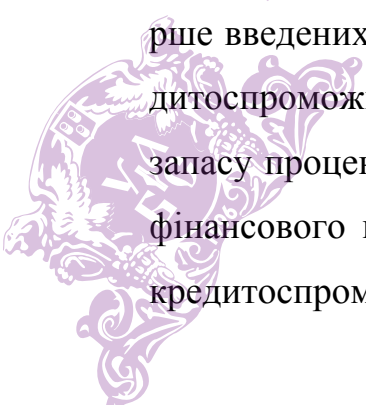

но-мультиплікативне розповсюдження кредитних ризиків в банківській діяльності.

10. Систематизовано класифікацію чинників кредитного ризику позичальника, в якій, на відміну від існуючих, рекомендовано диференціювати чинників виникнення такого ризику на мікро- та макрорівнях в розрізі факторів загальної дії та факторів, специфічних для певного позичальника. Такий підхід дозволяє більш ефективно здійснювати заходи щодо мінімізації кредитного ризику, оскільки передбачає підвищення оперативності прийняття управлінських рішень за рахунок формування двох рівневої системи інструментарію та методів зниження кредитного ризику – загальної по всім складовим кредитного портфеля (для усунення негативного впливу факторів загальної дії) та спеціальної (для певного позичальника).

11. Подано авторську методику оцінки кредитного ризику позичальника, засновану на оцінці впливу дефолту позичальника та ймовірності його настання на доходність кредитної операції. При цьому з метою підвищення якості оцінки індивідуального ризику позичальників запропоновано виділяти два види дефолту позичальника: дефолт за основною сумою боргу та дефолт за відсотками, які, залежно від конкретної ситуації можуть виникати як окремо, так і одночасно, що характеризується певною ймовірністю настання. Встановлено, що ймовірність настання дефолту позичальник за відсотками залежить від співвідношення між валовою рентабельністю його активів і середньозваженої ставки відсотка за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового кредиту.

12. Запропоновано авторський науково-методичний підхід щодо оцінки ймовірності дефолту позичальника за відсотками, заснований на оцінках вперше введених в науковий вжиток показників, таких як запас процентної кредитоспроможності та рівень запасу процентної кредитоспроможності. Рівень запасу процентної кредитоспроможності – це співвідношення диференціалу фінансового важелю та валової рентабельності активів, а запас процентної кредитоспроможності – різниця між фактичною валовою рентабельністю ак-

тивів позичальника та середньозваженою ставкою відсотку за позиковим капіталом цього позичальника після його можливого поповнення за рахунок нового кредиту.

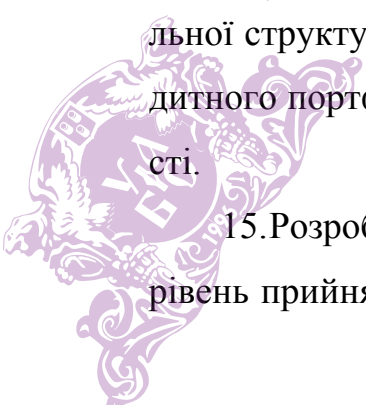
13. В роботі наведено пропозиції щодо удосконалення типового механізму формування кредитного портфеля банку на основі використання авторського науково-методичного підходу щодо оцінки індивідуального кредитного ризику позичальників з виділенням двох видів дефолту (за основною сумою боргу та за відсотками), ранжування кредитних заявок в порядку зниження індивідуальних коефіцієнтів співвідношення ринкової доходності і обсягів потреби позичальника в кредиті та удосконаленої автором моделі оптимізації кредитного портфеля.

14. В роботі запропоновано та апробовано науково-методичний підхід щодо оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку як перспективний напрям удосконалення системи управління кредитним ризиком банку. Він заснований на порівняльних оцінках територіальної концентрації філіальної мережі (або кредитної активності) та кредитних ризиків банку. Розроблено структурно-логічну модель оптимізації структури кредитного ризику портфеля наданих кредитів банку, в якій узагальнено авторський підхід щодо складу показників, послідовності розрахунків та їх оцінювання і інтерпретації.

На відміну від існуючих розроблених науково-методичний підхід передбачає порівняння рейтингу регіональної привабливості для активізації кредитної діяльності з рейтингом територіальної концентрації філіальної мережі на основі показників відносної рейтингової позиції.

На основі використання авторських розробок щодо оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля проведено структурування кредитного портфеля АТ "OTP bank" за стратегіями розвитку кредитної діяльності.

15. Розроблені рекомендації щодо впровадження оцінювання відносний рівень прийняття територіальних кредитних ризиків банком на основі розра-

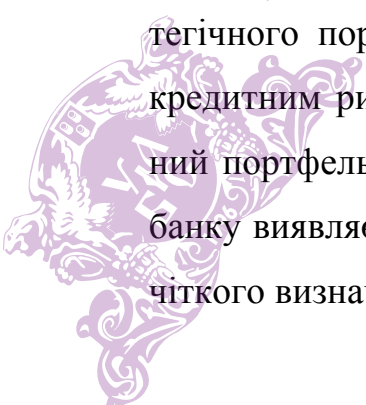

хунку системи індивідуальних регіональних індексів концентрації проблемної заборгованості.

16. Визначено рейтинг та проведено групування регіонів України з точки зору привабливості активізації кредитної діяльності банків в розрізі трьох цільових груп: регіони найбільш сприятливі активізації кредитної діяльності, які мають низький рівень концентрації на їх території кредитних ризиків; проблемні регіони, на території яких сконцентровано значний обсяг простроченої заборгованості і, відповідно, потенційно існує високий рівень кредитного ризику; регіони з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території. Ці результати та методика їх отримання може бути корисною банкам у якості додаткового інформаційного забезпечення прийняття рішень щодо надання кредитів та формування кредитного портфеля, оскільки вони враховують регіональну диференціацію концентрації проблемної заборгованості. Врахування цієї диференціації в процесі прийняття рішень щодо розвитку мережі представництв та філіалів банку, а також формування регіональної структури кредитного портфеля дозволить забезпечити зниження та оптимізацію сукупного кредитного ризику.

17. Для комплексної оцінки якості впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик портфеля наданих кредитів банку пропонується використовувати коефіцієнт, який характеризує рівень врахування в територіальній концентрації філіалів та представництв регіональних показників концентрації проблемної заборгованості. В роботі подано авторське бачення методики розрахунку та інтерпретації такого коефіцієнта, проведено їх апробацію за показниками діяльності АТ "OTP bank".

18. Обґрунтовано доцільність використання модифікованих методів стратегічного портфельного аналізу, а саме матричного підходу, в управлінні кредитним ризиком банку. При цьому запропоновано розглядати стратегічний портфельний аналіз як це інструмент, за допомогою якого менеджмент банку виявляє та оцінює перспективи розвитку кредитної діяльності з метою чіткого визначення галузевих пріоритетів надання кредитів, додержання яких

забезпечить необхідну якість кредитного портфеля щодо сукупного кредитного ризику.

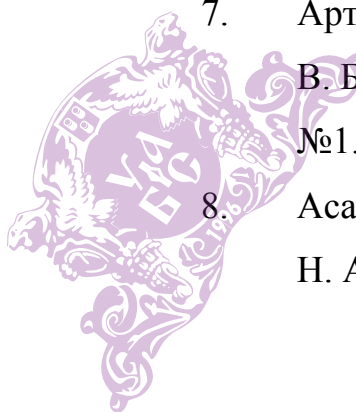
19. Розроблено матрицю конкурентного позиціювання кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності, в якій узагальнено дані щодо варіації проблемної заборгованості та динаміки кредитування. Виділення чотирьох зон матриці конкурентного позиціювання кредитних ризиків (консервативної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії ризикованого кредитування, агресивної стратегії ризикового кредитування) дозволило структурувати необхідні стратегії та відповідні їм заходи щодо управління кредитним ризиком портфеля.

20. За допомогою модифікованого матричного підходу побудовано матрицю конкурентного позиціювання кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності в Україні, використання якої дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо оптимізації галузевої структури кредитного ризику портфеля банку.

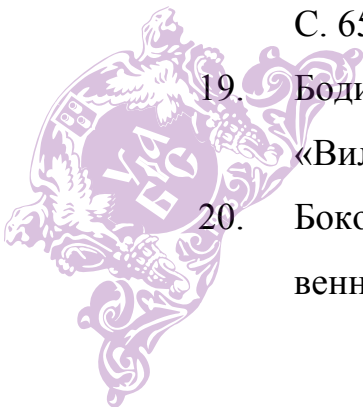

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2009 Annual Global Corporate Default Study And Rating Transitions [Електронний ресурс] / Default Studies Standard & Poor's. – Режим доступу : // http://www.standardandpoors.com/servlet/BlobServer?blobheadname3=MDT-Type&blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobheadvalue2=inline%3B+file-name%3D2009_Corp_Default_Study.pdf&blobheadname2=Content=application%2Fpdf&blobkey=id&blobheadname1=1243673827535&blobheadvalue3=UTF-8. – 10.06.2010 р. – Назва з екрану.
2. Адамова Н. Принятие проектных решений через управление рисками [Електронний ресурс] / Адамова Н. ; Управление проектами в России. – Режим доступа : <http://www.projectmanagement.ru/mup.asp?mupid=38> – 15.11.2009 р. – Назва з екрану.
3. Адамчук Н. Управление риском на предприятии и страхование / Н. Адамчук // Управление риском. – 2001. – № 1. – С. 32–39.
4. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин / Г. М. Азаренкова – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 328 с.
5. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – М.: Дело, 1989. – 187 с.
6. Арсанукаева А. С. Кредитный мониторинг как система управления кредитным риском / А. С. Арсанукаева // Финансовый менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 85-91.
7. Артеменко В. Б. Комплексная оценка инновационного риска / В. Б. Артеменко, Ю. В. Журавлев // Управление риском. – 2003. – №1. – С. 5–9.
8. Асамбаев Н. Оценка, анализ, измерение и управление рисками / Н. Асамбаев // Управление риском. – 2002. – №1. – С. 9–18.

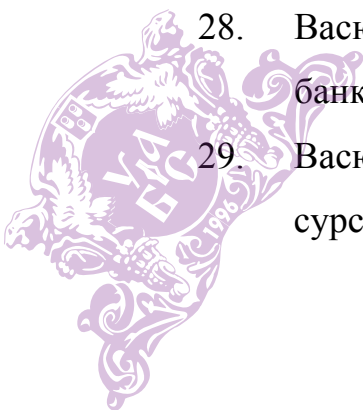

9. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов – М. : Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
10. Балашова Н. Е. Построение системы риск-менеджмента в финансовой компании / Н. Е. Балашова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 4. – С. 104–111.
11. Балика С. Моделирование и прогнозирование хозяйственного риска / С. Балика // Бизнес-информ. – 1997. – № 22. – С. 53–59.
12. Бачкай Т. Хозяйственный риск и методы его измерения / Т. Бачкай, Д. Мессена – М. : Экономика, 1979. – 256 с.
13. Беликова, А. Методика оценки кредитного риска: зарубежный опыт и российская практика / А. Беликова // Рынок ценных бумаг. – 2006. – № 5. – С. 42-48.
14. Беляков, А. В. Кредитный риск: оценка, анализ, управление [Текст] / А. В. Беляков, Е. В. Ломакина // Финансы и кредит. – 2000. – № 9. – С. 20-28.
15. Благодир Я. Я. Управління кредитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Я. Я. Благодир – Львів: ЛНУ, 2006 – 24 с.
16. Бланк И. А. Управление денежными потоками / И. А. Бланк – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 736 с.
17. Блудова Т. До питання управління відсотковим ризиком / Т. Блудова, П. Гармидаров // Вісник НБУ. – 2004. – № 10. – С. 34–35.
18. Бобиль В. Становлення сучасної системи ризик-менеджменту в кредитних установах / В. Бобиль // Банківська справа. – 2007. – № 3. – С. 65–76.
19. Боди Э. Финансы / Э. Боди, К. Р. Мертон – М. : Издательский дом «Вильяме», 2003. – 592 с.
20. Боков В. В. Предпринимательские риски и хеджирование в отечественной и зарубежной экономике / В. В. Боков, П. В. Забелин, В. Г.

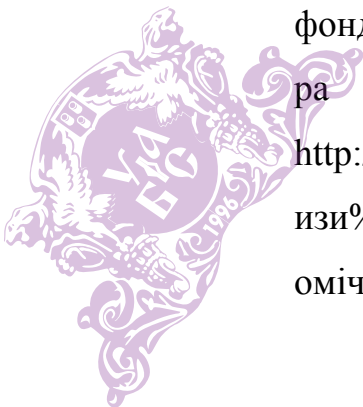

Федутов ; Академия русских предпринимателей. – М. : ПРИОР, 1999 – 128 с.

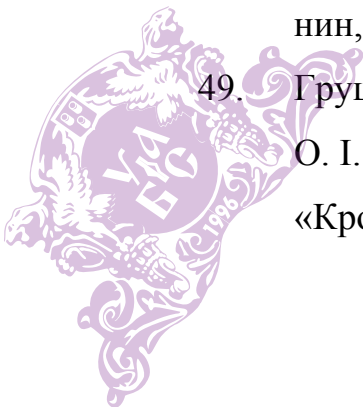
21. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Бондаренко. – К. : КНЕУ, 2007. – 23 с.
22. Буздалин А. В. Кредитный риск как мера субъективной уверенности [Электронный ресурс] / А. В. Буздалин. – Режим доступа: http://www.buzdalin.ru/text/Credit_Risk.pdf – 15.11.2009 р. – Назва з екрану.
23. Бузько С. Совершенствование управления экономическим риском на предприятии / С. Бузько // Бизнес Информ. – 1998. – № 6. – С. 83–85.
24. Буряк В. Економічні межі кредиту в забезпеченні ефективності кредитної діяльності банку / В. Буряк, В. Волохов // Банківська справа. – 2002. – № 6 (48). – С. 50–56.
25. Бычко, Ю. П. Построение эффективной системы управления кредитными рисками / Ю. П. Бычко // Финансы и кредит. – 2007. – № 26. – С. 31-38.
26. Васюренко О. В. Банківський менеджмент / О. В. Васюренко. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
27. Васюренко О. В. Збалансованість структури зобов'язань банку як фактор забезпечення ефективності кредитних операцій / О. В. Васюренко, О. М.Христофорова // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 3 – 10.
28. Васюренко О. В. Менеджмент кредитних операцій у комерційних банках / О. В. Васюренко. – Харків : РВП «Оригінал», 1998. – 72 с.
29. Васюренко О. В. Современные методы управления банковскими ресурсами / О. В. Васюренко. – Харьков : «Гриф», 1997. – 392 с.

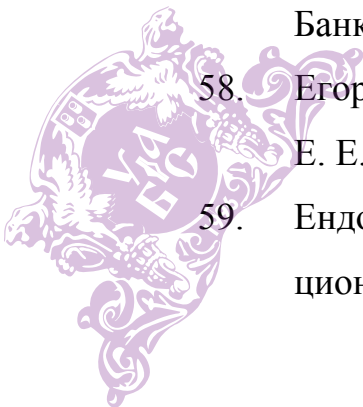
30. Васюренко О. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком / О. Васюренко, В. Подчесова // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 28–34.
31. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку / В. В. Вітлінський – К. : Знання, 2000. – 251 с.
32. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В. В. Вітлінський // Фінанси України. – 2003. – № 3. – С. 3-9.
33. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
34. Вітлінський В. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. – 1997. – № 5. – С. 63–66.
35. Вітлінський В. Поглиблений кількісний аналіз кредитоспроможності позичальника як засіб зниження кредитного ризику / В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний, О. Пернарівський // Банківська справа. – 1998. – № 6. – С. 45–49.
36. Волик Н. Г. Удосконалення управління кредитним ризиком банку / Н. Г. Волик // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство. – 2005. – № 4. – С. 41–43.
37. Волошин И. В. Оценка банковских рисков: новые подходы [Текст] / И. В. Волошин. – К. : Ника-Центр : Эльга, 2004. – 216 с.
38. Вплив світової кризи ліквідності на Україну та шлях до економічного відновлення : позиційний документ Міжнародного фонду Блейзера [Електронний ресурс] / Міжнародний фонд Блейзера – Режим доступу: <http://www.sigableyzer.com/File/economic/Вплив%20світової%20кризи%20ліквідності%20на%20Україну%20та%20шлях%20до%20економічного%20відновлення.pdf> – 15.11.2009 р. – Назва з екрану.

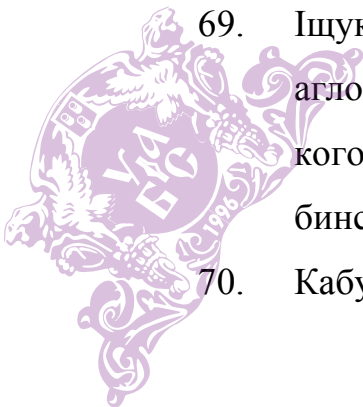
39. Габровски Радослав. Корпоративен риск мениджмент / Габровски Радослав, Илиев Боян. – Свищов : Академично издателство “Ценов”, 2000. – 279 с.
40. Галапун, Н. Д. Кредитний ризик: вдосконалення методів мінімізації в Україні / Н. Д. Галапун // Банківська система України: теорія і практика становлення: В 2 т. – Т.2. – С. 568-574.
41. Гаряга, Л. О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки / Л. О. Гаряга // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Т. 17. – С. 318-329.
42. Глущенко В. В. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины / В. В. Глущенко, В. А. Фурсова. – Харьков : ХНУ, 2007. – 275 с.
43. Глущенко В. В. Фінансові ризики комерційного банку / В. В. Глущенко, А. І. Граділь. – Харків : ХНУ, 2007. – 202 с.
44. Граділь А. І. Фінансові ризики у банківській діяльності : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / А. І. Граділь. – Харків: ХНУ, 2006. – 20 с.
45. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров – М. : Дело и сервис, 1999. – 112 с.
46. Грачева М. В. Анализ проектных рисков / М. В. Грачева – М. : Финстатинформ, 1999.
47. Григорьева И. Л. Оценка экономического риска / И. Л. Григорьева, Л. А. Филлипов // Управление риском. – 2001. – № 3. – С. 6–9.
48. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин – СПб. : Питер, 2002. – 144 с.
49. Грушко В. І. Управління фінансовими ризиками / В. І. Грушко, О. І. Пилипченко, Р. В. Пікус. – Київ : Інститут економіки та права «Крок», 2000. – 168 с.

50. Грюнинг Хенни ван. Управление кредитными рисками [Текст] / Х. ван Грюнинг, С. Брайович-Братанович // Банковский менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 34-44.
51. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и техника оценки любых активов / А. Дамодаран. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 1342 с.
52. Даниленко А. І. Грошово-кредитний ринок України: кризові уроки та короткострокові перспективи / А. І. Даниленко, Н. М. Шелудько // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 1. – С. 9-20.
53. Десятнюк О. Дефініція ризику податкової системи / О. Десятнюк // Світ фінансів. – 2007. – №. 4 (13). – С. 24 – 34.
54. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці [Текст] / О. Дзюблюк // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 1. – С. 108-125.
55. Додаткові статистичні дані до Статистичного бюлетеня (електронне видання) [Електронний ресурс] / Національний банк України – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul_dod.htm – 20.12.2009 р. – Назва з екрану.
56. Дугін І. М. Концептуальні основи управління портфельними кредитними ризиками банків під час роботи з роздрібними позичальниками / І. М. Дугін // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Т. 16. – С. 135-143.
57. Евсюков В. В. Комплексный подход к формированию кредитного портфеля банка / В. В. Евсюков, А. А. Кочетыгов, Д. Н. Трутнев // Банковское дело. – 2005. – № 7. – С. 62-66.
58. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе / Е. Е. Егорова // Управление риском. – № 2. – 2002. – С. 9–12.
59. Ендовицкий Д. Систематизация методов анализа и оценка инвестиционного риска / Д. Ендовицкий, С. Коменденко // Инвестиции в

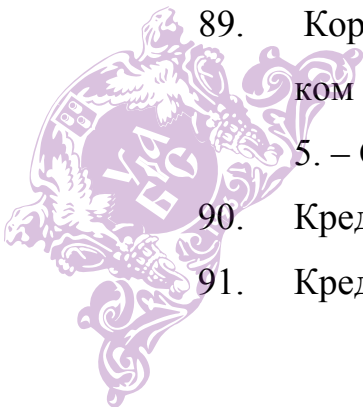
- России. – 2001. – № 3. – С. 39–46.
60. Ермасова, Н. Б. Управление кредитными рисками в банковской сфере / Н. Б. Ермасова // Финансы и кредит. – 2004. – № 4. – С. 16-20.
61. Євтух О. Типові ризики іпотечного капіталу та управління ними / О. Євтух // Вісник НБУ. – 2001. – № 11 – С. 42–45.
62. Єпіфанов, А. О. Операції комерційних банків / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : “Університетська книга”, 2007. – 523 с.
63. Жоваников В. Н. Риск-менеджмент в коммерческом банке в условиях переходной экономики / В. Н. Жоваников // Деньги и кредит. – 2002. – № 5. – С. 60–65.
64. Зинкевич В. А. Инструментарий для управления кредитными рисками с учетом макроэкономических факторов / В. А. Зинкевич // Банковское кредитование. – 2009. – № 4. – С. 58 – 68.
65. Ибраимова А. Управление кредитным риском коммерческого банка в современных условиях / А. Ибраимова // Проблемы материальной культуры. – С. 43 – 46. – Серия «Экономические науки».
66. Ивасенко А. Г. Банковские риски / А. Г. Ивасенко– М. : «Вузовская книга», 1998. – 104 с.
67. Ильчсов С. М. Качество кредитного портфеля и кредитные риски / С. М. Ильчсов, А. А. Гаджиев, Г. И. Магомедов // Банковское дело. – 2008. – № 3. – С. 80-86.
68. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – 2-ге вид., доп. перероб. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
69. Іщук С. І. Методи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій / С. І. Іщук, О. В. Гладкий // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – 2008. – № 17. – Серія : Географія. – С. 23-36.
70. Кабушкин, С. Н. Управление банковским кредитным риском /

- С. Н. Кабушкин. – М. : Новое издание, 2004. – 336 с.
71. Кадыров, А. Н. Методика определения категории риска заемщика для управления уровнем риска кредитного портфеля банка / А. Н. Кадыров // Финансы и кредит. – 2002. – № 7. – С. 46-52.
72. Камінський А. Б. Економіко-математичне моделювання фінансових ризиків: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д.е.н. : спец 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / А. Б. Камінський. – К. : КНУ, 2007. – 25 с.
73. Кандеева А. Угроза финансовой стабильности? / А. Кандеева // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 10. – С. 51-56.
74. Кейнс Дж. М.. Избранные произведения : пер. с англ. / [Кейнс Дж. М.] ; предисл., коммент., сост. А. Г. Худокормов. – М. : Экономика, 1993. – 543 с.
75. Кинев Ю.Ю. Оценка рисков финансово-хозяйственной деятельности предприятий на этапе принятия решения / Ю. Ю. Кинев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 5. – С. 73–83.
76. Кігель В. Про визначення оптимального кредитного портфеля банку в умовах ризику неповернення коштів позичальникам / В. Кігель // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 1. – С. 15-17.
77. Клапків М. С. Питання етимології економічного ризику / М. С. Клапків // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 14–20.
78. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків : монографія / М. С. Клапків. – Тернопіль : Економічна думка, Карт-бланш. – 2002. – 570 с.
79. Клейнер Г. Риски промышленных предприятий (как их уменьшить и компенсировать) / Г. Клейнер // Российский экономический журнал. – 1994. – №5–6. – С. 85–92.
80. Ковалев П. П. Концептуальные вопросы управления кредитными рисками / П. П. Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2005. – № 4. – С. 12 – 21.

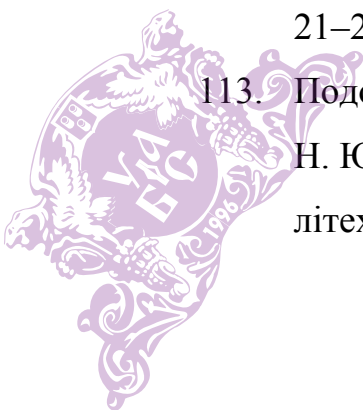
81. Ковалев П. П. Управление рисками кредитного портфеля при разграничении кредитных полномочий и установлении лимитов концентрации / П. П. Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2006. – № 2. – С. 50 – 60.
82. Ковалев, А. П. Безопасность кредитного портфеля: вопросы лимитирования / А. П. Ковалев // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 12. – С. 69-84.
83. Коваль Світлана. Базель II : аналіз основних положень та можливостей їх впровадження в Україні / С. Коваль // Світ Фінансів. – 2008. – № 4. – С. 104–111.
84. Ковальов О. Стратегічне управління кредитними ризиками / О. Ковальов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5. – С. 21–30.
85. Ковальов, О. П. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63-70.
86. Ковальов, П. П. Ліміт активних операцій на одного позичальника як інструмент управління кредитним ризиком / П. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 3. – С. 127-130.
87. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 734 с.
88. Копбаева, Г. Ш. Управление кредитными рисками / Г. Ш. Копбаева // Деньги и кредит. – 2002. – № 1. – С. 48-51.
89. Корнилов, Ю. А. Некоторые вопросы управления кредитным риском / Ю. А. Корнилов, А. Н. Боткин // Деньги и кредит. – 2007. – № 5. – С. 33-38
90. Кредитный риск // Банковский аудитор. – 2008. – N 8. – С. 5-9.
91. Кредитный риск // Банковский аудитор. – 2008. – № 5. – С. 8-14.

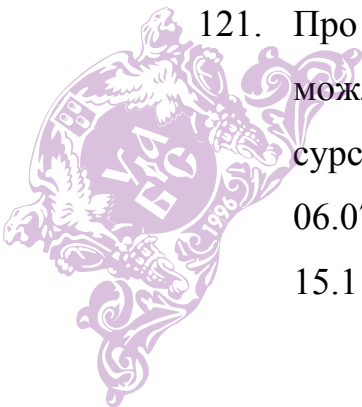
92. Кредитный риск // Банковский аудитор. – 2008. – № 6. – С. 5-8.
93. Кривов В. Проблема рисков при принятии управленческих решений / В. Кривов // Управление риском. – 2000. – № 4. – С. 15–17.
94. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 86 с.
95. Кудрявцев П. М. Управління кредитними ризиками комерційних банків / П. М. Кудрявцев // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 2. – С. 321–325.
96. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : Инфра-М, 1998. – 224 с.
97. Лобанов А. Риск-менеджмент / А. Лобанов, С. Филин, А. Чугунов // Ресурсы. Информация. Снабжение. Конкуренция. – № 5–6. – 1999. – С. 45–56.
98. Лобода Д. Л. Анализ зарубежных методик расчета портфельных кредитных рисков / Д. Л. Лобода // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України. – Т. 9. – С. 240-242.
99. Лобода Д. Л. Новые методы оценки рисков кредитного портфеля / Д. Л. Лобода // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2. – С. 48-54.
100. Лобода, Д. Л. Сек`юритизація як спосіб зниження ризиків кредитного портфеля банку / Д. Л. Лобода // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України. – Вип. 21. – С. 320-328.
101. Масленчиков Ю.С. Системное и ситуационное управление банковской деятельностью / Ю.С.Масленчиков, Ю. Н. Тронин // Бизнес и банки. – 1998. – № 3. – С. 2–5.
102. Милль Дж. С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии / Дж. С. Милль – М. : ЭКСМО.– 2007. – 1040 с.

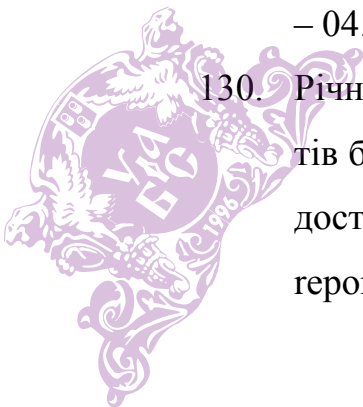
103. Михайлюк, О. Н. Мониторинг эффективности кредитования юридических лиц / О. Н. Михайлюк // Финансы и кредит. – 2007. – № 32. – С. 30-39.
104. Мищенко, А. В. Методология управления кредитным риском и оптимальное формирование кредитного портфеля / А. В. Мищенко, А. С. Чижова // Финансовый менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 91-105.
105. Мілай, А. О. Кредитний ризик та його хеджування за допомогою деривативів / А. О. Мілай // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 2. – С. 95-100.
106. Набок Р. Концептуальна схема рейтингування банків України / Р. Набок, О. Набок // Вісник НБУ. – 2006. – № 8. – С. 20–25.
107. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Х. Найт. – М. : Дело. – 2003. – 360 с.
108. Осадець С. С. Страхування / С. С. Осадець. – 2-ге вид. – К : КНЕУ, 2002. – 599 с.
109. Павлюк С. Кредитні ризики та управління ними / С. Павлюк // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 105–111.
110. Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2006. – № 10. – С. 26–29.
111. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48.
112. Погайдак О. Управління банківськими ризиками та адміністративним контролем у системі банківсько-кредитних відносин як фактор впливу на успішність конкурентної боротьби (економічні основи взаємозв'язку) / О. Погайдак // Конкуренція. – 2003. – № 3(6). – С. 21–23.
113. Подольчак Н. Ю. Класифікація ризиків та методи їх зниження / Н. Ю. Подольчак // Вісник Національного університету «Львів. політехніка». – 2002. – № 457. – С. 23–32.

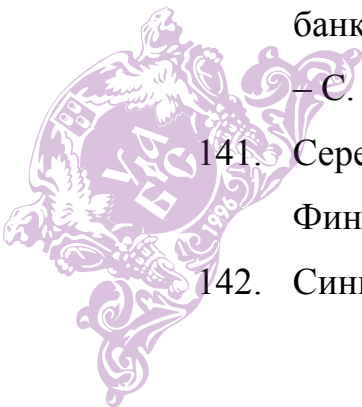
114. Подчесова В. Ю. Кредитний ризик як різновид банківського ризику та його основні класифікаційні ознаки / В. Ю. Подчесова // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 2. – С. 70-76.
115. Подчесова В. Ю. Управління кредитними ризиками та шляхи їх мінімізації / В. Ю. Подчесова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – Вип. 205. – Т. 4. – С. 967–972.
116. Потійко Ю. Теорія та практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 58–60.
117. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти / С. Прасолова // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 36–39.
118. Примостка Л. О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління / Л. О. Примостка // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 118–125.
119. Притоманова О. М. Моделювання кредитного ризику комерційного банку на основі нейронечітких технологій: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н.: спец 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / О. М. Притаманова. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – 20 с.
120. Про банки і банківську діяльність : закон України [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14&p=1258284687440561> – 15.11.2009 р. – Назва з екрану.
121. Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] / Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. – 15.11.2009 р. – Назва з екрану.

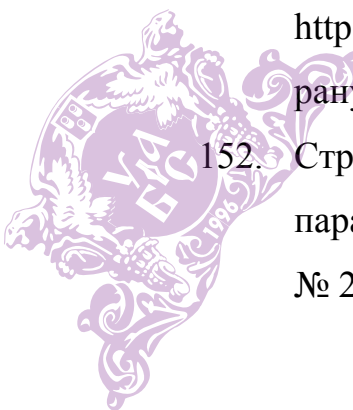
122. Пустовалова Т. А. Теория и практика управления кредитным риском коммерческого банка / Т. А. Пустовалова // Вестник СПбГУ. – Сер. 5. – 1998. – вып. 4 (№ 26). – С. 127 – 131.
123. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків / Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 2005. – № 8. – С. 9–14.
124. Риск-анализ инвестиционного проекта : учебник для вузов / Под ред. М. В. Грачевой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 351 с.
125. Риск-менеджмент инноваций : монография : наукове видання. / С. Н. Козьменко, А. А. Епифанов, Т. А. Васильева и др. – Сумы : Деловые перспективы, 2005. – 260 с.
126. Річний звіт [Електронний ресурс] / Національний банк України – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm – 15.07.2010 р. – Назва з екрану.
127. Річний звіт АТ "ОТП Банк" за 2007 рік згідно Українських стандартів бухгалтерської звітності [Електронний ресурс] / отрбанк – Режим доступу:
http://www.otpbank.com.ua/uab/pdf/annual/annual_report_2007.zip – 04.07.2010 р. – Назва з екрану.
128. Річний звіт АТ "ОТП Банк" за 2008 рік згідно локальних стандартів бухгалтерської звітності [Електронний ресурс] / отрбанк – Режим доступу: <http://www.otpbank.com.ua/uab/pdf/annual/2008.zip> – 04.07.2010 р. – Назва з екрану.
129. Річний звіт АТ "ОТП Банк" за 2009 рік [Електронний ресурс] / отрбанк – Режим доступу:
http://www.otpbank.com.ua/uab/pdf/annual/annual_report_2009_ukr.pdf – 04.07.2010 р. – Назва з екрану.
130. Річний звіт за 2008 рік АТ "ОТП Банк" згідно міжнародних стандартів бухгалтерської звітності [Електронний ресурс] / отрбанк – Режим доступу: http://www.otpbank.com.ua/uab/pdf/annual/annual-report2008_ukr.pdf – 04.07.2010 р. – Назва з екрану.

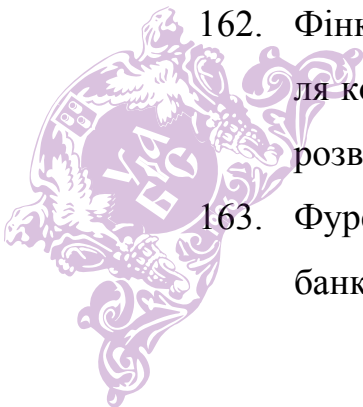
131. Річний фінансовий звіт (консолідований) за 2009 рік [Електронний ресурс] / otpbank – Режим доступу: <http://www.otpbank.com.ua/uab/pdf/annual/consolidated-annual-report-2009.pdf> – 04.07.2010 р. – Назва з екрану.
132. Річний фінансовий звіт за 2009 рік АТ "ОТП Банк" [Електронний ресурс] / otpbank – Режим доступу: <http://www.otpbank.com.ua/uab/pdf/annual/annual-report-2009.pdf> – 04.07.2010 р. – Назва з екрану.
133. Романов В. Понятие рисков и их классификация / В. Романов // Финансовый бизнес. – № 1. – 2001. – С. 40–43.
134. Романов В. С. Классификация рисков: принципы и критерии [Електронний ресурс] / В. С. Романов. – Режим доступу: <http://www.alllinks.ru/articles/business/66/>. – 12.11.09 р. – Назва з екрану.
135. Романченко О. В. До питання теорії економічного ризику / О. В. Романченко // Фінанси України. – 1997. – № 7. – С. 113–117.
136. Сало, І. В. Фінансовий менеджмент банку / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : “Університетська книга”, 2007. – 314 с.
137. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Б. Селигмен. – М. : 1968. – 600 с.
138. Сердюкова И. Д. Методы анализа финансовых рисков / И. Д. Сердюкова // Бухгалтерский учет. – 1996. – № 6. – С. 54–57.
139. Сердюкова И. Д. Управление финансовыми рисками / И. Д. Сердюкова // Финансы. – 1995. – № 12. – С. 6–9.
140. Серебрякова Е. А. Управление кредитными рисками коммерческого банка / Е. А. Серебрякова // Вестник СевКавГТУ. – 2003. – № 3 (11). – С. 110–114. – Серия «Экономика».
141. Серегин Е. В. Предпринимательские риски / Е. В. Серегин. – М. : Финансовая академия, 1994. – 364 с.
142. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках /

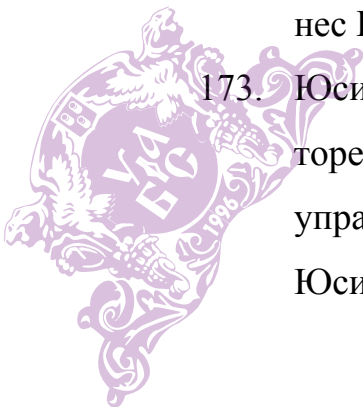
- Дж. Ф. Синки. – М. : «Catallaxy». – 1994. – 618 с.
143. Система кількісної оцінки ризиків [Електронний ресурс] / Методичні вказівки з інспектування банків, схвалені Постановою Правління НБУ від 15.03.2004 №104. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. – 12.11.09 р. – Назва з екрану.
144. Сідак О. Кредитний ризик та формування банківських резервів в умовах фінансової кризи / О. Сідак // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 5. – С. 6-8.
145. Слобода, Л. Я. Роль та функції кредитних ризиків у банківській діяльності / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 128-137.
146. Словарь финансовых терминов. — М.: Нимфа М, 1998. – С. 67.
147. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України / Упорядники: О. В. Рогачова, К. С. Винокуров, Ю. І. Крусь, О. А. Меню, С. А. Меню. – К. : Оріони, 1999. – 502 с.
148. Смирнова Е. Производственный риск: сущность и управление / Е. Смирнова // Управление риском. – 2001. – № 2. – С. 20–23.
149. Смит А. Исследование о природе и причинах богатств народов / А. Смит. – Книга первая. – Москва : Издание “Ось – 89”, 1997. – 256 с.
150. Соколинская, Н. Э. Кредитные риски в российском банковском секторе: факторы и менеджмент / Н. Э. Соколинская // Банковские услуги. – 2006. – № 5. – С. 2-29.
151. Статистичний бюлетень (електронне видання) [Електронний ресурс] / Національний банк України – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm> – 15.07.2010 р. – Назва з екрану.
152. Стрельцов А. Оценка риска при обновлении производственного аппарата / А. Стрельцов, О. Цамутали // Управление риском. – 2000. – № 2. – С. 12-14.

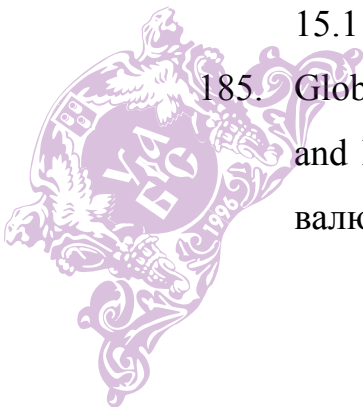
153. Струченкова Т. Современные подходы к регулированию банковских рыночных рисков / Т. Струченкова // Банковское дело. – 2004. – № 6. – С. 21–26.
154. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства : монографія / За заг. ред. Ю.Б. Іванова, О.М.Тищенко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 384 с.
155. Тищенко А. Н. Стратегия управления развитием предприятия / А. Н. Тищенко, О.С. Головкин – Х.: ЭДЭНА, 2003. – 198 с.
156. Тронин Ю. Н. Можно ли управлять рисками? / Ю. Н. Тронин // Банковские технологии. – 2000. – № 3. – С. 60–63.
157. Уваров К. В. Управління валютним ризиком у банках України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Уваров. – К. : КНЕУ, 2007. – 19 с.
158. Фастовець М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні / М. Фастовець // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 38–45.
159. Филин С. Неопределенность и риск. Место инновационного риска в классификации рисков / С. Филин // Управление риском. – 2000. – № 4. – С. 25–30.
160. Философский энциклопедический словарь / Под ред. Илычева Л. Ф. – М. : “Советская энциклопедия”, 1983. – С. 151.
161. Фінкельштейн О. Б. Фінансові ризики у системі банківських ризиків : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. Б. Фінкельштейн. – К. : КНЕУ, 2001. – 24 с.
162. Фінкельштейн, О. Кредитний ризик у контексті кредитного портфеля комерційного банку / О. Фінкельштейн // Стратегія економічного розвитку України: Науковий збірник. – Вип.4. – С. 303-307.
163. Фурсова В. А. Управління фінансовими ризиками в комерційних банках України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец

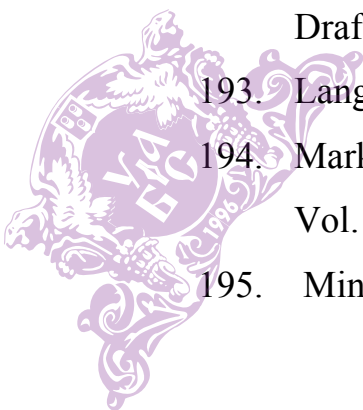
- 08.02.03 «Організація управління, планування й регулювання економікою» / В. А. Фурсова. – Харків : ХНУ, 2006. – 22 с.
164. Харко А.Ю. Ризики в управлінні фінансовою діяльністю / А. Ю. Харко, В. Ю. Харко // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 79–84.
165. Хохлов Н.В. Управление риском : учебн. пособие для вузов. / Н. В. Хохлов – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.
166. Христофорова О. М. Кредитні потоки банків: теоретичне узагальнення, аналіз управління / О. М. Христофорова – Харків : Константа, 2005. – 106 с.
167. Чижова, А. С. Модель управления риском концентрации кредитного портфеля / А. С. Чижова // Финансовый менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 70-83.
168. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А. С. Шапкин. – 3-е изд. – М. : “Дашков и Ко”, 2004. – 544 с.
169. Шарп У. Инвестиции / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли – М. : ИНФРА-М, 1999. – 1028 с.
170. Шматко Н. М. Методика кількісної оцінки кредитного ризику банківського портфеля / Н. М. Шматко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 67-71.
171. Штефанич Д. А. Підприємницький ризик: суть, оцінка та шляхи попередження / Д. А. Штефанич, П. Г. Вашків, С. Ю. Попіна. – Тернопіль : СМП “Астон”, 1995. – 129 с.
172. Энциклопедия финансового риск-менеджмента : изд. 2-е, перераб. и доп./ Под ред. А. А. Лобанова и А. В. Чугунова. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 878 с.
173. Юсипович О. І. Економічні ризики та їх вплив на товарооборот : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка торгівлі та послуг)» / О. І. Юсипович – Львів : Львівська комерційна академія, 2007. – 21 с.

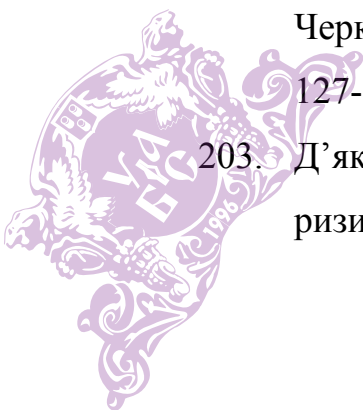
174. Яворський Р. Розвиток банківської системи в Україні / Р. Яворський // Матеріали досліджень переможців всеукраїнського конкурсу «Економічні реформи в Україні». – Київ, 1999. – 244 с.
175. Ястремський О. Основи теорії економічного ризику / О. Ястремський. – Київ : “АРТЕК”, 1997. – 235 с.
176. Arrow Kenneth. Esseje z teorii ryzyka. – Warszawa: PWN, 1979. – 370 s.
177. Basel Committee on Banking Supervision – The New Basel Capital Accord : consultative document [Електронний ресурс] / Basel : Bank for International Settlements, 2001. – Режим доступу : www.oenb.at/en/img/nbca_total_tcm16-13392.pdf. – Назва з екрану.
178. Braess Paul. Versicherung und Riziko. – Wiesbaden: Betriebswirtschaftlicher Verlag dr. Th. Gabler, 1960. – 151 s.
179. Danhel Jaroslav. Uloha kategorie nahodilosti v definici pojisteni // Pojistne rozpravy. – 1989. – № 1. – S. 21 – 26.
180. Dimakos X. K., Aas K. Integrated Risk Modelling // Statistical Modelling. – 2004. – № 4. – P. 265–277.
181. Duffie D. Innovations in Credit Risk Transfer: Implications for Financial Stability // Stanford University, Draft: July 2, 2007. – 47 p.
182. Dyrbus Sylwia. Rodzaje i funkcje rezerw tworzonych z tytulu ryzyk: Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej im K. Adamskiego, № 118. – Katowice: Akademia Ekonomiczna. – 1991. – S. 35 – 44.
183. Ehrenberg Viktor. Versicherungsrecht. Tom 1. –Leipzig: 1893. – S. 3.
184. Gastineau G. L., Kritzman M. P. Dictionary of Financial Risk Management. – Режим доступу: www.amex.com/servlet/AmexFnDictionary. – 15.11.2009 р. – Назва з екрану.
185. Global Financial Stability Report : Responding to the Financial Crisis and Measuring Systemic Risks [Електронний ресурс] / Міжнародний валютний фонд – Режим доступу:

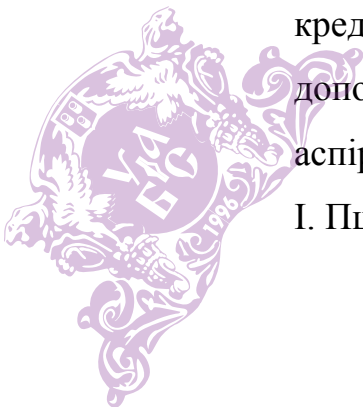
- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2009/01/index.htm> – 15.11.2009 p. – Назва з екрану.
186. Grzybowski Waclaw. Ryzyka innowacje i decyzje gospodarcze. – Lublin: SVR, 1984. – 155 s.
187. Gunter Loffler. Avoiding rating bounce: Why rating agencies are slow to react to new information // www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V8F-4D0Y569-1&_user=10&_coverDate=03%2F01%2F2005&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=3a28317fbb96315a2427600fc1181ca6. – 15.11.2009 p. – Назва з екрану.
188. Helten Elmar. Die Erfassung und Messung des Risikos / Gabler Versicherungsencyklopadie. Band 2. – Wiesbaden: Versicherungsbetriebslehre, 1984. – S. 130.
189. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basle Committee on Banking Supervision. – Basle. Updated November 2005 // www.bis.org. – 15.11.2009 p. – Назва з екрану.
190. Kowalewski Eugeniusz. Ryzyko ubezpieczeniowe – podstawowe pojecia i terminologia // Prawo Asekuracyjne. – 1996. – № 2. – S. 19.
191. Krzakiewicz Kazimierz. Ryzyko w zarzadzaniu przedsiebiorstwem. – Poznań: TNO I K, 1990. – 98 s.
192. Kuritzkes A., Schuermann T. What we know, don't know and can't know about bank risk: a view from the trenches // Princeton University Press, Draft: September 2007, This Print: March 23, 2008. – 58 p.
193. Lange O. Teoria programowania. – Warszawa: PWN, 1977. – S. 255.
194. Markowitz Harry M. Portfolio Selection // Journal of Finance. – 1952. – Vol. 7. – No. 1 (March). – P. 77–91.
195. Minc B. Współczesna ekonomia polityczna. Założenia, aksjomaty,

- twierdzenia. – Warszawa: PWN, 1981. – S. 11.
196. Risk Analysis of a Credit Default Swap for a New Product Concept [Електронний ресурс] / Freie wissenschaftliche Arbeit Zur Erlangung des Grades eines Master of Business Administration (MBA), 2007. – Режим доступу : http://www.educatis.org/fileadmin/user_upload/University/library/MBA_Thesis_C_Lambert.pdf. – Назва з екрану.
197. Vostatek Jaroslav. Risika a jejich vyznamnost v individualnim pojistení // Pojistny obzor. – 1984. – № 2. – S. 37–41.
198. Warkallo Witold. Prawo i ryzyko – prewencja, represja i kompensacja w polityce przeciwszkodowej. – Warszawa: PZUW, 1949. – S. 33.
199. Willett A. N. The economic Theory of Risk and insurance. – Philadelphia: 1951. – P. 3–6.
200. Д'яконов К. Термінологічні проблеми побудови системи управління клієнтською базою банку / К. Д'яконов, В. Федірко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – Випуск 21. – С. 149–154.
201. Д'яконов К.М. Оптимізація ризику кредитного портфеля банку / К.М. Д'яконов // Наука й економіка. – 2010. – №2 (18). – С.35-41.
202. Д'яконов К.М. Механізм урахування впливу ризиків на оцінку фінансових інструментів за допомогою бета-коефіцієнту / К.М. Д'яконов, Д.В.Олексіч // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки [Текст] : Випуск 22 : У двох частинах / М-во освіти і науки України, Черкас. дер. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – Частина II. – С. 127-130.
203. Д'яконов К.М. Стратегічні цілі формування комплексної системи ризик-менеджменту банку / К.М. Д'яконов // Економічний простір:

- Збірник наукових праць. – № 20/1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С.82-89.
204. Д'яконов К.М. Концептуальні засади удосконалення механізму управління кредитним ризиком в банку / К.М. Д'яконов // *Финансы, учет, банки*. – 2010. – №1(16). – С.164-171.
205. Дьяконов К.Н. Кредитный риск индивидуального заемщика: особенности и инструменты управления / К.Н.Дьяконов // *Международные и национальные особенности прикладной экономики : сборник статей II международной научно-практической конференции*. – Пенза : Приволжский Дом знаний, 2008. – С.222-224.
206. Д'яконов К.М. Проблеми кількісної оцінки кредитних ризиків банку / К.М. Д'яконов // *I Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування нової економіки XXI століття»: Збірник наукових праць*. – Том 6. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С.64-66.
207. Д'яконов К.М. Місце кредитного ризику в системі банківських ризиків / К.М. Д'яконов // *Збірник тез доповідей Шостої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (26 – 27 лютого 2009 року в Тернопільському національному економічному університеті). Частина 2*. – Видавництво ТНЕУ «Економічна думка». – 2009. – С.72-74.
208. Д'яконов К. Проблеми розрахунку величини грошового потоку у банківській сфері / К. Д'яконов, Д. Олексіч // *Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених, 25–26 жовтня 2007 р.* / Відп. за вип. Б. І. Пшик. – Львів : ЛІБС УБС НБУ, 2007. – С. 200–202

209. Д'яконов К.М. Концептуальні напрямки управління кредитним ризиком в комерційному банку / К.М. Д'яконов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 жовтня 2008 р.) : у 2-х т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – Т.2. – С. 143-144.
210. Д'яконов К.М. Місце кредитного ризику в системі банківських ризиків / К.М. Д'яконов // Збірник тез доповідей Шостої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (26 – 27 лютого 2009 року в Тернопільському національному економічному університеті). Частина 2. – Видавництво ТНЕУ «Економічна думка». – 2009. – С.72-74.
211. Д'яконов К.М. Вплив світової фінансової кризи на рівень кредитних ризиків в Україні / К.М. Д'яконов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Т. 2. – С. 71-73.
212. Д'яконов К.М. Підходи до управління інвестиційним портфелем банку / К.М. Д'яконов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада 2007 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Т. 1. – С. 134-136.

213. Д'яконов К.М. Джерела виникнення кредитного ризику банку / К.М. Д'яконов // // Materialy Mezinarodni vedecko-prakticka conference «Vedecky industry evropskeho kontinentu» (27 listopadu – 05 prosincu 2008 roku). – Dil 1. Economicke vedy: Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o. – С. 27-30.

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING”
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ДОДАТКИ

**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

Додаток А

Систематизація підходів до трактування поняття «ризик»

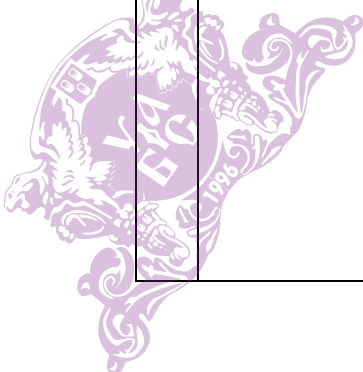

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ”
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

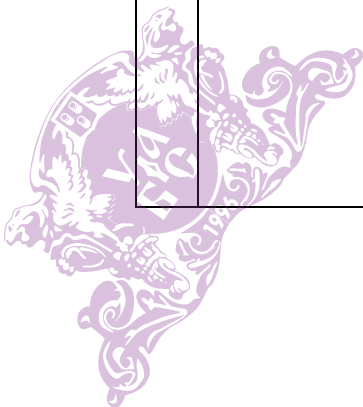
State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Систематизація підходів до трактування поняття «ризик»

№ п/п	Автор, джерело	Суть визначення
"Результатний" напрям		
1.	Р. Клейнер [79]	Ризик – це небезпека здійснення непередбачуваних і небажаних для суб'єкта наслідків його діяльності
2.	О. Романченко [135]	Ризик – це невизначеність, вірогідність настання непередбачених подій, що спричиняє за собою можливість відхилення від поставленої мети, наявність альтернативних варіантів дії, необхідність їх оцінки і вибору
3.	С. Філін [159]	Ризик – це вірогідність (загроза) втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат і (або) зворотне – можливість отримання значної вигоди (доходу) в результаті здійснення підприємницької діяльності в умовах невизначеності
4.	А. Стрельцов, О. Цамуталі [152]	Ризик – це можливість (вірогідність), по-перше, втрати підприємством частини своїх існуючих ресурсів, по-друге, втрати ресурсів, що привертаються, для реалізації певної мети і, по-третє, недоотримання доходів або появи додаткових витрат в результаті здійснення господарської діяльності
5.	В. Кривов [93]	Ризик – це можливість настання певної несприятливої події
6.	Ю. Кіньов [75]	Ризик – це наслідок дії або бездіяльності, в результаті якої існує реальна можливість отримання невизначених результатів різного характеру, як позитивно, так і що негативно впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства

7.	В. Жованіков [63]	Ризик – це вірогідність того, що події, що очікувалися або непередбачені, можуть зробити вплив на здатність господарюючого суб'єкта продовжувати достатньо прибутковий бізнес
8.	І. Сердюкова [11]	Ризик – це вірогідність (загроза) втрати підприємством частини своїх витрат в результаті здійснення виробничої або фінансової діяльності
9.	Д. Єндовіцкий, С. Коменденко [59]	Ризик – це ступінь невизначеності щодо майбутніх доходів і витрат
10.	М. Грачьова, С. Бабаськін, І. Волков та ін. [13]	Ризик – це можливість виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків
11.	П. Грабовий, С. Петрова, С. Полтавцев [124]	Ризик – це загроза втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат в результаті здійснення конкретних видів діяльності
12.	С. Ільяшенко [68]	Ризик – це можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних
"Процесний" напрям		
1.	І. Балабанов [9]	Ризик – це подія, яка може відбутися, а може і не відбутися. У разі настання такої події можливі три економічні результати: негативний (програш, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток)
2.	А. Альгін [5]	Ризик – це діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з невизначеністю в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі і відхилення від мети, що міститься у вибраних альтернативах

№ п/п	Автор, джерело	Суть визначення
3.	А. Альгін [5]	Ризик – це діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з невизначеністю в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі і відхилення від мети, що міститься у вибраних альтернативах
4.	В. Вітлінський [32]	Ризик – це економічна категорія, яка відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючої невизначеності і конфліктності, властивих процесам встановлення цілей, управління, ухвалення рішень, оцінювання, які ускладнені можливими погрозами і невикористаними можливостями
5.	Ю. Масленчиков, Ю. Тронін [101]	Ризик – дія, направлена на привабливу мету, досягнення якої зв'язане з елементом небезпеки, загрозою втрати або неуспіху
6.	Є. Серьогін [141]	Ризик – це діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети, що містяться у вибраних альтернативах
7.	А. Івасенко [66]	Ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин, що відображає невизначеність її результату і можливі несприятливі (або, навпаки, сприятливі) наслідки у разі неуспіху (або успіху)
8.	Ю. Тронін [156]	Ризик – це характеристика рішення, що приймається

		суб'єктом за ситуації, коли можливі альтернативи, що реалізуються в багатьох (більше одного) результатах, існує невизначеність відносно конкретного результату, і, принаймні, один з результатів небезпечний
9.	М. Хохлов [165]	Ризик – це подія або група споріднених випадкових подій, що завдають збитку об'єкту, що володіє даним ризиком

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING”
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

Додаток Б

**Систематизація підходів до змісту
етапів процесу управління ризиками**

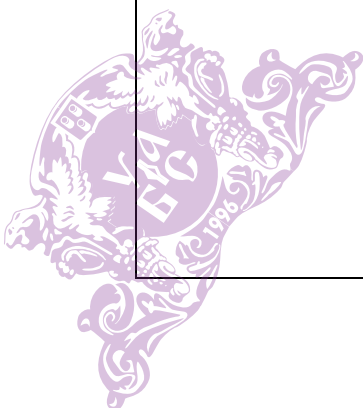
Систематизація підходів до змісту етапів процесу управління ризиками

Автор джерело	Етапи процесу управління ризиками
О. Смірнова [148]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення прийняттого рівня ризику для даного підприємства. 2. Оцінка поточного рівня ризику. 3. Прогнозування розвитку ситуації (наближена оцінка майбутнього рівня ризику). 4. Ухвалення рішення про збільшення або зменшення поточного рівня ризику. 5. Розробка і реалізація заходів щодо виконання ухваленого рішення. 6. Оцінка ефективності виробничих заходів.
Американський інститут управління проектами [1]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Планування управління ризиками. 2. Ідентифікація ризику. 3. Якісна оцінка ризику. 4. Кількісна оцінка ризику. 5. Планування реагування на ризики. 6. Моніторинг і контроль ризику.
Н. Адамчук, Д. Альошин [35]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уточнення очікувань і ідентифікація ризику. 2. Кількісна оцінка ризику і ухвалення управлінського рішення. 3. Проведення превентивних заходів, направлених на запобігання настанню ризикових подій.
Європейський банк реконструкції і розвитку [8]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виявлення небезпек, тобто умов, що несуть в собі потенціал реалізації небажаних наслідків. 2. Розгляд сценаріїв наслідків, тобто варіантів небажаного розвитку подій через небезпеку. 3. Якісна або кількісна оцінка масштабу наслідків. 4. Якісна або кількісна оцінка вірогідності здійснення сценарію. 5. Визначення ступеня ризику як добутку вірогідності здійснення небажаної події і оцінки масштабу наслідків (в тому випадку, якщо ці величини виражені кількісно). 6. Оцінка варіантів управління ризиком, розробка варіантів зниження, усунення або контролю ризику, вибір оптимального варіанту, виходячи із співвідношення витрат і ефекту.

Продовження таблиці Б1

Автор, джерело	Етапи процесу управління ризиками
С. Баліка [11]	1. Виявлення суб'єктивних і об'єктивних чинників і пере-

	<p>думов виникнення конкретного виду ризику.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Угрупування методів пристосування до об'єктивних чинників і дії на суб'єктивні чинники. 3. Обґрунтування виправданості виявленого ризику. 4. Кількісна оцінка ризику. 5. Кількісне визначення допустимого рівня ризику. 6. Розробка конкретних заходів по управлінню ризиком (його зниженню, обмеженню, ліквідації або ухваленню).
М. Лапуста, Л. Шаршукова [96]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виявлення передбачуваного ризику. 2. Оцінка ризику. 3. Вибір методу управління ризиком. 4. Застосування вибраних методів. 5. Оцінка результатів.
І. Сердюкова [138]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення мети. 2. З'ясування ризику. 3. Оцінка ризику. 4. Вибір методів управління ризиком. 5. Здійснення методів управління ризиком. 6. Оцінка результатів.
І. Балабанов [9]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вироблення мети ризику. 2. Визначення вірогідності настання події. 3. З'ясування ступеня і величини ризику. 4. Аналіз навколишнього оточення. 5. Вибір стратегії управління ризиком. 6. Вибір необхідних для даної стратегії прийомів управління ризиком і методів його мінімізації. 7. Здійснення цілеспрямованої дії на ризик.
А. Лобанов, С. Філін, А. Чугунов [97]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виявлення і класифікація основних видів ризику. 2. Розрахунок адекватної кількісної міри ризику, що легко інтерпретується. 3. Ухвалення рішення про зменшення або збільшення виявлених ризиків. 4. Розробка і реалізація процедур контролю над ризиками поточних позицій.
А. Стрельцов, О. Цамуталі [152]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формулювання цілей і завдань аналізу ризику. 2. Ідентифікація джерел (чинників) ризику по запланованих подіях. 3. Виявлення потенційно можливих подій, пов'язаних з несприятливим розвитком ситуації. 4. Вимірювання ризику (оцінка можливого збитку, пов'язаного з несприятливим розвитком подій). 5. Планування (при необхідності) здійснення заходів по зниженню ризику до прийняттого рівня. 6. Попередня оцінка антиризикових заходів і формулювання висновків.

Продовження таблиці Б1

Автор джерело	Етапи процесу управління ризиками
В. Артеменко, Ю. Журавльов [7]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення мети. 2. З'ясування ризику. 3. Комплексна оцінка ризику: <ul style="list-style-type: none"> – якісна оцінка; – кількісна оцінка; – оцінка чутливості показників. 4. Вибір методів управління ризиком. 5. Здійснення управління ризиком. 6. Оцінка результатів. 7. Вироблення мерів по зменшенню втрат доходу.
Н. Балашова [10]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ідентифікація ризику: <ul style="list-style-type: none"> – аналіз поточної ринкової ситуації; – виявлення ключових точок генерації ризику; – побудова карти ризику; – детальний якісний опис ризику. 2. Оцінка ризику. 3. Розробка заходів щодо мінімізації ризику. 4. Моніторинг ризику. 5. Контроль виконання заходів щодо мінімізації ризику.
О. Єгорова [58]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збір і обробка даних. 2. Якісний аналіз ризику. 3. Кількісна оцінка ризику. 4. Оцінка прийнятності ризику. 5. Оцінка можливості зниження (збільшення) ризику. 6. Вибір методів і формування варіантів зниження (збільшення) ризику. 7. Оцінка доцільності зниження (збільшення) ризику. 8. Вибір варіанту дії на ризик.
І. Сердюкова [139]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення мети. 2. З'ясування ризику (збір інформації з офіційних і неофіційних джерел, даних фінансової звітності, бізнес-планів, засобів масової інформації). 3. Оцінка ризику (попередня і подальша). 4. Вибір методів управління ризиком. 5. Реалізація методів управління ризиком. 6. Оцінка результатів.
А. Харко, В. Харко [164]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Усвідомлення і виявлення ризику, визначення причин його виникнення і ризикових сфер. 2. Аналіз і оцінка ризику (кількісне визначення витрат, пов'язаних з видами ризику, які були виявлені на першому етапі). 3. Вибір методів (прийомів) управління ризиком. 4. Застосування вибраних методів, мінімізація витрат на

	<p>здійснення вибраних методів.</p> <p>5. Оцінка результатів, яка включає здійснення постійного контролю за рівнем ризику із застосуванням механізму зворотного зв'язку.</p>
М. Хохлов [165]	<p>1. Аналіз ризику (виявлення і оцінка).</p> <p>2. Вибір методів дії на ризик при оцінці їх порівняльної ефективності.</p> <p>3. Ухвалення рішення.</p> <p>4. Безпосередня дія на ризик.</p> <p>5. Контроль і коректування результатів процесу управління.</p>
Ю. Кіньов [75]	<p>1. Отримання і обробка інформації.</p> <p>2. Фіксація ризик.</p> <p>3. Складання алгоритму рішення (поетапне розділення планованого рішення на певну кількість дрібніших і простіших рішень).</p> <p>4. Якісна оцінка ризик (виявлення ризик, визначення кількісної структури ризик, виявлення найбільш ризикопасних областей в розробленому алгоритмі ухвалюваного рішення).</p> <p>5. Кількісна оцінка ризик і інформації.</p> <p>6. Попереднє ухвалення рішення про дію (бездіяльності).</p> <p>7. Аналіз критичних значень, тобто тих складових ризику, значення яких перевищують критичну величину.</p> <p>8. Остаточне ухвалення рішення.</p>

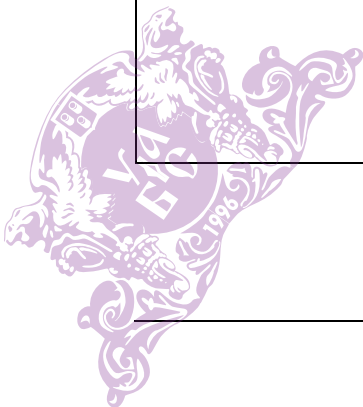
Додаток В

**Систематизація гносеологічних
підходів щодо оцінки ризику**

Систематизація гносеологічних підходів щодо оцінки ризику

Підхід	Сутність	Вимірник ризику
<p>Оцінка ризику як ймовірності (Ф. Найт [107])</p>	<p>Непевність є вимірювальна і невимірювальна. Тому власне про ризик можна говорити тоді, коли результат діяльності можна визначити з допомогою хоч би одного з трьох показників ймовірності. Якщо ж цього зробити неможливо, то результат залишиться на рівні непевності.</p>	<p>Ймовірність математична – відношення кількості ситуацій, за яких де-яка випадкова подія настала, до кількості ситуацій, за яких вона може настати, за умови, що всі ситуації, які розглядаються однаково можливі та взаємозалежні.</p> <p>Ймовірність статистична – це відносна частота появи випадкової події певного виду в сукупності всіх можливих випадкових подій.</p> <p>Ймовірність експертної оцінки – має здебільшого вимушений характер застосування, переважно через відсутність або недостатності необхідної математично-статистичної інформації, проводиться як на основі об'єктивних даних, так і на суб'єктивних знаннях, тобто на загальній досвідченості в даній оцінювальній галузі, а також інтуїції особи, яка проводить оцінку ймовірності.</p>
<p>Оцінка ризику як зміни прибутку (О. Ланге [193])</p>	<p>Передбачає визначення ризику через величину прибутку. З метою отримання кількісних значень залежності прибутку від ризику О. Ланге впровадив новий кількісний показник – На основі розрахованого коефіцієнта непевності забезпечується вимірювання непевності та її приведення у ризик.</p> <p>Невимірна ж непевність залишиться на рівні “абсолютної непевності”.</p>	<p>Коефіцієнт непевності, який розраховується як змінна випадкова при відомому розкладі ймовірності.</p>

Продовження таблиці В1

Підхід	Сутність	Вимірник ризику
<p>Оцінка ризику як рівня фінансової збитковості (Б. Мінц [195].)</p>	<p>Ризик можна визначати шляхом об'єктивної (суб'єктивної) оцінки втрат економічної корисності (прибутку) або завданих прямих збитків, яких можна зазнати при виконанні виробничих завдань.</p> <p>Ступінь ризику кількісно відповідає показнику фінансової збитковості.</p>	<p>Розмір ризику визначається на підставі двох параметрів – величини втрат та імовірності їх настання. Ці параметри в сукупності складають основу для оцінки ступеня ризику, який є синтетичним показником і розраховується як співвідношення суми прямих збитків і можливих втрат економічної корисності до заінвестованих коштів</p>
<p>Оцінка ризику як об'єктивного результату суб'єктивної ймовірності (К. Ерроу [176])</p>	<p>Вводиться поняття суб'єктивної імовірності появи ризикових подій. Виходить з того, що на зміст прийнятих кожною особою суб'єктивних рішень має вплив передусім її особисте бачення проблеми. Якщо ж проаналізувати сукупність індивідуальних бачень проблеми кожною людиною, то можна отримати певний об'єктивний результат колективного прийняття рішення. Опрацювавши ж існуючу сукупність різних індивідуальних бачень шляхом застосування статистичних методів, її можна перетворити у конкретні кількісні показники.</p> <p>Теоретично кожна ситуацію, що характеризується існуванням елементів непевності, можна кваліфікувати як “ризикову” тому, що немає такої непевності, яку не можна було б якимось чином виміряти.</p>	<p>Суб'єктивна ймовірність – індивідуальна оцінка ймовірності появи ризикових подій особою, задіяною в ризиковій ситуації.</p> <p>Дає можливість кожному непевність передати цифрами, розраховавши її на основі показників як об'єктивної, так і суб'єктивної імовірності.</p>

Додаток Д

Ліміти концентрації кредитів
у одного позичальника

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ”
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Таблиця Д1

Ліміти концентрації кредитів у одного позичальника

Країна	Норма ліміту	Особливості використання
Австралія	10%	
Австрія	15%	
Бельгія	20%	
Канада	25%	Максимум 50%, в залежності від наявності залогів
Данія	35%	За певних умов може збільшуватися до 50%
Франція	40%	Сукупна концентрація всіх ризиків, що становлять від 5 до 40% капіталу, не має перевищувати 800% розміру сукупного капіталу
Німеччина	15%	Сукупна вартість великих кредитів не повинна перевищувати 800% від розміру сукупного капіталу
Греція	20%	
Ірландія	5%	Використовується концентрація ризикових активів (не капіталу): одному позичальнику може бути надано максимум 5% від вартості ризикових активів
Італія	20%	
Японія	20%	30% для трастов та довгострокового кредитування банків
Люксембург	30%	
Нідерланди	25%	
Великобританія	25%	Декларування будь-якого ризику, що перевищує 10%, та своєчасне повідомлення про ризик, що перевищує 25%
США	15%	25%, якщо є гарантія
Іспанія	15%	Від 15% до 30% – потрібно подвоєння капіталу; від 30% до 40% – капітал необхідно збільшити в 3 рази
Португалія	10%	Плюс 10% від депозитів у місцевій валюті

Джерело: [65]

Додаток Е

Результати оцінки кредитного ризику позичальника

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Таблиця Е1

Функція стандартного нормального розподілу

	0,00	0,01	0,02	0,03	0,04	0,05	0,06	0,07	0,08	0,09
0,0	0,5000	0,5040	0,5080	0,5120	0,5160	0,5199	0,5239	0,5279	0,5319	0,5359
0,1	0,5398	0,5438	0,5478	0,5517	0,5557	0,5596	0,5636	0,5675	0,5714	0,5753
0,2	0,5793	0,5832	0,5871	0,5910	0,5948	0,5987	0,6026	0,6064	0,6103	0,6141
0,3	0,6179	0,6217	0,6255	0,6293	0,6331	0,6368	0,6406	0,6443	0,6480	0,6517
0,4	0,6554	0,6591	0,6628	0,6664	0,6700	0,6736	0,6772	0,6808	0,6844	0,6879
0,5	0,6915	0,6950	0,6985	0,7019	0,7054	0,7088	0,7123	0,7157	0,7190	0,7224
0,6	0,7257	0,7291	0,7324	0,7357	0,7389	0,7422	0,7454	0,7486	0,7517	0,7549
0,7	0,7580	0,7611	0,7642	0,7673	0,7704	0,7734	0,7764	0,7794	0,7823	0,7852
0,8	0,7881	0,7910	0,7939	0,7967	0,7995	0,8023	0,8051	0,8078	0,8106	0,8133
0,9	0,8159	0,8186	0,8212	0,8238	0,8264	0,8289	0,8315	0,8340	0,8365	0,8389
1,0	0,8413	0,8438	0,8461	0,8485	0,8508	0,8531	0,8554	0,8577	0,8599	0,8621
1,1	0,8643	0,8665	0,8686	0,8708	0,8729	0,8749	0,8770	0,8790	0,8810	0,8830
1,2	0,8849	0,8869	0,8888	0,8907	0,8925	0,8944	0,8962	0,8980	0,8997	0,9015
1,3	0,9032	0,9049	0,9066	0,9082	0,9099	0,9115	0,9131	0,9147	0,9162	0,9177
1,4	0,9192	0,9207	0,9222	0,9236	0,9251	0,9265	0,9279	0,9292	0,9306	0,9319
1,5	0,9332	0,9345	0,9357	0,9370	0,9382	0,9394	0,9406	0,9418	0,9429	0,9441
1,6	0,9452	0,9463	0,9474	0,9484	0,9495	0,9505	0,9515	0,9525	0,9535	0,9545
1,7	0,9554	0,9564	0,9573	0,9582	0,9591	0,9599	0,9608	0,9616	0,9625	0,9633
1,8	0,9641	0,9649	0,9656	0,9664	0,9671	0,9678	0,9686	0,9693	0,9699	0,9706
1,9	0,9713	0,9719	0,9726	0,9732	0,9738	0,9744	0,9750	0,9756	0,9761	0,9767
2,0	0,9772	0,9778	0,9783	0,9788	0,9793	0,9798	0,9803	0,9808	0,9812	0,9817

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

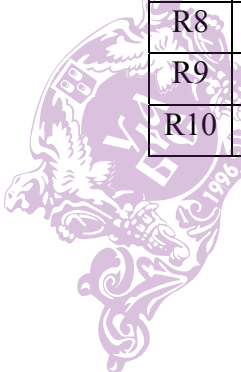
Оцінка кредитного ризику позичальника

	r1	r2	r3	r4	r5	r6	r7	r8	r9	r10
Для ставки відсотка 10 % річних										
R1	0,0000	0,0154	0,0201	0,0299	0,0363	0,0387	0,0427	0,0460	0,0480	0,0500
R2	0,0001	0,0155	0,0201	0,0300	0,0364	0,0387	0,0427	0,0460	0,0481	0,0501
R3	0,0002	0,0156	0,0202	0,0301	0,0365	0,0388	0,0428	0,0461	0,0482	0,0502
R4	0,0004	0,0159	0,0205	0,0304	0,0367	0,0391	0,0431	0,0464	0,0484	0,0504
R5	0,0014	0,0169	0,0215	0,0314	0,0377	0,0401	0,0441	0,0474	0,0494	0,0514
R6	0,0035	0,0189	0,0235	0,0334	0,0397	0,0421	0,0461	0,0494	0,0514	0,0535
R7	0,0106	0,0260	0,0307	0,0405	0,0469	0,0493	0,0533	0,0566	0,0586	0,0606
R8	0,0468	0,0622	0,0668	0,0767	0,0830	0,0854	0,0894	0,0927	0,0947	0,0968
R9	0,1097	0,1251	0,1298	0,1396	0,1460	0,1484	0,1524	0,1557	0,1577	0,1597
R10	0,5000	0,5154	0,5201	0,5299	0,5363	0,5387	0,5427	0,5460	0,5480	0,5500
Для ставки відсотка 11 % річних										
R1	0,0000	0,0170	0,0221	0,0329	0,0399	0,0425	0,0469	0,0506	0,0528	0,0550
R2	0,0001	0,0170	0,0221	0,0330	0,0400	0,0426	0,0470	0,0506	0,0529	0,0551
R3	0,0002	0,0171	0,0222	0,0331	0,0401	0,0427	0,0471	0,0507	0,0530	0,0552
R4	0,0004	0,0174	0,0225	0,0334	0,0403	0,0430	0,0473	0,0510	0,0532	0,0554
R5	0,0014	0,0184	0,0235	0,0344	0,0413	0,0440	0,0483	0,0520	0,0542	0,0564
R6	0,0035	0,0204	0,0255	0,0364	0,0434	0,0460	0,0504	0,0540	0,0562	0,0585
R7	0,0106	0,0276	0,0327	0,0435	0,0505	0,0531	0,0575	0,0612	0,0634	0,0656
R8	0,0468	0,0637	0,0688	0,0797	0,0867	0,0893	0,0937	0,0973	0,0995	0,1018
R9	0,1097	0,1267	0,1318	0,1426	0,1496	0,1522	0,1566	0,1603	0,1625	0,1647
R10	0,5000	0,5170	0,5221	0,5329	0,5399	0,5425	0,5469	0,5506	0,5528	0,5550
Для ставки відсотка 12 % річних										
R1	0,0000	0,0185	0,0241	0,0359	0,0435	0,0464	0,0512	0,0552	0,0576	0,0600
R2	0,0001	0,0186	0,0242	0,0360	0,0436	0,0465	0,0513	0,0552	0,0577	0,0601
R3	0,0002	0,0187	0,0243	0,0361	0,0437	0,0466	0,0514	0,0553	0,0578	0,0602
R4	0,0004	0,0189	0,0245	0,0363	0,0440	0,0468	0,0516	0,0556	0,0580	0,0604
R5	0,0014	0,0199	0,0255	0,0373	0,0450	0,0478	0,0526	0,0566	0,0590	0,0614
R6	0,0035	0,0220	0,0275	0,0394	0,0470	0,0499	0,0546	0,0586	0,0610	0,0635
R7	0,0106	0,0291	0,0347	0,0465	0,0541	0,0570	0,0618	0,0658	0,0682	0,0706
R8	0,0468	0,0653	0,0708	0,0827	0,0903	0,0932	0,0979	0,1019	0,1043	0,1068
R9	0,1097	0,1282	0,1338	0,1456	0,1532	0,1561	0,1609	0,1649	0,1673	0,1697
R10	0,5000	0,5185	0,5241	0,5359	0,5435	0,5464	0,5512	0,5552	0,5576	0,5600

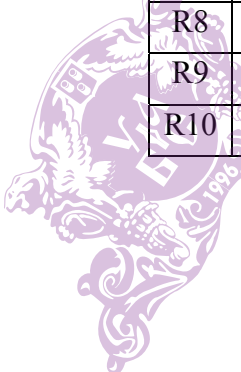
Продовження таблиці Е2

	r1	r2	r3	r4	r5	r6	r7	r8	r9	r10
Для ставки відсотка 13 % річних										
R1	0,0000	0,0201	0,0261	0,0389	0,0472	0,0503	0,0555	0,0597	0,0624	0,0650
R2	0,0001	0,0201	0,0262	0,0390	0,0472	0,0503	0,0555	0,0598	0,0625	0,0651
R3	0,0002	0,0202	0,0263	0,0391	0,0473	0,0504	0,0556	0,0599	0,0626	0,0652
R4	0,0004	0,0205	0,0265	0,0393	0,0476	0,0507	0,0559	0,0602	0,0628	0,0654
R5	0,0014	0,0215	0,0275	0,0403	0,0486	0,0517	0,0569	0,0612	0,0638	0,0664
R6	0,0035	0,0235	0,0295	0,0424	0,0506	0,0537	0,0589	0,0632	0,0658	0,0685
R7	0,0106	0,0307	0,0367	0,0495	0,0578	0,0609	0,0661	0,0703	0,0730	0,0756
R8	0,0468	0,0668	0,0728	0,0857	0,0939	0,0970	0,1022	0,1065	0,1091	0,1118
R9	0,1097	0,1298	0,1358	0,1486	0,1569	0,1600	0,1652	0,1694	0,1721	0,1747
R10	0,5000	0,5201	0,5261	0,5389	0,5472	0,5503	0,5555	0,5597	0,5624	0,5650
Для ставки відсотка 14 % річних										
R1	0,0000	0,0216	0,0281	0,0419	0,0508	0,0541	0,0597	0,0643	0,0672	0,0700
R2	0,0001	0,0217	0,0282	0,0420	0,0509	0,0542	0,0598	0,0644	0,0673	0,0701
R3	0,0002	0,0218	0,0283	0,0421	0,0510	0,0543	0,0599	0,0645	0,0674	0,0702
R4	0,0004	0,0220	0,0285	0,0423	0,0512	0,0546	0,0601	0,0648	0,0676	0,0704
R5	0,0014	0,0230	0,0295	0,0433	0,0522	0,0556	0,0611	0,0658	0,0686	0,0714
R6	0,0035	0,0250	0,0315	0,0454	0,0542	0,0576	0,0632	0,0678	0,0706	0,0735
R7	0,0106	0,0322	0,0387	0,0525	0,0614	0,0647	0,0703	0,0749	0,0778	0,0806
R8	0,0468	0,0683	0,0748	0,0887	0,0975	0,1009	0,1065	0,1111	0,1139	0,1168
R9	0,1097	0,1313	0,1378	0,1516	0,1605	0,1638	0,1694	0,1740	0,1769	0,1797
R10	0,5000	0,5216	0,5281	0,5419	0,5508	0,5541	0,5597	0,5643	0,5672	0,5700
Для ставки відсотка 15 % річних										
R1	0,0000	0,0231	0,0301	0,0449	0,0544	0,0580	0,0640	0,0689	0,0720	0,0750
R2	0,0001	0,0232	0,0302	0,0450	0,0545	0,0581	0,0641	0,0690	0,0721	0,0751
R3	0,0002	0,0233	0,0303	0,0451	0,0546	0,0582	0,0642	0,0691	0,0722	0,0752
R4	0,0004	0,0236	0,0305	0,0453	0,0549	0,0584	0,0644	0,0694	0,0724	0,0754
R5	0,0014	0,0246	0,0315	0,0463	0,0559	0,0594	0,0654	0,0704	0,0734	0,0764
R6	0,0035	0,0266	0,0335	0,0484	0,0579	0,0615	0,0674	0,0724	0,0754	0,0785
R7	0,0106	0,0337	0,0407	0,0555	0,0650	0,0686	0,0746	0,0795	0,0826	0,0856
R8	0,0468	0,0699	0,0768	0,0917	0,1012	0,1048	0,1107	0,1157	0,1187	0,1218
R9	0,1097	0,1328	0,1398	0,1546	0,1641	0,1677	0,1737	0,1786	0,1817	0,1847
R10	0,5000	0,5231	0,5301	0,5449	0,5544	0,5580	0,5640	0,5689	0,5720	0,5750

Продовження таблиці Е2

	r1	r2	r3	r4	r5	r6	r7	r8	r9	r10
Для ставки відсотка 16 % річних										
R1	0,0000	0,0247	0,0321	0,0479	0,0581	0,0619	0,0682	0,0735	0,0768	0,0800
R2	0,0001	0,0248	0,0322	0,0480	0,0581	0,0619	0,0683	0,0736	0,0769	0,0801
R3	0,0002	0,0249	0,0323	0,0481	0,0582	0,0620	0,0684	0,0737	0,0770	0,0802
R4	0,0004	0,0251	0,0325	0,0483	0,0585	0,0623	0,0687	0,0740	0,0772	0,0804
R5	0,0014	0,0261	0,0335	0,0493	0,0595	0,0633	0,0697	0,0750	0,0782	0,0814
R6	0,0035	0,0281	0,0356	0,0513	0,0615	0,0653	0,0717	0,0770	0,0802	0,0835
R7	0,0106	0,0353	0,0427	0,0585	0,0687	0,0725	0,0788	0,0841	0,0874	0,0906
R8	0,0468	0,0714	0,0789	0,0946	0,1048	0,1086	0,1150	0,1203	0,1235	0,1268
R9	0,1097	0,1344	0,1418	0,1576	0,1678	0,1716	0,1779	0,1832	0,1865	0,1897
R10	0,5000	0,5247	0,5321	0,5479	0,5581	0,5619	0,5682	0,5735	0,5768	0,5800
Для ставки відсотка 17 % річних										
R1	0,0000	0,0262	0,0341	0,0509	0,0617	0,0657	0,0725	0,0781	0,0816	0,0850
R2	0,0001	0,0263	0,0342	0,0510	0,0618	0,0658	0,0726	0,0782	0,0817	0,0851
R3	0,0002	0,0264	0,0343	0,0511	0,0619	0,0659	0,0727	0,0783	0,0818	0,0852
R4	0,0004	0,0266	0,0345	0,0513	0,0621	0,0662	0,0729	0,0786	0,0820	0,0854
R5	0,0014	0,0276	0,0355	0,0523	0,0631	0,0672	0,0739	0,0796	0,0830	0,0864
R6	0,0035	0,0297	0,0376	0,0543	0,0651	0,0692	0,0760	0,0816	0,0850	0,0885
R7	0,0106	0,0368	0,0447	0,0615	0,0723	0,0763	0,0831	0,0887	0,0922	0,0956
R8	0,0468	0,0730	0,0809	0,0976	0,1084	0,1125	0,1193	0,1249	0,1283	0,1318
R9	0,1097	0,1359	0,1438	0,1606	0,1714	0,1754	0,1822	0,1878	0,1913	0,1947
R10	0,5000	0,5262	0,5341	0,5509	0,5617	0,5657	0,5725	0,5781	0,5816	0,5850
Для ставки відсотка 18 % річних										
R1	0,0000	0,0278	0,0361	0,0539	0,0653	0,0696	0,0768	0,0827	0,0864	0,0900
R2	0,0001	0,0278	0,0362	0,0540	0,0654	0,0697	0,0769	0,0828	0,0865	0,0901
R3	0,0002	0,0279	0,0363	0,0541	0,0655	0,0698	0,0770	0,0829	0,0866	0,0902
R4	0,0004	0,0282	0,0365	0,0543	0,0657	0,0700	0,0772	0,0832	0,0868	0,0904
R5	0,0014	0,0292	0,0375	0,0553	0,0667	0,0710	0,0782	0,0842	0,0878	0,0914
R6	0,0035	0,0312	0,0396	0,0573	0,0688	0,0731	0,0802	0,0862	0,0898	0,0935
R7	0,0106	0,0384	0,0467	0,0645	0,0759	0,0802	0,0874	0,0933	0,0970	0,1006
R8	0,0468	0,0745	0,0829	0,1006	0,1121	0,1164	0,1235	0,1295	0,1331	0,1368
R9	0,1097	0,1375	0,1458	0,1636	0,1750	0,1793	0,1865	0,1924	0,1961	0,1997
R10	0,5000	0,5278	0,5361	0,5539	0,5653	0,5696	0,5768	0,5827	0,5864	0,5900

Продовження таблиці Е2

	r1	r2	r3	r4	r5	r6	r7	r8	r9	r10
Для ставки відсотка 19 % річних										
R1	0,0000	0,0293	0,0381	0,0569	0,0689	0,0735	0,0810	0,0873	0,0912	0,0950
R2	0,0001	0,0294	0,0382	0,0570	0,0690	0,0735	0,0811	0,0874	0,0913	0,0951
R3	0,0002	0,0295	0,0383	0,0571	0,0691	0,0736	0,0812	0,0875	0,0914	0,0952
R4	0,0004	0,0297	0,0385	0,0573	0,0694	0,0739	0,0815	0,0877	0,0916	0,0954
R5	0,0014	0,0307	0,0395	0,0583	0,0704	0,0749	0,0825	0,0887	0,0926	0,0964
R6	0,0035	0,0328	0,0416	0,0603	0,0724	0,0769	0,0845	0,0908	0,0946	0,0985
R7	0,0106	0,0399	0,0487	0,0675	0,0795	0,0841	0,0916	0,0979	0,1018	0,1056
R8	0,0468	0,0761	0,0849	0,1036	0,1157	0,1202	0,1278	0,1341	0,1379	0,1418
R9	0,1097	0,1390	0,1478	0,1666	0,1786	0,1832	0,1907	0,1970	0,2009	0,2047
R10	0,5000	0,5293	0,5381	0,5569	0,5689	0,5735	0,5810	0,5873	0,5912	0,5950
Для ставки відсотка 20 % річних										
R1	0,0000	0,0309	0,0401	0,0599	0,0726	0,0773	0,0853	0,0919	0,0960	0,1000
R2	0,0001	0,0309	0,0402	0,0599	0,0726	0,0774	0,0854	0,0920	0,0961	0,1001
R3	0,0002	0,0310	0,0403	0,0600	0,0727	0,0775	0,0855	0,0921	0,0962	0,1002
R4	0,0004	0,0313	0,0406	0,0603	0,0730	0,0778	0,0857	0,0923	0,0964	0,1004
R5	0,0014	0,0323	0,0416	0,0613	0,0740	0,0788	0,0867	0,0933	0,0974	0,1014
R6	0,0035	0,0343	0,0436	0,0633	0,0760	0,0808	0,0888	0,0954	0,0994	0,1035
R7	0,0106	0,0415	0,0507	0,0705	0,0832	0,0879	0,0959	0,1025	0,1066	0,1106
R8	0,0468	0,0776	0,0869	0,1066	0,1193	0,1241	0,1321	0,1387	0,1427	0,1468
R9	0,1097	0,1406	0,1498	0,1696	0,1823	0,1870	0,1950	0,2016	0,2057	0,2097
R10	0,5000	0,5309	0,5401	0,5599	0,5726	0,5773	0,5853	0,5919	0,5960	0,6000

Державний експертний інститут
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ"

Додаток Ж

Регіональні аспекти оцінки кредитного ризику
в банках України

Таблиця Ж1

Рівень прострочення кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України) не-фінансовим корпораціям, у розрізі регіонів, на кінець періоду, %

Територія	Місяць року									
	01.2009	02.2009	03.2009	04.2009	05.2009	06.2009	07.2009	08.2009	09.2009	10.2009
Україна	2,66	3,23	4,06	4,06	5,86	6,56	7,48	8,38	8,81	10,02
Автономна Республіка Крим	2,97	3,40	4,67	4,68	5,27	6,47	7,01	8,25	8,98	10,61
області										
Вінницька	4,69	5,43	5,70	5,77	8,06	8,30	8,74	9,09	9,90	10,96
Волинська	5,18	6,24	7,18	7,30	10,70	11,80	13,80	12,15	13,11	14,38
Дніпропетровська	2,84	3,80	4,11	4,19	5,26	6,40	6,71	7,10	7,09	7,23
Донецька	1,95	2,56	3,90	3,86	7,55	8,50	8,04	9,59	9,09	10,70
Житомирська	5,29	6,30	7,66	7,82	8,93	11,19	12,37	12,46	14,19	14,41
Закарпатська	3,47	4,04	5,06	5,08	5,94	6,92	8,46	9,28	10,12	12,49
Запорізька	3,97	4,23	4,50	4,47	5,51	5,87	6,19	6,54	7,21	7,58
Івано-Франківська	3,59	5,23	5,65	5,72	6,38	5,83	6,03	5,73	6,72	6,89
Київська	2,13	2,51	3,39	3,38	5,06	5,73	7,03	7,95	8,51	10,08
Кіровоградська	7,44	8,98	9,15	9,13	10,37	10,67	14,14	15,76	16,76	13,61
Луганська	6,31	6,49	7,01	7,05	8,27	7,65	8,39	8,70	10,63	12,24
Львівська	2,75	3,62	4,31	4,32	8,23	11,02	12,39	12,82	13,02	14,71
Миколаївська	7,24	7,55	8,86	8,88	11,36	12,01	13,20	16,11	18,43	18,57
Одеська	2,18	2,98	3,57	3,59	4,51	4,83	5,28	6,20	6,33	6,44
Полтавська	2,38	3,05	4,85	4,87	6,35	6,63	7,60	9,59	9,92	10,96
Рівненська	6,56	6,09	8,85	8,84	9,29	11,58	10,49	11,23	11,61	12,09
Сумська	5,86	6,83	6,63	6,61	7,73	7,26	8,85	11,79	10,57	10,70
Тернопільська	4,39	4,90	6,42	6,42	8,25	9,01	9,70	10,58	9,75	10,21
Харківська	3,39	4,37	5,91	5,66	8,23	8,80	9,92	12,30	13,31	15,24
Херсонська	4,01	4,40	5,55	5,57	9,48	7,49	8,31	7,95	8,41	10,08
Хмельницька	3,29	4,13	3,71	3,82	5,21	5,92	6,48	7,10	9,20	10,89
Черкаська	5,54	7,03	7,14	6,97	7,95	8,29	8,21	8,46	9,26	8,59
Чернівецька	1,89	2,89	3,58	3,53	4,75	6,32	6,16	6,76	6,06	6,90
Чернігівська	5,13	6,04	5,23	5,34	5,78	6,07	6,48	6,60	6,92	7,46

Продовження таблиці Ж1

Території	Місяць року									
	11.2009	12.2009	01.2010	02.2010	03.2010	04.2010	05.2010	06.2010	07.2010	08.2010
Україна	10,96	11,33	11,12	11,42	11,42	11,72	12,13	12,27	13,28	13,44
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь	11,87	12,71	13,48	14,62	14,16	13,47	13,93	14,61	16,55	14,63
області										
Вінницька	11,94	12,20	12,84	11,99	17,06	17,18	20,19	20,05	19,16	20,34
Волинська	15,93	12,73	14,81	15,65	15,35	15,26	18,91	16,92	5,05	18,30
Дніпропетровська	7,74	6,91	6,68	6,72	7,24	6,93	6,89	5,82	0,18	6,28
Донецька	11,45	10,91	13,37	12,93	12,51	10,96	11,42	11,73	0,31	12,73
Житомирська	12,73	13,89	15,05	14,97	11,35	11,53	11,44	10,52	1,56	12,81
Закарпатська	13,27	11,97	12,59	14,63	14,99	15,72	17,16	19,63	20,65	20,74
Запорізька	8,45	9,32	9,53	8,77	8,87	9,17	9,57	10,32	10,70	10,93
Івано-Франківська	7,79	9,87	8,66	9,16	9,64	11,82	12,65	12,83	14,15	14,80
Київська та м. Київ	11,24	12,15	11,09	11,32	11,31	12,04	12,56	12,86	14,03	14,18
Кіровоградська	13,79	13,69	13,19	13,30	12,31	13,46	13,65	13,75	15,63	16,43
Луганська	12,87	12,71	18,81	18,98	19,03	19,64	19,81	19,01	19,98	22,60
Львівська	16,19	18,11	19,65	20,58	17,36	16,91	16,98	18,30	17,97	18,56
Миколаївська	19,60	20,28	23,13	22,34	18,22	18,53	17,81	17,31	17,31	22,99
Одеська	7,27	7,13	7,72	7,84	8,11	8,69	8,88	9,57	10,33	10,82
Полтавська	8,83	8,39	8,51	8,96	8,73	8,85	9,67	10,69	11,16	11,85
Рівненська	13,07	15,16	15,71	15,62	14,72	14,84	14,29	15,63	24,64	24,82
Сумська	13,92	12,99	12,45	12,13	9,24	9,57	10,25	15,60	16,24	18,21
Тернопільська	10,06	10,05	10,76	10,96	12,95	14,19	11,57	12,82	11,71	13,55
Харківська	16,24	16,05	16,85	17,19	17,78	18,60	18,98	19,01	20,74	19,71
Херсонська	10,75	9,35	10,74	10,67	10,57	11,00	12,60	12,74	13,30	11,66
Хмельницька	11,92	12,29	12,78	13,04	14,38	14,61	13,57	13,23	14,70	17,15
Черкаська	9,41	9,27	9,20	9,51	10,13	9,66	8,49	7,94	8,49	8,38
Чернівецька	7,51	6,91	7,12	42,71	36,98	38,08	38,09	35,24	31,94	30,94
Чернігівська	6,36	9,66	10,73	11,47	11,77	12,35	12,19	12,36	12,78	14,01

Продовження таблиці Ж1

Території	Місяць року			
	09.2010	10.2010	11.2010	12.2010
Україна	13,35	13,83	13,96	13,09
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь	17,84	18,30	18,67	15,28
області				
Вінницька	19,69	20,04	17,34	17,83
Волинська	18,18	17,10	19,25	16,90
Дніпропетровська	6,19	6,59	6,12	5,56
Донецька	12,64	13,43	12,42	9,76
Житомирська	12,64	13,08	14,94	15,23
Закарпатська	21,06	23,00	23,39	18,69
Запорізька	10,90	10,77	13,03	11,87
Івано-Франківська	19,61	19,84	18,47	20,34
Київська та м. Київ	13,97	14,34	14,76	14,25
Кіровоградська	15,56	14,33	10,52	7,76
Луганська	23,34	23,20	23,80	21,18
Львівська	18,80	19,86	19,58	17,85
Миколаївська	28,85	29,71	30,83	25,92
Одеська	10,45	11,36	11,51	10,72
Полтавська	12,48	12,99	13,09	13,94
Рівненська	13,82	13,74	14,65	12,60
Сумська	19,19	26,07	22,63	25,15
Тернопільська	14,41	16,67	15,81	14,41
Харківська	20,53	23,57	23,58	21,37
Херсонська	12,79	11,83	16,05	15,57
Хмельницька	14,10	17,41	16,44	15,43
Черкаська	8,89	10,21	9,36	10,60
Чернівецька	47,90	46,96	47,24	49,42
Чернігівська	12,75	13,11	13,82	13,63

Таблиця Ж2

Індекси концентрації проблемної заборгованості у розрізі регіонів, на кінець періоду, один.

Територія	Місяць року									
	01.2009	02.2009	03.2009	04.2009	05.2009	06.2009	07.2009	08.2009	09.2009	10.2009
Автономна Республіка Крим	1,12	1,05	1,15	1,15	0,90	0,99	0,94	0,98	1,02	1,06
області										
Вінницька	1,76	1,68	1,40	1,42	1,38	1,27	1,17	1,08	1,12	1,09
Волинська	1,95	1,93	1,77	1,80	1,83	1,80	1,85	1,45	1,49	1,44
Дніпропетровська	1,07	1,18	1,01	1,03	0,90	0,98	0,90	0,85	0,80	0,72
Донецька	0,73	0,79	0,96	0,95	1,29	1,30	1,08	1,14	1,03	1,07
Житомирська	1,99	1,95	1,89	1,92	1,52	1,71	1,65	1,49	1,61	1,44
Закарпатська	1,30	1,25	1,25	1,25	1,01	1,06	1,13	1,11	1,15	1,25
Запорізька	1,49	1,31	1,11	1,10	0,94	0,89	0,83	0,78	0,82	0,76
Івано-Франківська	1,35	1,62	1,39	1,41	1,09	0,89	0,81	0,68	0,76	0,69
Київська	0,80	0,78	0,83	0,83	0,86	0,87	0,94	0,95	0,97	1,01
Кіровоградська	2,80	2,78	2,25	2,25	1,77	1,63	1,89	1,88	1,90	1,36
Луганська	2,37	2,01	1,72	1,73	1,41	1,17	1,12	1,04	1,21	1,22
Львівська	1,03	1,12	1,06	1,06	1,41	1,68	1,66	1,53	1,48	1,47
Миколаївська	2,72	2,34	2,18	2,19	1,94	1,83	1,77	1,92	2,09	1,85
Одеська	0,82	0,92	0,88	0,88	0,77	0,74	0,71	0,74	0,72	0,64
Полтавська	0,90	0,94	1,19	1,20	1,08	1,01	1,02	1,14	1,13	1,09
Рівненська	2,47	1,89	2,18	2,17	1,59	1,77	1,40	1,34	1,32	1,21
Сумська	2,20	2,12	1,63	1,63	1,32	1,11	1,18	1,41	1,20	1,07
Тернопільська	1,65	1,52	1,58	1,58	1,41	1,37	1,30	1,26	1,11	1,02
Харківська	1,28	1,35	1,45	1,39	1,41	1,34	1,33	1,47	1,51	1,52
Херсонська	1,51	1,36	1,36	1,37	1,62	1,14	1,11	0,95	0,95	1,01
Хмельницька	1,24	1,28	0,91	0,94	0,89	0,90	0,87	0,85	1,04	1,09
Черкаська	2,08	2,18	1,76	1,72	1,36	1,26	1,10	1,01	1,05	0,86
Чернівецька	0,71	0,90	0,88	0,87	0,81	0,96	0,82	0,81	0,69	0,69
Чернігівська	1,93	1,87	1,29	1,32	0,99	0,92	0,87	0,79	0,79	0,74

Продовження таблиці Ж2

Території	Місяць року								
	11.2009	12.2009	01.2010	02.2010	03.2010	04.2010	05.2010	06.2010	07.2010
Автономна Республіка Крим	1,08	1,12	1,21	1,28	1,24	1,15	1,15	1,19	1,25
області									
Вінницька	1,09	1,08	1,15	1,05	1,49	1,47	1,66	1,63	1,44
Волинська	1,45	1,12	1,33	1,37	1,34	1,30	1,56	1,38	0,38
Дніпропетровська	0,71	0,61	0,60	0,59	0,63	0,59	0,57	0,47	0,01
Донецька	1,04	0,96	1,20	1,13	1,09	0,94	0,94	0,96	0,02
Житомирська	1,16	1,23	1,35	1,31	0,99	0,98	0,94	0,86	0,12
Закарпатська	1,21	1,06	1,13	1,28	1,31	1,34	1,41	1,60	1,55
Запорізька	0,77	0,82	0,86	0,77	0,78	0,78	0,79	0,84	0,81
Івано-Франківська	0,71	0,87	0,78	0,80	0,84	1,01	1,04	1,05	1,07
Київська та м. Київ	1,03	1,07	1,00	0,99	0,99	1,03	1,03	1,05	1,06
Кіровоградська	1,26	1,21	1,19	1,16	1,08	1,15	1,13	1,12	1,18
Луганська	1,17	1,12	1,69	1,66	1,67	1,68	1,63	1,55	1,50
Львівська	1,48	1,60	1,77	1,80	1,52	1,44	1,40	1,49	1,35
Миколаївська	1,79	1,79	2,08	1,96	1,60	1,58	1,47	1,41	1,30
Одеська	0,66	0,63	0,69	0,69	0,71	0,74	0,73	0,78	0,78
Полтавська	0,81	0,74	0,77	0,78	0,76	0,76	0,80	0,87	0,84
Рівненська	1,19	1,34	1,41	1,37	1,29	1,27	1,18	1,27	1,86
Сумська	1,27	1,15	1,12	1,06	0,81	0,82	0,85	1,27	1,22
Тернопільська	0,92	0,89	0,97	0,96	1,13	1,21	0,95	1,04	0,88
Харківська	1,48	1,42	1,52	1,51	1,56	1,59	1,56	1,55	1,56
Херсонська	0,98	0,82	0,97	0,93	0,93	0,94	1,04	1,04	1,00
Хмельницька	1,09	1,08	1,15	1,14	1,26	1,25	1,12	1,08	1,11
Черкаська	0,86	0,82	0,83	0,83	0,89	0,82	0,70	0,65	0,64
Чернівецька	0,69	0,61	0,64	3,74	3,24	3,25	3,14	2,87	2,41
Чернігівська	0,58	0,85	0,96	1,00	1,03	1,05	1,01	1,01	0,96

Продовження таблиці Ж2

Території	Місяць року					В середньому за місяць	
	08.2010	09.2010	10.2010	11.2010	12.2010	2009 рік	2010 рік
Автономна Республіка Крим	1,09	1,34	1,32	1,34	1,17	1,05	1,23
області							
Вінницька	1,51	1,47	1,45	1,24	1,36	1,30	1,41
Волинська	1,36	1,36	1,24	1,38	1,29	1,66	1,27
Дніпропетровська	0,47	0,46	0,48	0,44	0,42	0,90	0,48
Донецька	0,95	0,95	0,97	0,89	0,75	1,03	0,90
Житомирська	0,95	0,95	0,95	1,07	1,16	1,63	0,97
Закарпатська	1,54	1,58	1,66	1,68	1,43	1,17	1,46
Запорізька	0,81	0,82	0,78	0,93	0,91	0,97	0,82
Івано-Франківська	1,10	1,47	1,43	1,32	1,55	1,02	1,12
Київська та м. Київ	1,06	1,05	1,04	1,06	1,09	0,91	1,04
Кіровоградська	1,22	1,17	1,04	0,75	0,59	1,91	1,06
Луганська	1,68	1,75	1,68	1,70	1,62	1,44	1,65
Львівська	1,38	1,41	1,44	1,40	1,36	1,38	1,48
Миколаївська	1,71	2,16	2,15	2,21	1,98	2,03	1,80
Одеська	0,81	0,78	0,82	0,82	0,82	0,76	0,76
Полтавська	0,88	0,93	0,94	0,94	1,06	1,02	0,86
Рівненська	1,85	1,04	0,99	1,05	0,96	1,65	1,29
Сумська	1,35	1,44	1,89	1,62	1,92	1,44	1,28
Тернопільська	1,01	1,08	1,21	1,13	1,10	1,30	1,06
Харківська	1,47	1,54	1,70	1,69	1,63	1,41	1,57
Херсонська	0,87	0,96	0,86	1,15	1,19	1,18	0,99
Хмельницька	1,28	1,06	1,26	1,18	1,18	1,01	1,17
Черкаська	0,62	0,67	0,74	0,67	0,81	1,34	0,74
Чернівецька	2,30	3,59	3,40	3,38	3,78	0,79	2,98
Чернігівська	1,04	0,96	0,95	0,99	1,04	1,08	1,00

Додаток 3

**Галузеві аспекти оцінки кредитного ризику
в банках України**

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Таблиця 31

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) нефінансовим корпораціям у 2009 році у розрізі видів економічної діяльності, залишки коштів на кінець періоду, млн.грн.

Місяць	Усього	у тому числі за видами економічної діяльності												
		сільське господарство, мисливство та лісове господарство	рибальство, рибництво	добува промисло-вість	переробна промисло-вість	виробництво та розподлення електроенергії, газу та води	будівництво	торгівля; ремонт авто-мобілів, побу-тових виробів та предметів особистого вжитку	діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	операції з не-рухомим май-ном, оренда, ін-жиніринг та надання послуг підприємцям	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання ко-мунальних по- та індивідуаль-них по- слуг; діяльність у сфері культури та спорту
Січень	436 769	28 426	424	7 415	105 214	8 596	38 554	152 871	4 088	15 601	68 261	436	2 511	4 371
Лютий	432 522	28 443	416	6 217	99 541	8 229	38 699	157 695	3 991	14 951	67 132	483	2 018	4 708
Березень	433 646	28 755	406	6 519	100 513	8 339	38 863	157 009	4 190	15 353	67 024	527	2 042	4 105
Квітень	433 718	28 886	400	6 745	101 818	8 189	38 044	154 872	4 198	14 808	68 976	536	2 098	4 148
Травень	436 246	29 022	395	6 778	100 994	8 496	38 927	153 861	4 251	14 935	71 357	592	2 104	4 536
Червень	442 111	29 953	392	6 728	100 431	8 445	39 262	154 120	4 249	15 531	76 038	672	1 626	4 663
Липень	446 632	28 839	373	6 575	102 731	8 597	39 619	155 174	4 417	15 381	78 297	379	1 554	4 696
Серпень	452 851	29 664	350	6 246	102 562	9 173	40 706	157 295	4 475	17 132	77 976	342	1 584	5 349
Вересень	457 525	29 112	211	6 832	103 332	8 926	41 051	160 571	4 390	17 003	78 686	252	1 638	5 521
Жовтень	459 074	28 649	179	8 133	103 494	9 005	41 271	159 378	4 401	16 939	80 283	267	1 606	5 469
Листопад	458 555	27 062	329	8 655	104 991	8 948	41 061	159 899	4 693	16 156	79 983	264	1 580	4 934
Грудень	462 215	26 026	327	9 607	104 951	9 273	41 678	165 678	4 397	16 007	77 848	216	1 495	4 711
Середній коефіцієнт зростання	1,0047	0,9927	0,9788	1,0218	0,9998	1,0063	1,0065	1,0067	1,0061	1,0021	1,0110	0,9431	0,9577	1,0063

Таблиця 32

Рівень прострочених кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України)
нефінансовим корпораціям у 2009 році у розрізі видів економічної діяльності, один.

Місяць	Усього	у тому числі за видами економічної діяльності												
		сільське господарство, мисливство та лісове господарство	рибальство, рибництво	добувна промисловість	переробна промисловість	виробництво та розподлення електроенергії, газу та води	будівництво	торгівля; ремонт авто-мобілів, побу-тових виробів та предметів особистого вжитку	діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	операції з не-рухомим май-ном, оренда, ін-жиніринг та надання послуг підприємцям	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання ко-мунальних та індивідуаль-них по-слуг; діяльність у сфері культури та спорту
Січень	2,66	5,00	4,93	1,62	2,98	0,55	2,32	2,94	1,32	2,40	1,38	0,78	0,68	1,76
Лютий	3,23	6,28	5,13	2,13	4,08	0,85	2,65	3,36	1,57	3,12	1,33	0,62	2,32	2,00
Березень	4,06	7,18	5,23	2,71	5,07	0,82	3,99	4,18	1,97	4,34	1,73	0,65	2,70	2,65
Квітень	4,06	7,14	5,30	2,62	5,01	0,83	4,08	4,24	1,97	4,50	1,69	0,64	2,63	2,62
Травень	5,86	7,58	6,54	3,40	6,34	0,75	5,61	6,76	2,70	5,86	4,00	1,74	3,27	2,98
Червень	6,56	7,51	7,45	3,01	7,24	0,78	5,60	7,97	2,75	6,39	4,28	0,97	6,17	4,78
Липень	7,48	8,03	10,94	5,38	7,68	1,59	7,91	9,03	2,98	7,16	4,99	1,74	6,89	5,42
Серпень	8,38	7,81	12,01	6,25	8,05	1,59	9,49	10,47	4,64	7,36	5,89	1,10	7,39	5,59
Вересень	8,81	8,49	20,45	6,04	9,01	0,90	9,24	10,58	5,33	7,79	6,46	3,70	10,87	6,82
Жовтень	10,02	9,65	23,15	5,67	10,15	3,42	10,85	11,80	5,77	8,96	7,83	3,76	9,61	7,50
Листопад	10,96	12,28	12,60	5,62	10,42	1,24	12,59	12,54	7,15	10,54	9,38	3,64	8,60	9,70
Грудень	11,33	12,23	14,20	7,35	10,22	0,89	14,46	12,38	6,41	13,56	10,09	4,72	12,55	12,96
Середній	6,95	8,26	10,66	4,32	7,19	1,18	7,40	8,02	3,71	6,83	4,92	2,00	6,14	5,40

Таблиця 33

**Відхилення рівня прострочених кредитів від середнього по країні
в розрізі видів економічної діяльності у 2009 році, один.**

Місяць	у тому числі за видами економічної діяльності												
	сільське господарство, мисливство та лісове господарство	рибальство, рибництво	добувна промисловість	переробна промисловість	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	будівництво	торгівля; ремонт авто-мобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання ко-мунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
Січень	0,88	0,85	-0,39	0,12	-0,79	-0,13	0,11	-0,50	-0,10	-0,48	-0,71	-0,75	-0,34
Лютий	0,95	0,59	-0,34	0,26	-0,74	-0,18	0,04	-0,51	-0,03	-0,59	-0,81	-0,28	-0,38
Березень	0,77	0,29	-0,33	0,25	-0,80	-0,02	0,03	-0,52	0,07	-0,57	-0,84	-0,34	-0,35
Квітень	0,76	0,30	-0,36	0,23	-0,80	0,00	0,04	-0,52	0,11	-0,59	-0,84	-0,35	-0,35
Травень	0,29	0,12	-0,42	0,08	-0,87	-0,04	0,15	-0,54	0,00	-0,32	-0,70	-0,44	-0,49
Червень	0,15	0,14	-0,54	0,10	-0,88	-0,15	0,22	-0,58	-0,03	-0,35	-0,85	-0,06	-0,27
Липень	0,07	0,46	-0,28	0,03	-0,79	0,06	0,21	-0,60	-0,04	-0,33	-0,77	-0,08	-0,28
Серпень	-0,07	0,43	-0,25	-0,04	-0,81	0,13	0,25	-0,45	-0,12	-0,30	-0,87	-0,12	-0,33
Вересень	-0,04	1,32	-0,31	0,02	-0,90	0,05	0,20	-0,40	-0,12	-0,27	-0,58	0,23	-0,23
Жовтень	-0,04	1,31	-0,43	0,01	-0,66	0,08	0,18	-0,42	-0,11	-0,22	-0,63	-0,04	-0,25
Листопад	0,12	0,15	-0,49	-0,05	-0,89	0,15	0,14	-0,35	-0,04	-0,14	-0,67	-0,22	-0,12
Грудень	0,08	0,25	-0,35	-0,10	-0,92	0,28	0,09	-0,43	0,20	-0,11	-0,58	0,11	0,14

**Вихідні дані для побудови
матриці конкурентного позиціювання кредитних ризиків
окремих видів економічної діяльності в Україні у 2009 році**

Вид економічної діяльності	Середній коефіцієнт зростання наданих кредитів	Середній коефіцієнт відхилення проблемної заборгованості
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,99	0,33
Рибальство, рибицтво	0,98	0,52
Добувна промисловість	1,02	-0,37
Переробна промисловість	1,00	0,08
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	1,01	-0,82
Будівництво	1,01	0,02
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,01	0,14
Діяльність готелів та ресторанів	1,01	-0,48
Діяльність транспорту та зв'язку	1,00	-0,02
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1,01	-0,36
Освіта	0,94	-0,74
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,96	-0,19
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,01	-0,27

Таблиця 35

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) нефінансовим корпораціям у 2010 році у розрізі видів економічної діяльності, залишки коштів на кінець періоду, млн.грн.

Місяць	Усього	у тому числі за видами економічної діяльності												
		сільське господарство, мисливство та лісове господарство	рибальство, рибництво	добувна промисловість	переробна промисловість	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	будівництво	торгівля; ремонт авто-мобілів, побу-тових виробів та предметів особистого вжитку	діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	операції з не-рухомим май-ном, оренда, ін-жиніринг та надання послуг підприємцям	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання ко-мунальних та індивідуаль-них по-слуг; діяльність у сфері культури та спорту
Січень	453 678	24 688	299	10 283	105 754	9 358	40 906	162 676	4 323	15 119	74 129	209	1 440	4 495
Лютий	455 538	25 039	292	9 585	105 051	9 602	41 081	163 149	4 327	16 817	74 677	200	1 423	4 293
Березень	453 583	25 300	289	7 995	104 456	10 001	41 686	162 029	4 623	16 176	74 678	214	1 702	4 435
Квітень	458 491	25 410	278	8 609	106 227	10 141	42 538	164 448	4 790	16 645	73 166	213	1 715	4 310
Травень	459 496	25 672	274	8 898	107 531	10 131	42 769	164 112	4 767	16 722	72 031	182	1 798	4 610
Червень	463 277	26 767	271	9 054	108 445	10 361	43 076	166 525	4 715	16 948	70 413	180	1 853	4 668
Липень	471 629	26 798	277	10 885	110 516	10 761	41 984	166 249	4 835	17 330	75 226	180	1 938	4 650
Серпень	477 909	26 812	279	11 493	110 975	11 655	41 814	169 292	4 792	18 167	75 991	178	1 949	4 511
Вересень	488 238	26 606	283	11 902	114 286	12 090	43 179	172 838	4 859	19 150	76 794	141	1 766	4 342
Жовтень	494 146	26 827	286	11 676	116 244	12 188	44 734	176 438	4 886	19 143	75 208	141	1 777	4 598
Листопад	499 077	26 877	306	11 873	117 520	12 616	44 175	178 126	4 897	19 445	76 443	138	1 837	4 825
Грудень	500 961	26 545	307	12 883	121 526	12 702	43 158	174 452	4 901	20 944	77 490	158	1 457	4 436
Середній коефіцієнт зростання	1,0083	1,0061	1,0023	1,0190	1,0117	1,0258	1,0045	1,0058	1,0105	1,0275	1,0037	0,9769	1,0009	0,9989

Таблиця 36

**Рівень прострочених кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України)
нефінансовим корпораціям у 2010 році у розрізі видів економічної діяльності, один.**

(Одн.)

Місяць	Усього	у тому числі за видами економічної діяльності												
		сільське господарство, мисливство та лісове господарство	рибальство, рибицтво	добувна промисло-вість	переробна промисло-вість	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	будівництво	торгівля, ремонт авто- мобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	операції з не-рухомим май-ном, оренда, ін- жиніринг та надання послуг підприємцям	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання ко-мунальних по- та індивідуаль-них по- слуг; діяльність у сфері культури та спорту
Січень	11,12	13,24	13,95	7,65	10,92	1,37	15,41	12,20	6,48	12,70	7,59	4,93	13,56	11,23
Лютий	11,42	13,81	14,58	8,32	11,51	1,40	15,85	12,45	6,58	11,35	7,74	4,93	14,54	10,91
Березень	11,42	13,51	14,07	10,61	11,55	0,90	16,73	12,23	6,26	12,36	7,42	5,00	12,42	11,38
Квітень	11,72	13,84	14,97	9,22	11,65	2,02	16,53	12,83	7,09	11,42	7,81	5,22	12,27	10,99
Травень	12,13	14,70	15,77	9,39	12,00	2,03	16,73	13,38	7,37	12,10	8,02	24,10	11,89	9,97
Червень	12,27	14,13	14,66	9,54	12,50	2,01	17,18	12,96	7,76	12,28	8,90	24,30	11,71	10,06
Липень	13,28	14,29	16,93	8,12	12,97	3,21	18,36	14,19	8,05	13,12	11,25	21,87	13,58	10,12
Серпень	13,44	14,43	16,73	7,75	13,43	2,49	18,24	14,37	8,28	13,24	11,39	22,05	14,26	10,82
Вересень	13,35	12,90	30,06	6,65	13,20	2,71	17,73	14,51	8,32	12,71	11,74	15,29	16,80	12,81
Жовтень	13,83	13,19	77,64	7,11	14,31	2,28	18,01	14,51	9,64	12,32	12,42	15,37	15,12	16,05
Листопад	13,96	13,29	71,50	7,18	14,31	2,21	19,17	14,68	10,18	12,12	12,31	16,67	14,80	15,29
Грудень	13,09	12,55	63,84	4,14	13,00	1,85	18,17	13,95	10,86	10,23	12,63	24,67	10,59	14,79
Середній	12,59	13,65	30,39	7,97	12,61	2,04	17,34	13,52	8,07	12,16	9,94	15,37	13,46	12,03

Таблиця 37

**Відхилення рівня прострочених кредитів від середнього по країні
в розрізі видів економічної діяльності у 2010 році, один.**

Місяць	у тому числі за видами економічної діяльності													
	сільське господарство, мисливство та лісове господарство	рибальство, рибництво	добувна промисловість	переробна промисловість	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	будівництво	торгівля; ремонт авто-мобілів, побу-тових виробів та предметів особистого вжитку	діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	операції з не-рухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання ко-мунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	
Січень	2,12	0,71	-6,30	3,27	-9,55	14,04	-3,21	-5,71	6,22	-5,11	-2,66	8,63	-2,34	
Лютий	2,39	3,17	-3,10	0,09	-10,01	4,44	1,03	-4,84	-0,06	-3,67	-6,49	3,13	-0,51	
Березень	2,08	2,64	-0,81	0,13	-10,52	5,31	0,81	-5,16	0,93	-4,00	-6,43	1,00	-0,04	
Квітень	2,12	3,26	-2,50	-0,06	-9,70	4,82	1,12	-4,62	-0,30	-3,91	-6,50	0,56	-0,73	
Травень	2,57	3,63	-2,74	-0,14	-10,10	4,60	1,25	-4,76	-0,03	-4,11	11,97	-0,24	-2,16	
Червень	1,85	2,38	-2,74	0,22	-10,27	4,91	0,68	-4,52	0,00	-3,37	12,03	-0,56	-2,22	
Липень	1,01	3,65	-5,16	-0,31	-10,08	5,08	0,91	-5,24	-0,16	-2,03	8,59	0,30	-3,17	
Серпень	0,99	3,29	-5,68	-0,00	-10,95	4,80	0,93	-5,15	-0,20	-2,05	8,61	0,82	-2,62	
Вересень	-0,45	16,71	-6,70	-0,15	-10,64	4,38	1,16	-5,03	-0,64	-1,61	1,94	3,45	-0,53	
Жовтень	-0,64	63,81	-6,72	0,47	-11,55	4,17	0,68	-4,20	-1,52	-1,41	1,54	1,29	2,21	
Листопад	-0,67	57,55	-6,78	0,36	-11,75	5,22	0,72	-3,77	-1,84	-1,65	2,71	0,85	1,33	
Грудень	-0,54	50,75	-8,95	-0,09	-11,24	5,08	0,86	-2,23	-2,86	-0,46	11,58	-2,50	1,70	

**Вихідні дані для побудови
матриці конкурентного позиціонування кредитних ризиків
окремих видів економічної діяльності в Україні у 2010 році**

Вид економічної діяльності	Середній коефіцієнт зростання наданих кредитів	Середній коефіцієнт відхилення проблемної заборгованості
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1,01	0,09
Рибальство, рибництво	1,00	1,33
Добувна промисловість	1,02	-0,36
Переробна промисловість	1,01	0,00
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	1,03	-0,84
Будівництво	1,05	0,38
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,01	0,08
Діяльність готелів та ресторанів	1,01	-0,36
Діяльність транспорту та зв'язку	1,03	-0,03
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1,00	-0,22
Освіта	0,98	0,20
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,00	0,07
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,00	-0,05

Додаток К

**Довідки про впровадження
результатів дисертаційного дослідження**

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ПАТ «Універсал Банк»
вул. Автозаводська, 54/19,
м. Київ, 04114, Україна

2/211-01
вч 20.10.2010

Голові спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
Української академії банківської справи
Національного банку України
д.е.н., проф. Єпіфанову А.О.

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження

Фахівцями Сумського відділення №2 ПАТ «Універсал Банк» розглянуто результати наукового дослідження Д'яконова Кирила Миколайовича на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку», підготовленого для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Результати даного дослідження використовуються при розробці окремих практичних заходів щодо формування кредитного портфеля ПАТ «Універсал Банк». Зокрема, враховано рекомендації та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні Д'яконова К.М., щодо оцінки індивідуального кредитного ризику позичальників. В поточній діяльності банку враховується запропонований у науковому дослідженні підхід до ранжування кредитних заявок в порядку зниження індивідуальних коефіцієнтів співвідношення ринкової доходності і обсягів потреби позичальника в кредиті.

Керівник Сумського відділення №2

В.Г.Хоменко

№ С00-01/285
вг 24.12.2010

Голові спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
Української академії банківської справи
Національного банку України
д.е.н., проф. Єпіфанову А.О.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Д'яконова Кирила Миколайовича
на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку»,
представленого на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Критичний розгляд результатів дисертаційного дослідження, проведеного Д'яконовим К.М., дозволив дійти висновку, що вони є науково-обґрунтованими та можуть використовуватися у практичній діяльності вітчизняних комерційних банків.

Так, зокрема, у роботу відділення АТ «ОТП Банк» з метою підвищення ефективності ризик-менеджменту впроваджено пропозиції дисертанта щодо функціонального наповнення етапів управління кредитним ризиком банку, що дозволяє формувати систему управління кредитним ризиком як перманентний циклічний процес, в якому кожен з етапів пов'язаний з іншим як функціонально, так і організаційно. Такий підхід дозволить керівництву значно підвищити ефективність процесу управління ризиками в АТ «ОТП Банк»

Заступник керуючого
відділення «ОТП Банк» в м. Суми

С.А.Волошин С.А.Волошин

вул. Жиланська, 43
Київ-33, 01601,
тел.: 0 44 490 0500
факс: 0 44 490 0501
Ліцензія НБУ № 191 від 08.07.2009
Всі види банківських послуг: www.otpbank.com.ua

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

40000, м. Суми, вул. Кірова, 21, тел. (0542) 67-56-09, телетайп 174115, факс 67-56-10

12.01.2011 № 12-016/160

На № _____

Голові спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
Української академії банківської справи
Національного банку України
д.е.н., проф. Єпіфанову А.О.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Д'яконова Кирила Миколайовича
на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку»,
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Функції та права територіальних управлінь НБУ реалізуються у різних сферах діяльності Національного банку як центрального банку країни, зокрема у сфері регулювання грошового обороту, валютного регулювання та валютного контролю, організації готівково-грошового обороту, банківського нагляду, організації розрахунків, бухгалтерського обліку, звітності банків, економічного аналізу, статистики та в деяких інших сферах відповідно до функцій НБУ.

Результати наукового дослідження Д'яконова К.М. щодо формалізації загальних тенденцій і системних проблем кредитної діяльності комерційних банків України в контексті управління ризиками використовуються фахівцями Управління Національного банку України в Сумській області при розробці відповідних пропозицій до Національного банку України щодо вдосконалення чинних нормативно-правових актів НБУ.

Висновки Д'яконова К.М. щодо впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик портфеля кредитів банку використовуються фахівцями Управління Національного банку України в Сумській області при підготовці рекомендацій та аналітичних звітів до Національного банку України.

Особливу зацікавленість з боку фахівців Управління Національного банку України в Сумській області в даному контексті викликали розробки здобувача щодо визначення коефіцієнту, який характеризує рівень врахуван-

ня регіональних показників концентрації проблемної заборгованості в територіальній концентрації філіалів та представництв.

Начальник Управління Національного банку України в Сумській області

О.В.Фоменко

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

УКРСИББАНК
BNP PARIBAS GROUP

Дата: 24.09.2010р
№: 358/1-251

Голові спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
Української академії банківської справи
Національного банку України
д.е.н., проф. Єпіфанову А.О.

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження,
виконаного здобувачем ДВНЗ УАБС НБУ
Д'яконовим Кирилом Миколайовичем
на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку»
та поданого в спеціалізовану вчену раду Д55.081.01
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

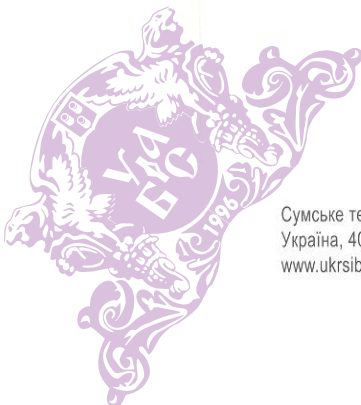
Критичний аналіз наукових результатів, отриманих дисертантом Д'яконовим К.М. при підготовці дисертаційного дослідження на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку», дозволяє дійти висновку, що вони представляють практичний інтерес для комерційних банків України.

В поточній діяльності Сумського управління ПАО «УкрСиббанк» враховуються окремі висновки та пропозиції дисертанта. Так, зокрема, при розробці практичних заходів щодо оптимізації регіональної структури кредитного ризику портфеля кредитів банку відповідним департаментом ПАО «УкрСиббанк» враховано положення викладеного в дисертаційній роботі методичного підходу щодо порівняльної оцінки рейтингу регіональної привабливості для активізації кредитної діяльності з рейтингом територіальної концентрації кредитної діяльності на основі показників відносної рейтингової позиції.

Начальник СУ ЦРД
ПАО «УкрСиббанк»

Д.В.Римарчук

Ректор Державного вищого навчального закладу
«Українська академія банківської справи
Національного банку України», д.е.н., проф.

_____ А.О.Спіфанов

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Д'яконова Кирила Миколайовича
на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку»,
у навчальний процес ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

від 07 вересня 2010 р., м. Суми

Акт складено комісією у складі:

Голова – проректор з навчальної роботи, д.е.н., професор Школьник І.О.

Члени комісії:

- завідувач кафедри фінансів, д.е.н., проф. Леонов С.В.;
- завідувач кафедри менеджменту, д.е.н., проф. Васильєва Т.А.

Комісія провела роботу по визначенню фактичного впровадження результатів дисертаційного дослідження Д'яконова Кирила Миколайовича на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку» у навчальний процес ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Д'яконова Кирила Миколайовича на тему «Управління кредитним ризиком комерційного банку»
2. Робочі програми курсів дисциплін:
 - «Ризик-менеджмент» (викладається за програмою підготовки магістрів та спеціалістів за напрямом підготовки «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»);
 - «Ризикологія» (викладається за програмою підготовки бакалаврів за напрямом підготовки «Фінанси і кредит»);
 - «Фінансове посередництво» (викладається за програмою підготовки бакалаврів за напрямом підготовки «Фінанси і кредит»);
 - «Проектне фінансування» (викладається за програмою підготовки бакалаврів за напрямом підготовки «Фінанси і кредит»).
3. Навчально-методичні матеріали для вивчення перелічених дисциплін.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Розроблені в дисертаційній роботі Д'яконова Кирила Миколайовича науково-теоретичні положення та практичні рекомендації впроваджені як розділи курсів таких дисциплін:
 - “Ризик-менеджмент” Теми: «Сутність та основні поняття ризик-менеджменту», «Методи кількісної оцінки ризику», «Методи якісної оцінки ризику»
 - “Ризикологія” Теми: «Класифікація та основні принципи аналізу ризику», «Методи зниження ризиків»;
 - “Фінансове посередництво” Теми: «Формування інвестиційного портфеля та його перегляд»; «Оцінка ефективності управління інвестиційним портфелем та результати діяльності фінансових посередників».
 - “Проектне фінансування” Теми: «Експертиза проекту», «Фінансове забезпечення інвестиційних проектів», «Бюджетування капіталу».
2. Застосування в навчальному процесі ДВНЗ УАБС НБУ матеріалів дисертаційного дослідження Д'яконова Кирила Миколайовича дало змогу адаптувати перелічені дисципліни до сучасних тенденцій розвитку економіки, поглибити їх теоретико-методичні основи та в кінцевому підсумку – підвищити якість підготовки фахівців.

Голова комісії

Школьник І.О.

Члени комісії

Леонов С.В.

Васильєва Т.А.

